

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

27094
6-
3923

Baudouin

(Benoit)

27094
6-
3923

Baudouin

(Benoit)

BALDVINVS
DE
CALCEO
ET
NIGRONIVS
DE
CALIGA
VETERVM.

MDCLXVII.

H. Bary sculp

B. BALDUINUS 801468
DE

CALCEO ANTIQVO

ET

JUL. NIGRONUS

DE

CALIGA VETERVM

Accesserunt ex Q. SEPT. FL. TERTULLIANI,
CL. SALMASI, & ALB. RVBENI
scriptis plurima ejusdem argumenti.

*In his Scriptores veteres quamplurimi explicantur,
& emendantur, nec non res ipse adjectis
ancis figuris illustrantur.*

OPTIMI CONSULTORES MORTVI.

AMSTELODAMI,

Sumptibus ANDREÆ FRISI. 1667.

*Nobilissimis, Amplissimis, Do-
ctissimisque Viris,*

D. ADRIANO }
 & } de ROSA,
D. JOANNI }

*Fratribus germanis, Dominis
& fautoribus suis pluri-
mum colendis,*

ANDREAS FRISIVS
S.

 Qui libros suos alijs
dedicant typogra-
phi, id unum mihi
agere videntur, ut si-
bi amicos, operi patronos
quærant. Mihi contra accidit,
ut dum nomina vestra huic o-
* 3 peri

peri inscribo , nullius invidia
mihi metuenda sit , & de fa-
vore vestro planè securus esse
possim. Ac librum quidem
ipsum quod spectat, pusilli ad-
modum animi sim necesse est,
si tanta auctorum ejus clari-
tudine fretus, plus ab impro-
borum livore mali , quàm à
judicijs eruditorum emolu-
menti expectem. Vos autem
Nobilissimi Viri quod attinet,
ex quo Dominorum *Overbe-*
quiorum beneficio in vestram
notitiam pervenire mihi con-
tigit, usque adeo omnem hu-
manitatis & benevolentiae mo-
dum abunde explevistis , ut
quod desiderari amplius pos-
sit, nihil , quod deprædicare
debeam. longè plurimum su-
per-

perfit. Quanquam si istius-
modi nihil subesset, eâ tamen
estis eruditione, eâ linguarum
& veræ antiquitatis notitiâ
præditi, ut nemini potius
quàm vobis offerri hic liber
debeat. Nimirum est suus et-
iam bonis litteris genius, qui
ad alios quam vos vestrique si-
miles translatus, hospitari ne-
scit, pavetque novitatem: ut
pessimè meo quidem iudicio
agant, qui omnia omnibus of-
ferendo, suam pariter & bona-
rum artium existimationem
miserè prostituunt: sed hoc
seculi & hominum vitio fit,
quod facilius reprehendas
quam corrigas. Mihi satis est,
tales in vobis invenisse patro-
nos, qui liberalia liberaliter &
ex

ex æquo æstimant: nec dubito, quin vobis etiam plus satis futurum sit, talem in me invenisse clientem, qui quanto per tenuitatem suam minus solvere potest, tanto se vobis debere magis lubens volensque profitetur. Salvete Viri Amplissimi, & nostro, reique litterariæ bono quam diutissimè valete.

AN-

ANDREAS FRISIUS

LECTORI.

EXigua molis opus est,
quod ad te ferimus,
benigne Lector, sed
cui in hoc genere scri-
pti simile non extat, & præter-
quam quod magnis auctoribus
debetur, non exiguo etiam la-
bore à nobis recensendum fuit.
Etenim, si ea demas, quæ ex
SALMASI notis ad TER-
TULLIANI pallium, & ex
RVBENI de re vestiaria com-
mentario excerpta, propter ar-
gumenti similitudinem in tuos
usus hîc adjecta sunt, usque adeo
nihil intemeratum, & à mendis
immune fuit, ut non textus mo-
do

do ipse, sed allegata etiam, & ut brevibus me explicem, omnia cum suis fontibus conferenda, & non sine temporis & rerumstrarum dispendio emendanda fuerint. Et cum ne sic quidem desiderio nostro satisfaceret, obscuriorque materia videretur, quàm ut nudis verbis representari commodè posset, à probatissimis quibusque auctoribus mutuo sumptas icones suis quasque locis inseruimus; vocatis etiam in partes illis, quæ alieni quidem fori esse videbantur, tales tamen erant, ut conferre aliquid ad instituti nostri rationem possent; qualis est illa, quæ ad exemplar Diptychi Leodiensis, præter Senatorios calceos, (qui argumentum nostrum propius

*pius spectant) omnem etiam
Consularem ornatum, cum lato
clavo, toga picta, tunica pal-
mata, subarmali profundo,
mappa circensi, scipione ebur-
neo & sella curuli nobis exhibet.
Denique ut ad summam rei
desiderari nihil amplius posset,
præter NIGRONI de caliga
dissertationem, & geminum syl-
labum Auctorum, rerum etiam
& verborum indices duos mul-
tò auctiores adjecimus, allegata
à textu, & hæc à notis nostris
characterum diversitate di-
scriminantes. quæ omnia non
eum in finem à nobis dicta ex-
istimes velim, ac si hoc quali-
cunque mangonio hederam ope-
ri suspendere animus esset, sed
ut ingenuè omnia commemo-
rando,*

*rando, antea quàm manum æri-
tuo admoveas, quale illud sit,
quod empturus es, scias. Vale*

I

B E N E D I C T I
B A L D U I N I
A M B I A N I,
C A L C E U S A N T I Q U U S
& M Y S T I C U S.

P R Æ F A T I O.

Ad Lectorem benevolum.

 Antus, tamque latè diffusus est litterarum campus, ut etiamsi nihil dici posse videatur, quod non dictum sit prius: tamen semper abundè satis aliquid superet, in quo litteratorum industria queat exspatiari. Quò fit, ut dum plerique, pro suo quisque ingenio, in diversis hujusce litterarij campi partibus excolendis operam suam studiosè conf-

A fe.

ferunt, non omnino aliis Spartam, si quam nacti sint, adornandi occasio prærepta videatur, Quamobrem, et si non is sim, qui ullum dignitatis locum inter eruditos ausim ambire; nemini tamen, credo, videbor injurius, si ex iis, quæ olim inter legendum collegi, quædam hic selecta in medium proferam; Quæ si nihil exquisitius spirent, me saltem aliquando in litterarum studiis operam aliquam posuisse testentur. Quis enim in ampla & celebri urbe (ut ab ea re petam exemplum, unde nobis scribendi argumentum petatum est) calceorum opifices jure reprehendat, quoddam eam artem amplexi, in qua multum operæ, lucri parum atque honoris reperitur, urbem ipsam minus honestent, quam qui se nobilioribus addixerunt? Quis etiam in ipso calceorum opificio sutores illos jure censeat explodendos, qui crassos rusticorum perones consarcinant; eosque tantum retinendos, qui in consu-

en-

endis elegantioribus nobilium focculis honestius operam suam ponunt? Omnes certè Reipublicæ utiles, atque adèd viliores ornatioribus decus & laudem ampliorem conciliant, dum simul oppositi facilè deprehenditur, quantum alii aliis antecellant. Ita dum *De Calceis veterum, deque mystica Calceorum significatione* scribere instituo, hinc à me justam reprehensionem amolior, quod cùm alii triumphos, & magnarum rerum spectacula, altè volante penna, per ævum & gentes evehant; ego abjecto trepidantium pedum vestigio, in vili Calceo consistam, statuamque non altius eo conscendere; ne fortè quis statim juremonitum illud objiciat, *Ne sutor ultra crepidam.*

Quod si plerosque certum sit hunc calceum, quem rudi subula compactum imus, elegantius concinniusque adornaturos, si manum operi admovissent; ut non invideo,

4 P R Æ F A T I O.

ita mihi non invidiosum fore facile spero. Iis enim,

^a *Quæis meliore luto finxit præcordia
Titan,*

—— ^b *Quorumque imagines lambunt
Hedera sequaces,*

suam laudem intactam relinquo ; Immo amplius adorno , si qua ex mearum nugarum objectu illorum gloriæ fieri possit splendoris accessio. Mihi certè , quod sciam , quam levis armaturæ sim , nullam prorsus laudem arrogo. Neque animus est aut ambitio , quod natura pedibus substravit , id sinu gestari ; Calceum dico , quem non alio fine compegi , quàm ut calcetur. Id si bonus facilisque lector præstiterit , non in meam contumeliam , at in usus suos , donec alium elegantio rem , pedique suo aptiorem nactus sit , egregiè mecum actum esse putabo.

C A-

^a *Juven. Sat. 14. v. 36.* ^b *Persius Prologo Satyr.*

CAPUT I.

*Calceorum origo. Adamus primus su-
tor ; Imò ipse Deus.*

INTER ea , quæ ad calceorum tractatum pertinent, primùm eorum origo , præstricco vocis etymo, ducat ordinem. Non equidem difficili opus indagine , ubi fons , unde Calcei vox est derivata , quæritur. A calcibus enim , qui posteriores & imæ pedum partes sunt , pedum integumenta Calceorum sumpserunt appellationem : vel quod calcibus premantur , vel quod eosdem contra itinerum offendicula muniant. Hinc etiam deductum calcandi verbum, quod est pedibus premere , ut & Calcarium nomen , quod ea calcibus sive calcaneis applicari soleant. Atque ut à calcibus calcei , sic ab his calceoli , calceamina , & calceamenta ; sic & calceatus , calcearium , &

calceolarii suam vocem mutuuntur. Sed ubi certò dignoscenda Calceorum origo? Certè si expressa veterum monumenta consulimus, non tantum obscura illa est, verùm etiam penitus incognita. Nihilominus in ea lucem aliquam dabitur assequi, si conjecturam ducem sequi velimus: ea enim, licèt in multis plerumque fallax, nos, ut opinor, indubio pede ad Adami protoparentis nostri tempora deducet. Scio, nonnullos, ex ^a Plinio, primum confusendorum Calceorum artificium cuidam Boëthio tribuere. Sed quandonam ille vixerit, aut ubi, non docent. Unde præstat aliò, nempe ad ipsa mundi primordia, confugere. Nam ecce, statim post admissum ab ipso primo parente peccatum, justus peccati vindex Deus in eum verba illa, non quæ in ventos illico evolarent, sed quæ multam conceptam secum ferrent, efficaci voce

^a *Lib. 7. c. 56.*

ce dstringit : ^b *Maledicta terra spinas & tribulos germinabit tibi.* Quid tum ille miser ? An inops omnino consilii nudis pedibus passim , dum vitæ necessaria huc & illuc incedendo procurat , ingreditur ? An teneras pedum plantas spinis & tribulis miserè lancinari , diffindi , discerpique nullo suppetente remedio patietur ? Equidem si omni animantium generi hoc est à natura tributum , ut se , vitam , corpusque tueantur , fugiantque ea quæ nocitura videntur ; nemo tam stupidum hebetemque primum illum hominem dixerit , quin ei statim in mentem venerit , quomodo se pedesque suos incedendo posset à spinarum tribulorumque injuria defendere.

Quæ mens igitur illi primùm , post vetiti fructus esum , consueudorum è ficuum foliis perizomatum rationem suggesserat , quo pudendorum velaret turpitudinem ;

A 4

ca-

^b *Genes. 3. v. 18. & 19.*

eadem & illum artem edocuit, qua sibi uxoriq̃ suæ Calceos, è cælorum animalium pellibus, aptè commodèq̃ confarcinaret. Quid? An non & Deus ipse illi præivit exemplo? *Fecit Ada & uxori ejus tunicas pelliceas, & induit eos*: Inquit in sacra pagina Moses. Utcumque prius per perizomata illa videbatur verecundiæ consultum: Sed non satis ea erant corpori adversus aëris injurias protegendo. Eam ob rem (rationes alias, quæ multæ possent afferri, sciens omitto) cæsis animalibus suas pelles Deus detraxit, iisque in vestes aptatis, nuda protoparentum membra contexit. Hoc edoctus exemplo Adamus eadem ratione pedum nuditati non consuleret? Id facile quivis in animum suum potest inducere.

Sed malim ego nihilominus Deum ipsum primum & proprium calceorum authorem agnoscere Quod ut credam multa mentem incli-

clinant. At unum hoc præ cæteris, quod cùm per tunicam pelliceam Adami nuditati voluerit Deus esse consultum, ne gravior aëris inclementia illi nocumento esset; ut non est parcus, aut imprudens, aut invidus, aut inops bonorum largitor; ita censendus est illi Calceos eadem ratione consuisse, quo in necessariis ad vitam comparandis, minaces spinarum tribulorumque aculeos tutius evitaret.

At in delicti vindictam terra iussa est illi spinas & tribulos germinare, subjiciet fortè aliquis: Frustra verò poena indicitur, ubi statim id succurrit, quo illius sensus eludatur: atque aded non est quod Calceorum, quibus sentium hebetantur aculei, Deo, qui poenam illam est interminatus, tribuatur inventio. Huic nodo cuneus hic in promptu esse potest, quod non eo fine potissimum voluit Deus Adamo terram spinas & tribulos germinare, ut incedentem illum

passim suis punctationibus infestarent :
verum ut infelicium ejusmodi plan-
tarum feracem terram ipse cogere-
tur multo labore subigere atque ex-
colere , si quam ex ea vellet utilium
vitæ frugum atque fructuum mes-
sem colligere : Cùm prius , ut lo-
quitur ingeniosus * Poëta ,

— *immunis rastroque intacta , nec
nullis*

*Saucia vomeribus per se daret omnia
tellus.*

Sed esto , in pedum Adami cruciatum
divino jussu terra spinas & tribulos
ediderit. An non & in delicti vindi-
ctam aëris intemperies , quam non
sine doloris sensu nuda membra pa-
tiuntur ? & tamen ad propulsandam
illius injuriam è cæforum animalium
pellibus Adamo Deus vestes conte-
xuit. Quidni etiam ad evitandos spi-
narum tribulorumque aculeos eidem
calceos compingeret ?

Quod

* *Lib. 1. Metam. Fab. 3.*

Quod si altiore quodam consilio, Deum pelliceis illis vestibus Adamum induisse quis contendat, ut nimirum sic indutus Adamus figura esset Adami Secundi, Christi nempe Domini, qui cum esset innocens, mortuorum tamen animalium pelli-
bus, id est peccatis nostris, indui vo-
luerit: Arcanum etiam æterni verbi, aliquando humana carne induendi mysterium, per pellicea illa pedum integumenta tum insinuasse, non inferiori jure dicemus. *Divinitatis enim*, inquit ^d D. Basilus, *Calceamentum est caro Deum ferens, per quam ad homines descendit.* Sed in ea mysteria non est animus aut institutum hinc ingredi. ^e Suus postea locus dabitur, in quo quæ ad mysticam Calceamentorum, quæ in sacra pagina occurrunt, interpretationem pertinent accuratiùs exponemus. Jam ad Calceorum materiam instituti nostri series progrediatur.

A 6

C A.

^d In *Psalm.* 59. ^e *A cap. 25. ad finem.*

CAPUT II.

Calceorum materia multiplex, & primum pellicea, ejusdemque concinnatores urbibus olim exclusi.

U*T studium non omnibus idem, Neque omnis fert omnia tellus;*

Ita pro vario gentium ritù, varia personarum conditione, vario temporum & locorum usu, varia olim fuisse reperitur Calceorum materia: Alij enim fuere pellicei, sive coriacei; alij papyracei; alii spartei; alii juncei; alii linteï; alii serici; alii lignei; alii ferrei; alii ærei, alii denique argentei, atque aurei. De singulis suo dicendum ordine, singulaque figillatim suis auctoribus firmanda.

Primùm igitur, ut à pelliceis sive coriaceis tractationis nostræ series initium ducat, Pelles primùm, & ut plurimum, consuendis Calceis materiam

teriam præbuisse, nemo, arbitror, potest seridò dubitare. Si enim è cæforum animalium pellibus confectæ vestes^a plerisque olim in usu fuerunt, ut primis parentibus, Indorum Philosophis, Scythiæ populis, Persis; imo etiam primis Romanæ Curiae Senatoribus.: Quis ex eisdem etiam confectos primùm Calceos refragetur? Si obvia passim animalia, quibus pelles detrahi, atque ex iis pedum integumenta compingi faciliè queant; Quis earum usum cæteris neget frequentiore? At ne verbis tantum conjecturisve videamur agere, apud Romanos certè pelliceos fuisse Calceos non obscurè insinuant hæc^b Martialis,

*Lunata nusquam Pellis & nusquam
toga.*

Ubi lunata pellis pro Calceo Sena-
rio

^a *Genes. 3. v. 21. Plato in Protag. Cic. 1. Tuscul. Strabo lib. 15. Herod. lib. 1. Prop. el 1. lib. 4.* ^b *Lib. 2. epigr. 49.*

rio, ut * postea clarius ostendetur.
Item ^c Juvenalis,

—— — *Nobilis & generosus*
Appositam nigra lunam subtextit aluta.

Quibus certè verbis non aliud significatur, quàm Senatorem in suæ nobilitatis argumentum lunam nigris Calceis annectere. Aluta enim pellicis mollior est, ad compingendos Calceos concinnata. His adde & hæc ^d Horatii magis aperta,

Ut quisque insanus nigris medium impediit crus
Pellibus, &c.

Ubi nigræ pelles idem omnino, quod proximè nigra aluta, designant.

Sed in hoc pelliceorum Calceorum negotiique discrimen occurrit observandum, quod primùm ævo rudiore crudæ pelles conficiendis Calceis materiam subministrarent. ^e Xenophon, ut refert ^f Angelus Politianus,

* Cap. 9. ^c Sat. 7. v. 190. ^d Sat. 6.
l. 1, ^e Lib. 3. *Anabaf.* ^f Cap. 2. *Miscet.*

nus, Cùm defecissent veteres calcei, habebant ex recentibus coriis bubulis Carbatinas confectas: & de his, ut omittam ^g Aristotelem & ^h Lucianum, ⁱ Catullus:

Tu tamen hac lingua, si usus veniat tibi, possis

—— & crepidas lingere Carbatinas.

Deinde verò, ut in dies passim crescunt artes atque perficiuntur, ita sæculis posterioribus commodioris honestiorisve usus atque elegantiae studium concinnandarum tingendarumque pellium artificium edocuit. Unde coriarii opifices, vulgò *Tanneurs* & *Corroyeurs*, dicuntur, qui detracta cæsis animalibus coria depilant, intingunt, concinnant, poliunt, quibus tandem apti elegantefque Calcei compinguntur.

Atque hi opifices olim, quoddam morticina tractarent, ab urbibus fuere submoti. ^k Artemidorus, τὸ δὲ βυρρο-
δεψέιν

^g L. 2. de anim. ^h In Philopseud.

ⁱ Epig. 97. ^k Lib. 1. c. 53.

δεψεῖν πᾶσι πονηρὸν. νεκρῶν γὰρ ἀπλετεὶς
 σωμάτων ὁ βυρσοδέψης. Ἐ τῆς πόλεως
 ἀπώκηται: *Coriariam exercere malum
 omnibus: Corpora enim mortua tractat
 Coriarius. Ideoque ab urbe secluditur.*
 Sic à pari penè causa carnifices olim
 Romæ domicilium non habuerunt.
¹ Cicero; *Sed moreretur prius acer-*
bissima morte millies Gracchus, quàm
in ejus concione carnifex consisteret,
quem non modò foro, sed etiam cœ-
lo hoc ac spiritu censoria leges, at-
que urbis domicilio carere voluerunt.
 Quo item sensu ^m Plautus in Pseu-
 dolo:

Extra portam Metiam, inquit, cur-
rendum est prius.

Lanios inde accersam duos cum tintin-
nabulis.

Intelligit enim carnifices, quorum
 extra eam portam domus, ad solem-
 nem suppliciiis locum. Quanquam &
 alia

¹ Pro C. Rabirio. ^m AEt. 1. sc. 3. v. 97.
 & seq.

alia ratio externæ illius habitationis non ita superstitiosa potest afferri, quod ejusmodi coriariorum opificiorum foetidos odores exhalet; unde jussi videntur illi extra urbes habitare, quò puriore cœlo reliqui cives uterentur. Hoc enim recta politiæ ratio satis persuadet.

Hinc facilè crediderim, domum Simonis illius coriarii, apud quem in Joppe D. Petrum hospitatum ⁿ Apostolorum acta commemorant, urbis ambitu exclusam: cum disertè domus illa fuisse dicatur, *Juxta mare*, quod quidem urbem illam alluit: Est enim Joppe, teste ° Plinio, *Urbs Phœnicia, in scopulo sita, ab insula Paria medio mari discreta*. Si verò quis exclusam abnuat, propterea, quod ibidem Simonem illum *Ioppensem* acta nominant, & D. Petrum in *Ioppe moratum* referant: videtur fieri posse satis, si dicamus, coriarium illum Joppensem appellari, quomodo

ⁿ Cap. 9. & 10. ° Lib. 5.

modo suburbani Parisiorum Parisienses dicuntur: vel in Joppe domum habuisse, quod ea parte, qua mari urbs alluitur, inter ipsam domum & urbem nulla essent interposita moenia; sicque domus interna, vel saltem non exclusa videatur, licet à reliquo ædificiorum urbis corpore semota esset atque discreta. Sed utcumque satis de tritior Calceorum materia. Reliquarum, quæ apud diversos diversæ fuerunt, specierum succedat investigatio.

C A P U T III.

Calcei Papyracei, Spartei, Iunicei.

SI quondam, ^a Herodoti testimonio, Persæ subligacula reliquamque vestem è corio ferebant; non mirum magis, si quosdam olim populos è papyro Calceos gestasse dicamus. Id enim Calceamenti genus

^a *Lib. I.*

nus apud Ægyptios fuisse familiarē, docet in *genialibus diebus* ^b Alexander Neapolitanus. Cujus assertioni proclivius assentitur animus, quod frequentior est iis in locis, ^c Plinio teste, papyrorum copia. Nam ut unaquæque res paratu facilis est, passimque obvia; ita in iis, quæ vitæ degendæ ratio postulat, illius communior frequentiorque est usus. Sic Americæ plerique populi sibi vestes ex avium plumis elegantissimè concinnant, apud quos nimirum infinita penè omnis generis avium multitudo. Sic auctore ^d Strabone Ichthiophagi Indiæ populi ædificia è cetorum, quorum illic magna copia est, ossibus extruunt. Quod idem de extremæ Septentrionalis plagæ incolis ^e Olaus magnus testatur.

Papyraceos autem Calceos hîc intellige, vel ex implexis papyri tæniis

^b *Lib. 5. c. 18.* ^c *Lib. 13. c. 11.*

^d *Lib. 15.* ^e *L. 21. c. 22.*

niis contextos, de quibus ^f Martia-
 nus Capella; *Calceos*, inquit, è *papyro textili subligavit*, &c. Vel è
 crassiore papyri membrana, seu cor-
 tice compactos: Tenuiores siqui-
 dem, & quæ mediæ papyro propin-
 quiores sunt philyræ, seu pelliculæ,
 parum fuissent calceandis pedibus
 utiles; utpote, quæ veteribus idem
 præstabant, quod apud nos chartæ
 tenuiores, in quibus scribimus, quæ
 inde papyri nomen acceperunt.
 Quanquam & molliores ejusmodi
 membranulas ab usu Calceorum non
 omnino velim excludere, præsertim,
 ubi non utilitatis fructus, sed vel ele-
 gantiæ ostentatio, vel religiosæ cele-
 britatis pompa quærebatur: ut in sa-
 cris Isidis, in quibus exsecti illius sa-
 cerdotes pedibus molli papyro re-
 dimitis incedebant. Sic enim ea de
 re: Tertullianus Senatori apostatæ
 sacra Isidis exprobrans inter alia lo-
 quitur: Ca-

^f L. 2. de nup. philol.
 natorem cap. 2.

& Carmine ad Se-

————— *Caligae remota
Gallica, sit pedibus molli redimita pa-
pyro.*

Quo tamen in loco mendum inesse suspicor, potiusque legendum censeam, *sit pedibus mollis redimita papyrus*, ut sensus sit per hypallagen, sint pedes molli tantum papyro redimiti, postquam caligæ, quæ crassiora sunt pedum integumenta, remotæ fuerint. Aliàs, qui verborum sensus esse queat, non apparet. Nec quemquam moveat (ut id notetur obiter) quod vox, *Gallica*, cum superiore, quæ casus ablativi est, *Caliga*, jungatur; quod tamen metri leges non ferunt: ablativos enim ejusmodi corripere, satis est Tertuliano familiare, ut etiam eo loci Pamelius observavit.

Tenuioribus igitur ejusmodi papyri membranulis cum pedes indutos illi sacerdotes haberent, ἀνυπόδητοι dici poterant, sive discalceati,
nu-

nudisque pedibus incedere : Cùm propriè nec Calceorum , nec solearum usum membranulæ illæ præstarent, Sicque facilè Tertullianus cum ^h Prudentio potest conciliari, qui de sacris illius Isidis , quæ aliis Cybele , magna deorum mater dicitur , loquens , nudis plantis , remotisque Calceis Gallos illius sacerdotes incessisse testatur his verbis :

*Nudare plantas ante carpentum scio
 Proceres togatos, Mattis Idea sacris.
 Lapis nigellus evehendus effedo,
 Muliebris oris clausus argento sedet,
 Quem dum ad lavacrum praeundo
 ducitis,
 Pedes remotis atterentes Calceis,
 Almonis usque pervenitis rivulum.*

Jam verò ut è papyro Ægyptiis, sic è sparto Hispanis Calceos gestare in more fuit positum. Quod ⁱ Plinio credi-

^h Lib. Peristeph. hymno 14. v. 154. & seqq.
ⁱ L. 19. c. 2.

diderim auctore, idem qui suprà testatur Alexander. Ille enim, ubi sparti, quod in Hispania frequens, usus enarrat: *Hinc*, inquit, *strata rusticis eorum, hinc Calceamina, & pastorum vestis*. Et suadet etiam usus, qui hodie apud eorum plerosque obtinet *, quos & in nostra Gallia sæpe vidimus in sparteis ejusmodi calceis incedentes. Spartum autem id, è quo spartei Calcei, ut & pleraque alia conficiuntur, junci species est: eo tamen discrimine, quod, ut loquitur Plinius, *proprie aridi soli juncus sit*. Reliquæ verò juncorum species in paludosis, maritimisque locis, vulgò nascantur.

Hinc, ut ad Ægyptios redeam, facile mihi persuadeo, apud eos è junco, quemadmodum è papyro, ut &

* Calcei istiusmodi copiam nobis fecit Politissimus juxta & ornatissimus juvenis, D. Gerardus Raard, Amstelodamensis: totumque conficiendi illius artificium, in contorquendo jungendoque sparto consistit, quod ex præcedente ejusdem figura facile patebit.

& apud Hispanos è sparto , calceos in-ufu fuiffe : cùm junci , quorum feraciffima ^k eft Ægyptus , in funes , strata , corbes atque aded calceos , non minùs quàm spartum Hispanicum , imò commodè magis compingi contextique valeant. Id enim fimilium ratio clarè fatis ostendit. At cùm hæc scribo , in mentem ecce succurrit , quod aliquando me , viro insigniter & curiosè docto concionante , didiciffe memini , juvatque hîc ad propositum referre. In Ægypto natus educatusque Moses , cùm oves focii fui pasceret , pastorum Ægyptiorum more , ut credere par est , induebatur. Huic ad rubum ardentem , ut ^l Exodi sacra monumenta testantur , accedenti , ut propiùs stupendum illud flammarum non comburentium ostentum agnosceret ; Dominus Deus statim edixit : *Solve calceamentum de pedibus tuis.* Quod igitur illud erat Calceamentum? Id enim sacræ tacent lit-

B

te-

^k Plin. l. 21. c. 18. ^l Cap. 3. v. 5.

teræ. Ut quid etiam Moses eo calceatus ad rubum prohibetur accedere? Uno brevique verborum contextu ut bipertitæ quæstioni fiat satisfactis, pro Ægyptiorum pastorum more, Calceamenta Moses erant ex junco marino contexta. Ideoque Dominus Deus præsciens filium suum aliquando factum hominem, inter cæteras suppliciorum acerbitates, corona ex ejusmodi junco marino compacta coronandum, vult ea Calceamenta tolli; quod indignum videretur, servum id pedibus calcare, quo ipsius Dominus aliquando esset coronandus.

At fortè hæc spinosi diadematis ad juncea Calceamenta relatio, spinosa quibusdam videatur, illorumque menti spinam hanc infigat, qui nimirum ex ejusmodi junco Calcei potuerint contexti; cùm tam acutis spinis Juncus ille, qui Græcis ὀξύγαλον, aliis rhamnus, aliis correctum appellatur, sit asperatus, ut vix
ma-

manibus tractari queat. Et me quoque spina hæc aliquando pupugit; cujus tamen aculeus hebescere mihi visus est, cum in animum induxi, potuisse juncum illum, compingendis Calceis, aliisque id genus, destinatum, tenerum evelli, priusquam spinæ in rhamnum excrescerent, juncumque durius asperarent: Ita, ut si qui fortè aculei in ipso tum eminerent, facilè possent aut manu avelli, aut ferro abradi, aut quovis alio modo effringi, atteri atque contundi. Vero enim simillimum est, ut apud nos straminei Calcei (quorum usus domorum septis non egreditur) è contufis, contextisque segetum calamis fiunt, ita veteres illos, sive Ægyptios, sive Hispanos, & juncum & spartum malleis contudisse, quò facilius in funes contorqueri, aut in strata contexi, aut in Calceos compingi possent. Plura qui volet, de juncea Christi Domini corona, ^mSalmero.

B 2

nem

m Tom. 10. 1748. 30.

nem, consulat, ⁿ Riberam, & ^o Oforium, Quæ enim illi curiosè ea de re referunt, non hic locus iis immorari.

CAPUT IV.

Calcei Lintei, Serici seu Velutei.

ET linum suam etiam Calceis olim præbuisse materiam, ostendunt udones illi, sive lintea Calceamenta, quibus Antoninum Imperatorem, cognomento Philosophum, permultosque alios, eius exemplo, usos, insinuat ^a Herodianus. Cum enim religiosum illius erga Solem studium, eiusdem sacra & cæremonias, Sacerdotumque & ministrorum, qui sacris illis operabantur, cultum & ornatum accuratiùs descripsit, ὑδόνες, inquit, ἔτ' ἐστὶ λινθεύατα ὁθόνη περὶ τὰ ὑποδήματα χερσὶν. Udonibus nempe ex
can-

^a Comm. in Ionam. ^o Conc. de cor. Christ

^a Lib. 5.

candidissimo linteo ad pedes, hoc est linteis Calceamentis, *utebantur*. Ubi licet observare, udones illos sic è lino constitisse, ut etiam à voce ὀδόνη quæ linteum, & subtile quodcumque velamen significat, appellationem suam desumpserint: Illi enim aliis, ut ^b Ulpiano, dicuntur odones; quæ vox ad Græcam illam ὀδόνη, proximè accedit. Quanquam & aliàs ex lana conficiebantur; nonnunquam etiam ex hircorum hoedorumve pilis: unde alii udones quasi hoedones dictos volunt. Et hi dicebantur Cilicii, de quibus haud dubiè loquitur ^c Martialis, dum ait,

*Non hos lana dedit, sed olentis barba
mariti:*

Cinyphio poterit planta latere sinu.

Linteis autem illis udonibus Romani etiam Pontifices, referente Josepho ^dStevano, per longa tempora usi
B 3 sunt;

^b L. 25. §. 4. D. de aur. & arg. legato. ^c L. 14. ep. 138. ^d L. de osc. ped. Sum. Pontif.:

sunt , postquam nimirum iis primùm S. Silvester , à Constantino magno , inter alia ornamenta donatus est : *
 Donec tandem linum illud candi-
 dum in sericum purpureum migra-
 vit.

Et hoc jampridem cum aurea cru-
 ce intexta locum in Pontificalibus
 Calceis obtinet. Sic enim ^e cære-
 moniale Pontificum , *Induitur Pa-
 pali habitu , toga scilicet linea alba ,
 caligis rubeis , & sandaliis rubeis , au-
 rea cruce signatis.* Hinc ut à Sole ,
 primaria totius luminis origine , re-
 liquorum siderum splendor emanat ,
 ita sericorum , atque adeo velutorum
 Calceorum usum , ab illo summo Re-
 ligionis vertice reliquis antistitibus
 esse communicatum , non est dubium.
 Ejusmodi enim Calcei , sive sandalia ,
 inter Episcopalis habitûs insignia
 censentur. D. f Blesensis ad M. Gul-
 jelmum Abbatem , *Mitra , & annu-
 lus,*

^e L. i. c. de indum. elect. f Epist. 90.

* Pontificalis illius calcei figuram vide cap. xxvii.

*lus, atque Sandalia, in alio, quàm in Episcopo, quadam superba elatio est, & presumptuosa ostentatio libertatis. Et Ivo Carnotensis ad Samsonem Vigornensem Episcopum; Mibi Sandalia pedibus Apostolicis digna transmissit. At vultu fortè quis renidens, frontemque caperans, quid ad rem, inquiet, hæc Ivonis Blefensisque pertinent? De Sandaliis tantùm loquuntur; De serico vero sive purpura ne quidem. Hoc verum, sed mentem eorum, quæ nostram firmet sententiam, ecce Froissardus unus, paucis, sed clarè aperit, & explicat, in historia, ubi de Henrici Lenclastræi inauguratione nostro idiomate sic loquitur, *On luy chaussa un veloux de vermeil en guise de Prelat.* En, veluto purpureo, sive rubeo, præfulum more, calceatum dicit. Hic igitur ille tum erat, ut etiam nunc, Episcopali pedum ornatus.*

Priscos etiam olim Imperatores sericis usos Calceamentis, facilè nec

invitus opinor ; licèt id veterum scriptorum nullus , quod , sciam expressè commemoret. Cùm enim iis Imperatoribus mirificus undequaque splendor quæreretur , eos sericum , cujus tanta dignitas , in Calceorum etiam usu neglexisse , non est verisimile. Neque *φοινιόχρσα* illa *πέδιλα* , quæ propria erant Imperii insignia , quisquam è corio tantùm , vel è quavis alia vili materia fuisse meritò potest arbitrari : Cùm ea etiam auro gemmisque insigniter essent ornata , ut suo loco & postea clarius ostendemus. Quod cùm de Imperatoribus jure queat existimari , idem quoque & de aliis non injuria dici posse videtur , qui nimirum , ut Imperatores , aurum , gemmasque Calceis suis addere non verebantur , ut apud ^h Plinium & alios observare licet.

Atque ut breviter hoc caput concludam , ei colophonem imponent
pom-

pompatici Regum nostrorum Calcei : Illi enim , ut nihil esset in Regibus , quod Regiam non deceret majestatem (exquisitior siquidem splendidiorque cultus , non parum dignitatis majestatisve conciliat) è serico , velutove cæruleo , cum liliis aureis opere Phrygio intextis , confici consueverunt , ut disertè tradidit Monstreletus , dum singula , quæ funebrem Caroli sexti pompam insignem effecerunt , accuratè describit . Cujus assertioni , quoad ceruleum illum colorem , liliaque aurea , fidem etiam adstruunt infinitæ penè Regum nostrorum imagines , quas variis in locis quilibet facilè potest eo cultu calceatas observare . Sed præ omnibus una , eaque insignis HENRICI MAGNI effigies , ad vivum expressa , quæ in Regio illo cœnobii Sandionisiani ærario , singularique armario stat inclusa , idem etiam quoad sericum tacendo prædicat : ea namque , præter cætera vestimen-

torum, quibus in sua inauguratione Gallici Reges uti solent, insignia, Calceos è serico cæruleo, liliis aureis distincto; spectantium oculis exhibet; ut aliquando me non sine magna quadam voluptate vidisse memini. Insigniora recenseant alii, quæ illic ostentantur, Regum nostrorum monumenta: me quod ad institutum nostrum pertinet retulisse sufficiat.

CAPUT V.

Calcei Lignei, Ferrei, Aerei.

VT jam antea papyraceos junceosque calceos Ægyptiis, & sparteos Hispanis familiares fuisse diximus; ita nunc, ubi ligneorum calceorum succedit investigatio, iis Indos olim usos fuisse, ut gratis non asseramus efficit * Philostratus, qui vitam Apollonii describens, inter cætera, quæ de moribus Indo-
rum

* Lib. 2. c. 9.

rum edisserit, eos *Ex arborum corticibus* sibi Calceos conficere solitos esse testatur. Ab iis, ut credere par est, ligneorum Calceorum usus ad alios variè traductus est: ita, ut * alii rudioribus, & omnimodè ligneis usi sint; alii paulò eruditioribus, quorum nempe soleæ tantùm essent ligneæ, cætera è corio, vel è quavis alia molliore materia. De prioribus, omnimodè ligneis, non gravatè intelligam soleas illas impares, quas sordidæ vetulæ tribuit ^b Petronius Arbiter, dum ait; *Anus precipuè lippa, sordidissimo linteo præincta, soleis imparibus ligneis imposita, canem ingentis magnitudinis catenâ trahit.* Eodem item sensu habeam soleas illas, quæ damnatis ad culeum inducebantur, de quibus sic Auctor ad Herennium,

* Ut Germani veteres olim referente Cluverio, & agrestes Poloni hodieque, quorum soleas ex arboris libro fabrefactas, funiculus in planta pedis astringit. Vide eundem Cluverium *Antiqua Germania lib. 1*, & figuram hîc.

^b *In Sat.*

nium, *Si quis parentes occiderit, vel verberarit, ei damnato obvolvatur os folliculo lupino, solea lignea pedibus inducantur, &c.* Soleas enim, quæ propriè sumptæ imas tantùm pedum plantas tegunt, pro alia calceorum specie, interdum sumi, nihil novum, ut c postea docebitur. Rursusque fordes illius vetulæ, ut & parricidarum crimen, non aliud equidem, quàm vilissimum calceamenti genus postulant. Unde & viliores quique, tenuiorisque fortunæ homines, sive urbium, siue ruris incolæ, calceamenti ejusmodi, quæ vernaculo nostro idiomate *Sabotz* dicuntur, jam passim plerisque in locis uti solent. De posterioribus verò quorum soleæ tantùm lignæ, proclivius accipio ribicinum quorundam crupezia, quæ malè cupezia quidam nuncupant; de quibus sic ^d Julius Pollux: τὰ ἢ περὶ πέζια ξύλινον ὑπόδημα πεποιημένον εἰς ἐνδόσιμον χρόνον. *Crupezia ligneum cal-*

^c Cap. 10. ^d Lib. 7. On. cap. 22.

calceamentum est, factum ad auspiciationem chori. Unde, ab ejusmodi calceamentorum usu, Bæotes Crupezi- phoros esse dictos, refert * Tiraquel- lus ad *Alexandrum Neapolitanum.*

Sic etiam de Calceis illis, qui soleis tantum constant ligneis, intelligo Caligas & Gallicas, quæ diminutiva voce Caligulæ & Galliculæ, Gallicè verò **GALLOCHES** appellantur, quibus non tantum milites, sed & plerique alii pluvioso hybernoque tempore uti consueverunt. Earum enim soleas è ligno fuisse multa sua- dent: Primumque ipsa Caligarum appellatio, quæ quidem potius *καλὶ* καίων, à lignis, quàm à callo pe- dum, ut vult Isidorus, dictæ viden- tur. Deinde & Gallicarum, quibus hodie nostrates utuntur, compositio, quarum quidem soleas è ligno con- stare cernimus: tum etiam usus ipse, seu finis, in quem primùm ejusmo- di Caligæ sive Gallicæ comparatæ fue-

fuerunt. Si enim, ut certum est, & constat ex Aureliani verbis apud Flavium ^f Vopiscum, *Calceamenta militum fortia esse debent*, & altius à solo edita, quibus nimirum firmitus & tutius, per loca limo lutoque infesta, incedant; ad id certè crassiores è ligno soleæ longè magis utiles, quàm quidlibet aliud, è duplici triplicive corio compactum. Reliqua, quæ de Caligis illis & Gallicis hîc adtexi possent, in alium locum rejicimus; ubi quidem Calceamentorum species, & formas, variosque usus explicabimus, cùm hoc loco ea tantùm exquiramus, quæ ad eorum materiam pertinent. *

Li-

f In Aureliano.

* Ne quid desit, quod huc pertinere aliqua saltem ratione possit, adjicimus ideam solearum lignearum quibus *Scriæ* sumi, atque his conterminæ gentes utuntur in transmittenda glacie, altissimisque nivibus. *Nartæ* Guagninus vocat, & siquidem ex his, quæ *Lugduni Batavorum* in theatro Anatomico asservantur, argumentari licet, nihil aliud sunt, quàm lignum tenue, & longiusculum, anteriore sui parte incurvum, & in cujus medietate ansa est, ex corio, cui pes inseritur, subjecta ex contorto vimine alia, quæ posteriora pedis firman-
t. *Es*, quæ *Lugduni* vi-
dâ

Ligneis itaque Calceis ferrei simul & ærei succedent, si referamus ex ^b Alexandro Neapolitano Empedoclem Agrigentinum ferreo calceo usum fuisse. Quanquam alii, ut ^h Philostratus, ⁱ Diogenes Laërtius, & ^k Æ-

dimus, simplicissimæ sunt, longitudine septenum pedum, latitudine pollicum quatuor, & quod excedit. Credo proceri, & adulti hominis fuisse illas soleas: Nam, ut audio, id providè agunt, ut in fabricandis his soleis eam rationem longitudinis servant, quæ est hominis, cui inserviunt. Cætera apud *Oleum Magnum*, *Worminque* legas, qui pluribus hæc describere. Nobis, nisi quæ vidimus, scribere religio erat. Cultum tamen recipit hoc solearum genus, nec quidquam impedit quo minus Rangiferorum pellibus, vel qua simili materia obducantur, ad promovendam cursus celeritatem, & ligni subsistentiam. Certè illud quod *Lugduni* in civitate patria vidimus solearum par, sine ulla alia notabili differentia quoad longitudinem, supernè resina, vel pice obductum erat. Aliam istiusmodi Nartarum descriptionem Titianus nobis dedit, in suo *de antiquorum habitu* libello, quæ si vera est, aliud Nartarum genus in usu *Scricfinnis* fuerit, quo altissimas nives, & cacumina montium, aliud quo apertam planiciem, & lubrica glaciei pertranseunt. Atque ab hoc ultimo Nartarum genere deducta putaverim illa *Calopodia*, quibus Belgæ propter constrictas frigore aquas quàm velocissimo cursu ludibundi quaqua versum oberrant. Vulgus *Schaatsen* vocat, præsentissimum itineris instrumentum, sed quod exercitatum hominem requirit. Omnium imaginem subjecta tabella dabit.

^b *Lib. 5. cap. 18.* ^h *In Helladicis.* ⁱ *lib. 8.*

k Ælianus æreum illum fuisse scribunt: Atque ex eo referunt deprehensum, Empedoclem illum montis Ætnei flammis abreptum consumptumque, cum nempe paulò post, quàm comparere desijt, æreus illius calceus in locis illi monti vicinis fuit inventus. His suffragatur l Tertullianus, qui veterum Philosophorum habitum vellicans, ubi de Empedocle loquitur: *Alius, inquit, sericatus, & crepidam æratus incessit; dignè quidem, ut bacchantibus indumentis aliquid subtinniret cymbalo incessit.* Ita plurium consensu verius illi Philosopho calceus æreus videtur attributus: nisi metallici ferreum malint, quod ignes illi, si fuisset æreus, eum facile liquefecissent.

Quidquid ea de re sit, aliunde nihilominus alios è ferro Calceos proferimus, sed quorum usus crudelis equidem & barbarus fuit: cum nimirum

k *Var. hist. lib. 12. cap. 32.*
pallio cap. 4.

l *Lib. de*

rùm ferreæ crepidæ clavis confixæ, cruciandorum hominum pedibus induerentur, * prout aliquando fuit in quosdam Martyres usurpatum, teste ^m *Martyrologio Romano*: Ubi enim sancti Bâsiliſci Martyris cruciatus recensentur, sic habet: *Ferreas crepidas ignitis clavis confixas calceatus, multaque alia passus, demum capite obtruncatus, martyrii gloriam consecutus est.* Et ne qua in re infidelium feritati turbidi Religionis antiquæ novatores non responderent, ecce, & ad propositum, in cruenta Engolismi direptione, inter cætera crudelitatis hæreticæ stragemata, Catholicorum quorundam plantis, ferreas equorum soleas, clavis adfixas fuisse, bona fide litteris consignata gentis

no-

* Plenius hæc prosequitur Galonius, *suo de Martyrum cruciatibus libello*, ubi figuram subjicit, Martyris, tunica candenti ferrea, & crepidis ferreis induti, quas clavi igniti ferrei astringebant, quam hæc transtulimus.

^m *Die 22. Maij.*

nostræ monumenta ⁿ testantur. Cru-
deles certè calcei, qui verè ferreas
auctorum suorum mentes arguant,
evincantque, nimis ingeniosam esse
in pœnas crudelitatem.

Hic equidem justo animi dolori
Lector æquus hoc concedet, si tan-
tisper invehendo extra chorum sal-
tare me conspiciat. An ergo vobis,
ô portentosi Galli, (Quis ab huma-
na specie erumpentem belluinam fe-
ritatem, aut progeniem parentibus
omnino dissimilem portentum non
appellet ?) An inquam vobis nulli
suppetebant enses, nullæ hastæ, nulli
pugiones, quibus avitæ religionis
sequacibus vitam auferretis, si avi-
tam religionem animus erat è medio
tollere, ut sic per inaudita supplicia
longiore tractu mortem iis inferre-
tis ? An vobis in equos, ut Apuleius
in asinum, illi Gallica tamen facie
insignes per hyppantrhopiam con-
versi videbantur, qui vos dorsis suis
im-

ⁿ Lib. 7. *histor. Gent. Franc.*

impositos equorum ad instar depor-
tarent, nisi probè essent etiam ferreis
soleis calceati? Pleraque alia cùm le-
gi vestræ feritatis exempla, tuli equi-
dem, ut potui: Sed vos in diris in-
fontium cruciatibus etiam ludere,
feritatemque vestram inter ipsius ve-
stri lusus moras non mansuescieri,
hoc unum me sic intimo acrique do-
loris sensu percutit, ut nulla verba
suppetant, quibus æstuans indignan-
tis animi impetus effundatur. Ite jam,
novumque vestrum Euangelium alias
aliter, quàm barbara illa nostrorum
excarnificatione comprobate. Hinc
certè jam liquidò videre est, non alio
vos, quàm, quo infideles olim in
Christianos, tetri cacodæmonis cæstro
percitos in nostrorum insanos cru-
ciatus exarsisse. Sed ad politiores
splendidioresque Calceos, asperis
illis ferrugineisque relictis, operis
nostri textura deducatur.

C A-

CAPUT VI.

Calcei Argentei, Aurei, Gemmati.

QUò non igitur insanus hominum in calceandi, ut & vestiendi ratione luxus pervadit? An non satis erat, ad pretiosorem vestium pompam atque splendorem, *uno filo*, ut loquitur D. ^a Hieronymus, *villarum pretia insuere*, nisi etiam pedibus argentum calcarent, aurum plantis substernerent, ac per uniones ambularent: imò totos pedes argento & auro, gemmisque onerarent? Dum verò pedibus calcatum argentum, aurumque plantis substratum dicimus, confectos ex argento & auro Calceos quibusdam olim in usu fuisse significamus. Nam, ut omittam, quod ^b Paulus Venetus de Calceis argenteo filo confutis commemorat, nihil mirum, si qui aliquando argen-

^a *In vita. D. Pauli Eremitæ in fine.*

^b *L. 2. de Reg. Orien. cap. 14.*

genteos usurpasse Calceos referantur : cum plerisque aliis etiam aureos veterum scriptorum monumenta passim ascribant. ^c Curtius, ubi Sophitis habitum describit : *Vestis erat auro purpuraque distincta, quæ etiam crura velabat; aureis soleis gemmas inseruerat.* Ita Seneca, cum de C. Cæsare in exoticum alienumque cultum demigrante loquitur *Qui excusant eum, inquit, negant id insolentia causâ factum: aiunt socculum auratum, imò aureum margaritis distinctum, ostendere eum voluisse.* Ubi vides aureum distinctè ab aurato distinctum, ne quis aureo tantum colore tinctum, aut bracteis aureis inductum Calceum intelligeret. Ita, referente ^d Alexandro Neapolitano *Demetrius Antigoni filius eò vanitatis processisse dicitur, ut aureo Calceo calcearet.*

Quod si quis incommodos omnino, atque inutiles ejusmodi Calceos

^c Lib. 9. cap. 1.
Demetrio.

^d L. 5. c. 18. & Plut. in Demetrio.

ceos fuisse contendat, cum principium præsertim virorum teneri delicatque pedes, gravem illam solidi metalli duritiem pati facile non possent: Responderim ego, vel non è laminis solidis conflatos, at è tela quadam tenuiore aureis argenteisque filis intexta confutos videri: vel eos vix ad incessum, at ad pompam tantum & ostentationem usurpatos: vel etiam aureos argenteosve dici Metonimicis, quod auro tantum argenteove suppositum solum haberent. Quo sensu Theotimus ille apud Plautum, de quo quærenti Nicobulo seni divesne esset, servus respondet: *Etiam rogas, qui soccis habeat auro suppositum solum?*

Atque hoc certè solearum aurearum suppagmentum, ubi pompatica divitiarum ostentatio quæritur, magis in principum hominum calceatu ferendum, quàm in brutorum pedibus induendis. Quod tamen olim usur-

• In *Bacchid.* act. 2. Sc. 3. vers 97. & 98.

usurpatum testatur † Plinius : *Poppea enim* , ait ille , *Neronis principis uxor* , *delicatiores jumentis soleas ex auro induere solebat* . An non sic induti jumentorum pedes , auri usum in extremos ostentationis fines efferunt ? Aurum passim superba Regum palatia exornet , auro parietes , auro laquearia , auro pavementum , auro denique omnia in magnificis illis principum virorum ædibus colluceant , quis jure reprehendit ? Imo quis non ultrò suspicit lubensque admiratur ?

Χρυσὸς αἰθόμενον πῦρ

Ἄ τε λαμπρέπει νυκτὶ ,

Μεγαλὸν ἔξοχα πλάττει . ait Pindarus

Aurum , *velut ignis noctu ardens* , *coruscat* , *eximie* , *inter superbificas divitias* . At brutorum calceandis pedibus aurum substerni , eandem penè illi injuriam irrogari dixerim , quam eadem à Bassa illatam carpit ac vellicat ‡ Martialis hoc disticho :

C

Ven-

† L. 33. c. 11.

‡ L. 1. ep. 37.

*Ventris onus misero , nec te pudet , ex-
cipis auro ,*

Bassa , bibis vitro : carius ergo , &c.

Sed ad rem. Quod in auro fecisse Poppeam ex Plinio jam retulimus, id ætate ^h nostra , paucis ab hinc annis , magna cum sui , tum Gallici nominis gloria , in argento præstitit , illustrissimus Princeps *Dux Nivernensis* : hic enim in magna illa & celebri legatione , quam apud summum Pontificem PAULUM V. Regis HENRICI MAGNI nomine obiit , sexaginta mulos habuit , qui omnes , dum Romam ingrederentur , soleis argenteis erant calceati. Unde licet hîc ex ungue nostrum leonem æstimare , & meritò etiam Neronianæ illi conjugii anteponere. Si enim impensas expendis , plus sanè pecupiarum in sexaginta mulis argento , quàm in jumentis quatuor , ut credere par est , auro calceandis impendendum.

Si

^h An. 1608.

Si verò tacita cuipiam hîc irrepât cogitatio, me non fatis consona loqui, dum paulò ante auri abusum in soleis illis equinis vellico; & in pari statim negotio argenti usum impensius vendito: facîle me ab hac antiphonia vindicet utrorumque, quos expressimus, facti notitia. Illa enim Poppea, ut ex Plinio semel est relatum; *solebat*, usu nempe quotidiano, *sua jumenta soleis aureis induere*: quod luxum insolentem & insanum arguit. Hic verò N. semel argento id præstitit, idque in negotio, ubi exquisitior quæque divitiarum ostentatio, non insolentiæ insanæve labem suis auctoribus aspergit; Imò majorem illis, amplioremque dignitatem, decus atque gloriam conciliat.

Quid tandem? An argenteis aureisque Calceis gemmatis adjungam? vereor extra chorum pedem ponere: Materiam enim hîc, non ornamenta Calceorum quærimus.

Sed esto , interdum etiam iuvat iter facientem animi gratia paululum à via deflectere , lapillosque , si quos eximiè lucentes & benè politos offendit , manu legere , secumque tollere. Sic quas passim veteres Calceis suis gemmas adtexuere , eas hîc etiam inferere ut non injucundum nobis , ita nec aliis ingratum credo videbitur. *Diocletianus* igitur , ut auctor est ⁱ *Eutropius* , cùm ante eum Imperatores alii tantùm salutarentur , adorari se iussit , eamque ob rem ornamenta gemmarum vestibis calceamentisque addidit : Nam prius Imperii insigne in chlamyde purpurea tantùm erat. Ubi non obscurè gemmæ in Calceis emicant. Hoc etiam *Pomponius* sic expressit : *Diocletianus* , post triumphum de Persis actum , adorari voluit , pedesque sibi osculari , auro & gemmis calceamenta ornans. Idem non minori luxu prius usurpatum ab *Heliogabalo* , testatur *Lampridius* , his verbis : *Habuit in cal-*

ⁱ *Lib. 9.*

calceamentis gemmas, & quidem sculptas, quod risum movit omnibus, quasi possent sculptura nobilium artificum videri in GEMMIS, quæ pedibus adhaerebant. Et de iisdem illis gemmis loquens idem auctor, in Alexandro Severo; Gemmas, inquit, in calceamentis & vestibus tulit, quibus usus fuerat Heliogabalus. Ita sanè alios ævi posterioris Imperatores idem factitasse non est dubium; cùm de Carolo Magno scribens Eginhardus ipsum testetur, Hadriani & Leonis Pontificum hortatu calceos auro gemmisque distinctos induisse.

Sed non tantùm prima illa Imperii capita pretiosum illum in Calceis ornatum quæsierunt: quin etiam plerique alii inferioris notæ homines idem usurparunt, & præsertim fœminæ, ut sunt exquisiti pretiosique cultûs mirum in modum ambitiosæ. De iis enim agens k Plinius: *Gemmas, inquit, non tantùm crepidarum*

C 3

ob-

k L. 9. c. 35.

obstragulis , sed & totis focculis addunt : Neque enim gemmas jam gestare satis est , nisi margaritas calcent , ac per uniones etiam ambulent. Unde Spartianus in Heliogabalo : Facta sunt , inquit , Senatusconsulta ridicula , de legibus matronalibus : quæ quo vestitu incederent , & quæ aurum vel gemmas in calceamentis haberent. His mirum quantum , sed breviter accinit ¹ Tertullianus , ubi mulierum luxum perstringit. Et in peronibus uniones emergere de luto cupiunt. Ut hinc etiam discas , non tantum focculis elegantioribus , quorum usus nitidum solum petit , addita fuisse gemmarum unionumque ornamenta , sed etiam crassioribus altioribusque calceamentis , quæ siccum præbent adversus limum lutumque pedibus integumentum. Sed ut in rectam instituti sui orbitam operis nostri series recurrat , hincque ad alia ordine progredia-
tur

¹ *Lib. de cultu foeminarum cap. 7.*

tur quæ hætenus de multiplici Calceorum materia in medium prolata sunt , ea tandem ut de variis eorundem Calceorum formis * deinceps differamus expectant. Quod ecce capitibus proximè sequentibus lubentes imus pertractatum.

* Restabat aliud calceamenti è plumbo genus, quo saltantes in Gymnasiis utebantur, cujus ideam suppeditante Pyrrho Ligorio, Mercurialis, *de arte Gymastica lib. 2. cap. xi.* & nos supplendis quæ hîc desiderabantur è Mercuriali exhibemus.

C 4

C A-

CAPUT VII.

CALCEORUM

*Forma sua materia addita,
Species varia strictim edita,
Opifices suo domicilio addicti.*

VAno ridendoque molimine quis extruendo altè ædificio prima & ima jaciat fundamenta, nisi muros hinc inde attollat, iis tectum imponat, eaque omnia perficiat, quibus tandem suis absolutum numeris ædificium reddatur. Parum item, neque fatis fecisse dubio procul pictor ille censeatur, qui quam suscepit in tabula depingendam imaginem, ejus tantum prima rudiaque plumbo cretave duxerit lineamenta. In re qualibet quæ præsertim sub sensum cadit, materia suam habet cum ædificii fundamento, vel etiam cum informi tabula similitudinem. Quæ verò res, materiæ tanquam fundamento addita,

C 5

cum

cum ea perfectam aliquam ædificii similitudinem exhibet, ea forma est: Quæ si etiam cum ejusdem materiæ informi tabula conferatur, eadem illa est, quæ ipsi tandem vivos eximii perfectique decoris colores conciliat. Quid verbis opus? hætenus à quadrupedibus, arboribus, plantis bomicibus & metallis materiam conficiendis Calceis subministratam varii nos auctores docuerunt. Ea omnia operis nostri vel ædificio, vel imagini, tanquam prima vel fundamenta vel lineamenta subjecimus.

Ut igitur ad fastigium ædificii moles assurgat, vivisque tandem coloribus imago spectandam se præbeat, superest ipsi Calceorum materiæ suam formam adjungamus. Quod ut ordine, certa que methodo fiat, formam ipsam in variis multiplicibusque Calceorum speciebus operæ pretium est contemplari. Calceus siquidem liberiore sumptus significatu, patulæ se habet ad instar
ar-

arboris , quæ varios multiplices-
que ex sese ramos hinc inde dif-
fundit : vel mari , si mavis , non est
abfimilis , quod pro varia locorum
ratione varia etiam nomina fortitur.
Pro varia enim Calceorum forma si-
ve figura , qua variæ ipsorum species
constituuntur , variæ etiam existunt
eorundem appellationes. Unde pas-
sim apud auctores occurrunt *Calcei*
pressiore significatu , *Mullei* , *So-*
lea ; *Sandalia* , *Caliga* , *Gallica* , *Cre-*
pida , *Cothurni* , *Socci* , *Perones* , &
alia iis affinia. Quibus etiam possis
adjungere , quæ vel usus , vel loco-
rum , vel personarum diversitas vari-
is etiam nominibus affecit : ut sunt
Campaga sive *compagia* , *Tzanga* , *Pha-*
casia , *Sicyonia* , *Alcibiada* , *Amiclai-*
da , *Anaxyrides* , *Arpides* , *Laconica* ,
Nymphides , *Persica* , *Scythica* , *Iphi-*
cratides , & cætera , quæ studiosior
auctorum lectio potest suppeditare.
Sed dum ad singula distinctius ac-
curatiusque explicanda me accin-

go, juvat hîc interim ad antiquitatis Romanæ lucem in hoc Calceorum negotio, sedem eorum & domicilium inquirere, qui olim Romæ Calceos conficiebant.

^a Antea pelliones sive coriarios, quorum opificium circa tritiorum Calceorum materiam occupatur, urbe Roma exclusos, ex Artemidoro docebamur. At Sutores sive Calcearii, quorum arte & industria suam tandem Calcei formam & speciem accipiunt, non ita sanè magnæ illius urbis domicilio fuerunt exclusi, suos enim illis in ea locus, sua sedes & propria regio fuit. ^b Plinius, ubi lepidam simul & tristem corvi voces humanas imitantis refert historiam, sic inter cætera: *Sub Imperio Tyberii corvus è summa Castorum ade in sutoris officinam è regione positam se dedit.* Et Paulò post *Calcearius alter, qui propinquam incolebat officinam, corvum illum occidit.* Hinc in urbe ipsa sutores

^a Cap. 2. ^b L. 10. c. 43.

res habitasse confectaneum est. Castorum enim templum urbis illius antiquæ mœnibus erat inclusum, idque in octava ipsius regione situm, ut ex Onuphrio & aliis auctoribus refert c Rosinus.

At si contendat aliquis, una aut altera hirundine ver non effici: neque si unus & alter calcearius eam urbis regionem incoluerunt, ided cæteros ibidem habitasse consequi: facile & in promptu succurrit Apollo Sandaliarius, qui ex Antonii Sabellici, & Levini Torrentii mente ita fuit appellatus, non quidem, ut quidam voluerunt, ab eo, quod ejus simulachrum sandaliis esset ornatum; sed à vico Sandaliario, in quo hæc Apollinis effigies dedicata fuerat, sic nimirum insignito, quod in eo sandaliarii five calceorum opifices habitarent. Neque novum aut singulare putandum est, si futores aut sandaliarii dicantur eandem urbis regionem, imò eum-

eundem vicum incoluisse : cùm illud idem de aliis opificibus certum sit. Nam ut probè ^d Marlianus in *Antiqua Roma Topographia* observat , M. Varro figulos uno in loco conjunctim habitasse indicat , cùm dicit Venerem Myrteam fuisse inter figulos. Et à Sexto Ruffo edita *urbis Roma descriptio* habet in regione prima, porta Capena, fuisse vicum Vitriariorum.

Sed ecce rursus exoritur in antedicta reflans objectionis adversæ ventus. Apollo ille , itemque vicus Sandaliarius , ut constat , in quarta urbis regione fuit , quæ dicta est via sacra , sive templum Pacis : Castorum verò templum ad octavam regionem, ut est in confesso , pertinebat. Quo igitur modo nostri illi opifices & in vico sandaliario, & è Regione Castorum conjunctim habitare potuerunt ? Ut nodus hic solvatur, mente si non oculis urbem anti-

triquam lustremus. Templum Pacis, de cuius nomine Regio quarta nuncupata est, * Suetonio teste in *Vespasiano*, foro erat proximum, sicque non longè à Castorum templo dissitum: in foro enim illo Romano, nempe κατ' ἰξοχὴν, quod octavæ regioni suum nomen dedit, extractum erat Castorum templum; atque id quidem propè templum Pacis, ubi nunc est Ecclesia S. S. Cosmæ & Damiani, ut ex Volaterrano refert ^f Marlianus: vel, quod incidit, apud Faustinae templum, nunc S. Laurentij in Miranda, ut post Blondum ex Varrone, Plinio & Cicerone idem videtur ibidem asserere. Quæ etiam lucem accipiunt à Pyrrhi Ligorii tabella, quæ urbis antiquæ delineationem habet, in quam quidem cuivis inspicere licet, templum S. S. Cosmæ & Damiani, olim Castorum, situm in foro, inter templum Pacis & Faustinae. Quibus ita constitutis
fa-

facile potuit corvus, ut loquitur Plinius, è summa Castorum æde devolare in officinam Sutoris è regione positam, quæ nempe esset in vico Sandaliario, qui ad quartam urbis regionem sive templum Pacis pertinebat. Atque adedè liquet, Sutores eam quartæ regionis partem incoluisse, quæ octavam vicinam haberet.

C A P U T VIII.

*Calcei Romani vetus forma expressa,
color varius pro vario temporum
& personarum discrimine.*

EJa nunc igitur ad Calcei potissimum Romani veterem formam exprimendam nostra tandem accedat instituta tractatio. In rebus, quas antea præteriti temporis ætas à nobis longè semovit, veritatis lucem inquirenti densæ plerumque tenebræ obversantur. Vnde sæpius etiam in iis cæcutire, necesse est, nisi

nisi qui olim claruerunt auctores scriptorum suorum faciem præbent. Ita dum expressam veterum Calceorum formam investigamus, circumfusa primùm nobis occurrit caligo, quam tamen admota veterum scriptorum lampas ita discutit, ut non obscurè tandem ipsa se Calceorum forma spectandam exhibeat. Qui hoc seculo, cum nominis sui laude & gloria, de antiquitate Romana scripserunt, eruditi multi homines, in quibus emicat

*Lipsum sidus, velut inter ignes
Luna minores :*

docent, tales olim fuisse veterum Romanorum Calceos, quales Turcarum hodie, medio crure tenus; Ita ut non solum imos pedes, sed etiam mediam tibiæ partem circum circa velarent. Idque probant auctoribus^a Horatio, qui Senatores quosdam perstringens :

Ut

^a *Sat. 6. l. 1.*

*Ut quisque insanus, inquit, nigris
medium impedit cras,
Pellibus.*

Titinnio, apud quem hæc in Setina legas, *Iam cum mulleis te ostendisti, quos tibi atim calceas.* & ^b Terulliano, qui sic: *Impuro cruri parum aut mulleolum inducit calceum.* Id quidem benè & appositè, pro una Calceorum parte; sed quomodo illi desinerent, an simæ, seu quadratæ, an verò acutæ essent eorum extremæ partes, in quas extremi pedum digiti protenduntur, pauci aperiunt.

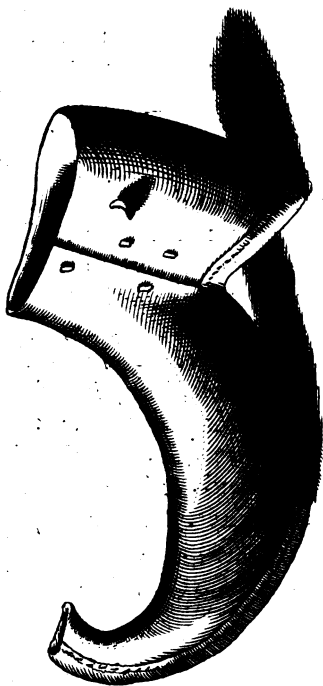
Ut igitur hac quoque in parte antiqui Calcei forma fiat notior, memini me jamdudum, cum junior in patris fustina conficiendis Calceis operam darem, (& hinc mihi nata de Calceis scribendi occasio) vidisse singularem è decocto corio Calceum, qui certè non calceando pedi, sed capiendo propinandoque vino scyphi ad instar serviebat: Illius
for-

^b L. de Pallio. cap. 4. circa finem.

forma talis erat , ut in arcuatum acumen defineret , similis linguæ exertæ , versusque nares reflexæ. * Ejusmodi fuisse veterum Romanorum Calceos ausim asserere : Id enim mihi suggerit c. Tertullianus , dum togæ incommoda recensens , inter cætera sic loquitur : *Calceos nihil dicimus , proprium togæ tormentum , immundissimam pedum tutelam , verum & falsam. Quàm enim non expediat in algore , & ardore rigere nudipedem , quàm in Calceo uncipedem ?* Uncipedem dicit , cujus Calcei uncinati , id est unci ad instar in altum reflexi , & in acumen intortum definentes. Hanc interpreta-

* Talem , aut certè ei non multum dissimilem calceum , aliquoties videre mihi contigit Hagæ Comitum , in ædibus & locupletissimo rerum antiquarum gazophylacio Reverendi juxta & Clarissimi viri Domini *Joannis Schelhameri* , cujus calcei figuram cum ad illustrationem eorum , quæ à Balduino hîc differuntur , quàm maximè faciat , hîc apponendam duximus.

c. *L. de Pallio c. 5. paulò post principium.*

tationem firmat vetus, d M. Catonis fragmentum, quod juxta Scaligeri lectionem sic habet: *Qui Magistratum Curulem cepisset Calceos mulleos, alii uncinatos* (cùm prius corruptè haberet *allucinatos*) *ceteri Romani perones, &c.* Ubi sanè uncinati illi Calcei non aliunde sic appellati, quàm ab unco, cujus propter acumen illud reflexum, similitudinem referebant. Atque hi sunt Calcei, quibus Junonis Sospitæ simulachrum semper ornatum testatur • Cicero, ubi sic ait: *Nostram Sospitam nunquam ne in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum Calceolis repandis.* Repandum enim idem est quod recurvum, & sursum versus reflexum. Et certè, si majores nostros eorum, quæ ab antiquioribus usurpata fuerant, ita tenaces fuisse credimus, ut non facilè novos vestiendi calceandique ritus, ut nunc temporis, admitterent,

d L. 7. origin.

• L. 1. de Nat. deor.

rent, pleræque veteres cùm statuæ,
tum imagines idem suadent, quas
nimirum plerisque in locis, curio-
sius investigando, vidisse me memi-
ni cum uncinatis sive repandis ejus-
modi Calceis expressas. Quibus
etiam ex posteriorum temporum lit-
teris fides amplior accedit. Ita enim
insignis ille Parisiensis Cancellarius
à Gersonio, ubi de corruptis Eccle-
siasticorum ^f ævi sui moribus con-
queritur: *Quid est, inquit, quod
quarundam Ecclesiarum Canonici
Calceis rostrati, vestibus accurtati, ab-
jecto clericali habitu militarem assu-
munt?* Ergo militibus saltem ro-
strati illi Calcei tum familiares. Ita
provincialis Concilii * Senonensis
§ Decretum, ubi statuitur: *Ne clerici
bunatis seu cornutis, ac nimis fenestratis
Calceis utantur.* Hi enim cornuti, ut
&

^f An. 1400. § Canone 24.

* Celebratum fuit hoc concilium sub Clemente
VII. Anno 1528. regnantibus Carolo V. Imperato-
re, & Francisco I. Rege Francorum.

& rostrati illi Calcei, non alii, quàm qui aliàs repandi sive uncinati nuncupantur, ut ex incurva & acuta rostrorum atque cornuum figura facile est intelligere. Ex quibus id quoque liquet, quamdiu repandorum ejusmodi Calceorum usus perseverarit.

Sed quinam tandem veterum Calceorum color? uno verbo, pro civili more, virorum nigri, mulierum ut plurimum albi. De purpureis suo postea loco dicetur. Atque ut dictis fides accedat, ^h Horatius:

— *nigris medium impedit crus
Pellibus.*

ⁱ Juvenalis — *Nobilis & generosus
Appositam nigra lunam subtexit alba.*

Sic illi disertè nigros viris, iisque Senatoribus, Calceos assignant. Et tamen ^k vir clarissimus in Electis Calceos liberorum hominum albos fuisse scribit, profertque in suæ sen-

^h Sat. 6. l. 1. ⁱ Sat. 7. v. 190. ^k L. 1. c. 14.

sententiæ subsidium hos¹ Martialis
versus:

*Sordidior cæno cūm sit toga, Calceus
autem*

*Candidior prima sit tibi, Cinna, nive,
Dejecto quid ineptè pedes persandis
amictu?*

*Collige Cinna togam, Calceus ecce
perit.*

Deinde ex Spartiano refert *Alexan-*
drum Baxeas (calceos intellige) *al-*
bas habuisse, non coccineas, ut ante eum
alii solebant Imperatores. Neve suæ
sententiæ noceret, quod habet in
Aureliano Vopiscus, his verbis: Cal-
ceos mulleos, & cereos, & Albos, &
Hederaceos viris omnibus tulit, mulie-
ribus reliquit. Rescribendum censet,
& cereos & galbos: quod galbus, id
est herbaceus color, non item albus
esset fœmineus. Cui cum honoris
præfatione primùm respondeo, iis
in versibus Cinnam duplici titulo vi-
tu-

¹ L. 7. ep. 33.

tuperari, quòd contra decorum toga
fordida uteretur, & præter aliorum
morem Calceos haberet albos, qui
mulierum magis erant proprij, ut
paulò post ostendemus: sicque præ-
posterè nitorem in calceis affectaret,
cùm tamen ea in re fordida esset, in
qua nitoris studiosior esse debuerat.
Deinde si pro arbitrio voluit Alexan-
der album in Calceis suis colorem
purpureo præferre, nihil tamen ne-
cesse, colorem illum cæteris inferio-
ris notæ hominibus usurpatum dice-
re. Nisi fortè quis velit, tum tempo-
ris hac in re, ut in plerisque aliis, ho-
minum mores in fœmininos cœpisse
degenerare: Unde factum sit ut qui
post aliquot annos imperavit Aurelia-
nus, quem ^m Eutropius *morum disso-*
lutorum magna ex parte correctorem
appellat, calceorum Mulleorum, &
cereorum, & alborum, & hederaceo-
rum usum viris omnibus tulerit, mu-
lieribusque tantùm reliquerit; ut jam

D

ante

^m Lib. 9.

ante ex Vopisco relatum est. Neque quidquam etiam erat necesse, galbum pro albo supponere, cum hederaceus in hoc cum galbo conveniat, quodd herbaceum seu viridem significet.

Albos verò fuisse mulierum Calceos, insinuat primùm ⁿ Tertullianus his verbis: *Impuro cruri purum aut Mulleolum inducit Calceum*. Ibi enim de scortillis sermo, quibus ornandis lenones Calceos interdum albos, aliàs verò rubeos inducebant, ut doctè suo more Marcilius ad eum locum observavit. Et purum idem est quod album; quo sensu Servius illud ^o Virgilii est interpretatus.

— *puraque in veste Sacerdos.*

Sed clarius ^p Apulejus album illum colorem foëminarum Calceis assignat, dum juvenem quendam muliebri habitu indutum ita describit:

Sum-

ⁿ *Lib. de pallio cap. 4. circa finem.*

• *L. 12. Æneid. v. 169. p L. 7. Metam.*

Sumpta veste muliebri floccida, in sinu floccidos abundante, mitellaque textili contexto capite, Calceis foemininis, Albis illis & tenuibus indutus, & in sequiorem sexum insertus atque absconditus. Ita ꝑ Ovidius puellam, quæ amare & amari cupiat instruens:
Pes malus in nivea semper celetur.
Aluta,

Arida nec vinclis crura resolve tuis.

Niveam dicit alutam pro usitatori Calceatus foeminini more. Cum verò pedem malum celari suadet, ut hoc quoque hîc in transcurso adjiciatur, quo calceamenti genere uti debeat puella, cui vitiosi sint pedes, insinuat; Calceo nempe, qui totum pedem mediumque crus operiat: non autem solea, quæ superiorem pedis partem apertam relinquit. Unde subjungit arida ipsius crura non esse suis vinculis resolvenda, ne videlicet ipsorum deformitas appareat, quam quidem vincula illa, id est

D. 2

ob-

obstragula Calceorum operiunt, cum à pedè per tibiàm protendantur, atque crus medium obligent. In omnibus siquidem, ut virorum, ita & mulierum Calceis ejusmodi obstragula fuisse non est dubium. Nam ut scribit Ælianus, *Ρωμαίων αἱ πολλαὶ γυναῖκες ἢ τὰ ὑποδήματα αὐτὰ φορεῖν τοῖς ἀνδράσιν εἰδομέναι εἰσιν.* *Ex Romanorum fœminis, multa eosdem cum viris calceos gestare consueverunt.* Quæ sic accipe, ut multæ dicantur; non omnes, propter plerasque, quibus usitatiores erant soleæ: Idem verò calcei, non coloris ergo, quem diversum ostendimus; at propter eam illorum partem, quæ ad crus medium protendebatur.

C A P U T IX.

Calcei Patriciorum Lunati, cur, quomodo, & ubi.

UT erant colore distincti virorum & mulierum Calcei, ita Se-

† L. 7. var. hist. c. 11.

Senatorum Calceis sua erat à plebeis propria singularisque distinctio. Lunulâ enim adsutâ Calceis, inquit vetus Juvenalis ^a Scholiastes, *discernuntur Patricii à novitiis*. Et id non obscure suggerunt Juvenalis ipse, cuius hæc ante citata :

—— *Nobilis & generosus,*
Appositam nigra Lunam subtextit aluta.
^b Martialis dum Patricium quemdam fugillat :

Lunata nusquam Pellis & nusquam
toga,
Olidae vestes murice.

^c Et alibi :

Non extrema sedet Lunata lingula
Planta :
Coccina non læsum cingit aluta pedem.

Et ^d Statius eodem alludens,

—— *Genitum si curia sensit,*
Primaque Patricia clausit vestigia
Luna.

D 3

Qui-

^a *Ad Sat.* 7. ^b *Lib.* 1. *ep.* 49. ^c *Lib.* 2. *ep.* 29. ^d *Lib.* 5. *Syl.* 2.

Quibus ita clarè succinit. ^c Alciatus :

*Calceus, Arcadico suberat cui Lunu-
la ritu,*

*Gestatur patribus Mullea Romuli-
dis.*

Quare verò patres illi, qui generis nobilitate aliis præstabant, Lunulas in Calceis gestarent, Plutarchus ingeniosè philosophans multas *in Ro-
maicis* affert rationes: vel quòd signum id esset habitationis supra Lunam; quodque post mortem rursus animæ Lunam sub pedibus essent habituræ. Vel quod Arcades, ad quos illi nobiles genus suum referebant, Calceis ita insignitis usi fuissent, quòd ante Lunam natos se crederent: vel ut secundis rebus elati ac superbientes, mutationis fortunæ in alteram partem admonerentur: Lunæ videlicet exemplo, quæ primùm recens emergit è caligine, deinde fulgore splendido augescens, illustriorem faciem expandit, & cùm
pul-

pulcherrima splendescit, orbe pleno rursus lumen suum paulatim exuit : atque ita se tandem, ut antea, spectantium oculis subtrahit. Vel ut inde obedientiæ fumerent exemplum, neque præstantioribus parere recusarent ; Lunam in eo imitantes, quòd quemadmodum illa in orbe illustrando secundas à Sole partes obit, ipsius semper radiis intenta : Ita ipsi quoque magistratibus obtemperarent, à quibus & honorum & potentiae fructum aliquem mutuarentur. His adde si juvat, ut eo symbolo Imperij Romani conditionem significarent, quod Lunæ ad instar sensim crevit, donec totum impleret orbem, indeque temporum lapsu decrevit. Velut hinc nobiles intelligerent, sibi non esse superbiendum ob generis splendorem, cujus præcipuum insigne ad pedes esset abjectum. Vel ut ita fastum, quem nobilitatis opinio parturit, calcare se demonstrarent ; cùm id

ad pedes abjicerent , unde gloriari
facilè poterant. Vel eo signo res
mundanas generosè se contemnere
profiterentur , quarum quidem Lu-
na , propter mutabilitatem atque
inconstantiam , aptum est expressum-
que symbolum. Alias ejusmodi ra-
tiones omitto , quæ vel ab aliis ex-
pressæ sunt , vel de novo possunt ex-
cogitari.

Non prætermittendum tamen ,
quod ^f ~~Esidorus~~ aliò calceorum luna-
torum deflectat appellationem : Vult
enim in iis Lunam non fideris illius
corniculantis effigiem , sed numeri
centenarij notam expressisse : Ut
nimirum inde posterius nosset , in
ipsis nascentis Reipublicæ Romanæ
primordiis Senatores centum tan-
tùm numero fuisse. Quod & Aucto-
ri Græco Zonaræ arrisit , qui pa-
tricios ait in urbe calceos gestasse ,
corrigiarum inflexione , & forma
litteræ C adornatos (quod de littera
græca

^f *Lib. 19. c. 14.*

Græca P. quidam apud eundem legunt, glossema, ne dicam superfluum arbitror) ut sic à centum primis Senatoribus originem se ducere demonstrarent. Atque hæcenus quæ de Lunatis Calceis obvia passim, aliter tamen congesta, cuivis legere liberum est apud & Rosinum & Dempsterum; quibus ea etiam paucis exceptis, accepta refero.

Sed quid propriè esset in Calceis Lunula, & cuinam Calceorum parti adsuta illi non explicant. Idèd fortè, quòd id tanti non ducerent, ut eos ad alia magis seria properantes moraretur. Sciendum tamen. Et ecce quærenti mihi opportunè tandem occurrit ^h Philostratus, qui de Bradea loquens, ubi nobilitatis notam calceis appositam ipsum gestasse dixit; τῆτό inquit, ἐστὶν ὀπισφύειον ἰλεφάντινον. hoc signum est fibula

D 5 ebur-

^g L. 5. ant. Rom. cap. 36.
Sophist. in vita Herodis.

^h L. 2. de vit.

eburnea. Unde ⁱ Tiraquellus suis in *Alexandrum Neapolitanum* annotationibus. *Lunula*, inquit, in *Calceis*, erant *fibula eburnea*, ad instar *Lunae corniculantes*. Benè meo quidem iudicio : Lunularum enim, seu fibularum ejusmodi usus, præter eam quam regulimus nobilitatis significationem, claudendis, ut facilè est conjicere, adstringendisque inter se calceorum ansulis erat admodum * *commodus*. Unde signanter & ad rem hanc accommodatè loquutus mihi videtur ^k Statius, cum dixit,

*Primaque Patricia clausit vestigia
Luna.*

Ubi

ⁱ L. 5. c. 18 in principio. ^k L. 5. Syl. 2.

* Quod ex subiecta figura, quam *Casalio* debemus, facilè, ut opinor, apparet. Nimirum *Lunula* hæc appositæ illi loco, ubi extremitates calceorum inter se cœunt, hoc præstat, ut transmitti per ansularum foramina, nec tamen excidere propter figuræ suæ qualitatem possit facilè.

Ubi disertè claudendi usum Lunæ tribuit. Eò non invitum, credo, ducere possumus ¹ Vopiscum, qui de Carini Augusti calceatu loquens ait, *Fibulis gemmeis utebatur*. Fibulis nimirum, ut credere par est, ad modum crescentis Lunæ corniculantibus, iisque pluribus & gemmeis, ad splendidiorē pompam & ostentationem. Atque ita usui simul, & ornamento erant lunatæ illæ fibulæ: Usui, quem diximus: ornamento, dum plures eæque pretiosiores, utpote vel argentæ, vel aureæ, vel etiam gemmæ, calceis assuebantur; sic quidem dispositæ, ut aptè digestus illarum ordo, ab extremo Calceorum acumine, vel saltem ab ea parte, qua pes tibiæ conjungitur, ad eam superiorem, quæ crus medium attingebat, rectà per medium ascendens protenderetur. Simile aliquid in plerisque nobilium fœminarum calceis etiam nunc licet animadverte-

te-

¹ *In Carino.*

tere ; qui quidem globulos serico, vel aureo filo contextos habent, ad eum penè modum digestos. Idem etiam ab illustribus Hebræorum fœminis olim factitatum, facilè est ex ^m Isaïa colligere : Ille enim mulieribus illis, quòd in vestibus calceamentisque nimium essent luxuriosæ, divinam vindictam minitans, *In die illa*, inquit, *auferet Dominus ornamentum Calceorum vestrorum, & Lunulas, &c.* Ubi non obscurè liquet, Lunulas illas, seu fibulas (quæ sanè vel erant aureæ, vel saltem argentæ) ad ornamenta Calceorum pertinuisse. Quod si quis veteri more Romano singulos Patriciorum Calceos una tantum Lunula, eaque vel ferrea, vel ærea, vel ad summum eburnea fuisse insignitos contendat, non repugno : Imo lubens assentior, eòque lubentius, quòd certum est Romanos primis suæ Reipublicæ temporibus ab iis rebus, quas postea

stea profusior luxus invexit, fuisse admodum alienos.

Hoc tantum breviter addo, ut tandem qua in parte luna Calceos insigniret, aperiam. Cum, ut ante dictum, Lunatæ illæ fibulæ & claudendis & ornandis Calceis fervirent, nulla Calceis pars ad id aptior vel commodior eâ, quæ pedem operit, quæ pes antèrius tibiæ committitur. Ubi nimirum talorum integumenta, cum iis quæ reliquum pedem operiunt, juncta concurrunt, indeque secundum anteriorem tibiæ partem divisa, in altum assurgunt, invicem, vel corrigiis, vel etiam fibulis conjungenda. Unde si quis opponat illud Herodis Sophistæ, dum fratri suo, multa de generis sui claritate jactanti falsè respondet apud ⁿ Philostratum: *Σὺ πλὴν οὐ γένεσθαι ἐν τοῖς ἀσπαράγοις ἔχεις. Τὴ nobilitatem habes intalis.* Alludendo scilicet ad Lunam Calceis adsutam: quæ nobilitatis
erat

ⁿ L. sup. citato.

erat infigne: non ibi tali propriè & præcisè pro postica pedum parte, at pro ipsis pedibus Metonymicōs sunt accipiendi. Vero enim simile videri nulla ratione potest, illud ad talos fuisse reductum, quod ad ostentandum generis splendorem gerebatur.

C A P U T X.

Mullei unde dicti. Quales, Regibus, Patriciis, Imperatoribus & mulieribus usurpati.

MULTA passim & varia de Mulleis apud varios auctores observata facile quidem est in unum congerere: sed aptè distinctèque digerere, non parum difficile mihi videtur. Ut tamen hoc fiat, ab ipsa nominis notatione juvat initium ducere. *Mulleos*, inquit Festus, *veteres à mullando, id est suendo appellatos putarunt.* Et sanè verbum illud antiquum *Mullare*, à Græco

κομύλλω petitum , quod est appropinquo , sive subigo , arti futoriæ non ineptè convenit , cujus quidem est dissectas Calceorum partes inter se aptè componere , concinnèque consuere : Unde etiam subulæ , quæ artis illius præcipuum est instrumentum , deducta videtur appellatio. Atque hinc subulonibus , qui aliàs pedicones seu divisores , nomen inditum ab eodem fonte κομύλλω, quod item coïre significat : pro quo Latini pari significatu *molere* usurpant. Quo sensu dixit ^a Horatius, *Alienas permolere uxores*. Et ^b sacra pagina de Samfone loquens ait. *Clausum in carcere molere fecerunt*. Sensus enim est ex Hebræorum mente , ut in eum locum refert Lyranus , Samsonem eò fuisse à Philistinis redactum , ut cogeretur oblatas ab iis subigere mulieres , quæ ex eo prolem patri viriam robore similem susciperent. Quo etiam sensu ^c Pagninus in libro

Job

^a Sat. 2. l. 1. ^b Jud. c. 16. v. 21. ^c C. 31. v. 10.

Job legit, *Molat alteri uxor mea* : pro eo quod lectio communis habet, *Scortum alterius sit uxor mea.*

Sed quò me verbum istud *μύλλω* deducit ? In orbitam redeo. Mulleorum etymon à Festo accepimus : sed ab eo discedit ^d Isidorus , qui dictos esse vult à rubro colore , qualis est Mulli piscis , quod scilicet illi essent purpurei. Quod item Turnebo æquè probatur. Quanquam in contrarium dicat apud ^e Plinium *Fenestella* , *nomen Mullis à colore Mulleorum calceamentorum impositum.* Quid igitur hîc statuendum ? Si verum Festi etymon , pari jure Mullei nomen reliquis Calceorum speciebus videtur attribuendum : omnes enim suendo conficiuntur : & tamen Mulleus certam distinctamque Calcei speciem constituit. Nec propterea tamen illud abjicimus. Sic enim utrumque probamus , ut si Mulleorum spectamus texturam atque com-

po-

^d L. 19. c. 14. ^e Lib. 9. c. 17.

positionem, à Mullando : si colorem, à Mullo pisce suam appellationem mutuari posse judicemus.

Et certè, si (ut paulò post ostendemus) rubeus, sive purpureus, sive coccineus color Mulleos à cæteris vulgaribus Calceis distinxit; multis etiam elegantibusque futuris eosdem præter cæteros insignes fuisse facile crediderim. Quæ quidem futuræ^f suggerente in brevibus ad Plinium notis Pineto, filum sericum ut plurimum, atque alterius (ut decori ratio suadet) à rubro coloris punctuatim eminens, in diversis Mulleorum partibus ostentabant: Atque ita Mulleis ipsis non parum decoris atque elegantiae conciliabant. Cum è contrario viliorum Calcei crassiore rudiorve filo minus eleganter essent confuti; ut ex § Juvenale liquet, qui vilem calceatum depingens:

— *Si rupta, inquit, Calcens alter
Pelle*

^f Loco Supra citato. § Sat. 3. v. 149.

Pelle patet, vel si consuto vulnere cras-
sum,

Atque recens linum ostendit non una
cicatrix.

Et ex Athenæo , apud quem , *Ἐποδή-*
ματα ἐνημέμενα παλαιῶν σαπέων , Cal-
ceamenta puridis funiculis compacta,
videre est. Nam *παλαιά* propriè di-
cuntur è sparto funiculi , quibus Cal-
cei consuuntur aut colligantur. Ad-
do præterea futuras, ut stet etymon à
Mullando petittum, edè etiam Mulleis
esse peculiare, quodd cum Mullei vul-
garibus Calceis essent à solo altiores,
plures invicem soleas è corio vel su-
bere subter consui necesse fuit: atque
adeò Mulleos pluribus constitisse fu-
turis consequitur. Ne verò gratis eos
aliis altiores asseruisse videar, ^h Dio id
non obscurè indicat , cùm sic de Julij
Cæsaris lautitiis loquitur : *Delictis*
fluxioris vestis ubique luxuriabatur, &
Calceamentorum , quibus etiam postea
in-

^h *Lib. 43. circa finem.*

interdum usus est Altioribus & coloris rubri, more Regum, qui Alba quondam regnarunt, ut qui propter Iulum ipsos genere contingeret. Et hanc Mulleorum compositionem suadet etiam hodierna Mulleorum nostrorum structura, quos ita simplicioribus Calceis editiores gestare solemus.

Sic igitur confectis & affectis Mulleis, auctore Festo, primum Reges Albani, qui olim in Italia imperitabant, usi fuerunt, ut à cæteris facile possent internosci, augustioremque ipso pedum calceatu, ut & cætero vestium apparatu majestatem sibi conciliarent. Ita enim in ipsis etiam calceis aliquam dignitatis Regiæ notam esse volebant. Ab iis regibus Mulleorum calceorum usum, qui deinceps in Republica Romana cæteris nobilitate præcelluerunt Patricii, ut idem Festus auctor est, mutuati sunt. Unde M. ⁱ Cato in originibus, *Qui Magistratum Curulem cœpisset, Calceos*

ceos Malleos; alii uncinatos; ceteri Romaniperones sumpserunt. Sed Malleis illis Patricii potissimum usi sunt in triumphis, & pompis solemnibus, in quibus nimirum exquisitior ornatus ad splendoris ostentationem quærebatur. Et de iis extat vetus in lapide, qui ad C. Marii memoriam Arimini positus est, monumentum, his verbis, DE MANUBIEIS. CIMBRICEIS. ET TEUTONICEIS. ÆDEM. HONORI. VICTOR. FECIT. VESTE TRIUMPHALI. CALCEIS. PUNICEIS.

Quod verò qui ævo posteriore summæ rerum præfuerunt Imperatores Malleos usurparint, argumento est Julius Cæsar, qui ut ante ex Dionere relatum est *Calceamentis utebatur altioribus, & coloris rubri, more Regum Albanorum.* Quare Spartianus in *Alexandro* ipsum notat præter morem Imperatorum fecisse, quod *baxeis albis uteretur, non coccineis, ut prius alii solebant Imperatores.* Sed id singulare

lare fuit Imperatoribus Constantino-
 politanis ut rubris & purpureis Cal-
 ceis uterentur, ut ostendit^k Paulus
 Diaconus his verbis: *Ut agnosceretur
 Imperator ex rubris Calceis.* Ita^l Geor-
 gius Phranzez Protovestiarius in
 Chronico; *Suffragante, inquit, nobili-
 tate Manuelem Imperatorem creat,
 cocco tincta calceamenta concedit, suc-
 cessorque ab omnibus agnoscitur.* Unde
 satis liquet, Imperatoribus illis Cal-
 ceos rubeo sive purpureo colore tin-
 ctos fuisse peculiare, atque ita qui-
 dem, ut aliis eos usurpare non liceret:
 Cum in iis, ut in chlamyde purpurea
 elucerent expressa Imperij insignia.
 Unde^m Corippus Justinij junioris Im-
 perialem habitum describens sic ait,
*Purpureo suræ rutilant fulgente Co-
 thurno,* (clis,
*Cruraque puniceis induxit Regia vin-
 Parthica Campano dederant quæ tergo-
 ra fuco.*
Augustis solis hoc cultu competit uti.

Et

^k Lib. 16.^l Lib. 1. c. 17.^m Lib. 2.

Et hi Mullei sunt, quos passim Græci auctores ὑποδήματα seu πέδιλα ἱρυθρὰ & ἱρυθρόχροα seu φοινικόχροα appellant. Possem hîc quæ ad Aquilas aureas Calceis illis Imperatoriis olim intextas, gemmisque distinctas pertinent, adtexere: Sed^a suus postea locus iis dabitur.

Interea non prætermittendum, quod o superius alio fine relatum est, rubeorum ejusmodi Calceorum usum ab Imperatoribus ad summos Pontifices fuisse traductum, ut constat ex P Cæremoniali Pontificum, ubi¹ quidem sic inter cætera: *Induitur papali habitu, toga scilicet linea alba, Sandaliis rubeis, aurea cruce signatis.* Sed quò non provehitur mulierum in Calceandi, ut & vestiendi ratione luxus & ambitus? Non satis decorus aut insignis albus color videbatur: Rubeus etiam sive purpureus ab iis in suo Calceatu interdum olim usurpatus. q Tertullianus, ubi bal-

neo-

^a Cap. 18. ^o Cap. 4. P L. 1. cap. de indumento
elect. q Lib. de pallio cap. 4. circa finem.

neorum antistitem suas luras ornan-
tem depingit: *Impuro cruri purum
antè Malleolum inducit calceum.* Ita
† Livius Andronicus apud Terentia-
num Maurum Dianam Venatricem
alloquens :

*Et jam purpureo suras include Co-
thurno.*

Ita † Virgilius eodém spectans ,
Purpureo stabis suras evincta Cothurno
Iterumque ,

*Purpureoque altè suras vincire Co-
thurno.*

Utrouque eadem in foeminino cal-
ceatu purpurei Cothurni mentio ,
ad Malleum , ut credere par est , si-
gnificandum , quem Cothurni penè
ad instar altè à solo editum supra di-
ximus. Et de Mulleo quoque ausim
illud † Persii accipere :

— so—

† Lib. de metr. genere. † Eclog. 7. v. 32.
‡ Sat. 5. v. 69.

— *solea puer objurgabere rubra.*

Simplex enim & propriè sumpta solea frustra colore tincta fuisset, quæ nimirum pedibus supposita vix habet, quod in spectantium oculos incurrat.

C A P U T X I.

Solea quid. Earum à Crepidis leve discrimen, usus quibus, quando, & ubi familiaris.

SEd de Solea jam dicamus amplius. Solea interdum piscem planum vulgò fatis à suavitate notum: Aliàs lignum robustius, quod parieti cratitio substernitur, significat. Horum verò sensuum neutro de solea nobis hoc loco agendum: per eam enim hîc intelligimus illud calceamenti genus, quod definiente Festo *pedis solo subjicitur*. Vel clarius ex ^a Gellio, quod *plantarum calces*, aut si mavis, pedum plantas tantum

E

in-

^a Lib. 13. cap. 20,

infimè tegit, ceteris propè nudis, & retibus habenis junctum est. Unde soleam Græci vocant ὑπόδημα & ὑπόδησιν à verbo ὑποδέω sive ὑποδέομαι, quod est subligo; ut, quod in eo calceamenti genere præcipuum est, ipsa voce denotetur. Et sanè magis necessarius in soleis, quàm in calceis vinculorum usus. Quo factum, ut apud Poëtas sæpe vincula pro soleis usurpentur. ^b Ovidius,

Vincla duæ pedibus demunt.

^c Tibullus *Vinclaque de niveo detrahet ipse pede*, Pro quo dicunt ^d Terentius, *Detrahere soccos.* & ^e Plautus, *Compedes adimere*: & *soccos adimere pedibus.* Rursus idem ^f Ovidius,

Fregerat armillas, non illa ad brachia factas:

Scindebant magni vincula parva pedes. Ita

^b L. 3. *metam. fab. 2.* ^c *Elegia 6. lib. 1.*

^d In *Heaut. act. 1. scena 1. v. 72.* ^e In

Captrivis Act. 5. scena 4. in fine. In Epidico.

act. 5. sc. 2. in fine. ^f *Lib. 2. Fast.*

Ita & Virgilius ,

*Et Tyrrhena pedum circumdat vincula
plantis.*

Quanquam interdum etiam vincula pro quovis alio calceamenti genere ab iisdem usurpari dubium non est.

Nonnunquam verò Soleas Græci *κρημίδας* appellant : unde Latinis *Crepidæ* & *Crepidula* dicuntur. Quare passim eruditi docent , & soleas & crepidas easdem fuisse. Quibus ego facilè assentior , si modò mecum leve hoc admittant discrimen , quòd soleæ simpliciores essent, crepidæ verò crassiores ; in quibus nimirum duæ saltem simplices soleæ simul essent compactæ. Mens ea inde mihi suggeritur , quòd crepidæ dicantur à crepitu , quem ubi inter incedendum premuntur , edunt : unde argutæ proprio epitheto dici possunt , hoc est crepantes & stridulæ. Quo sensu dixit Catullus , *Argutâ constitit*

E 2

stitit

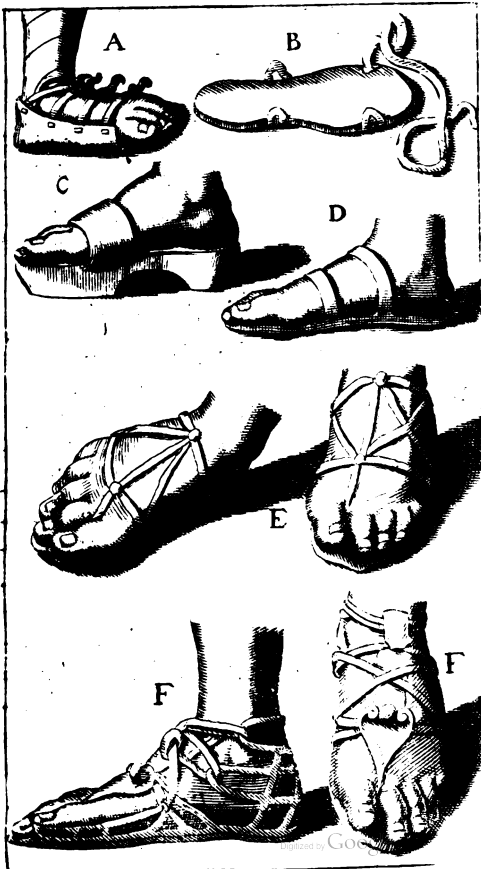
g L. 8. *Æneid.* v. 458.

stitit in soleâ. Ubi, si precisè loquendum, solea pro crepida ponitur: Crepidæ namque crepitus sive stridor, ex eo proprius, quod plures soleas simul compactas stridere magis necesse sit, quàm cùm unica illa est atque singularis. Unde, testibus Theophrasto & ^h Juliano, cùm Mōmus Venerem, ut Venerem decebat, ornatam offendisset, nihil quod in ea carperet habuit, præter crepidam, quam scilicet nimium argutam sive stridulam judicabat.

Usus autem solearum pro civili more mulieribus * potissimum fuit
fa-

h In Epistol. Epist. ad Alex.

* Rectè potissimum; nam & viris quandoque in usu fuisse nemo sanus diffitebitur. Quin nostro etiam seculo ad religiosos transiit illud calceamenti genus, seu simplicissimum & ab omni ambitu & mollietate quàm maximè remotum. Et varij quidem generis solearum exempla hîc tibi damus. *Fulliensium, Capucinorum*, aliorumque. Longè tamen omnium pulcherrimæ ob habenarum præcipuè elegantiam mihi videntur DIRCIS simul & APOLLINIS PYTHI subjæctæ solearum idæ, quas eruditi orbis compendium Roma nobis dedit: has quidem sub littera F in *hortis Vaticanis*, illas sub littera E. in Illustrissimis *Farnesiorum* ædibus. Cætera celeberrimis quibusque viris Lazio, Lipsio aliisque debentur.

familiaris. Catullus de Lesbica loquens :

— *argutâ constitit in soleâ.*

Ita i Plinius, ubi de statua Corneliæ Gracchorum matri publicè posita scribit ; *Sedens, inquit, hæc posita fuit, soleisque sine amento insignis, in Metelli publica porticu.*

Sic Prudentius in Apotheosi :

Perfidus ille Deo, quamvis non perfidus urbi,

Augustum caput ante pedes curvare Minervæ

Fictilis, & soleas Junonis lambere, &c.

Signanter utrobique & Corneliæ & Junonis statuæ, pro foëminini calceatûs more, soleis indutæ referuntur. Hinc ^k Ciceroni muliebres soleæ dicuntur, cùm ab earum calceatu Clodium ita perstringit : *P. Clodius à muliebribus soleis, purpureisque fasciis, factus est repente popularis.* de his etiam

i Lib. 34. c. 6.

k De Harusp. responsis.

etiam dubio procul intelligendus
¹ Manilius, dum foemininum habitum ita describit :

*Fæmineæ vestes, nexæ sine tegmine
 planta,
 Et species, fictique placent ad mol-
 lia gressus.*

Solearum enim proprium nullum tegmen habere, & pedibus habenarum corrigiarumve beneficio aptè adstringi : unde & obstrigillorum nomen iis attributum. Sic enim ^m Isidorus obstrigillos definit, ut illos cum soleis pares faciat : *Sunt, inquit, obstrigilli, qui per plantas consuti sunt, & ex superiori parte corrigiâ trahuntur, ut constringantur : unde & nominantur.*

Atque ita quidem foeminarum proprius fuit solarum usus, ut si quando virum aliquem contingeret in publico soleis uti, id ei probro verteretur. Unde nota ⁿ Ciceronis

E 4 in

¹ Lib. 5. *Astron.* ^m Lib 19. c. 34. ⁿ *Att.* 4.

in Verrem increpatio, quod in litto-
 re Soleatus fuisset : *Stetit, inquit, So-*
leatus Prator populi Romani, cum pal-
lio purpureo, tunicaque talari. Sic &
Scipionem inde notatum refert ° Li-
vius his verbis, Ipsius Imperatoris, non
Romanus modò, sed ne militaris quidem
cultus jaëtabatur, cum pallio crepidis-
que inambulare in Gymnasio. Atque
hæc P Tacito lucem afferunt, qui de
Germanico loquens, Multa, inquit,
in vulgus grata usurpavit, sine milite
incedere, pedibus inteëtis, & pari cum
Græcis amiëtù. Ubi quidem pedes
inteëti, non alij quàm soleis vel cre-
pidis induti. Et hunc sensum insinuat
idem Tacitus, dum subjungit, Publij
Scipionis (illius nempè de quo supra
Livius) emulatione, quem eadem facti-
tavisse apud Siciliam accepimus. His
adde & 9 Suetonium, qui Caligu-
lam neque patrio, neque civili, ac ne
virili quidem calceatu semper usum
referens : Modò, inquit, in Crepidis
vel

° L.29. ab V.G. P L.2. Ann.6. 59. 9 Cap. 52.

vel Cothurnis, modo in speculatoria Caliga, nonnunquam in socco muliebri conspectus est. Unde satis superque constat, præter civilem patriumque morem, imò molle & effœminatum habitum fuisse, si quis virorum passim, & absque causa soleatus crepidatusve cerneretur.

Passim & absque causa jam ex industria inferui, ut non ita prorsus à solearum calceatu viros excludam, quin interdum illis earum usus esset, absque ulla probrosæ mollitiei suspitione, permissus. Certum enim est, Romanos in omni animorum remissione, utpote per conviviâ, publicaque spectacula, pro more fuisse soleatos. Et primùm quidem ad convivia cum soleis itare solitos innuit ¹ Martialis, dum ita ludit in Cottam :

*Bis Cotta soleas perdidisse se questus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam,*

Excogitavit homo sagax & astutus,

E 5

Ne

¹ Lib. 12. epigr. 87.

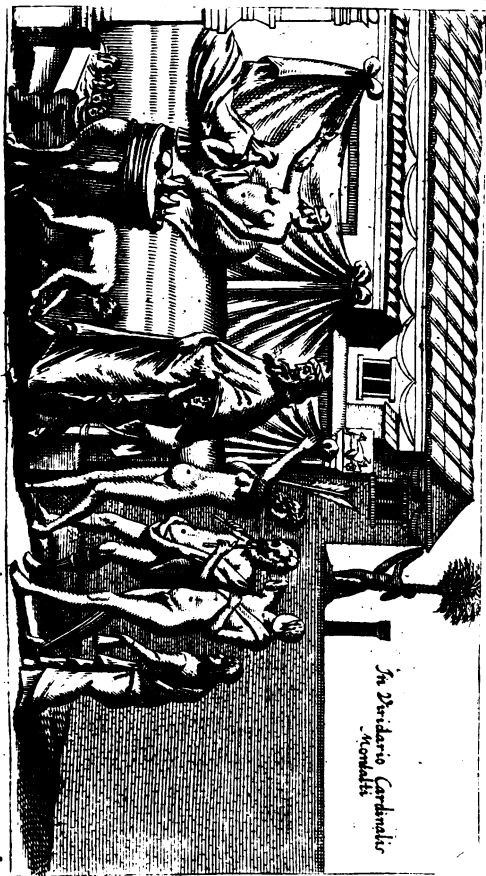
*Ne facere posset tale sapius da-
mnum,*

Excalceatus ire cœpit ad cœnam.

Per excalceatum enim hîc non tam Calceis exutus significatur, quàm soleis; quas quidem abjecisse Cottam vult Poëta, ne videlicet earum per servi negligentiam sæpius jacturam faceret: unde quod jam de soleis propter convivia usurpatis relatum est facile colligitur. Quod tamen sic intelligendum, ut in ipso convi-
vij actu nullus earum esset usus: Cœnaturi enim, priusquam accumberent, in triclinio soleas * deponebant, ne

* Testatur hoc inter cetera antiquitatis monu-
menta, figura ex lapide, in viridario Cardinalis
Montalti, ad montem Exquilium, hîc apposita. Re-
fert hæc Silenum senem discubiturum, cui adstant
Fauni nudi duo: alter ut accubikuro soleas detrahat,
alter ut reclinantem sustineat, dum soleæ detrahun-
tur: quibus detractis, vestem cœnatoriam sumebant.
Sed de his plura qui velit, consulat Fulvium Ur-
sinum ad *Giacconii Triclinium*, quod non ita pri-
dem nova veste donarum, publici juris à nobis fa-
ctum est,

*In Viridario Cardinalis
Montalti*

ne lectorum menfas ambientium
stragula pulvere aut luto conspurca-
rent. ^f Martialis, ubi de coena lo-
quitur : *Deposui soleas* inquit. Ita
Plautus,

*Iam rediit animus, deme soleas,
cedo vinum.*

Et has interea servis suis custodien-
das tradebant, ut ex superiori ^v Mar-
tialis in Cottam Epigrammate intel-
ligi facile potest, itemque ex hoc
in Lusum furem :

*Nec dormitantem vernam fraudare
lucerna*

Erubuit fallax, ardeat ipsa licet.

*Sinihil invasit, puerum tunc arte dolosa
Circuit, & soleas surripit ipse suas.*

Unde ab hoc munere servi illi,
Plauto atque aliis, sandaligeri &
sandaligeruli dicuntur. Peracto igi-
tur convivio, cum erat è triclinio
disce-

^f Lib. 3. ep. 50. ad Ligurinum. ^t In Tru-
cul, act. 2. sc. 4. vers. 16. ^v L. 8. ep. 58.

discedendum, soleas suas resumebant. Hinc ille apud Terentium: *Cedo, inquit, soleas mihi, properate, auferte mensam.* Pari ratione Nasidienus apud * Horatium, *Soleas poscit.* Ita intelligendus † Martialis:

*Defuerit si forte puer, soleasque libebit
Sumere, pro puero proderis ipse tibi.*

Ex quibus rursus id accipimus, quod servi dominis cœnaturis soleas suas demerent, easdemque illis è triclinio discessuris inducerent. Unde & clarius intelligimus verba illa, quibus D. Ioannes Baptista ‡ tribus in locis sacræ Scripturæ usus est, cùm se dixit indignum, qui vel portaret calceamenta Christi, vel eorundem corrigiam solveret. His enim significare voluit, se tantùm dignitate Christo esse inferiorem, ut nequidem dignus esset, qui in ejus famulatio vilissimum etiam excalceandi munus obiret.

De

* *Lib. 2. Sat. 8.* † *Lib. 14. ep. 63.* ‡ *Matt. 3. v. 11. Marc. 1. v. 7. Ioan. 1. v. 27.*

De Solearum verò Calceatu , viris
 usurpato , per ludos & spectacula,
 quæ publicè vel in Amphitheatris,
 vel Cîrcis edebantur , ^a Dio testis
 est locuples , ubi sic de Caligulæ lu-
 dis loquitur : Εξελῶ ἢ ἀνυποδήτοις βε-
 λομήοις θεάσασθαι, νομιζόμενον πρὶν ἂν
 εἴ πᾶν δρχαίῃς ἢ δικάζειν πινᾶς ἐν τῷ
 θερμῷ, ἢ πολλαίῃς ἢ ὑπὸ εἰς Αὐγέῃς ἐν τῇ
 θερινᾷ πανηγύρεσι γερόμενον, ἐκλειφθὲν
 δ' ὑπὸ Τιβερίῃ. Id est , *Licebat iis,*
qui vellent , discalceatis spectare , qui
nos jam olim tenuerat , & judicia
exercere per aestatem. Quod ab Au-
gusto in celebritatibus æstivis serva-
tum erat , sed à Tyberio planè omissum.
 Ubi ἀνυποδήτοις cave intelligas nu-
 dis planè pedibus ; sed more Græco
 soleatis aut crepidatis. Quo sensu
 jam ante dixit Tacitus , *Pedibus in-*
tectis , & paricum Græcis amictu.

C A.

^a Lib. 57.

CAPUT XII.

DE SANDALIIS

*Adversaria ex auctoribus prolata,
eademque conciliata.*

SCRIPTORUM interdum improprie locutiones, & vocum variè hinc inde traductæ significationes, & earundem rerum adjectitiæ formæ, temporum lapsu sæpè immutatæ, minùs liquidam nobis & apertam Sandaliorum notitiam efficiunt. Scimus quidem ex ^a Polluce, atque aliis, *Sandalium esse muliebre calceamenti genus*; idque pulchrum, elegans, atque elaboratum. Unde Judith ad Holofernem profectura, ut illius ^b historiæ monumenta testantur, inter alia, quibus ipsa nativæ pulchritudini decus atque elegantiam conciliavit, *Sandalia pedibus suis induit*. Quæ quàm apta,

^a Lib. 7. Onomast.

^b Cap. 10. v. 3.

apta, quàm polita, quàm concinnè, pretiosèque adornata essent, hinc æstimare licet, quod, ut ^c ibidem habetur, *Sandalia Indith Holofernis oculos rapuerunt.*

Sed idem Sandalium viris etiam usurpatum, iisque non ita cultus aut elegantiae quemadmodum mulieres, studiosis, non est dubium. Nam D.^d Hieronymus in Isaïam ad verba illa: *Vade, & solve calceamenta de pedibus tuis.* calceamenta, sandalia, & caligas, pro eodem accipit: *Depositis, inquit, qua septuaginta sandalia, id est, caligas vocant.* Caligæ verò virorum, & militum præsertim fuerunt; ut *capite sequenti* ostendetur. Rursus, si sandaliorum forma quæritur, res non magis expedita: nam interdum ea pro soleis usurpantur, quæ inferiores tantum plantas ab itinerum offendiculis defendebant. Unde Sardinia Insula Timæo apud ^e Plinium *Sandaliotis* dicta fuit, ob

^c Cap. 16. v. 11. & L. 5. c. 20. ^e L. 3. c. 7.

ob soleæ similitudinem : Quæ etiam,
quod eodem recidit , à plantæ pedis
figura ^f Salustio *Ichneusa* fuit appella-
ta. Cui succinens ^g Claudianus :

*Humana speciem planta se magna fi-
gurat*

*Insula, Sardiniam veteres dixere co-
loni.*

Quid & Soleæ, quibus jam Capucini
patres utuntur (Apostolorum , ut
credere par est , imitatione) non-
ne Sandalia vocantur ? Apostolorum
dixi imitatione : illos enim ejusmodi
sandaliis usos esse , satis ex eo liquet,
quod cùm Christus Dominus apud
D. ^h Lucam prohibuisset Apostolis ,
ne calceamenta portarent ; quibus ni-
mirum pedes omnino tegerentur :
iisdem nihilominus apud D. ⁱ Mar-
cum sandaliorum usum permittit, ut-
pote quæ superiorem pedum par-
tem nudam relinquerent , inferiore
tan-

^f *In fragmentis.* ^g *De bello Gildonico v. 507.*

^h *Cap. 10. v. 4.* ⁱ *Cap. 6. v. 9.*

tantum planta adversus spinas & tribulos munita. Unde in ^k Actis Apostolorum, ubi Angelus, D. Petrum è carcere liberans, Latine juxta vulgatam lectionem ait, *Calcea te caligas tuas*: Græca lectio habet, *ὑπόδησαι τὰ σανδαλία σου*. Id est, ut recentiores quidam vertunt, *subliga soleas tuas*.

Nihilominus aliàs sandaliis, quemadmodum & Calceis, sua fuisse pedum integumenta, multis ostenditur. Quid enim Sandalia colore infici, vel auro etiam induci profuit? ut quid ad elegantiam tenuibus incisuris dispungi, vel gemmis, aliisque id genus ornamentis instrui potuerunt, si simplices tantum soleæ? Et tamen iis insignita variis in locis Sandalia videre est. In Pontificum Cæremoniali non semel ante laudato, *Induitur Papali habitu, toga scilicet linea alba, Sandaliis rubeis, aurea cruce signatis*. En rubeo tincta colore
San-

^k Cap. 12. v. 8.

Sandalia, atque etiam aurea cruce insignita. Aurea petis? Disertè^l Clemens Alexandrinus, Χαίρην ἐατέον τὰς ὀπλίζουσας τῶν Σανδαλίων ματαιοτεχνίας. *Valedicendum est inanibus aureorum Sandaliorum artificiiis.* Ita^m Lucianus in *Dialogis* aurea Diis Sandalia tribuit. Rursusque aurea illa dicit, quæ ex Pataris urbe Lyciæ in Græciam asportabantur: Ἐκ Πατάρων σανδάλια ὀπλίζουσα. Si verò tenuiter incisa quærantur, egregium ex Cephisodori Comici Trophonio locum refertⁿ Victorius, ubi quidem mulier, è divite facta paupercula, vicem suam ita conquiritur:

—— Σανδάλια τέ τ' λεπτοτριδῶν,
Εφ' οἷς τὰ χρυσὰ ταῦτ' ἔπεστιν ἄνθεμα.
Νῦν δὲ ὥσπερ ἡ θεράπαινα ἔχω πειθα-
ρίδας.

Sandalia verò tenuiter incisorū, quibus
an-

^l L. 2. *pedag. cap. 11.* ^m *Dial. Meretr. Dor. & Myrt.* ⁿ L. 14. *variar. cap. 15.*

*aurei flores insunt : Nunc verò instar famula Peribarides habeo. Hic enim λεπτογυδῶν nomine Calcei veniunt intelligendi, tenuibus incisuris, ad ornatum & elegantiam insigniti, qui aliàs perforati, sive * fenestrati dicuntur, Gallicè, *deconpez & dechi-quetez*. Adjectitia porro Sandaliorum ornamenta probamus ex eodem Clemente supra laudato, qui sic habet: *Λιχρὰ γὰρ αἰληθῶς τὰ Σανδάλια ἐκείνα, ἐφ' οἷς ἐστὶ τὰ χρυσὰ ἀναθήματα.* Verè ergo turpia sunt illa Sandalia, in quibus sunt aurea veluti donaria.*

Sed quid opus plura congerere?
Quibus jam in rebus sacris nostri
Pon-

* Tale genus calceorum cernere est in statua illa iconica, quam in illustri Clivorum oppido, ad portam mediastinam *Eumenio Rhetori* positam, *Teschemacherus* in *Annalibus Clivie*, cum Soleis, sed perperam, & reluctante ipsa inscriptione, quam similiter hic apponimus, exhibuit. Tales ergo tibi illos damus Calceos, quales ex itinere *Francofurtum* versus ipsi vidimus: nam singula minutim persequi velle, quæ *Teschemacherus* aliter habet, quàm supra dicta figura monstrat, neque hujus loci, nec pretium operæ est. Sed en tibi ipsam inscriptionem.

Fig. 117

RIS
VIT.

IT.

Pontifices utuntur calceamentis, ea pedes totos operire videmus. Et hæc vulgò *sandalia* vocari solent, prout etiam à majoribus appellata fuere. Nam in testamento Leodebodi Abbatis S. Aniani Aurelianensis, qui vixit temporibus Clotarii II. Francorum Regis, inter legata Ecclesiæ relicta, *Sandalia duo pro Missarum celebratione* recensentur. Ita D^o Blesensis ad R. Bathoniensem Episcopum electum; *Pretiosiora*, inquit *Sandalia*, & *majorem annulum mater sua ei datura est*. Sic igitur Sandaliorum nomen suam habet in eo cum Cothurnis affinitatem, quòd, quemadmodum illi utrivis pedi, sive dextro sive sinistro, apti dicuntur; ita Sandalia Calceis, qui pedes omnimodè contegunt, & soleis, quæ imas tantum pedum plantas muniunt, significandis; quin etiam mulieribus & viris diversimodè calceandis usurpata fuisse satis intelligimus.

Sed

° *Epist. 30.*

Sed quam tandem inter hæc adversa viam infistimus ? Quem certum in hoc ancipiti diversa scribentium bivio Hermetem defigimus ? Suum cuique liberum & integrum esto iudicium. Ego, si quis arbitrio locus, (ne decretum quis expectet) existimo primùm sandalia Græcis ea fuisse, quæ Romanis soleæ : Ita, ut elegantiora mulierum essent propria, minùs elegantia viris etiam interdum usurparentur. Deinde temporum decursu factum, ut quæ primùm aperta supernè fuerant, tandem adjunctis integumentis fuerint calceorum ad instar operta : nihiloque minùs servatam sandaliorum appellationem ; ex eo fortè, quòd pro calcei Romani discrimine, ad mediam tibiæ eorum integumenta non protenderentur, neque in acumen altè reflexum desinerent. Græcis verò idèò sandalia tribuimus, quòd ea suam Græcis acceptam referant appellationem, quæ dubio pro-

procul in Græco solo nata est, indeque postea in Latinam recepta civitatem. Scio calceamenta *Sandalin* à Chaldaico Targum in variis S. Scripturæ p locis appellari, prout in suo *Thisbi* monet Elias: ubi notat etiam exinde vocatum Rabinum quendam *Hassandelar*, id est, Calceolarium: unde quis fortè Sandalii vocem ab Hebræorum derivatam fontibus posset suspicari. Sed Targum nihil moror: neque me ex eo concepta suspicio moratur; Cum pari jure Latini Sandalium sibi tanquam nativum possent adscribere. Nam & 9 Terentius ea voce usus est, apud quem legas, *Utinam tibi committigari videam sandalio caput*. Temporum præterea decursu factam per integumenta sandaliis accessionem diximus, ne graves alioqui scriptores perperam vocibus abusus dicere cogamus.

p *Genes.* 14. v. 32. *Isaia.* 11. v. 15.
Cant. 7. v. 1. 9 *In Eunuchis* *act.* 5. *scena* 7. *vers.* 4.

gamur, qui disertè coniectos Calceos Sandalia nominarunt.

Plura possem proferre, quibus meum pressius firmarem arbitrium: Sed non tanti res, cui pluribus gravioribusque rationum momentis opus sit. Hoc tantum juvat antedictis tanquam corollarium adtexere, quòd cum olim mulieribus ad elegantiam & delicias essent comparata Sandalia, miraque esset illarum in iis auro gemmisque pretiosè ornandis ambitio, non promiscuè cum cæteris Calceamentis ea deponebant, sed suis servis aut ancillis (quibus ab hoc munere sandaligerulorum vel sandaligerularum indita fuit appellatio) servanda dabant, & id quidem in thecis, quas *σανδαλοθήκας* Menander appellavit. Atque aded cum iis rarò, nisi intra ædes uterentur, hinc factum, ut Sandalia olim in nuptiis adhibita sint, tanquam *οικεῖας* sive domus custodiæ symbola, ut docet Plutarchus in *questionibus Romanis*.

F

C A.

CAPUT XIII.

Caliga militum, Clavata, Speculatoria, unde dicta, & quæ à Gallicis distincta.

CAligant non parum eorum oculi, qui nullum Caligas inter & femoralia seu tibialia nostra faciunt discrimen, cumque his illas easdem esse arbitrantur. Nam Caliga propriè militare calceamentum est, quod idèd *σπανιον ἢ ὑπόδημα* ^a Dion appellat. Unde militia ^b Tertulliano *Caligata* dicitur: & Caligatus ita proprium militis epitheton est, ut per se sæpius pro milite accipiatur. ^c Juvenalis:

Cùm duo crura habeas offendere tot Caligatos.

Ita ^d Suetonius in Augusto, *Coronas murales sapè etiam Caligatis tribuit.*
Hinc

^a Lib. 48. ^b Lib. de Idol. cap. 19. ^c Sat. ult. v, 24. ^d Cap. 25.

Hinc apud Dionem Antonius & Fulvia, milites, qui sua intercessione pacem conciliare studebant, per contumeliam *βελὴν καλιζάταν*, id est, *senatum caligatum* appellant. Qua in re observandum est, ita milites omnes pro more fuisse caligatos, ut tamen sæpius caligatorum nomine manipulares, hoc est gregarii, tenuissimæ sortis, & postremarum classium milites intelligantur. Unde infimus ordo militiæ Caliga dictus est. Ita Plinius audiendus, qui de Ventidio loquens: *Massurius*, inquit, *auctor est, bis in triumpho ductum: Cicero, Mulionem Castrensem suffarraneum fuisse: plurimi inventam inopem in Caliga militari tolerasse.* Hinc etiam Adagium Castrense, *A Caliga*. Sic Marium Seneca dixit, *à caliga ad consulatum pervenisse.* Quod idem aliquando Maximino contigit, qui è gregario milite factus tandem fuit Imperator. Unde ab eo ducta est Pa-

F 2

roemia,

• L. 7. c. 43.

† L. 5. de benef. cap. 16.

roemia, *Caliga Maximini*, vulgò usurpata in homines insulsos & immodicæ proceritatis, ut notavit Iulius Capitolinus. Ex his subinde potest elici, quare Tyberii Cæsaris successori Caligulæ cognomen sit inditum; quia nimirum, ut ait Suetonius, *manipulario habitu inter milites educatus*: vel ut alii, *quia in castris natus fuerat*. Quod spectans Aufonius, *Cajus* inquit, *cognomen Caliga cui castra dederunt*.

Sed cum inter milites alii aliis essent ornatiores, dubium non est, quin, ut in cætero habitu, ita & in caligis aliquod esset discrimen, quo qui priorum erant classium, quique in militia gradum aliquem tenebant, ab inferioribus distinguerentur. Et id sanè in clavis erat positum, qui caligis suffixi, Caligares dicebantur: horum enim alii vulgò erant ferrei, alii argentei, alii denique aurei. Quod non obscure^h Justinus innuit,
dum

§ Cap. 9. ^h Lib. 38.

dum Antiochi regis in ipso etiam bello luxum ita describit: *Argenti eertè, aurique tantum, ut etiam gregarii milites caligas auro suffigerent, proculcarentque materiam, cujus amore populi ferro dimicant.* En ingentis argenti aurique copiae argumentum profert, quod etiam gregarii & infimae conditionis milites clavis aureis caligas suffigerent. Ergo aliàs id tantum illustrioribus nobilioribusque usurpatum, ubi potissimum divitiarum pretiosiorisque cultus quærebatur ostentatio. Nam vulgò ferreis tantum utebantur. De quibus sanè intelligendus i Josephus, cum de cæde Juliani Hecatontarchi loquens ait: *Calceos habens creberrimis, atque acutis clavis, ut ceteri solent milites, fixos, dum strato saxeis crustis solo curreret, labitur.* Sic ^k Egesippus eandem referens historiam: *Hic Iulianus, inquit, dum alios perimit, ipsa alacritate incautior, confixum clavis calceamentum*

F 3

tum

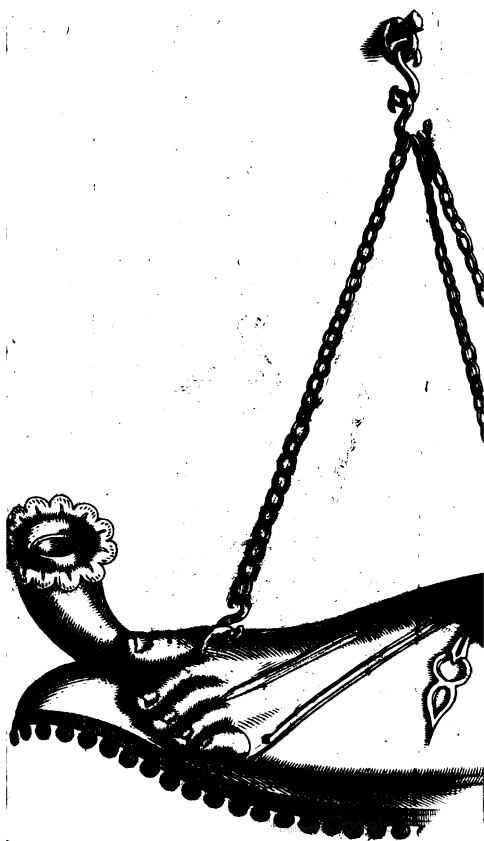
i L. 7. de bello Iud. c. 3. ^k L. 5. excid. Hier. c. 30.

tum gerens, usu militarium virorum, non considerans polito lapide solum stratum, sed quasi in campo praeliaretur securus, labitur, &c. Ubi rursus duo notanda, quod nimirum clavi illi magno numero caligis essent suffixi: unde *millia clavorum* dixit ¹ Juvenalis. Deinde quod essent etiam extrorsum versusque solum * acuti. Quod utrumque ^m Plinius item suggerit his verbis, *In duobus Italia lacubus Lario & Verbano, pisces omnibus annis Vergiliarum ortu existunt, squamis conspicui crebris, atque peracutis, clavorum caligarium effigie.*

Sed quo fine tam crebri illi atque acuti clavi? Omitto, quod eo pacto diuturnior esset Caligarum usura: Nam eò potissimum illi spectabant, ut milites in ipso congressu firmiter con-

1 *Sat. ult. v. 25.* m *L. 9. c. 18.*

* Ideam caligæ militaris sub lucernæ specie nobis exhibet Licetus *lib. de Lucernis* 6. quam inde mutuo sumptam huc transtulimus. Est ea sanè perelegans & haud dubiè vera; nisi quod clavi in illa, ornati sunt ut opinor, aut commodioris usus gratia sunt rotundi, qui aliàs solebant esse acuti.

sterent. Deinde ut minùs essent ad fugam idonei : Sic enim Caligæ crebris & acutis clavis instructæ admodum graves erant & morosæ. Quamobrem ⁿ Tertullianus Caligam morosissimam appellavit, cum dixit : *Speculatoriam morosissimam pedibus absolvit*. Ubi loquitur de militis Christiani exautoratione, cui inter alia militiæ insignia caligæ detrahebantur. Non otiosè verò, nec temerè (ut hoc quoque ad planiorem Caligarum notitiam adjiciamus) Tertullianus ed loci speculatoriæ vocem ad Caligam exprimendam usurpavit. Nam in militia id genus erat militum, qui præcipuè ad hoc erant instituti, ut, quemadmodum Festus ait, *Hostilia silentio perspicerent*; à verbo speculator dicti speculatores, qui Græcis ὀπληγες, & (κρητοί), & κατάσκηποι, vocantur. Unde quibus utebantur illi caligis, eæ speculatoriæ fuerunt appellatæ. Ita ^o Suetonius, ubi
varios

ⁿ L. de corona militis. cap. 1. ^o Cap. 52.

varios Caligulæ refert habitus: *Modò*, inquit, *in crepidis, vel cothurnis, modò in speculatoria caliga*. Calceamentum nempe significans, quo speculatores caligati speculatum ibant & exploratum. Scio quosdam hoc loco, ut & apud Tertullianum, pro *speculatoria, spiculatoriam* legere, voce à spiculatoribus, & hac à spiculo deducta. Sed vereor, ne iis nimia infit corrigendi prurigo. Stat enim suus aptè sensus, cum utrobique *speculatoriam* legimus: ut nihil necesse sit aliam lectionem comminisci. Non juvat tamen hîc operosius ea de re cum illis altercari. Id iis relinquo, qui in aliorum scriptis severius excutiendis delectantur.

Quid si Caligam dicamus etiam vocari speculatoriam, quòd qui in ea consistebant, velut in specula quadam positi viderentur, indeque possent longius speculari? Caligarum certè compositio id opinandum suadet. Nam altè à solo editas fuisse Ca-

F 5

liga-

ligarum soleas hinc æstimare licet , quòd cùm sæpè loca luto limoque infesta militibus essent trahienda , iis dubio procul opus erat altiore calceatu , quo nimirum faciliùs ea loca pervaderent. Et sanè clavi illi , quos jam caligis suffigi solitos diximus , quam in iis agnoscimus altitudinem arguunt. Nam , ut omittam factam iis per eminentia suffixorum clavorum acuminata capita editioris altitudinis accessionem , si Caligas , solearum simplicium ad instar , planè humiles fuisse dicamus , non est quod iis infixi clavi firmiter , ut par est , hære potuerint. Unde , cùm ligno clavi firmiùs quàm corio hæreant infixi , facilè mihi persuadeo , propter eam clavorum suffixionem Caligarum solcas , quemadmodum semel *P* ante dictum est , ut plurimùm fuisse ligneas , cujusmodi jam nostrorum militum Gallicas videmus , quæ nimirum ligno
sup-

suppositum solum habent. Quin & ipsa Caligarum appellatio illud idem insinuat, quæ quidem ἀπὸ τῶν καλῶν, à lignis potius, quàm à callo pedum, ut vult Isidorus, petita videtur. Si enim derivatæ voces earum retinent quantitatem, à quibus suam ducunt originem; primam certè Caliga syllabam, quemadmodum & κάλον, brevem habet: quod non ita in callo contingit. Et si quod in Isidori etymo sit momentum, pari jure cæteræ calceorum species Caligæ dici debeant, quæ non minorem quàm Caligæ cum callo pedum habent affinitatem.

Quam verò proximè fecimus caligarum cum Gallicis comparationem, si quis impropriad judicet, veterumque caligas à Gallicis fuisse diversas contendat, ex eo quod ¹ Cicerō crepidas, quæ cum soleis censentur eædem, Gallicas appellavit, cum dixit in Antonium: *cum Gallicis*

F 6

6

9 2. Philipp.

& *lacerna cucurristi*. Respondeo, factam tantum Caligarum veterum, & hodiernarum Gallicarum in ligneis earum soleis comparisonem. In cæteris eas ab invicem distingui facile annuo, quod veteres caligæ sua medio crure tenus integumenta protenderent; ita quidem, ut ad crus illud medium nihil intectum relinqueretur: Gallicæ verò nostræ sic pedes induunt, ut tamen talum nudum relinquant, neque altiùs assurgant, quàm ubi tibiæ pes committitur. Rursus, si propriè crepidas Cicero Gallicas appellavit, fateri nos cogit ratio veterum Gallicas à nostris, cum in forma, tum in usu fuisse diversas. Nostræ enim Gallicæ superiorem pedum partem operiunt, forisque & pluvioso præsertim tempore serviunt: Cum tamen veteres (si crepidis & soleis fuere similes) superiorem illam partem aperirent, magisque domi, quàm foris agenti essent idoneæ. Et hæc de Caligis dicta sufficiant.

C A

CAPUT XIV.

Accurata Gallicarum & Crepidarum, cum veterum; tum recentium descriptio.

QUAM olim Græcis admixti Galli Græciæ plagam incoluerunt, eam Gallogræciam appellatam fuisse passim testantur historiæ. Sed quid nobis hîc cum Gallogræcia? Quam complectimur hoc capite Gallicarum simul & Crepidarum descriptionem, ea statim ut Galliæ simul & Græciæ meminerimus efficit. Nam ut Gallicæ Gallorum, sic & Crepidæ Græcorum calceamenta fuerunt. De Gallicis quidem dubium esse non potest, cum ipsa earum appellatio id clarè prædicet. De Crepidis verò si quis dubitet, * Persius id ostendit, ubi sic ait:

*Non hic qui in Crepidis Grajorum
ludere gestit.*

Et

* Sat. I. v. 127.

Et ^b Tertullianus ; *Crepida cretata*
Gracatim Æsculapio adulantur : Ita
^c Suetonius de Tyberio loquens : *De-*
posito , inquit , patrio habitu redegit
se ad pallium & crepidas : his enim
 dubio procul , ut omnes agnoscunt
 interpretes , Tyberium significat re-
 licto Romano habitu Græcum usur-
 passe : cum apud Græcos crepidæ
 pallia pro more comitarentur , ut
 calcei togas apud Romanos. Sic
^d Livius , tibi de Scipione : *Ipsius*
Imperatoris , non Romanus modò , sed
ne militaris quidem cultus jactabatur ,
cum pallio crepidisque inambulare in
Gymnasio : Gallicas verò cum crepi-
 dis idèò conferimus , quòd quemad-
 modum Crepidæ , ut ^e supra dictum
 est , pedibus calceandis ita servie-
 bant , ut superiorem illorum partem
 nudam relinquerent : Ita Gallicas
 olim superioribus caruisse pedum
 integumentis est credibile : cum in
 eo

^b L. de pallio cap. 4. ^c Cap. 13.

^d Lib. 29. ab Urbe Cond. ^e Cap. 11.

eo potissimum assignari possit earum cum Crepidis similitudo ; ut hinc non temerè ^f Ciceronem Gallicas pro Crepidis usurpasse ostendamus , cùm Antonio Gallicarum & lacernæ usum tanquam Græcanicum , aut certè exoticum exprobravit. Quo etiam modo refert ^g Gellius T. Castritium discipulis suis probro vertisse , *quòd feriato die conspicerentur lacernis induti , & Gallicis calceati.* Si enim Gallicæ illæ Calceorum ad instar contextæ fuissent , non erat, cur earum , quemadmodum & Crepidarum , usus , tanquamoticus & effœminatus exprobraretur.

An igitur omnino pares Gallicas cum Crepidis facimus ? Certè , si similitudinis nulla esset disparitas , ajunt Philosophi , non similia , sed eadem essent appellanda. Quare , cùm nec Gallicarum vox Crepidas , nec Crepidarum Gallicas sonet , non ita ,
juxta

^f *Philip. 2.* ^g *L. 13. c. 20.*

juxta ^h Proverbium , *Ενὶ καλόποδι ἀμφοτέρως ὑποδέομαι*. *Eâdem formâ utraque calceamus*, quin aliquod inter eas discrimen admittamus. Nam Gallicarum quidem soleas olim ; ut & nunc , è ligno fuisse arbitramur : Crepidarum verò duplici triplicive corio simul compacto constitisse. Vult quis subjectam oculis utrarumque imaginem ? Fulliensium & Capucinorum soleas five * Sandalia contempletur : Nihil meo quidem judicio magis simile. In his veterum Crepidas ; in illis verò Gallicas erit intueri. Quæ tamen sic accipi velim (ne quis statim vultu renidens , elegantes muliercularum crepidulas nobis objiciat) ut quas cum Capucinorum sandaliis crepidas conferimus , eæ vulgares minusque elatæ

^h *Galen. lib. 9. Therapen.*

* Horum exempla dedimus in *Schemate Solearum*, pag. 101. *Fulliensium* quidem sub littera C : *Capucinarum* verò sub littera D, quò Lectorem remittimus.

elaboratæ intelligantur. Quis enim, ut insanum est foeminarum in conquirenda undequaque elegantia studium, earum crepidas, ut plurimum comptulas delicatulasque, longè à communibus discrepantes non agnoscit? Et ut fuerint elegantes illæ crepidulæ, mulieribus ad delicias usurpatæ; aliis nihilominus, & maximè Philosophis, ad deliciarum contemptum crepidæ, rudi nempe Minerva compactæ, fuere familiares. Unde Apuleius Philosophi habitum depingens: *Nec qui, inquit, pallio, baculoque, & baxeis, & hircino barbitio Philosophum fingeret.* Baxearum enim vocabulo crepidæ significantur, ipso etiam suffragante * Turnebo, qui ¹ Tertullianicum illud exponens: *In baxeis Tyria calceare*, baxeam dixit esse crepidam Philosophicam. Et sensus ille rursus ex eo firmatur, quod ibidem Ter-

i *Lib. xi. Metam.* * *L. 7. advers. cap. 20.*

¹ *L. de pallio c. 4.*

Tertullianus Empedoclem Philosophum perstringens ait : *Sericatus & crepidam aratus incessit*. Et Laërtius, ubi quem vitæ finem Philosophus ille habuerit exponit, *Ex crepidulis*, inquit, *areis altera, vi flammaram ad exteriora rejecta, hunc indicavit in ignes Aetnei montis insiluisse.*

Sed hîc, opinor, obsistet aliquis, objicietque telum hoc in nos intorquens : Ecce baxeas jam Tertulliano *Tyria* dicebatur, & Spartianus in Alexandro, *baxeas* inquit, *albas habuit, & non coccineas*. Apuleius item in *Asino* juvenem quempiam *palmeis baxeis* dicit indutum. Si ergo tinctæ colore baxeæ, quî crepidis esse similes potuerunt, quibus nulla sunt pedum integumenta, quæ colore tingantur? Etsi vulnus aliquod antedictis petitio hæc infixura videatur, facilè tamen eam levi, ut ajunt, corporis declinatione sic evitamus. Primum baxearum, ut & crepidarum, calceatus, super-

supernè fuit apertus ; ita ut soleâ tantùm constaret , pedi corrigiis adstringendâ : Tumque profectò nullus in eo calceatu color. Verùm ut in dies variæ fiunt rebus inventis accessiones ; ita paulatim factum , ut tandem & baxeæ & crepidæ integumenta receperint ; quæ , si talum excipias , pedes totos operirent. Atque ita vel purpureo , vel albo colore insignes esse potuerunt , prout vel sectæ , vel ostentationis studium invitabat. Et de his intelligendi auctores ante laudati.

Neque hæc integumentorum accessio singularis , tantùm in baxeis , aut crepidis est æstimanda : nam & Gallicas , quæ primùm imis tantùm pedum plantis adversus itinerum offendicula muniendis serviebant , cum tempore suis auctas pedum integumentis hodierna earum forma demonstrant : Quæ talis est , ut iis inserti pedes operti sint , talumque tantùm nudum habeant. Et sic
cum

cum posterioris ævi Crepidis hodiernæ Gallicæ conveniunt, hoc uno tantum ab iis distinctæ discrimine, quod hæ semper ligneis, illæ verò coriaceis ut plurimum soleis consistunt. Ut plurimum dixi ex industria: nam & in hoc quoque non semper & ubique constans earum structura: cum jam Crepidis, quarum apud nos usus est familiaris, non tantum è corio, sed etiam è subere suppositas soleas cernamus; unde crepidis illis indita fuisse videtur appellatio, qua nunc eas vernaculè vocare solemus *PANTOUFLES*, voce nempe è duabus Græcis *πᾶς* & *φέλλος*, conflata: ut sint Crepidæ veluti *παντόφελλοι*. Id est, in totum è subere, aut certè, quarum soleæ totæ sint è subere compactæ. Sic enim substructæ jam pro more cernuntur crepidæ, quas *παντοφέλλες* dicimus, ut unam & alteram è subere soleam integram, & ad talam pluribus aliis particulis auctam habeant, quæ

quæ duabus aliis è corio soleis inclusæ concinnè cohærent. Et hanc suberis crepidarum soleis inferendi rationem olim etiam, hyberno præsertim tempore, usurpatam, non obscurè docet ^m Plinius, ubi varios suberis usus enarrans ait: *Illius usus fuit in Hyberno foeminarum calceatu: Quamobrem eum non infacetè Græci corticis arborem appellant.*

^m *Lib. 16, c. 8.*

C A.

CAPUT XV.

*Cothurnorum structura, usus, color,
figura, & figurata significatio.*

*Grandia cū patulas deceant
disparēs plantas,
Nunc patulo grandes iuvat ore so-
nare Cothurnos.*

Heroas illos, quorum præclara
olim facinora, cū Poëtæ,
tū scriptores alii, litterarum mo-
nimentis consignarunt, magno, pro-
cero, altèque edito corpore fuisse,
receptā jampridem multorum haud
sublestæ fidei auctorum consensione
est contestatum. Unde, cū ea stu-
dia posterior succedentium homi-
num ætas sectata est, quibus He-
roum illorum res præclare gestas,
funestosque casus in theatris repræ-
sentarent: neque tamen quā illi
corporum proceritate fuerant in-
signes, eam possent æquare, propter
in-

inæqualem humilioris staturæ compositionem, ad altam Cothurnorum structuram sese futorum accinxit industria; qua factum, ut in edita calceatûs illius Tragici compage grassantes Roscii spectabilem illam veterum Heroum magnitudinem assequerentur. * Quid? An leviora ventis verba damus? A gravissimo illo & rerum antiquarum scientissimo scriptore pondus accedat. ^a Tertulianum intelligo, qui insana Gentilium spectacula Christiano sale perfricans: *Diabolus*, inquit, *Tragœdos Cothurnis excolit*. Ecce, signanter usus efferendi vocabulo, editam illam Cothurnorum substructionem ita graphicè repræsentat, ut penè oculis altè gradientes Tragœdos usurpare liceat.

Si

^a L. de spectaculis cap. 23.

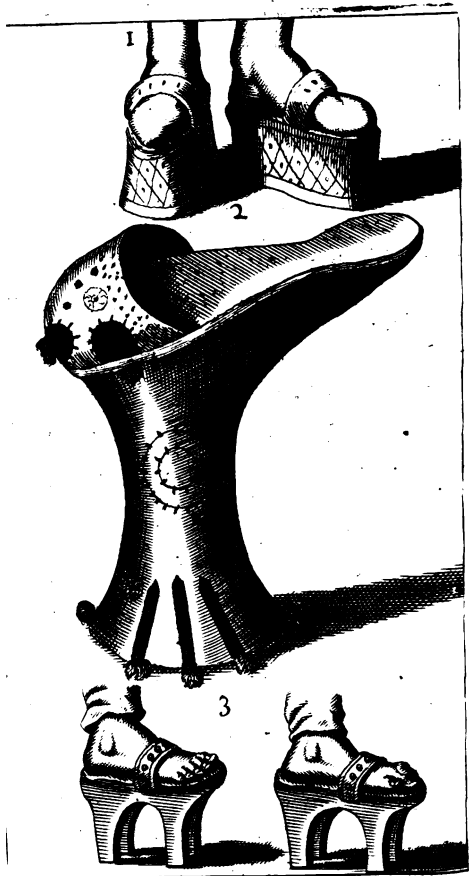
* Exemplo nobis erit Hercules Tragicus, quem Cothurnatum & sinuosa veste indutum, è Musæo D. Cassiani a Puteo, Equitis, nobis repræsentavit rerum antiquarum scientissimus Joannes Casalius, cujus ideam non piguit in fronte capitis hîc adjicere.

Si verò curiosior quispiam expressum aliquod inquirat exemplum, quo conceptam substructionis illius ideam animo contempletur : Quibus in Gallia passim , Italia , & Hispania nobiliores foeminæ utuntur, calceamenta consideret , quæ Gallicum idioma *Patins* appellat; eorum infartas alto subere soleas cùm viderit, vidisse se Cothurnorum suppedanea * intelligat. Et eò sanè respiciens acutus acerque vitiorum

G

cen-

* Ne dubius animi fluctues, en tibi diversi generis Cothurnos, quorum qui No. 1. annuente Titiano, in libello *de Habitu diversarum gentium*, Gallicis & Hispanicis, qui No. 2. Venetis, qui No. 3. Turcicis Mulieribus olim in usu fuere. Elegantissimus tamen omnium procul dubio est ille Venetus, qui pro varia Matronarum conditione & appetitu, variam sortitus est figuram, ut non defuerint, qui altitudinem trium pedum superarent, id quod mihi Venetiis degenti non semel videre contigit. At inquires, statuarum ille calceatus est, quæ immobiles uno in loco consistunt. Minimè verò: nam succollantium ancillarum turbam secum ducebant, quarum, ope quod conficiendum erat iter, peragebant. Nunc commodioris usus gratiâ eò deventum est, ut *Zoccolis* utantur, quod cothurni genus ad dimidii pedis altitudinem ascendit: ita unâ eâdemque operâ simul gravitati consulitur, & compendium impensarum & molestiæ inventum est.

cenfor ^b Juvenalis, aliquando dixit
appositè :

— si breve parvi

*Sertita est lateris spatium, breviorque
videtur*

*Virgine pygmaa nullis adjuncta Co-
thurnis.*

Hinc namque non obscure Cothurnorum altitudinem spectandam exhibet, cum eos mulieribus altius attollendis usurpatos insinuat, quas parciore natura breviores contractioresque efformavit. Hinc etiam extat viri cujusdam docti sanè atque eruditi falsum & facetum dictum, in Italicas mulieres, earumque maritos, dum eos ait *uxorum suarum dimidium in lectis genialibus amplecti, altero earum dimidio cum Calceis suis deposito*. Ita scilicet altè substructis illis Cothurnis impositæ mulieres attolluntur, ut si postea relictis iis in-

G 2

ce-

^b Sat. 6. v. 505. ^c Scaliger l. 1. poetices
cap. 13.

cedentes easdem intuearis, dimidia
sui parte minores humilioresque
credas.

Verùm si sic editam æstimare de-
cet veterum Cothurnorum structu-
ram, quid causæ est, cur Poëtarum
d princeps Cothurno venatricem cal-
ceat? Sic enim ille:

*Virginibus Tyriis mos est gestare pha-
retram,
Purpureoque altè suras vincire Co-
thurno.*

An non fractum, mollem, tardum-
que præstant ingressum Cothurni?
An non expeditissimam velocissi-
mamque decet esse venatricem?
Quid igitur, an tardus veloxque in-
gressus eodem parique gradu con-
currant? An ergo par, idemve ne-
gotium feras per abrupta montium,
perque salebras & anfractuosa sylva-
rum diverticula presso urgere vesti-
gio: & per æquabilem complana-
tam-

d Lib. I. Æneid. v. 340.

tamque plateam, sponfarum, aut Iunonis sacra portantium more, gravi suspensoque gradu inambulare? Quæstio hæc, tot adverforum consequentium spiris implexa, haud facile dissolvenda quibusdam fortè videatur. Sed eam, non contentis quidem brachiis, aut operoso nisu; at facili tantum manu sic explicamus. Cothurnum eò loci Poëta pro calceo, speciem nimirum calceamenti pro alia specie *καταχρηστικῶς* usurpavit. Unde non est quod Cothurnus ille Venaticus Tragico similis omnino fuisse censeatur. Neque violenta tamen hæc usurpatio putanda est, qualis in rebus, quæ maximè sunt ab invicem discrepantes. Nam ea Cothurnis, quoad formam spectat, cum Calceis intercedit affinitas, ut si eorum infartas alto subere soleas demiseris, cætera Calceis aptè respondeant. Quemadmodum enim, ut supra demonstratum est, ad mediam usque tibiam Cal-

G 3

ceo-

ceorum obstragula procurrebant , ita protensa Cothurnorum integumenta medium etiam crus hinc inde cinxisse , non est qui jure queat in dubium revocare.

Quod si quis nostras hîc merces sine fido sponfore non emat , neque quidquam amplius in animum suum inducat , quàm quòd illi legitima fidelium auctorum testificatione fuerit comprobatum , ecce præstò Livius Andronicus , qui Dianam venatricem sic alloquens ,

Et jam purpureo suras include Cothurno ,

fidem ratam indubitataque facit. Nam qua tandem ratione Cothurnus suras , quæ crassiores crurum partes sunt includat , nisi altè , medio saltem crure tenus , integumenta sua protendat ? Sed quid opus Andronici testimonio ? An non id apertè abundèque satis paulò ante prolata principis Poëtæ verba testantur ? Certè cùm hæc audimus ,

Pur-

*Purpureoque altè suras vincere Co-
thurno ,*

nisi loliginis succo victitamus , sta-
tim ea mens menti nostræ succedat
oportet, ut altum tibiam versus me-
diam cothurnum intelligamus. Hac
igitur in re , qua sese veterum Cal-
ceorum structura insigniter extulit ,
non adumbratam quidem , at expres-
sam eorum formam atque imaginem
Cothurni sunt imitati. Sed ne hoc
quoque discrimen silentii latebris in-
volvam , quo Cothurnorum insigne
decus supra vulgares calceos emi-
cuit , illos ut plurimum fuisse purpu-
reos , si nulla alia suppetant argu-
menta , satis superque testes ij de-
monstrant , quorum unum idemque
os , in uno eodemque Cothurni epi-
theto (*Purpureo* nimirum) profe-
rendo , sese jam proximè dedit ob-
servandum. Omitto commemorare
purpureum illum colorem Tragicis
admodum fuisse consentaneum The-

G 4

atris,

atris, in quibus quidem Regum Reginarumque, conspicuo splendentis purpuræ decore illustrium, infortunati cāsus, luctuosaque funera representabantur.

Quid si tandem aliud adjungam, quo Cothurnorum forma suis planè depicta coloribus exhibeatur? *ἀμφοτεροδεξίαις* Græcorum filii Cothurnos indigitare consueverunt, propter ambidextrum, quem illi præstabant usum, cū Tragœdorum, tū mulierum pedibus indiscriminatim calceandis. Unde mihi mens ea suggeritur, fuisse Cothurnos lepidiore quadam concinnitate calceis elegantiores. Sic enim *ἀμφοτεροδεξίαις* illam ratio suadet imaginari, non quòd laxior cothurnorum amplitudo facilem utrique pedi calceatum præberet, ut plerique sunt arbitrati, sed potiùs quòd utrimque repanda cothurnorum latera sese paritenore molliter incurvarent, æquabilique tandem modulo reducta, atque in-

invicem recurrentia, directum acumen antrorsum efformarent; ita ut in iis nullum esset dextri sinistrive pedis, aut laterum interiorum exteriorumve discrimen. Cujus formæ expressam imaginem oculis subiectam intueri licet in elegantiore illo calceatu, quo iam passim honestioris fortunæ viri atque mulieres utuntur: hunc siquidem, propter æquabilem illum utriusque lateris modulum, non magis dextrum, quàm sinistrum possis asseverare. Cùm in contrarium sic efformatos rusticorum viliorumque hominum vulgares calceos animadvertas, ut extrorsum, magis quàm introrsum protuberante laterum amplitudine insignes maxime videantur. Atque ab hac Cothurnorum ἀμφοτεροδεξία mutuati sunt veteres illaudatum Cothurnati agnomen, in eum meritò usurpandum, qui, distracta bellis civilibus Republica, modò has modò illas partes amplectitur: aut si mavis, qui

inter utrasque sic hæret dubius, ut in neutram propendeat, atque ita sedet interea publicæ calamitatis spectator otiosus. Unde Theramenem illum Rhetorem Atheniensem, cum tumultuantibus inter se, atque in diversa distractis Atheniensibus, in utramque partem civilis administrationis inclinaret, famoso Cothurnati titulo insignitum fuisse, sapiens ille gravisque scriptor ^ePlutarchus reliquit litteris consignatum.

Sed ecce nos tandem ad se evocat figurata Cothurni Tragici significatio. Audiamus igitur, quàm consentientibus suffragiis non è trivio scriptores, sed qui meritò præcipuas in Latina civitate sedes occupant Poëtæ, Cothurnum pro stylo gravi, pleno, sublimi, atque tragico usurparint. En ut primum canit suo more graviter & sonore ^fVirgilius

Sola

^e *In Nicia.* ^f *Eclog. 8. v. 10.*

*Sola Sophocleo tua carmina digna
Cothurno.*

Quem imitatus ^g Martialis ita quæ-
rit lepidè :

*Dic, Musa, quid agat Canius me-
us Rufus? (cleis?*

An in Cothurnis horridus Sopho-

Unde proverbiorum albo cœpit om-
nium consensu adscribi, *Sophocleus
Cothurnus* : ad altum & sublimem
dicendi characterem exprimendum.
His succedens ita succinit ^h Horatius
cùm Æschyli Poëtæ magniloquam
in dicendo vim attollit :

*Qui docuit magnumque loqui, nitique
Cothurno*

Et eodem apertè collimans ⁱ Proper-
tius

*Desine & Æschyleo componere verba
Cothurno.*

G 6

Rur-

^g L. 3. ep. 20. ^h In art. Poët. ⁱ El. ult. l. 2.

Rursusque aliàs eandem premens orbitam idem ^k Poëta :

Hæc ego non humili referam memoranda Cothurno.

Quid ? An ^l ingeniosus poëta hîc si-
leat ? Non equidem tam firmis lateribus, non tam ventoso fortique pulmone & patulo gutture fuit, ut eo canente Theatra Tragico bombo reboarent : De se tamen hoc prædicavit,

*Et dedimus Tragicos, scriptum regale,
Cothurnos.*

Hinc ad eum tenorem vocem suam adtemperans ^m Juvenalis ait,

—— *Poscimus ut sit
Non minor antiquo Rubrenus Lappa
Cothurno.*

Atque ut altum & sublime dicendi genus per Cothurnum ante laudati Poëtæ signanter exprefferunt, ita quibus hoc à natura concessum, ut

am-

^k *El.* 16. l. 3. ^l *L.* 2. *Trist.* ^m *Sat.* 7. v. 70.

ampliore vena grandiloqua metra
profunderent, quibus animoso, vi-
vidoque spiritu, atque ore patulo
pronunciatis, arcuata Theatrorum
subsellia circumsonarent, eos epithe-
to, non quidem probri, ut antea, sed
eximij cujusdam honoris titulum
præferente, Cothurnatos placitum
fuit appellari. Unde qui Poëta dum
canit, cæteri mutiant oportet, ille
inquam Poëta, omnium facilè prin-
ceps Virgilius, Cothurnatus à Mar-
tiale meritò fuit appellatus, ubi sic
ille:

Grande Cothurnati pone Maronis opus.
Hinc etiam ea dicendi facultas, quæ
magnifico sesquipedalium verbo-
rum apparatu superbificè instru-
cta, moderatum loquendi tenorem
imis conculcat pedibus, seseque tan-
tùm attollit, ut ipso vertice sydera
tangere velle videatur, ea inquam
eloquentia, benè composito vo-
cabulo Cothurnata nuncupata est.
Quod si verbis hîc quoque fides
vi-

videatur per auctores adstruenda, ecce præstò succurrit eloquentissimus ille doctor, quem Christiana Respublica suum Ciceronem agnoscit, qui cùm à temperato dicendi caractere suum Pammachium commendaret, non minus ingenuè quàm eleganter hæc expressit: *Non Cothurnatam affectas eloquentiam.* Sed ne Cothurnatam hanc eloquentiam nimium affectare videar, plura, quæ largiore manu profundi possent, quæque recitanda loquacem delassarentⁿ Fabium, lubens volensque prætermitto: atque aded, ut tandem caput hoc concludam, ad institutam de Cothurnis enarrationem verbum non ampliùs addo.

ⁿ *Lege Savarum in Sidon. l. 2. ep. 9.*

C A-

CAPUT XVI. DE SOCCIS.

*Quis eorum usus, color, & quæ
forma.*

*Ut pedibus socci tennes exilibus apti,
Exilis soccis sic stylus exiguis.*

Succedunt editis Cothurnis humiles Socci, qui Comici & muliebres fuere. * Comici quidem, his uterentur comoedi in fabulis quibus ut plurimum humiles & viles personæ inducebantur, utpote aforti adolescentes, deliri senes, paraf-

* Inter Comicos numerabantur olim & Mimi & Pantomimi, qui gesticulationibus quibusdam & moribus cum lascivia prolatis, sermones cujuslibet & acta imitabantur. Hi successu temporis usque adedè propudiosè scenam scedaverant, ut propterea indigni habiti sint qui inter cives numerarentur. Horum plures, humili & populo communi Socci calceamento ex Casatio hîc proponimus, atque illos quidem personatos, à *persona* sic dictos, quod indumentum erat, quo caput & os undique tegebatur, unâ tantùm vocis emittendæ viâ pervium; per quam coacta vox magis claros, canorosque sonitus emittebat.

rasiti, lenones, meretrices, & aliæ ejusmodi quisquilæ. Unde, cùm plebeio sermone comædi illi loquerentur, hinc factum, ut foccus interdum pro humili stylo, vel pro leviori carminis forma sumatur: quemadmodum cothurni voce sublime dicendi genus aliquando intelligitur, ut superiori capite dictum est. Utramque significationem notavit Martialis hoc versu:

An juvat ad Tragicos foccum transferre cothurnos?

Id est, visne relicto Epigrammatum studio aliud genus carminis tractare, tragicum nempe, vel heroïcum? ^a Ita Horatius

Versibus ornari tragicis res comica non vult.

Indignatur item privatis, ac propè socco Dignis carminibus narrari cœna Thyesta.

Ubi

^a *In art. poet.*

Ubi digna focco carmina non alia sunt, quàm comica & humili stylo scripta. Quod verò mulierum etiam fuerint, innuit^b Suetonius, ubi de Vitellio sic loquitur: *A Messallina petijt, ut sibi pedes praberet excalceandos, detractumque socculum dextrum inter togam & tunicam gestavit assidue.* Ergo Messalina foccis erat calceata. Ita^c Propertius prostibulum paucis, sed graphicè describens ait:

*Cui sapè immundo Sacra conteritur via
focco.*

En foeminæ foccum tribuit, quem dicit immundum, id est lutulentum, assidue nempè per Sacram viam itatione. scortorum enim est discurrere passim & vagari. Unde Hebræi scortum foras prodeuntem dixerunt. Cùm igitur focci mulierum essent proprii, probro viris datum est iis uti. Unde^d Seneca, de C. Cæsare scribit: *Qui excusant-*

^b Cap. 2. ^c L. 2. eleg. 18. ^d L. 2. de benef. c. 12.

sant eum, negant id insolentia causâ factum: ajunt focculum auratum, inò aureum margaritis distinctum eum ostendere voluisse. Et apertius idem: parum enim fœdè furiosèque insolens fuerat, qui de capite Consularis viri foccatus audiebat, &c. ubi indignum facinus videri vult Seneca, Imperatorem in judicio sedisse foccis calceatum, utpote parum virilibus, magisque mulierum proprijs. Inde etiam est, quod Herculi apud Omphalem agenti tribuuntur, inter alia nequitiae instrumenta, fasciæ crurales, & focci muliebres, apud Senecam in Hypol.

*Crura distincto religavit auro,
Luteo plantas cohibente Socco.*

Ubi sicut versu sequenti notandus foccorum color luteus, albicanti seu dilutiori croceo similis: licet eos interdum alicujus alterius fuisse coloris non negem. Parum verò viriles foc-

focci , ut qui choreis (quæ verè viros dedecent) agitandis apti essent. Unde Hymenæum , nuptiarum Deum , ita calceatum , sic invocat ^f Catullus ,

*Huc veni niveo gerens
Luteum pede foccum.*

Indeque , quo fine velit ita instructum ostendens , subjungit :

*Excitusque hilari die ,
Nuptialia concinens
Voce carmina tinnula,
Pelle humum pedibus.*

Sic pedem liberum , id est levio-
re focco indutum , libens caperem apud
& Horatium , ubi sodales suos ad hila-
ritatem excitans ,

*Nunc , inquit , pede libero pulsanda
tellus.*

Quamquam ibi non negem liberum
pro expedito , & celeriter ad lyræ
numeros incedente accipi.

At-

^f *Epithal. Iulij & Mally.*

^g *Od. 37. l. 1.*

Atque hic usus foccorum fuit, ex quo facile colligimus, quales & cuius formæ essent. Sic enim tenues & humiles fuere, ut non multum pedes impedirent, etiamsi supernè essent contacti. Quo fiebat, ut facile possent aliis omnibus Calceorum speciebus induci, ad eum credo modum, quo jam Calceoli, qui Gallicè vocantur *Escarpins*, sive Mulleis, sive crepidis inferuntur. Et ^h Plinius id totum innuit, si benè nutus ejus observentur, dum de mulierum sui temporis luxu sic loquitur: *Gemmas non tantum crepidarum obstragulis, sed & totis Socculis addunt.* Ac si diceret, sic in sui cultu nostræ mulieres infaniunt; ut etiam Socculos suos gemmis ornent; qui tamen crepidis inserti penè latent: cum ferendum utcumque esset, si eas tantum crepidarum suarum obstragulis adderent, quæ nimirum magis apparent. Deinde cum totos Socculos di-

^h L. 9. c. 35.

dicat, iis in totum pedes opertos insinuat, ad crepidarum discrimen, quarum quidem obstragulis sic pedes operiuntur, ut tamen tali nudi supersint. Hujus autem Pliniani loci occasione subit dicere, veteres olim eas in Soccis posuisse delicias, ut eos bracteis aureis inducerent. ⁱ Tertullianus, *Soccus & baxea quotidie deaurantur.* Unde mirificè pulchros & splendidos fuisse, non est dubium; cum iis gemmæ, aliique micantes lapilli essent additi; ut de Caij principis Socco paulò ante relatum est.

Quid plura? si Soccorum expressior forma quæritur, non absimiles admodum fuere iis pedum involucribus, quibus ad plantarum mundiciem jam passim utimur, quæ populari lingua dicimus *Chaussons*. Et sanè Gallica hæc appellatio à socci voce non multum recedit. Unde non malè quis foccos udonibus, udo-

ⁱ *L. de. Idol. c. 8.*

udonesve foccis similes dixerit ,
 quidquid contra Vivem censuerit
 Junius nomenclator : Udones enim
 sunt , quos Apuleius appellat *lintheos*
calceos , qui etiam focci dici possunt.
 Et de his intelligendus ^k Martialis,
 cum dicit :

Non hos lana dedit , sed olentis barba
mariti,

Cinyphio poterit planta latere sinu.

Hic enim cilicinos Udones describit,
 qui calceoli erant ex pilis hircinis
 caprinisve confecti : Cum aliàs è
 lana , aliàs è lino , ad pedum vel ca-
 lorem , vel mundiciem confici sole-
 rent. Ex quibus hoc tandem intelli-
 gendum relinquitur , quod non fue-
 rint focci , calceorum ad instar , me-
 dio crure tenus extensi ; sed tantum
 ad eam partem , qua tibiæ pes con-
 jungitur. Aliàs non facile potuissent
 aliquando per ocium dormientium
 manibus induci , quemadmodum id
 sæpè

^k *Epig. 138. lib. 14.*

sæpè factum in Claudium Imperatorem refert in ejus vita ¹ Suetonius.

C A P U T XVII. DE PERONIBUS.

*Qui Rusticis, Militibus, Praefectis
Vigilum, Plebeiis, Peregrinis, &
mulieribus olim usurpati.*

A Pera petita peronum appellatio, peras laxitate Perones imitatos ostendit. Unde D. ^a Hieronymus apud Hebræos eandem vocem & Peronem & sacculum sonare docet. Et sanè rustici, & Agricolaë, quibus illi familiares fuere, ut ^b Servius ^c Budæusque testantur, amplioribus & laxioribus pedum crurumque integumentis gaudere solent: Ut qui plus in calceatu, ut & cætero habitu, fructuosum usum, quàm concinnam elegantiam spectent.
Hinc

¹ Cap. 8. ^a In Cap. 44. Genes. ^b In 7.
Æneid. ^c Annot. in Pandect.

Hinc à Peronum illorum calceatu peronati epitheton aratori tribuit^d Perſius :

Navim ſi poſcat ſibi peronatus arator.

Sic igitur laxa erat illa peronum amplitudo, ut ad mediam ſaltem tibiam ampliter procurrerent; quo ſcilicet minus limo ac luto aratorum pedes inferioresque tibiæ partes inficerentur, ubi per cœnum limumque illis erat gradiendum. Et eam ob rem altum Peronem dixit^e Juvenalis :

Nil vetitum feciſſe volet, quem non pudet alto

Per glaciem Perone tegi.

Sed neque ruſtici tantum peronibus illis uſi ſunt. Nam & Hernici olim Italiæ populi eoſdem in bellis uſurparunt. Sic enim de iis^f Virgilius :

—— *Veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis; crudus tegit altera
pero. Ubi*

^d Sat. 5. v. 102. ^e Sat. 14. v. 186. ^f L. 7.
Æneid. v. 689. & ſeq.

Ubi quidem observare licet, Her-
nicos illos uno tantum pede, eoque
dextro dici peronatos, Ætolorum
bellacium populorum dubio procul
imitatione, qui pro more sic in-
structi ad bella gradiebantur, qui
etiam propterea *μονοκρήπιδες*, id est
unius crepidæ, fuerunt appellati. Ab
his verò ad * alios traductum Pero-
num usum facilè est conjicere: cùm
quæ semel utilia quibusdam visa
sunt, ea quilibet alij, ubi opus est,
lubentes usurpent. Unde cùm apud
Paulum legimus, *Calceatum debere
Præfectum vigilum coërrare*: Tum
sanè Peronibus calceatum illum par
est intelligere, propterea quòd Præ-
fectis illis id ex officio incumbibat,
ut quantumlibet intempesta nocte
per nives, per glaciem & limosa lo-
ca sæpè coërrarent. Et ad id maximè

H

ido-

§ *Lege 3. §. 3. ff. de offic. præs. vigil.*

* Etiam Germanos veteres isthòc calceamenti ge-
nere usos esse, testis est Philippus Cluverius, *Germa-
nia antiqua lib. 1.* unde hanc, quam mox videbis
figuram mutuari sumus.

idonei perones, qui sæpiùs ex crassiore crudove corio, atque aded interdum setoso erant confecti: Sic enim ^h Sidonius Appollinaris; *Quorum pedes perone setoso talos ad usque vincebantur.*

Quin etiam in ipsa urbe apud plebeios peronum usus obtinuit, ut ex M. Catonis fragmento licet colligere, cujus hæc apud Festum ex emendatione Scaligeri: *Qui magistratum curulem cœpisset, calceos mulleos, alij uncinatos, ceteri Romani perones, &c.* Qui locus, cum primùm corruptus haberet, *mulleos allucinatos*, mirum in modum criticos torfit & exercuit: Unde factum, ut alij legendum censuerint, *mulleos alutatos*; alij, *lunulatos*; alij, *calceatus*. Sed meo quidem sensu Scaliger omnium optimè, eo quem jam retuli modo, locum illum emendavit. Sic enim tres calceamentorum species aptè distinctas videre est: ita, ut, cum

H 2

mul-

^h L. 4. ep. 20.

mullei Patriciorum essent, & uncinati calcei minus illustrium ; peronēs reliquis Romanis , nempe plebeijs, attribuantur : quibus quidem satis erat , si utiliter & commodè , magis quàm honestè aut eleganter essent calceati. Proindeque non eorum possum probare sententiam , qui ex hoc ipso Catonis loco contendunt Perones Senatoribus , qui magistratum curulem non gessissent , usurpatos fuisse ; ut sic ab illustrioribus , quorum mullei erant proprij , distinguerentur. Nam verosimile videri nulla ratione potest , Senatores , quorum erat spectabilis in Republica Romana dignitas , laxo illo & crassiore peronum calceatu uti unquam voluisse : nisi quis eo tantum sensu Peronibus usos dicat olim Senatores, ut ipsi Perones *καταχρησικῶς* pro calceis uncinatis & lunatis usurpentur : à quibus equidem , si præcisè loquendum, non parum erant discrepantes ; etiamsi cum calceis illud habe-

berent commune, quodd, ut illi, furatim sive tibatim calcearentur.

Nec est quodd hîc nobis quispiam
i Sidonium Apollinarem in contrarium opponat, ubi Gothorum Senatoribus Perones sic attribuit;

— *nec tangere possunt*

*Altata suram pelles, & poplite
nudo*

Peronem pauper nodus suspendit equinum.

Nam Gothi illi barbari, ut ortu, ita moribus & cultu à Romanis erant discrepantes. Unde nihil mirum, si eorum Senatores id calceamenti genus usurparent, quod in gente Romana rusticis & plebeijs tantum erat commune. Quin etiam id de Gothis illis hîc ultro sese offert, & ad rem, observandum; quod cum Romani sive calceis, sive peronibus tibatim essent calceati; hi gentilitio more nudis cruribus & furis,

H 3

nudo-

i *Carm. 7. v. 455.*

nudoque poplite incedebant. Id enim clarè testatur proximè jam relatus ex ^k Sidonio locus, cui juvat & alium ab eodem petitem subjun- gere, ubi Gothorum ornatus ita describitur: *Quorum pedes perone setoso talos ad usque vinciebantur. Genua, crura, suraeque sine tegmine. Quem in locum interpret aliquis, aliud, opinor agens, scripsit, iisdem paginis, Suræ Gothis erant sine tegmine. Et paulò post, Iis calcei talos contingebant medio crure tenus. Viderint alij, num id sit pugnancia loqui.*

Sed ut ijs omiſſis institutum persequar, ita peronem Romanis usurpatum intelligi velim, ut tamen peregrinum, magis quàm civile esset calceamentum. Nam ut fileam, quod habet vetus ^l Juvenalis interpret, qui ad hæc:

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.

Ita

^k Ep. 20. l. 4. ^l Satyr. 1. v. 111.

Ita scribit, *Vel pedules novos in braccis, quos perones dicunt, habens, ut peregrinus.* Id ostendit ^m Salisberienfis, ubi de schemate peregrino sic ait:

Trita tegant frontem pilea, pero pedem.

Favet etiam ⁿ Tertullianus, qui de Parthis & Medis sermonem faciens, quos Romæ vidisse se testatur: *In Peronibus*, inquit, *uniones emergere de luto cupiunt*: quos nimirum gentilitia more gestabant.

Sed quid idem alibi sibi vult ^o Tertullianus, cùm ait: *Magnum incessui munimentum sutrina Venerea prospexere, perones effœminatos*? Si perones rusticorum aut peregrinorum erant calceamenta, ex crudo corio, sine ulla arte, ad nivem & pluviam prohibendam, comparata; Quid ijs cum fœminarum cultu affinitatis, ut effœ-

H 4

mi-

^m In Eusthet. ⁿ L. de habitu mul. c. 7.
^o L. de pallio cap. 5.

minati dicantur ? Nonne foeminarum genus domesticis rebus , in umbra magis , quàm extraneis , sub dio , procurandis est addictum ? Nonne idèd soleæ seu crepidæ foeminas decent magis quàm perones ? Mirum quantum curiosum foeminarum genus omnia vult experiri. Si quid ipsa insolenti novitate ad cultum corporis pertinere putaverint , nihil eas morabitur , quin id statim ad usus suos transferant. Hinc èd facile credam impulsas illas olim genio , ut peronibus etiam uterentur ; sed eorum prius aspera rusticitate in molliorem elegantiam sic immutata , ut exculti , affabrè confuti , ornati etiam gemmis , auroque prætexti & suppositi essent ; qui prius erant è crasso crudoque corio , crassa rudique Minerva confarcinati. Sic illis ipsis olim etiam , ut ^P ante notatum est , usurpatæ fuerunt crepidæ , sed lepidæ & elegantes : Cùm tamen & crepidarum

P Capite 14.

rum usus Philosophis , cultûs fui negligentibus , esset familiaris. Sic invenustæ modò sibi viderentur nostræ veneres , nobilioresque fœminæ, nisi larvatæ passim incederent : cùm tamen in Theatris olim non nisi magis infames Comici larvis uterentur. Cùm igitur in pèronibus illis , ut in crepidis , fœminarum luxuriaretur ambitio ; idèd Tertullianus illos effœminatorum insignit epitheto : & eorum sutrinam veneream appellat, in qua nimirum sutores omnem suam operam atque industriam ad venustum & voluptarium leporem calceamentis conciliandum referebant.

H S

C A-

CAPUT XVIII.
DE CAMPAGIS ET
TZANGIS,

*Quæ propria fuerunt Imperato-
rum Calceamenta.*

HActenus eas Calceamentorum species explicuimus, quæ priscos auctores Latinos legentibus frequentius occurrunt. Sed his aliæ succedunt investigandæ, quas vel posterius ævum novis insignivit appellationibus, vel ipsi Græci, aut aliæ barbaræ nationes, magis quàm Romani, cognitas habuerunt, peculiariùsque usurparunt. Ex earum numero, quæ noviter Latina civitate utcumque receptæ sunt, primùm sese offerunt Campaga, sive compagia, sive campagi; quorum quidem appellatio Latinis auribus barbaricum quid insonat. Et hoc eorum, apud quos olim verè Latini sermonis puritas

ritas erat intaminata, manes doluerunt, credo, in Latinam irrepsisse civitatem. Sed hoc idem eorum posteris, non sine doloris sensu, acceptum referunt in luctuosam illam, ut Imperij, ita sermonis Romani vastitatem, quam insana Gothorum barbaries in Italiam olim effusa invexit.

Cujus autem illa Campaga formæ, aut quæ calceamentorum species essent, ex Julio Capitolino licet expiscari, qui quidem in explicanda Adagione, *Caliga Maximini*, apertissime Caligam, Calceamentum & Campagum, ut voces ejusdem significationis usurpat: Sic enim ea quandam cum Caligis militaribus, prout eæ ^a supra nobis descriptæ sunt, habuisse similitudinem colligimus. Et tamen non ita præcisè Campaga Caligas militares intelligas velim, ut vilia tantum fuisse calceamenta, qualia erant inferioris ordinis militum, putentur. Quis enim

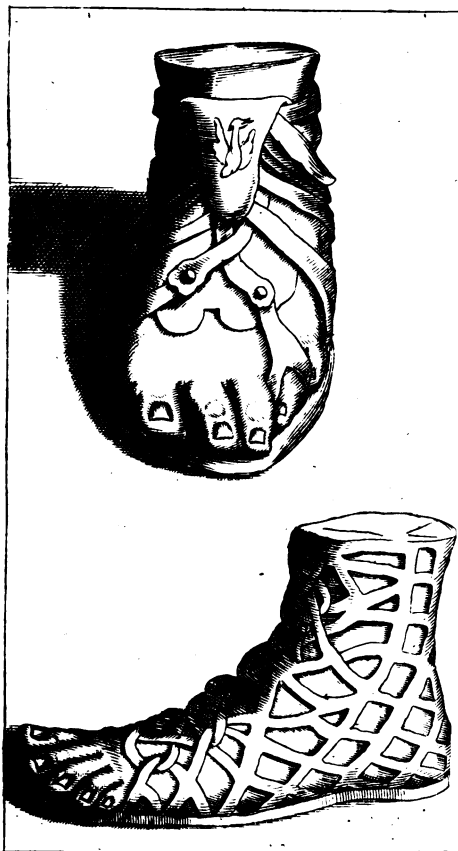
H 6

Im-

^a Cap. 13.

Imperatores illos, quibus Campagorum usus fuit familiaris, pretiosius elegantiusque quam milites calceatos non arbitretur? Cultu sanè, pretio & colore à caligis villoribus fuisse distincta, par est credere. Unde Julius ille Capitolinus Maximini calceamentum *Campagum Regium* vocat; eo nempe, qui Reges decet, cultu ornatum. Et apud Trebellium Pollionem Gallienus, *Caligas gemmatas annexuisse dicitur, cum campagos reticulos appellaret*. Ubi quidem reticulorum nomen adjunctum, rursus eum in campagis illis ornatum præbet observandum, ut eorum obstragula crebris & aptè distinctis * incisuris, retium ad instar, aliquando fuisse

* Siquidem verbis authoris fides, & suus conjecturæ locus debetur, Putaverim optimam *Campagorum* Delineationem esse, quæ inter *Alme Urbis Romæ Elegantias* ante aliquot annos authore *Mathamo* prodijt. Est enim ea reticulata prorsus, & frequentibus incisuris conspicua. Sed nec aliam *Tænga* figuram fuisse autumaverim, quàm quæ libello eodem exhibetur, propendente in summitate pedis quadam quasi lamella, quæ aquilæ effigiem repræsentat, cujus utriusque imaginem hîc subjecimus.

fuisse fenestrata intelligamus. Sic
^b Varroni *fenestra reticulata* reticulis
 sive cancellis objectis munitæ.

Quemadmodum verò Campaga,
 ita & Tzangæ (Græca fuerit hæc
 dictio, aut ab Arabibus petita nihil
 moror: certum tamen priscis Lati-
 nis fuisse incognitam) Tzangæ in-
 quam suum, eumque pretiosum,
 Imperatoribus præbuerunt calcea-
 tum: quibus nimirum Aquilæ, quæ
 Imperatorum sunt insignia, gemmis
 vel auro intextæ, vel adsutæ, sin-
 gularem ornatum conciliabant. Id
 enim testatur Georgius ^c Codinus,
 ubi de Imperatore differens ait ip-
 sum Tzangis calceatum, *In quibus*
Aquila erant ex lapillis & margari-
tis intextæ. Ita Georgius ^d Phranzez
 Protovestiarius in Chronico disertè
 Tzangas illas nobis exhibet atque
 in ijs eximium Imperatoris insigne
 positum ostendit, ubi de capta
 Con-

^b L. 3. de re. Rust. cap. 7.
 aul. Constant. cap. 5. n. 14.

^c L. de offic.

^d L. 3. c. 18.

Constantinopoli sic inter cætera loquitur : *Abluebant corpora mortuorum plurimi , si fortè Imperatoris nosciterent , nec poterant : nisi quod corpus exanime invenerunt , idque ex Imperatorum calceamentis agnoverunt , in quibus (ut Imperatoribus consuetum est) Aquila aurea depicta viscebantur.* Et hæ quidem Imperatorum Tzangæ , præter intextum illum Aquilarum decus , purpureo colore insignes erant. Testis idem Georgius Phranzez , in eodem Chronico , cujus verba semel e ante prolata non repeto. Unde Nicephorus † Gregoras Michaëlis Palæologi focerum , qui Sebastocrator dicebatur , cæruleis tantum calceatum observat , quod nimirum ab ipso Imperatore distingueretur. Ejus verba sunt : *Soceri verò illastre discrimen in cæruleis calceis aquila intexta constituebant.* Qua in re à solis aquilis intextis nullum foceris ab ipso Cæsare discrimen esse potuit ,
cùm

• Cap. 10. † Lib. 4.

cum itidem illæ Imperatorum calceos ornarent : sed potissimum ab ipso colore cæruleo : cum purpureus in calceis, ut & in chlamyde, Imperatorum esset proprius : ut & antehac ex Corippi versibus ostendimus. Tzangæ igitur illæ sic Aquilis, five gemmeis five aureis, & rubro colore insignes, quæ aliis φοινικόχροα πέδιλα dicebantur, propria & singularia fuerunt Imperatorum insignia, quemadmodum cæruleo tincti colore calcei, lilijisque aureis opere Phrygio intextis exculti Regibus nostris sunt peculiare. Atque inde factum, ut cum fortè aliqui, plus æquo pompatici cultûs studiosi, Tzangas illas aliquando auderent usurpare, Arcadius & Honorius, ut habetur in ^h Codice Theodosiano, Tzangarum usum *Exilio & confiscatione bonorum* inhibuerint.

Et ne quis eam pretiosioris calceatûs luxuriam, in ijs, qui Imperatores

z Cap. 10. ^h Lib. 14. tit. 10. l. 2.

tores non essent, nimirum admiretur, inductis etiam auro calceis plerisque olim usos facile potest ostendi. Omitto referre, quod ⁱ Cassiodorus de sui temporis Consulibus testatur, quos ait ipso Calendarum Ianuarij die, cum magistratum inirent, *In calceis auratis* incessisse. Neque velim huc trahere, quod ^k supra de aureo quorundam calceatu prolatum. Unus mihi Scholiastes, qui vitam Caroli Magni exscripsit, & edidit, post Capitularia Regum Francorum, quod jam assertum, satis confirmat: Ubi enim de ijs, quæ ad sumptuosum veterum Francorum ornatum pertinent agit, sic eorum calceamenta describit: *Calceamenta forinsecus erant aurata.* Id est aureis bracteis inducta, vel si mavis aureo tincta colore; quemadmodum plerique jam videre licet in divitum nobiliumque ædibus aulæa, quæ licet pellicea, eximium à fulvo illo colore splen-

ⁱ L. 6. *variar. epist.* 1. ^k *Cap.* 6.

splendorem acceptum spectantium oculis exhibent.

Sed quid, si dicam non illic stetit se quorundam in calceatu luxuriem? Tzangarum, auro purpuraque insignium, usus fuerat prohibitus. Ecce alius aliud irrumpit abusus, aurea veterum Regum, utpote Alexandri Magni, numismata, calceis ad pretiosorem ornatum adjungi coeperunt. Quamobrem sic conqueritur. D. ¹ Chrysostomus: *Quid verò diceret aliquis de circumligantibus aurea Alexandri Macedonis numismata pedibus? Dic mihi, hanc sunt spes nostra, ut post crucem Domini, gentilis Regis in imagine spem salutis habeamus?* Ubi pedes dubio procul pro calceis, ijsque elegantibus accipiendi, quibus nimirum ornandis aurea illa numismata sic à quibusdam addebantur. Ex quibus jam nihil mirum, si quando vinculis aureis alios sua olim calceamenta pedibus aptasse legamus, ut apud Manilium:

¹ *In Homiliis ad pop. Antiochenum.* -- &

— & pedibus fulserunt aurea
vincla.

Sed hæc atque alia, quæ de pretio-
rioris calceatûs additamentis hoc lo-
co possent afferri, missa facio. Satis
sit nosse campagorum Tzangarum-
que speciem & usum posterioris ævi
Imperatoribus fuisse familiarem,
prout harum ^m Curopalates, & il-
lorum Covarruvias meminit ad *No-
vellam Justiniani*. Quamquam & hoc
non omittendum, Tzangas illas me-
dio crure tenus altas fuisse, pro ve-
teris calcei Romani more. Id enim
omnino suadent Aquilæ illæ, qui-
bus eas jam diximus insignitas,
cùm ad explicandam Aquilæ effi-
giem amplius quàm pedis tantum
integumentum requiratur. Atque
ad eam altitudinem spectasse vi-
detur vetus interpretes Horatij,
cùm Tzangas Senatorios calceos
est interpretatus. E tribus enim,
qui-

^m *L. de officiis palatii Const. cap. 9.*

quibus Senatorum calcei fuerunt insignes, luna, nigredine, & altitudine, hoc postremum in Tzangas propriè magis quàm priora duo potest quadrare: cùm pro nigredine purpura, pro lunulis aquilæ Tzangas illas exornarent.

CAPUT XIV. DE PHÆCASIIS ET SICYONIIS.

Quorum alia Philosophis & Sacerdotibus, alia mulieribus usurpata fuerunt.

C Ampagis & Tzangis Phæcasia Sicyoniaque succedant, ut quæ qualiave illa calceamenta fuerint intelligamus. De phæcasiis certè, ubi, qui olim scripsere auctores, eos inter se compono, quò per eos rei aliqui dubiæ lux sua reddatur, ridere an indignari placeat, anceps hæreo: nam quod unus adstruxisse videtur, alij

alij statim velut ex industria diruunt. Et ne verbis ludere, Chimeraſque gratis fingere videar: ecce ſi Heſychium conſulas, ab eoque ſciſciteris, quid de phæcaſiis ſentiat, ipſe respondebit, *ἡ ποδήματος εἶδος εἶναι γεωργικῆς*, eſſe ſpeciem calceamenti ruſtici. Quod ſi verum eſt, phæcaſia velut quorſdam perones è craſſo corio, rudique Minerva confectos libebit imaginari. Ridiculus enim ſit, qui ruſticis tenuiores levioresque calceos in uſu fuiſſe ſibi perſuadeat. Alij nihilominus, quibus in calamum phæcaſiorum incidit mentio, aliter ab Heſychio ſenſiſſe comperiuntur. De iis enim ita ſcripſerunt, ut ea crepidis baxeisve philoſophicis; vel foccis, udonibusve linteis ſimilia fuiſſe inſinuent. * Senecam audiamus: *Puto inquit, quedam eſſe, quæ decent phacafiatum & palliatum*. De Philoſophis loquitur, quibus ut peculiare geſtamen erat pallium,

* *Epist.* 113.

um , ita & phæcacia suum præbuisse calceatum videntur. Quod idem^b alibi declarat apertiùs , cùm ait *Pythagoricus quidam emerat à sutore phæcacia , rem magnam , non presentibus nummis*. Ubi rem magnam intellige dictum ironicè ; non quòd , ut quidam voluit , pretiosiores essent illi calcei , quàm pro persona Philosophi : sed per comparisonem cum alia merce , ex qua non soluto pretio lucrum majus illi philosopho potuisset obtingere. Quæ nostra interpretatio , utrùm menti Senecæ respondeat , integer locus , si consulatur , ostendet. Sed placet eum dare , quò saltem labore lectorem expediam. Sic igitur pergit Romanus ille Sapiens : *Post aliquot dies venit ad Tabernam redditurus , & cùm clausam diu pulsaret , fuit qui diceret : quid perdis operam tuam ? sutor ille , quem quæris , elatus , combustus est. At Pythagoricus noster quatuor denarios non invita manu do-*
num

^b L. 7. de beneficijs cap. 21.

num retulit. Deinde, cū reprehendisset hanc suam non reddendi tacitam voluntatem, intelligens arrisisse sibi illud lucellum (intelligis quò spectet illud, *Rem magnam*,) redit ad eandem tabernam, & per clostrum, quā se commissura laxaverat, quatuor denarios in tabernam inseruit. Hæc ille, quæ procliviùs eò protuli, quòd rei narratio, licet per digressionem hîc inserta, non parum ad nostram Minervam futoriam pertineat: unde nimirum scire licet, ejusmodi phæcasia quatuordecim assibus constitisse; cū denarius, juxta ^c Budæi supputationem, trium assium & dimidij pretio respondeat.

Ut igitur eò redeam, unde paulum digressus sum; Si pallium proprius est philosophorum amictus, ad eodē etiam pertinere phæcasia licet colligere, ubi duo hæc simul juncta eidem tribuuntur. Et eandem ob rem Plutarchus, ubi An-

to-

^c *Lib. 5. de Affe.*

tonium cultu , contra morem Romanum , Græcanico seu Philosophico insignem denotat ; ipsum pallio amictum Phæcasijſque calceatum refert his verbis : ^d *Εν ἱματίῳ καὶ φακαρίῳ πορεύειν*. Ut hinc ſaltem conſtet, in eo Phæcaſia cum crepidis conve- niſſe , quodd crepidarum ad inſtar & Philoſophis , iſſque quibus Græcorum habitus arriſit, uſurpata fuerint. Sed ecce rurfus alij aliquantum à ſuperioribus deſlectunt , aut certè non eodem tenorè cum iis vocem ſuam attemperant. ^e Appianus ſiquidem , Athenienſium Alexandrinorumque ſacerdotibus (de Philoſophis tacens) Phæcaſia in uſu communi fuiſſe ſignificat , dum ait *Exutus curis omnibus & Imperii obſequijs , ſtolam quadratam Græcorum more , pro patria & domeſtica induit ; calceamenta candida , qualia Athenienſium Sacerdotes & Alexandrinorum (qua Phæcaſia*
vo-

^d In Antonio.
poſt principium.

^e L. 5. bel. civil. pauli

vocant) deferre consueverunt , sibi *assumpsit*. Et ^f Herodianus insanum Antonini luxum describens , de Phæcasiis omninò videtur loquutus , cùm interprete Politiano dixit : *Præfecti exercitibus induiti tunicas talares , linteis calceamentis utebantur , quemadmodum vates in ijs regionibus consueverunt*. Phœnissos enim intelligit Sacerdotes ; apud quos Imperator ille educatus , Solisque , quem potissimùm colebant , sacris initiatus fuerat.

Quid igitur hîc tandem statuen-
dum ? Primùm ut Hesychium cum
suo calceamento rustico respuam ,
suadet (iis omissis quæ prolata sunt)
phæcasiorum appellationis etymon.
Cùm enim *ῥῆν* & *φαινῶ* quod le-
ve atque agile significat , suam
phæcasia deducant appellationem ,
agresti calceo , qui crassus & gra-
vis esse solet , ineptè Phæcasij no-
men videtur attribui , quod quidem

I tenuis

^f L. 5. *hist.*

tenuis levisque calceamenti genus intelligendum suggerit. Unde & Eratosthenes in *Mercurio*, congruè ad hujus etymi sensum, phæcasio epitheton ἐλαφρῆ adjunxit, ubi sic :

Πέλμα ποτὲ γίγνεσθαι ἐλαφρῆ φακασίῳ.

Soleam olim suebat tenuis Phacasij.

Deinde Philosophis & Sacerdotibus familiaria fuisse phæcasia non invitum admittam, si modò sic utraque distincta credantur, ut Sacerdotes candidis & linteis, quemadmodum ex Appiano Herodianoque constat, Philosophi verò nigris coriaceisque uterentur : Frustra enim Pythagoricus ille, de quo superius, à sutore phæcasia diceretur emisse, si non illa è corio compacta fuissent. Albus etiam, aut alius à nigro, color, parum philosophum deceat, quem ut verbis, ita externo corporis habitu splendoris ostentationisque

que contemptorem esse oportet.

Si verò quæ ad utrorumque formam figuramque pertinent, spectentur; Sic ea inter se similia fuisse credam, ut pedes totos tenui obstragulo contegerent, sive lineum illud esset, sive pelliceum; Atque aded propter illam tenuitatem, levem etiam atque agilem pedibus incessum præberent. Uno verbo, Sacerdotum phæcasia mihi videntur ijs udonibus affinia, quos Gallicè *Chaussons* appellamus: Philosophorum verò, foccis illis, quos nostro item idiomate nuncupamus *Escarpins*. Atque ita Philosophi Phæcasia facile poterant suis crepidis inferere; quo modo jam aliqui calceolos mulleis insertos gestare consueverunt: Quando igitur apud & Juvenalem legere contingeret:

Phæcasianorum vetera ornamenta deorum.

I 2

Ubi

& Sat. 3. v. 218.

Ubi cum ^h Turnebo notaveris pro phæcasiatis Deos dici phæcasianos, quomodo Tullius pro miniato minianum Iovem dixit *in epistolis*. Sciendum etiam, significari phæcasiis illis calceamenta, quæ sacerdotum erant propria, ut Deorum & ijs sacrificantium calceatus invicem respondeat. De alijs verò phæcasiis, qualia philosophis alijsque Græcanici cultûs studiosis usurpata jam diximus, lubens intelligam illa ⁱ Petronij, quibus nebuloni, legionarium se mentienti, alter acutè objicit: *Age verò in exercitu vestro Phæcasiati milites ambulant?* Ut hominem mendacij ab ipsius calceatu arguat, ex eo, quòd pro more Romano milites non phæcasijs, sed caligis calceati incederent. Sic enim phæcasiatum illum par est accipere, ut ejus phæcasiā non quidem lintea, sed coriacea tantum essent: Cùm soli Sacerdotes, rebus sacris operaturi lin-

^h L. 10. *Adver. cap. ult.* ⁱ *In Satyr.*

lintheis ejusmodi calceamentis uterentur.

Sed ut tandem ad Sicyonia veniam, eorum quidem magis expedita, quàm phæcasiorum, explicatio. Est enim apud omnes in confesso, Sicyonia, sic à Sicyonijs Græciæ populis appellata, calceos fuisse delicatioris cultûs, muliebres & amatorios. Hesychius; Σικωνία γυναικεῖα ὑποδήματα. *Sicyonia, muliebria, calceamenta* * Cicero: *Si mihi calceos Sicyonios attulisses, non iterer, quamvis essent habiles & apti ad pedes; quia non essent viriles.* Mulierum igitur sic proprij, ut virum ijs uti contra decorum esset. Ita Virgilius eorundem delicias ostendit his verbis:

*Cognita nec teneris pedibus Sicyonia
servans*

*Nec niveo retinens baccata monilia
collo.*

Quò item spectat¹ Lucretius, ubi sic:

I 3 Un-

* 1. de Oratore. 1 Lib. 4.

Unguenta & pulchra in pedibus Sicyonia rident.

Quî verò Sicyonia illa pulchra, tenerisque pedibus familiaria essent, haud difficile conjicere licet ex ^m Apuleio, qui juvenem muliebri habitu vestitum describens inter cætera: *Calceis, inquit, fæmininis, albis illis & tenuibus indutus.* Ubi quidem hæc, de quibus agimus, Sicyonia depingit, ab ipsorum candore & tenuitate: Sic enim candor ad pulchritudinem, & tenuitas ad delicias pertinet.

Quibus etiam lubet addere, quod elegantiae ratio suadet, disputationibus incisurisque variè & artificiosè distincta olim ejusmodi Sicyonia fuisse. Quod calceorum genus, ⁿ Epicteti testimonio auratis & purpureis antistabat: Ille namque sic: *Ε'πι τῷ ὑποδήματι, ἔαν ὑπὲρ τὸν πόδα ὑπερβῆς, γίνεται κατὰ χρυσὸν ὑπόδημα, εἴτε πορφύρεον, εἴτε κεντητόν.* *In calceo, si ultra pedem progressus fueris, sit auratus calceus, deinde interpunctus.* Unde

^m L. 7. *Metam.*

ⁿ In *Enchiridio.*

pro-

propter insigne illud interpunctionis artificium, quo varijs distincta figuris erant calceorum ejusmodi obstragula, multiformem appellavit calceum. Tertullianus, ubi de novis nuptis, elegantiarum plus æquo studiosis ita loquitur: *Iam & consilium forma à speculo petunt, & faciem morosiores lavacro macerant, forsitan & aliquo eam medicamine interpolant, pallium extrinsecus jactant, calceum stipant multiformem, &c.* Hoc enim multiformis calcei nomine interpunctum ab uniformi & plano distinguit, quo modestiores foeminæ utebantur. Cum igitur ita eleganter elaborata, atque adeo pretiosa essent illa Sicyonia, mirum est, cur ea^p Lucianus duabus tantum drachmis, id est septem assibus, aestimarit, quando scripsit: *ὑπερδύματα ἐν Σικυῶν & τὸ πρῶτον δύο δραχμῶν.* *Calceamenta Sicyonia primum duarum drachmarum.* Nisi fortè talia significare voluit, quæ longo usu attrita

I 4

ef-

o *L. de velandis virginibus cap. 12.*
retr, Dor. & Myr.

p *Dial. me-*

essent atque disrupta. Nam aliàs ex
 comparatione phæcasiorum, in qui-
 bus minus erat operæ atque artificij,
 pretiosiora fuisse Sicyonia consenta-
 neum est arbitrari.

C A P U T XX.

*Reliqua Calceorum species simul
 congestæ.*

QUID plura? nullus scribendi
 finis sit, si quæ apud Græcos
 aliasque gentes in usu fuerunt calcea-
 menta, ea omnia & singula uberiori
 commentatione vellemus explicare.
 Et quis etiam tam multiplicem sibi
 arroget auctorum lectionem, ut ni-
 hil ejus notitiam effugiat? Plura sunt,
 ingenuè fateor, quæ me latent, quàm
 quæ me habere cognita existimo.
 Sed si quædam à superioribus alia,
 quæ ad hoc nostrum institutum per-
 tineant, legendo sum assequutus,
 ea omnia juvat hoc capite brevi-
 ter, & omissa curiosiore plurium
 te-

testium citatione , in unum fasciculum cogere ; ne nimium accurata rei , quæ ad pedes abjici solet , tractatio , vapidam laudis in despicabili negotio infelicitè affectatæ ostentationem præ se ferat.

Ut igitur quod dicimus id præstemus , *Alcibiada* , sive ut alij scribunt , *Alcibiadij* , calcei fuerunt multiplices futura compacti , sicut *Amyclaida* , *Laconica* , *Persica* , *Scythica* , & *Iphicratides* , quemadmodum refert ^a Alexander Neapolitanus . Sed singulis hisce calceamentorum speciebus hæc diversæ obtigerunt appellationes , cum à Gentibus & urbibus , apud quas primùm inventæ sunt , tum etiam à personis , quibus illæ familiares fuerunt . Unde non eas omnes ita inter se similes fuisse credendum est , quin singulæ à singulis peculiari quodam discrimine distinguerentur ; prout varia fuit inventorum atque utentium libido : nam *Studium non*

I § omni-

L. 5. cap. 18.

omnibus idem. *Alcibiada* igitur id nominis acceperunt ab Alcibiade; quemadmodum *Iphicratides* ab Iphicrate; quoddam ij calceamentis illis uterentur: eadem dubio procul ratione, qua jam apud nos & galeris signanter & barbis indita sunt illustrium quorundam hominum cognomina, quos iisdem esse delectatos observatum est. Unde *galeri Balignei*, *barba vel Guysiaci*, vel *Pernonia*, vel *Marchionissa* jam passim nomen obtinuerunt, prout hanc vel illam formam galeri illi vel barbæ videntur insignes. *Amyclaide* verò, *Laconica*, *Persica* & *Scythica* ipso suo nomine Amyclæos, Lacones, Persas, & Scythas suos designant auctores & usuarios: atque ita quidem, ut singulæ species, singulare etiam aliquod ab alijs haberent discrimen, vel à colore, vel ab ipsa compositione, structurave petitur, Cujus quidem rei exemplum ætas etiam nostra suppeditat; Nam si Gal-

lorum,

lorum, Italorum, Hispanorum, & aliarum gentium calceos curiosius inspicias, alios videre erit ea parte, in quam extremi pedum digiti definiunt, acuminatos esse; ita ut rostrum aliquod rectum repræsentent: alios verò simos, atque ad instar bovini nasi efformatos. Deinde alios offendes hinc inde fenestratos, alios omnimodè coniectos: alios porrò altè à solo editos, alios verò humiles & simplici solea suppositos.

Sed quid me recentia morantur? non locus hic ea sibi spectacula poscit. Nam ecce veterum calceorum aliæ species sese confertim offerunt, *Basilides*, Regij calcei, Regibus Atheniensium familiares. *Argia* Argivis; *Rhodiaca*, Rhodij; ut & Theffalis *Theffalides*, de quibus Lysippus in *Bacchadibus*. His succedunt *Embades*, calcei vulgares, à Thracibus inventi, Tragicis Cothurnis paulum humiliores: & *Embata* Comicis Calceis similes. Tum *Smyridij*

dyridij & *Menacij*, sic de singularium hominum, quibus usui fuere, nominibus appellati. Deinde *Hypschismata* & *Hypicli*, calcei quidem viriles; sed hi preciosi, illi verò vulgares. Item *Proschemata* & *Conipodes*, quæ senum calceamenta fuerunt. Præterea *Eumarides*, tum & *Diabathra*, viris mulieribusque communia, quemadmodum & *Pedila*; quibus tamen hoc singulare, quod elegantia essent atque ad delicias & ostentationem comparata, utpote variis eximisque; coloribus picturata. *Dipodia* verò, *Pelyntra*, *Antapodia*, & *Anaxyrides* sic quidam calceamentorum speciebus annumerant, ut *Dipodia* soculi sint lanei, *Pelyntra* pedum fasciæ, *Antapodia* idem quod *Anaxyrides*, quas nonnulli ocreas, alii femoralia sive subligacula nuncupant.

Sed ut varium & mutabile semper
fœminarum ingenium in ipsarum
etiam

etiam calceatu eluceat, ecce multiplices muliebrum calceorum species, quæ solent passim apud Græcos auctores occurrere, *Blanta*, seu *Blaudes*, seu *Blaudia*, idem quod *crépida* five *soleæ*. *Nymphides*, sponsalia calceamenta. *Tyrrhenica*, quæ & *Sandalia*, loris inauratis variegatisque insignia, quibus *Minervam* induit *Phidias*. *Endromides*, quæ *Dianæ* venatrici, ut & cursoribus, proprium & singularem calceatum præbuerunt. *Baucides* croceo colore preciosoque cultu insignes, quibus *Jonicæ* mulieres utebantur. *Rhadia*, sandalij species, sic appellatæ, quòd in induendis iis parum laboretur, vel quòd præ tennitate faciliè convolvi vel inverti queant. *Peribærides* proprium ancillarum calceamentum. Atque ut breviter cætera complectar, quæ ad foemini calceatûs censum pertinent, hæc sunt: *Aphraëta*, *Opisthocrepida*, *Canabia*, *Nudipedia*, *Nyctipedes*, *Mesoper-*

sopersica, *Phittacides*, *Seleucides*,
Nosides, *Ambracides*, *Amphisphyra*, & *Acrosphyria*. De quibus atque alijs, quæ *in suis Onomast.* ^b Julius Pollux retulit, plurā curiosius non congero, ne vel Lexicographum agere videar, vel in minutijs istis operosius quàm par sit laborasse.

C A P U T XXI.

Calceandi modus, & ad eum singularia quadam observata.

ENUMERATIS hactenus explicitisque omnibus ijs calceamentorum speciebus, quæ apud Latinos Græcosque auctores nobis inter legendum observatæ sunt, nunc instituti nostri ratio videtur expostulare, ut, quemadmodum plerisque veterum calceis adjectitia quædam fuerunt ornamenta, quibus elegantiores pulchrioresque redderentur: Ita superioribus alias ad-

texa-

^b L. 7. c. 22.

texamus observationes , quæ venustiore pleniorque calcei nostri compagini concinnitatem atque elegantiam concilient. In primis igitur hoc , ad rem quam agimus institutumque pertinens , occurrit observandum , quod antiquis , ut & ævi nostri hominibus , decorum maxime visum est , si strictim calcearentur , ut auctor est Festus in *Tentipellium*. Unde ^a Sidonius Apollinaris *tensum Cothurnum* dicit , ubi de Germanico homine lauto loquitur : Illauti enim & incurij hominis indicium est , si pedes in laxa calceorum pelle natent & folleant. Hinc Ovidius elegantiae præcepta tradens ei , quæ velit amari :

*Nec vagus , inquit , in laxa pes
tibi pelle natet.*

Ita ^b Sidonius Thaliam alloquens :

*Soccos ferre cave , nec ut solebat
Laxo pes natet altus in Cothurno.*

Quod

^a *Epist.* 13. l. 4.

^b *Epist.* 11. l. 8.

Quod item D. c Hieronymo in Epistolis expressum, ubi malefanum foeminini cultûs studium perstringit: *Omnis his cura de vestibus, si benè oleant, si pes in laxa pelle non folleat.* Unde idem alibi: *Caligas Monachorum follicantes* dixit, *quales hypocritas gestare ait, ut humani cultûs contemptores videantur.* Ne verò follicarent Calcei, si quando pedum modulo laxiores essent, solebant eos vel tomento, vel quavis alia re idonea stipare. Quo sensu d Terullianus inter cætera, quibus operosam puellarum in sui ornatu curam exagitat, dixit: *Calceum stipant multiformem.* Sic enim ad eum locum ejus interpret Rhénanus ait, *Stipant, ne follicet calcens.* Atque ad hanc rem multum etiam conferebant ansulæ, sive corrigiæ, quibus nimirum calcei pedibus strictius firmiusque aptabantur. Unde Tibullus ait: An-

c *Epist. ad Eustochium.*
landis virginibus cap. 12.

d *Lib. de ve-*

Ansaque compressos alligat arcta pedes.

Ita • Sidonius :

— *retinacula bina Cothurnis*
Mittit in adversum vincto de fornice
pollex,
Quæ stringant crepidas.

Ubi quidem retinacula sive corrigias stringendis servire calceamentis ostendit.

Sed verba nihilominus obscura, minusque propria, difficilem primum intuenti sensum exhibent. Si enim Cothurnos hîc & crepidas propriè usurpata credas, frustra in recto sensu eliciendo labores. Rursus non parvum facessit negotium, quod pollex hîc in adversum mittere dicatur vincto de fornice retinacula, quæ stringendis crepidis serviant. Quid enim per vinctum fornicem præcisè sit intelligendum, non satis appa-

• *Carm. 2. v. 401. & seqq.*

apparet. Quibus in dubijs, ut saltem coner eorum nodos explicare, hæc mihi mens arbitriumque sedet. Primùm hic Cothurnos non propriè pro editiore illo calceatu, cùjus integumenta ad crus medium protenduntur, sed tantùm pro crepidis soleisve usurpari. Deinde per fornicem vinctum intelligendam superiorem eam pedis partem, qua extremi digiti reliquo pedi committuntur: Ut sit hîc crepidarum delineatio, quæ nimirum sic erant pedibus adstrictæ, ut primùm ab uno soleæ latere ad aliud, per superiorem extremi pedis partem, sive fornicem, corrigia, vel si mavis ansula quædam transversim duceretur. Deinde ab hujus ansulæ medio, quod pollicis proximum est, duæ aliæ corrigiæ, quæ hîc *bina retinacula* dicuntur, in adversum ita procurrant, ut alteram ansulam, quæ medium pedem superne vinctat, per latera utrimque fissam pervadentes pone talum

lum simul arctè connectantur. Eo pacto & Sidonij verbis, aliàs obscuris, sua lux, meo quidem sensu, redditur, & qua ratione retinacula, sive corrigiæ crepidas adstringerent, non incommodè intelligitur. Quodd si cui lux clarior affulgeat, mensque alia magis arrideat, non invideo: nec aliter sentire pigebit, si quem meliora suggerentem offendero.

Interea non omittendum hîc, veteres, cum calceamenta pedibus inducerent, eaque pressius astringerent, si quando corrigiam contingeret effringi, malum omen credidisse, aded ut suscepta negotia desererent. Id enim disertè testatur in *Divinatione* f Cicero, ubi sic ait: *Quasi suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigiæ, & sternutamenta erunt observanda, &c.* Quod omen veteres illi portendere credebant, rem susceptam haud feliciter progressuram, aut sinistro aliquo casu im-

.pe-

f *Lib. 2.*

pediendam : quemadmodum ijs , quibus in itinere corrigiam calceamenti contingit abrumpi , non parvo abruptio illa impedimento est, ita ut iter inceptum retardet. Unde qui sacram paginam Glossa , quæ dicitur ordinaria , illustravit , locum illum & Isaïæ : *Non rumpetur corrigia Calceamenti ejus.* Appositè sic interpretatur : *Non impediatur in itinere Dominus.* Ut eum significet re nulla retardandum , quin brevi sit in hostes iracundiæ suæ tela , vindice dextra contorturus.

Cùm igitur ea corrigiarum abruptio properantes non minùs moretur , quàm ipsamet calceamenta , quæ pedum quasi vincula sunt & impedimenta, non mirum videri debet, si veteres tabellarij atque cursores excalceati sua dicantur munia obijisse : Sic enim eos magis expeditos atque agiles fuisse , par est credere. Et ita sanè censuit Musonius ille philo-

Iosophus, cujus hæc à Stobæo Latine reddita verba referuntur, quæ proximè jam dictis fidem adstruunt. *Sine calceis valdè expediti & agiles sunt pedes, præsertim si adsit usus. Unde Tabellarios videre est non uti calceamentis in itineribus: atque ex Athletis cursores celeritatem eandem non servare, si currere ipsos oportet in calceis.* Quibus in verbis quod de Tabellarijs & Cursoribus observatione dignum notamus, idem de Classiarijs (qui remiges erant seu milites maritimi) testatur ^h Suetonius, dum sic ait in Vespasiano: *Classiarios verò, qui ab Hostia & Puteolis Romam pedibus per vices commeabant, petentes, aliquid sibi calciarii nomine constitui, quasi parum esset, sine responso abegisse, iussit posthac excalceatos cursitare: & ex eo ita cursitant.* Ubi quidem cursorum excalceatorum quæ fuerit apud Romanos & origo simul & occasio demonstratur. Sed

^h Cap. 8.

Sed de calciario, cujus hîc mentio, cùm etiam ad institutum nostrum pertineat, hoc quoque adtexendum, illud fuisse certam pecuniæ pensionem, quæ in calceos emendos erogabatur; ut legatum Calciarij apud ⁱ Jurisconsultum. Ita vestiarius, salarium, hordearium, & id genus alia, de quibus alij. Notabile igitur, quod Herodotus memoriæ prodidit, Ægypti Reginis magnæ alicujus urbis redditus pro calciario assignatos. Quo pacto inter Persas etiam olim singulæ urbes, vestiendis ornandisque Reginis, pensiones solvebant annuas, quarum quidam aliæ capitis, aliæ colli, aliæ brachiorum, aliæ pedum emendis ornamentis impenderentur. Unde factum esse facile potest conjici, ut olim Parisijs Reginæ Zonarium solutum sit: quemadmodum doctè observavit Clarissimus & Orleansius cujus

ⁱ *Lege Diariis. 21. ff. de alim. legatis.*

^k *Lib. auspici. Jurid. cap. 11.*

jus mellitam gravemque eloquentiam, multiplicemque & solidam eruditionem quivis eloquentiæ & eruditionis studiosus jure admiratur.

His addo, quod præterieram, Græcos olim, eorumque postea imitatione Romanos, antequam calcearentur pedes inungere frequentissimè solitos; ut ex Athenæo constat, qui morem hunc ad mollitiem transfert. Quamobrem rectè Sicyonia junxit unguentis ¹ Lucretius, cùm dixit:

Unguenta & pulchra in pedibus Sicyonia rident.

Unde quidam apud ^m Tertullianum, ubi habetur: *Expedit in algore rigere nudipedem, quàm in calceo uncipidem*, eum scripsisse volunt *unguipedem*: Ut sic eam ungendorum pedum consuetudinem perstringat.

¹ Lib. 4. ^m L. de Pallio. c. 5.

CAPUT XXII.

In Calceatu vana & varia veterum Religio.

MALUM omen ex abrupta calceamenti corrigia veteres olim sumpſiſſe, *ſuperiori capite* retulimus. Sed in eo non ſtetit inanis & ſuperſtitioſa eorum Religio: Quidam enim, ſi manè calceos inducturi, eroſos illos à ſoricibus deprehenderent: alij ſi calceum ſiniſtrum pro dextero ſibi perperam inducerent: alij ſi inter calceandum ſternutarent, grave aliquod damnum ijs oſtentis ſibi portendi formidabant. Gravia ſanè formidandi argumenta, quibus averruncandis non ſatis ſint centum hoſtiæ, nulla ſufficiant piacula. O cæcam erroribus deluſæ antiquitatis amentiam! Et tamen ijs impliciti erroribus fue-
re, non ſolùm è fece plebis homines, non mulierculæ, non deliri ſe-
nes;

nes ; sed ipsamet prima imperij capita , summique apices , in quibus , qui principem locum tenuit , Augustus , teste ^a Suetonio : *Auspicia & omina quadam pro certissimis observabat , ita , ut si manè sibi calceus perperam , ac sinister pro dextro induceretur , id ut dirum omen abhorreret . Quæ vana stultaque Religio ei inde potissimum nata , quòd observasset , ut ait ^b Plinius *Laevum sibi calceum prapostere inductum , quo die seditione militari propè fuerat afflictus .* De aliis verò in calceatu superstitiosè olim observatis egregiè simul & lepidè D. ^c Augustinus : *Plerumque , inquit , tam superstitiosi sunt quidam , ut ad lectum redeant , si dum se calceant sternutaverint : & si vestes à soricibus arrose fuerint , plus timeant suspicionem futuri mali , quàm presens damnum doleant . Unde illud eleganter dictum est Catoni , qui cum esset consultus à quodam , qui sibi**

K erosas

^a Cap. 92. ^b Lib. 2. cap. 7. ^c L. 2.
de doct. Christ. cap. 20.

erosas esse Caligas diceret à foricibus, respondit, non esse illud monstrum, sed verè monstrum habendum fuisse, si forices à Caligis fuissent erosi. Sed ne sepiam aut atramento carerent illi veteres, quo scilicet denigratam carbone faciem eluerent, ecce ^d Plinius præsentissimum, si Diis placet, contra mala illa omina suggerit antidotum. Inter amuleta, inquit, est in calceamentum dextri pedis, antequam induatur, exspuere. Dignum profectò patellâ operculum, & similes habent labra lactucas, asino carduos comedente: maloque nodo non melior cuneus. Quasi verò sputum eo ritu, qui præscribitur, observato, exspuendis, propulsandisque, si quæ ingruant, infortuniis sit efficax.

Longè sanè saniori mente veteres Christiani, dum se calcearent, crucis signum efformabant. Ita ^e Tertullianus: *Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & Calceatum &c. fron-*

d L. 28 c. 4. e L. de Cotona mil. cap. 3. tem

tem crucis signaculo terimus. Itane sanctæ puræque antiquitatis alumne, ubi calcei pedibus inducendi, frontem crucis signaculo terere? Quid? an non hoc superstitiosum est vetularum delirium? Vide; periculum, ne tuam fidem sublestam gravis antipapistarum virga censeat: Ad sacræ paginæ subsellia ipsi te pertrahent. Sed id acuta nare subodoratus, quo te tuamque fidem vindices, statim subjungis. *Harum & aliarum disciplinarum, si leges ex postules scripturarum, nullam invenies: traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix. & fides observatrix.* Sed quæ illa traditio? dubio procul Apostolorum, quorum nempe tempora penè manu contingebat Tertullianus. Quæ item consuetudo confirmatrix? quam antea mores utentium receperant. Quæ denique fides observatrix illius traditionis atque consuetudinis? Non adulterata, sed pura puta, verèque sincera; qualem

tum vir ille gravissimus profitebatur
Hæc obiter , & paulum extra chor-
dam , in eos qui se religionis refor-
mandæ studiosos tantoperè , sed fal-
sò , gloriantur.

Ut igitur in gradum me recipiam,
eo potissimum consilio veteres illi
Christiani ad calceatum crucis si-
gnum sapienter adhibebant , quòd
scirent illi tantam inesse vim, ut jure
merito cecinerit † Prudentius :

*CRUX pellit omne crimen ,
Fugiant Crucem tenebra :
Tali dicato signa
Mens fluctuare nescit.*

Nescio verò an huc referre debeam,
sed referre placet , quod ipse nuper
in muliercula rusticana lubens & at-
tentus observavi. Cùm Parisijs Am-
bianos petens apud eam prandij cau-
sa diversarer , hæc puellum suum
ejulantem videns , primùm blandi-
tijs & osculis lenire dolentem fata-
gebat ,

† *Hymno 6. Cathem. v. 133.*

gebat, sed frustra: ubi verò, ipso quà signis, quà balbutiente lingua, ejulatus causam aperiente, deprehendit, ipsi pedes poplitesque dolere ex stupore; quòd cibum capiens diu nimium genibus terræ fuisset innixus: ipsum statim brachijs amplexa, coepit ab ore salivam pollice sumere, sicque super utrumque pueri calceum crucis figuram efformare. Cùmque ab ea, quo fine id faceret, exquirerem; respondit, se dudum audiisse, præsentissimum hoc esse contra pedum stuporem remedium. En ut inputatæ vites in labruscas tandem degenerant: En ut adulteratæ monetæ sinceris & legitimis admiscentur. Ethnici sputo; Christiani crucis signo averruncandi mali vim, ut audiimus, adtribuunt. Hîc & salivam, & ipsum salutis nostræ signum simul usurpata, dolori sopiendo videre est. Malum, ubi Christi sequaces profana cum sacris usurpant.

Simili penè superstitionis errore

delusi quidam D. & Chrysofomi tempore Christiani, qui ad bonum prosperi eventûs omen Alexandri Magni auream imaginem calceis annexam gestabant. Quamobrem eos aureus ille doctor ita reprehendit: *Quid verò diceret aliquis, de circumligantibus aurea Alexandri Magni numismata pedibus? Dic mihi, hæne sunt spes nostra, ut post crucem Domini, gentilis Regis in imagine spem salutis habeamus?* Hinc enim clarè liquet, ex ea imagine calceis alligata, certam quandam illis fuisse rerum felicium expectationem.

Quid dicam ampliùs? suum etiam hîc locum habeant subtiles amantium nequitiae, quibus quidem aliquando amicas suis amasiis suos aperuisse affectus observatum est. ^h Clemens Alexandrinus: *Multa fœmina sandaliis amatorias salutationes imprimunt, ut per terram numerosè incedentes, meretricios spiritus in incessu inscul-*

& In Homil. ad pop. Antioch. ^h L. 2. Pæd. c. 11.

insculpant. Mira profectò ars , in sandaliorum soleis ita characteres seu signa quædam efformare , ut iis ordine composito molliori terræ impressis , latentes animi sensus aliis aperiantur. His insuper accedet ridiculum amoris remedium ; quod tamen, nisi præfatâ lectoris veniâ, nolim referre : *Qui recentia* , inquit ⁱ Cardanus , *amica stercora in suo posuerit calceo , & calceum statim induerit , amore statim liberabitur*, Sed apage has fordes , & ad Deum sterculium, deamve cloacinam relegato. Equidem , tetro stercoreis odore amorem cum fastidio commutandum crediderim , quamdiu nimirum foetor iste durabit : postea verò, non facilè credam. Credam verò faciliùs , quod, ut auctor est ^k Oppianus: *Si quis calceatus pedes hyena pelle incesserit, canibus hic adeò sit metuendus, ut ipsi obmutescant , nec audeant adlatrare.* Quod minùs mirum videri debet , cum

K 4 etiam

ⁱ L. 2. de var. ^k L. 3. Cyneg.

etiam sola hyenæ umbra, eodem teste, canum ipsorum latratum compescat. Et ¹ Plinius eidem assertioni suffragatur, sed rem ijs adstringit circumstantiis, ut eam superstitionis reddat valdè suspectam, cum ait, *Eos, qui linguam hyenæ in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus.* Nam quis potius sub pede, quàm supra pedem, aut alio quovis modo, hyenæ lingua calceamento inclusa canum latratum cohibeat? Sed mihi tempero, non enim Spartam eam nactus sum, quam excutiendis superstitionum dumetis adornem. Ad alia progrediamur.

C A P U T XXIII.

Nudipedalium varius & multiplex usus.

IN Calceatu quid veteribus, cum Ethnicis, tum Christianis, superstitiosè religiosève fuerit observatum,

¹ L. 28, c. 8.

vatum , quæ jam proximè diximus ostendunt. Nunc pedes, seu veræ seu falsæ Religionis ergo , aliisve de causis , olim excalceatos juvat intueri. Atque in primis Sacrorum Religio non abs re nudos pedes exigit , ut sic puritas & simplicitas animi , terrenis affectibus exuti demonstretur : Unde præceptum Domini ad ^a Mosem , & Angeli ad ^b Josue : *Solve calceamentum de pedibus tuis ; locus enim in quo stas terra sancta est.* Hunc ritum à Mose mutuati gentiles , ut observavit ^c Justinus , in quibusdam sacris , si quando Deorum statuæ per plateas & vicos circumferrentur , discalceatis & nudis pedibus eas comitabantur. ^d Prudentius :

*Nudare plantas ante carpentum scio.
Procerestogatos matris Idea sacris.
Lapis nigellus evehendus effedo
Muliebris oris clausus argento sedet ,
K 5 Quem*

^a Exod. 3. v. 5. ^b Josue. 5. v. 16. ^c Apol. 2.
^d L. Peristeph. hym. 14. v. 154. & seqq.

*Quem dum ad lavacrum praeundo
ducitis,
Pedes remotis atterentes calceis,
Almonis usque pervenitis rivulum.*

Ita Matronæ Romanæ, ubi vota Deæ
Vestæ concipienda, ejus ædem nudis
pedibus adibant. * Ovidius :

*Huc pede matronam nudo descendere
vidi.*

Sic etiam bello Gallico, *Virgines,
ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugien-
tia sacra comitabantur*, ait † Florus.
Et eodem sensu accipienda vox, *nu-
da*, in hoc versu ‡ Juvenalis.

—— — *Inde superbi
Totum Regis agrum nuda & treme-
bunda cruentis
Ereptet genibus.*

Idem quoque passim à Romanis ob-
servatum, quotiescumque stupente
cœlo, & arente solo pluviae publi-
cis

* L. 6. *Fast.* † L. 2. *hist.* ‡ Sat. 6. v. 525.

cis supplicationibus à Diis exposcebantur. ^h Tertullianus: *Cum stupet cœlum, & aret annus, nudipedalia*, (quæ aliàs ab aquis eliciendis aquilicia dicit) *denunciantur*. Ducta, ut credere par est, imitatione, à sacris nudipedalibus, quæ quidem Iudæi peragebant nudis pedibus, sacco induti, & in pulvere volutati. Unde ⁱ Iosephus scribit, *Beronicem Reginam, ut Deo vota solveret pro salute, Hierosolymas venisse, & pro more patrio, hostiis casis capillisque derasis nudipedem ante tribunal stetisse*. Sicque ab Eusebio mandatum memoriæ est, apud Lacedæmonios sacra *nudipedalia* primùm acta, cùm Romæ regnaret Tullus Hostilius. Sed & in Pythagoræ symbolis adnotare licet, *nudis pedibus* adorandum atque sacrificandum.

Hinc nudis etiam pedibus, in solemnibus supplicationibus veteres Christianos processisse pleriq; testantur.

K 6

^h *Apolog. c. 40.* ⁱ *L. 2. de bel. Jud.*

tur. ^k Glicas Theodosium juniorem, & Proclum Patriarcham Constantinopolitanum *discalceatos* processisse tradit in processionibus, quæ Constantinopoli sunt institutæ, cùm civitas gravi & diuturno terræ motu concuteretur. Ita ^l Paulus Diaconus auctor est, Justiniano imperante concussâ terræ motu Antiochiâ, cives, qui remanserant, *discalceatos* omnes Litanias fēcisse, clamantes Κύριε ἐλέησον. Et Concilium ^{*} Moguntiacum Christianis ita *discalceatis* procedendum significat his verbis: ^m *Placuit nobis, ut Litania major observanda sit à cunctis Christianis, diebus tribus, sicut legendo reperimus, & sancti patres nostri instituerunt; non equitando, nec pretiosis vestibus induti, sed discalceati, cinereque & cilicio induti, nisi infirmitas impediêrit. Ubi quidem respicere*
vi-

^k Part. 4. ^l Lib. hist. ^m Canone 33^a

* Celebratum fuit hoc concilium sub Carolo Magno Anno salutis 813.

videtur Concilium ad Imperatoris Heraclij memorabile factum, qui, ut Exaltationis S. Crucis ⁿ historia testatur, cùm Imperiali habitu, auroque & gemmis ornatus, crucem Domini humeris impositam ferens, ultra portam, quæ ad Calvariæ montem ducebat, progredi non posset; abjecto amplissimo vestitu, *detra-*
ctisque calceis, ac plebeio amictu indutus reliquum viæ facilè confecit.

Et ita sanè primi Christiani, quasi perpetuè rebus sacris operarentur, publicève supplicaturi procederent, calceis ut plurimum non utebantur, sed nudis pedibus incedebant. Id innuit ° Tertullianus, ubi Christiani habitus causam agens, sic ait inter cætera: *Calceos nihil dicimus, proprium toga tormentum, immundissimam pedum tutelam, verum & falsam. Quàm enim non expediat in algore & ardore rigere nudipedem, quàm*
in

in calceo uncipodem ? Sed apertiùs ex
 P Luciano , qui habitum hominis
 Christiani describens , ut irrideat :
*Pallium , inquit , putre , sine calceis &
 tegmine , capite detonso incedens.*

Quemadmodum verò in Religio-
 nis , ita & superstitionis ritibus obe-
 undis calceos olim positos ex ^q Pli-
 nio discimus : Sic enim ille , *Priva-
 tim autem contra erucas , ambiri arbores
 singulas à muliere incitati mensis , nudis
 pedibus , recinctâ.* Idem etiam obser-
 vatum in funeribus. † Suetonius in
 Augusto : *Reliquias legerunt primores
 equestris ordinis , tunicati & discincti ,
 pedibusque nudis , ac in Mausolao con-
 diderunt.* Neque tantùm Romanis
 peculiaris hic ritus , ut discalceati
 luctum funebrem testarentur. Nam
 in Hebræorum quoque funeribus
 idem factitatum , facilè ex [†] Ezechie-
 le Propheta colligo , ubi contra mo-
 rem jubetur in funere uxoris cuncta
 lati-

P In Philopat. paulò ante finem. q L. 17.
 c. 28. † Cap. 100. † Cap. 24. v. 17.

lætitiae signa retinere: *Luctum non facies, corona tua circumligata sit tibi, & calceamenta tua erunt in pedibus tuis.* Ergo in funebri luctu discalceatis pedibus incedebant.

In sacris verò magicis veneficæ unum tantum pedem exuebant. Virgilius, ubi Magæ habitum describit:

*Unum, inquit, exuta pedem vinclis,
in veste recinctâ.*

• Horatius:

*Vidi egomet nigra succinctam vadere
palla* (pillo.

Canidiam, pedibus nudis, passoque ca-

Nudos utrosque pedes dicit, præter sacrorum Magicorum morem. Virgilio enim assentiuntur * Ovidius, qui sic de Medæa loquitur:

*Tectis egreditur vestes induta recinctas,
Nuda pedem, nudos humeris infusa
capillos.*

Et

• L.4.Æneid.v.518. u L.1.Sat.8. x L.7.Met.

Et ^y Seneca, ubi loquentem eandem inducens ait :

Tibi more gentis vinculo solvens co-
mam,

Secreta nudo nemora lustravi pede.

Neque tantum in sacris Magicis, sed & in bello quidam populi erant uno tantum pede calceati. Ita bellaces Ætoli fuisse produntur, ac propterea dicti *μονοχρηπίδες*. Unde ad Hernicos Italiæ populos transtulit ^z Virgilius :

— *Vestigia nuda sinistri*
Instituere pedis ; crudus tegit altera
pero.

Nudis illi, credo, utrisque pedibus fuissent, nisi tutius pugnandi ratio pedi crurique dextro abhibendum peronis munimentum suafisset ; cum in congregiando illi dextrum pedem ante sinistrum promoverent.

Et

^y *Æt.* 4. sc. 2. *Medea.*
v. 689. & seq.

^z *L.* 7. *Æneid.*

Et certè si militiæ conditionem excipias, non ita incommoda pedum nuditas, quin illi suffragatores in antiquitate suppetant. Nam ^a Philostratus adolescenti delicatulo, cuius pedes sandalia læserant, urbanè suadet, ut prorsus ἀνυπόδητος deinceps inambulet. Sed magis seriò Clemens ^b Alexandrinus: *Viro*, inquit pulchrè convenit nullos habere Calceos, praterquam si militet. Calceatum enim esse, non parvam habet affinitatem, cum eo quod est esse ligatum. Optimum exercitationis genus est, nudis uti pedibus, & ad sanitatem, & ad expeditam facilitatem, ubi non prohibeat necessitas. Ita Musonius apud Stobæum: *Nudis pedibus incedere, meliùs est, quam Calceatum: prope-* modum enim dixerim, *Calceatum esse, perinde ac vinctum & constrictum esse. Sine Calceis autem valdè expediti & agiles sunt pedes, praesertim si adsit usus.* Tabellariorum deinde & cur-
fo-

^a Ep. 22. ^b L. 2. *pedag. cap. 11.*

forum exemplum profert, quod, & alia quæ huc pertinent, ^esuperius relata, non repeto.

Ex quibus non omnino mirum videri debet, si viri quidam liberi, atque etiam splendidioris fortunæ, nudis pedibus aliquando incessisse dicantur. Ecce enim Phocion, auctore ^dPlutarcho, ruri ac militiæ nudo semper incessit pede, nisi hyems atrocior illum ad calceos impulisset. Unde ferunt, inter jocantes milites nullum fuisse significandi rigidi frigoris certius argumentum, quàm affirmare, calceatum Phocionem tunc fuisse. Cui hac in re non dissimilis Cato, quem idem ^ePlutarchus tantæ laboris patientiæ fuisse scribit, ut *Cùm amici, qui unà iter faciebant, equis veherentur, singulos ipse adiens, pariter cum iis loqueretur, pedibus ipse vadens.* Quibus addit idem Plutarchus; *Sapè sine Calceis & sine tunica in publicum prodibat à prandio.*

^d In Phocione. ^e In Catone.

io. Hinc illud ^f Horatij :

*Quid si quis vultu torvo ferus, & pe-
de nudo,*

*xiguaque toga simulet textore Cato-
nem,*

*Virtutemve repræsentet moresque Ca-
tonis.*

dem de Socrate testatur Aristopha-
es apud Laërtium, his verbis Latine
edditis : *Elatu fastu vias terit oculis-
que innuit, & discalceatus mala multa
olerat, & internos vultu gravitatem
ra se fert.* Ad eandem etiam feren-
li laboris assuetudinem respiciens

Lycurgus, Lacedæmoniorum pue-
ris, pro calceamentorum usu, pe-
lum nuditatem præscripsit, quod ni-
nirum expeditius acclivia conscen-
lerent, & per declivia graderentur.
Sed apud Ægyptios alia fuit puella-
rum, quæ nondum nuptæ essent,
excalceandarum ratio, quibus sci-
licet calceos gestare non licebat;
ut

^f L. 1. ep. 19. & *Alex. Neap. l. 5. c. 18.*

ut sic evagandi licentia cohiberetur.
Cùm illis nudo pede extra septa pro-
dire nefas foret.

Quid plura? Caput hoc captivi &
servi venales claudent, qui quidem
olim pro more nudis erant pedibus.
^h Juvenalis, ubi de Cappadocibus &
Bithynis Romam venum traductis
loquitur:

*Altera, inquit, quos nudo traducit
Gallia talo.*

Hæc siquidem nota fuit venaliti-
um, ut excalceatis nudisque pedi-
bus essent, iisque cretatis seu gypsa-
tis. Non enim placet hîc, quod vir
ⁱ quidam eruditus intricatè scripsit,
cretatos pedes interpretans calceis
indutos, quibus nota cretacea esset
impressa. Nam quotquot hac de re
loquuti sunt auctores, pedum penè
semper, calceorum nusquam memi-
nerunt. Ut hinc etiam nostra magis
constet assertio, quamvis in superiori
versu

^h Sat. 7. v. 16. ⁱ Ad. Ros. l. 5. cap. 36.

erfu fatis sit unica voce *nudo* firma-
a. Prodeant igitur qui quod dici-
us, ostendunt. * *Juvenalis* :

Super in hanc urbem pedibus qui ve-
nerat albis.

Ovidius :

Vec tu, si quis erit capitis mercede re-
demptus,

Despice gypsati nomen inane pedis.

Tibullus,

Vota loquor, regnum ipse tenet, quem
sapè coëgit

Barbara gypsatos ferre catasta pe-
des.

Propertius,

Aut quorum titulus per barbara colla
pependit,

Cretati medio cùm saliere foro.

lis accedat ° *Plinius* : *Creta pedes*
enaliū trans mare advektorū de-
notare

Sat. 1. v. 111. l *Eleg. 8. l. 1. m* *Eleg. 3.*
l. 2. n *Eleg. 5. l. 4. o* *L. 35. c. 17.*

*notare instituerunt majores. P. Idemque
rursus : Cl. Caesaris libertos vidimus,
cùm laureatis fascibus illò remitti, un-
de cretatis pedibus advenissent. Quod
si calceatis fuissent pedibus illi vena-
les, horum, quos iam laudavimus,
aliquis, dubio procul calceorum ali-
quid retulisset.*

C A P U T XXIV.

*Ignominiosa Calceorum solutio, eadem-
que cessionis, aliàs fidei firmive
propositi signum.*

QUEMADMODUM Religionis
divinique cultûs ergo Calceos
olim positos in confesso est, ita eos-
dem ignominiosè quibusdam inter-
dum detractos nulli debet esse dubi-
um. Nam cùm discalceatum esse
captivitatis, ut suprà notatum est,
servilisque conditionis esset argu-
mentum; id etiam ex consequenti
certam in aliquibus ignominiaẽ no-
tam

P. *Ibid.* c. 18.

tam præ se tulit. Unde apud Romanos militibus, cùm exautorarentur, ut militiæ privilegiis & honore indigni, inter cætera calcei solebant detrahi. ^a Tertullianus militem exautoratum describens; *Speculatoriam*, inquit, *morosissimam pedibus absolvit.* Id est Caligam militarem deponit. Idem etiam aliquando apud Anglos observatum testatur ^b Valsinghamus, ubi sic: *Andreas Hercle, transfuga Anglus antequam suspenderet, degradatus est, securi amputatis ei ad talos calcaribus, mox discinctus balteo militari, & ablatis calceis & chirotecis, mox tractus & suspensus & in quatuor partes divisus.* En ut in militarium insignium numero habentur calcei, cùm illi reo, militiæ insignibus exspoliando, detrahantur, quò scilicet omnibus militiæ privilegiis indignus, ignominiaque velut infamis denotandus ostendatur.

Neque tantùm in militia calceo-

L. de cor. mil. cap. 1. b In Eduar. 2.

ceorum detractio ignominiae notam olim inussit. Sicut enim Romanis discinctum esse, non tantum militiae, sed etiam domi censebatur infame: quo modo de solutae vitae ganeonibus dicebatur: *“ In morem discincti vivere Natta &c.* Quo item sensu Julius Cæsar adolescens malè audiebat, quod *“ malè praeinctus* esset: Contraque severi illi & graves Romani veteres *cincti* vocabantur, quod arctè cingerentur. Ita Hebræis tollere calceamentum, & discalceatum vocari, judicialis infamia fuit, sumpto rei ex lege Moysis initio: Sic enim ille in *“ Deuteronomio. Si noluerit frater fratris, sine liberis mortui, uxorem accipere, accedet mulier ad eum, coram senioribus, & tollet calceamentum de pedibus ejus, spuetque in faciem ejus, & dicet: Sic fiet homini, qui non aedificat domum fratris sui, & vocabitur nomen illius in Israël, domus* dis-

“ Persius Sat. 3. vers. 31.

“ Suet. c. 45.

“ Cap. 25. v. 7. & seqq.

discalceati. Ubi videre est, hunc, qui neget fratri mortuo semen suscitare, à facie ad pedes, per sputum & calcei solutionem, dehonestari. Huic legi (ut eruditissimus ille ^f Delrio sapienter observavit) respondebat ipsa Israëlitarum consuetudo, inter quos, si quis juri suo cederet, dominiumque rei sibi competentis alteri transferret, ejus rei iuridicè præstandæ symbolum erat calcei proprii solutio, ejusdemque in manum alterius traditio. Qua de re loquens Samuel, ubi ^g Ruth historiam enarrat: *Hic, inquit, mos erat antiquitus in Israël, inter propinquos, ut, si quando alter alteri juri suo cedebat, ut esset firma concessio, solvebat homo calceamentum suum, & dabat proximo suo. Hoc erat testimonium cessionis in Israël. Deinde subjungit: Dixit ergo Booz propinquo suo, Rutham ducere recusanti, tolle calceamentum tuum: quod statim solvit de de pede suo.*

L

Legi

^f *In Adagial.*

^g *Cap. 4. v. 7.*

Legi respondisse consuetudinem dixi: Nam eò sic utraque incidunt, ut qui, verbi gratia, fratris viduam uxorem ducere recusabat, primùm sui calcei corrigiam solveret; quò nimirùm ostenderet, se jure cedere calcandi fundum sive possessionem, quam cum vidua erat aditurus. Deinde mulier ultionis demortui mariti gratiâ, calceum recusantis auferabat, ut sic eum infamem denotaret. Et eò sanè ducunt utriusque loci verba, si benè mens eorum expendatur. Nec malè dicitur calceum alteri dare, qui solvendo permittit, ut facilè alius eum sibi auferat.

Quod si quis utriusque, cùm cessionis iuris, tùm recusationis nuptiarum, per calcei solutionem & deductionem significatæ rationem aliquam exquirat, facilè quoad primum potest responderi, calceamento dominium sive jus aliquod in rem aliam indicari; cùm calceus, ut inceden-
tium

tium usibus infervit, terram sibi subiectam semper habere soleat. Quamobrem ^h Psaltes Regius dixisse videtur : *In Idumaam extendam calceamentum meum.* Id est eam mihi subiciam. Unde ubi juris sive Dominiij cessio significanda est, ad id aptè calceamenti solutio symbolicus usurpatur : prout id olim ingeniosè expressit, quisquis amoris effigiem pinxit, sinistra manu calceum gerentem, altera verò titulum hunc, IUS MEUM ALTERI TRADO.

Quoad secundum, quid aptiùs significando matrimonio, quàm calceus? Calceum plerumque pedi gravem & molestum esse nemo ignorat. Idem etiam sæpè sæpiùs in matrimonio contingere testari possunt, qui suo malo sunt experti. Scitum occurrit hac in re Senatoris Romani dictum, qui rogantibus amicis, cur uxorem præstanti forma insignem, & in qua nihil apparebat conjugio

L 2

118-

^h *Psalm.* 59. v. 10.

indignum, repudiaret; Pede protenso calceum ostendens: *Hic*, inquit, *pulcher est & elegans*: *Nescitis tamen, qua parte pedem meum premat*. Unde qui calceum sibi detrahi volens patitur, is non ineptè sic uxoris ducendæ curam abjicere se demonstrat.

Huc porrò placet adjungere, quòd apud Arabes Calceum sibi detractum in alium jacere, non equidem cessionis ullius symbolum sit, sed potius servatæ servandæque fidei signum, & pignus certissimum. Cui rei firmandæ facit omninò quod, referente clarissimoⁱ Lipsio, Lusitanicæ narrant historiæ, de Raho quodam Benxamutio, viro inter Arabum Duces insigni. Hic, cùm in Marochienfi agro castra & de more familiam haberet, contigit, ut, irruentibus inopinanter Lusitanorum copijs, uxor ejus, cum multa hominum pecorumque turba, raptim abduceretur. Imparem autem cùm se Rahus
ani-

ⁱ *In monitis & exemplis polit. cap. 17.*

animadverteret, Lusitanis numero militum longè majore superantibus, dolens mœstusque primùm uxorem patiebatur abduci. Sed ecce, cùm illa recedens huic & ignaviam & perfidiam indignabunda exprobraret, acrioribus incitatus stimulis, statim, ut in more gentis erat, calceum sibi detractum in illam jecit: Et simul equites suos, quos ad septuaginta raptim collegerat, animosè cohortatus, tanto impetu in Lusitanos irruit, ut hi tandem amisso duce, dissipataque acie, cæsi plerique omnes, aut capti fuerint. Sicque uxorem Rahuus ille recepit, voces eo factò & laudes in se vertens omnium, qui fidelem & generosum ejus animum prædicabant. Quæ in narratione id potissimùm in rem nostram observamus, quod Rahuus ille jactò in uxorem calceamento dicere videbatur: *Ne iure mihi aut ignavia aut perfidia probrum putet competere, ecce, iam tibi meum*

trado calceum, fidei mea pignus; sed statim recipiendum, cum te fugatis hostibus recepero. Quod nisi per me fiat, ignavum me, perfidum & infamem habeto.

Et certè, non inepta uxoris recipiendæ propositi, per calceum in eam conjectum, significatio; cum, ut observavit Rabbi Immanuel in *Psalms*, ubi Reges olim urbem aliquam obsidebant, in eam projicere Chirothecam solerent, signum, se statuisse obsidionem non solvere, donec urbe potirentur. Nam quod hic per chirothecam factum ait, alij per Calceamentum malunt, edque^k *Psalmistam* spectasse volunt, ubi cecinit: *In Idumæam extendam calceamentum meum.* Ac si dicat, in Idumæam belli signum conjiciam, cui finem dare non est propositum, nisi prius eam in potestatem meam redegero. Cui interpretationi favet ea versio, quæ ubi communis subjungit:

Mihi

^k *Psal.* 59. v. 10.

Mihi alienigenæ amici facti sunt. habet, *subditi sunt.* Unde etiam de subjiciendis alienigenis hoc loco agi, doctiores historici sensûs interpretes arbitrantur. Ecce igitur ex his, quæ hoc capite prolata sunt, haud obscure liquet, quò sese calceorum sive deductio, sive jactus in significando protendat. Sed hinc nobis est gradus ad alia promovendus, quò mysticè obvelata in sacris scripturis calceorum significatio tandem reveletur.

C A P U T XXV.

Prolegomenon ad Mysticam Calceorum interpretationem.

C E L E B R I S est, & omnium penè seu stylo, seu penicillo illustrata historia, quam de se retulit omnium scriptorum primus ille Moses, qui cùm oves soceri sui, per avia deserti pascentes, deduceret, ecce, derepentè rubus ei in oculis, qui

L 4

flam-

flammas accensus hinc inde spargebat , ita tamen , ut incendio non absumeretur. Unde stupendum illud ostentum propiùs attentans intueri, audiit illicò vocem præcipientis Domini : *• Solve calceamentum de pedibus tuis : locus enim , in quo stas , terra sancta est.* Quòd si mihi nunc in rem meam hujus historiæ mentem liceat deflectere , mihi videor huc usque lectorem meum , non quidem per avia deserti , sed per impressa veterum scriptorum vestigia deduxisse, quibus quidem antiqui calcei materia, forma, ornatus, atque alia adjuncta clariùs innotescerent ; atque ita ejus animum dape litteraria pascerem. Sed ecce progredienti mihi rubus ardens in oculis , emicantes nempè calceorum , qui in sacris litteris occurrunt, sensus mystici , quorum quidem fulgor , è mediis verborum latebris erumpens , oculorum aciem primo aspectu perstringit.

Qua-

• Exod. c. 3. v. 5.

Quare , dum propiùs in iis certam fixamque lucem cupio intueri , aurem mihi subitò vellicat istud olim Mosi pronunciatum edictum : *Solve calceamentum &c.* Quo sanè intelligo , sapienter , docente D. Bernardo , *eum , qui velit sacra mysteria rimari , debere priùs terrenis se profanarum rerum curis exuere : propterea , quòd rebus prophanis immersa cogitatio animum ipsum deprimit , & divina theoria meditationi minùs reddit idoneum.* Hìc igitur aliquando tandem profanæ antiquitatis curiosiùs indagandæ curis exsolvendus animus , quòd liberior expeditiorque sese in sacra , mysticæ Calceorum significationis , penetralia insinuet.

Atque ut rem commodiùs aggrediar , solidum hoc solum primùm mihi substernendum est. Sacræ literæ , quas Divinus spiritus intus alit , non tantùm sensum illum legentibus offerunt , quem ipse verborum

contextus seu sonus exterior primùm exhibet intelligendum , sed alium atque alium , intimis inclusum penetrabilibus habent , attentiori meditatione exprimendum. Hinc nota illa famosaque sensuum, quos litteræ illæ vel fronte præferunt, vel sinu fovent, distinctio , in *Historicum*, *Tropologicum*, *Allegoricum* & *Anagogicum*. Nam ea est ubertas atque copia divini illius Spiritûs , quo dictante sacri codices exarati sunt , ut una eademque vox quatuor illos sensus facilè parturiat. Quod exemplo non longè petito sic intelligendum ostendimus. Quid verba illa jam antè laudata , *Solve calceamentum*, &c. Historico , seu litterali sensu significant , expeditius est , quàm ut pluribus verbis opus sit. Quod si Tropologiam spectes , hunc tibi sensum suggerent ; Si Deo per amorem propiùs optas adhærere , sordidas vitiorum pelles de affectibus tuis abjice. Si verò Allegoriam , sic
haud

haud incommode poterunt exponi ; Rerum divinarum mysteria , sub intelligentiam hominis non cadunt , nisi prius is terrenarum cogitationum involucra deposuerit. Si denique Anagogiam , & hunc quoque sensum facile suppeditabunt ; Tùm facilis tibi dabitur in beatificæ visionis arcem ascensus , cùm depositâ caducæ carnis sarcinâ , corporeis vinculis animus fuerit exsolutus. Neque nos pro arbitrio , aut temerario quodam ausu , hos nobis sensus effingimus ; sed tritam tantùm aliorum vestigiis viam insistimus : Cùm qui prius eam feliciter inierunt , sanctissimos Sapientissimosque patres , tanquam Deos viales (ut postea constabit) habeamus ; quos , qui presso pede sequatur , eum à recto veritatis tramite aberrare minimè posse censeo. Sed antequam mysticos calceorum sensus amplius aperio , liceat etiam aliquid ad historici lucem proferre , ne contemptim omissum se conqueratur.

CAPUT XXVI.

*Utrum Christus Dominus pro more Calceatus incesse-
rit.*

LIMITUM, quos hujus initio libelli mihi volens præscripsi, non immemor, operæ duxi pretium hîc investigare, non quidem ea, quorum in sacra historia magni momenti est disceptatio (cujusmodi sunt quæstiones illæ, utrum Circumcisio in veteri lege purgandis ab originali labe pueris sufficeret. Utrum in nova lege Christus Dominus Missæ sacrificium instituerit, & similes) sed tantum, quæ ad Minervam nostram futuriæ pertinent: Utrum videlicet Christus Dominus pro more Calceis usus sit.

Cujus quidem quæstionis instituendæ rationem mihi suggerunt, quæ à plerisque dissidentibus utrimque super ea re solent afferri rationes. Qui negantem viam ineunt,
in

in quibus sunt Lyranus, Abulensis, Dion. Carthusianus, & D. Bonaventura, eò potissimùm feruntur impulsì, quòd cùm apud D. ^a Lucam animadvertant, D. Magdalenam Christi Domini pedes inungere, suisque lachrymis irrigare; hinc confectaneum existiment, illum nudis fuisse pedibus: propterea quòd aliàs hoc ei beneficium in mensa præstare minimè potuisset. Et ad mentem hanc majus etiam ex eo momentum putant accedere, quòd ibidem Christus Dominus Simoni dixisse referatur: *Aquam pedibus meis non dedisti.* Ut quid enim aqua pedibus abluendis, si calceorum integumentis illi fuissent operiti?

Quòd si levia quibusdam videantur hæc momenta, eadem sic aliundè stabiliunt, quòd, cùm Christus Dominus ea opere compleverit, quæ aliquando suis facienda præcepit, verosimile videri nulla ratione potest, ipsum

ipsum calceatis incessisse pedibus ;
 cum ipsum Apostolis calceorum
 usum interdixisse constet : Nam di-
 fertis verbis apud D. ^b Matthæum
 sic ait : *Nolite possidere aurum , neque
 argentum , neque pecuniam in zonis ve-
 stris ; non peram in via , neque duas tu-
 nicas , neque calceamenta.* Et apud
 D. ^c Lucam : *Nolite portare saccu-
 lum , neque peram , neque calceamenta.*
 Rursusque ^d alibi : *Quando misi vos ,
 sine sacculo , & pera , & calceamentis ,
 nunquid aliquid defuit vobis ?* Et ne
 qua parte vacillet institutæ quæstio-
 nis negatio , qui suppetias ferat tan-
 quam triarius adsciscitur D. ^e Hie-
 ronymus , cujus hæc verba licet in
Epistolis legere : *Moses & Iesu Na-
 ve nudis in terram sanctam pedibus
 jubentur incedere : & discipuli sine
 calceamentorum onere , & vinculis
 pellium , ad predicationem novi Eu-
 angelij destinantur. Et milites , ve-
 stimentis J E S U sorte divisis , Cali-*
 gas

^b cap. 10. v. 9. ^c cap. 10. v. 4. ^d Cap. 22.
 v. 35. ^e Ep. ad Eustoch. de cust. virg.

gas non habebant, quas tollerent: Nec enim poterat habere Dominus, quod prohibuerat servis, id est Apostolis.

Liquet igitur ex mente sensuque tanti doctoris, neque Christum Dominum, neque illius Apostolos calceis usos esse. Sed agmen hoc rationum, pro parte negante pugnantium, non frustra concluderit, quòd, licet ple-
ræque veterum, cùm sculpturæ, tùm picturæ Apostolos sandaliis calceatos ostentent; nusquam tamen, aut certè rarè, Christi Domini effigies, aliter, quàm nudis pedibus expressæ videantur. Quod equidem non levi argumento est, nudipedalia Christum perpetuò celebrasse: prout etiam scripsit Parisiensis Cancellarius à^f Gersonio. Quibus ita constitutis, si quis jam affirmantem sententiam se nihilominus amplecti diceret, periculum fortè, ne non satis sanus crederetur. Quid enim tot tantisque rationum momentis cum ratione possit opponi,

^f *Consider. 3. Apolog. ad. Carthus.*

ni, non sanè videtur esse promptum aut expeditum.

Verùm non est, quod affirmanti sententiæ indicta causa nigrum theta præfigatur. Sunt enim ei suæ rationes, sua jura, quibus æqua lance perpenſis, nemo dubitet, huic contra negantem veritatis prærogativam deferre. Sed quid verbis opus? Audiamus D. & Ioannem Baptistam: *Non sum, inquit, dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus.* Christi nempe Domini, cujus se servum humilem D. ille Joannes profitebatur. Non ergo merè nudis pedibus Christus Dominus incedebat. Nolim tamen omninò inficias ire, potuisse D. Joannem verba illa verè usurpare, etiamsi Christus nudipes incederet. Sic enim proverbiali loquendi formula significasset, se non satis dignum esse, qui in Christi famulatio vilissimum etiam munus obiret. Nihilominus de veris Christi Domini cal-

& *Mat. 1. v. 7. Luc. 3. v. 16. Ioan. 1. v. 27*

calceamentis verba D. Joannis intelligenda esse, nos docet D. ^b Augustinus cum ait *De calceamentis ijs, quibus calceati ambulamus, consolatur me idem ipse Dominus: Si enim ipse calceatus non esset, non de illo Ioannes diceret, non sum dignus, &c.* In eam quoque pedibus ita sententiam D. ⁱ Antoninus, ubi sic: *Christum, inquit, calceatum videre possumus, in eo, quod Baptista ait, Cuius non sum dignus, &c.* & D. etiam ^k Chrysostomus calceamenta Christo attribuit his verbis: *Quod nunc dicunt, vellem ipsius Christi formam aspicere, figuram, calceamenta, &c.* Ex quibus sanè clarissimè constat, quid sit de Christi Domini calceatu sentiendum.

Quod si jam Apostoli videntur in exemplum adducendi, ut qui in vestitu ciboque Magistri normam & consuetudinem ad amissim, ut credere

^b *Serm. 42. de Sanct. cap. 6. i 3. p. hist. tit. 23. cap. 1. §. 1. k Hom. 60. ad populum Antiochenum.*

dere par est, imitabantur, ipsos sanè calceamentis usos fuisse D.
¹ Marcus testis est locuples: ubi enim, quo habitu Christus Dominus vellet eos incedere, commemorat: *Eis, inquit, precepit, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum: non peram, non panem, neque in zonis as; sed calceatos sandaliis.* Nulla hic opus consequentium illatione. Res apertè liquet. Et si quis aliò vellet eam deflectere, succurrit insuper, quod Angelum D. Petro è carcere mox educendo dixisse refert ^m *Actorum* scriba D. Lucas: *Calcea te Caligas tuas,* pro quo Græcè legitur, *Ἰνδύσαι τὰ σανδάλια σου* Ut quid enim Caligas sive sandalia princeps ille Apostolus jubetur induere, si quibus pro more uteretur ea non haberet? Posset etiam hic adjici, quod D. ⁿ Bonaventura testatur, D. Petri soleam Romæ tanquam insigne antiquitatis moni-

¹ Cap. 6. v. 9. ^m Cap. 12. v. 8. ⁿ Tom. 7. in *Opusculo de Sandalijs Apostolorum.*

nimentum asservari. Quemadmodum idem alij de B. Andreæ sandalio referunt, quod ita in Hispania, *in civitate Ovetensi*, studiosè servatur. Sed quid opus plura congerere? Apostolos passim & antiquæ & recentiores picturæ sandaliis calceatos repræsentant. Christum verò Dominum pari cum Apostolis vivendi vestiendique ratione usum dicere, est omninò rationi consentaneum. Quamobrem nullus dubio superesse debet locus, quin Christus Dominus pro more calceatus incesserit. Atque ita Burgenfis, Cajetanus, Toletus, Baradius, & Suarez ex recentioribus sentiunt. His defixa radicibus stat affirmans sententia.

Sed qui eam concutiunt adversarum rationum venti sic eventilandi. D. Magdalena cœnantis Christi Domini pedes nudos inunxit: hoc verum. Sed pro veterum more Christus Dominus semijacens in lecto mensæ

sæ * accumbebat, depositis soleis
 five sandaliis, peracta cœna resu-
 mendis: Sic enim veteres, ut ° su-
 pra demonstratum. Nihil ergo mi-
 rum si potuit etiam aqua pedibus ejus
 abluendis impendi. Deinde Christus
 Dominus Apostolis usum calceamen-
 torum prohibuerit, annuo; sed eo-
 rum tantum, quæ pedes totos conte-
 gerent; non autem sandaliorum, quæ
 pedum plantas tantum, superiori
 parte nuda, munirent. Sic enim
 D. Lucas & Mathæus cum D. Mar-
 co veniunt conciliandi. Unde ad
 D. Hieronymum facilis est & expe-
 dita responsio. Supposito enim quod-
 jam retuli discrimine. Caligas five
 calceamenta non habebat Christus,
 quæ servis suis prohibuerat; quis ne-
 gat? Sed neque sandalia, non con-
 cesserim; nisi pro Passionis tempore,
 quo facile credo nudis pedibus ip-
 sum

° Cap. II.

* Accumbendi apud veteres morem subjecta fi-
 gura demonstrabit, quam *Mercuriali* debemus. *lib. I.*
Artis Gymnastica capite XI.

r
.
.
.
d
e
n
.

a

l
l
l
le
,
n
n
i
n
le
,
e
o-

20
fa
fr
m
pi
ru
at
D
to
ru
gi
pe
pa
D
ce
D
di
ja
ca
qi
gi
ce
q

sum in Calvariæ montem ascendisse. Omitto, quod alij respondent, milites, qui cruci Christum affixerant, ejus calceos vel sandalia contempsisse, quodd nullius essent valoris. Ad Christi verò Domini effigies, quæ passim nudipedes visuntur, nolim ego statim & crudè tritum illud reponere :

— *Pictoribus atque Poëtis*

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Sed hoc esto responsum : Quemadmodum reliquo habitu Christum pictores sæpiùs ab Apostolis distinguunt, vestem nempe discinctam, sine superinjecto pallio illi adpingentes, quod idem in cæteris Apostolis non servant, licèt ipsum cum iis eadem usum vestiendi ratione sit vero similiùs : Ita nihil mirum, si nudipedem illum repræsentent : ut sic quoque magis extet ab Apostolis distinctus, quos sandaliis calceatos delineare so-

solent. Quodd si quidam aliàs & Christum Dominum, & Apostolos nudipedes interdum incessisse contendunt, non obliuiscor: sed de more, propter antedicta, repugno.

C A P U T XXVII.

*Romani Pontificis Calceamenta quæ,
quo potissimum insignita ornatu,
eiusdemque rationes varia.*

LIceat etiam hoc capite de Pontificis illius, qui in terris Christi Domini vices obit, calceamentis, deque illorum ornatu singulari, ejusdemque causis peculiari tractatione agere. Ita fiet, ut ab Historica ad Mysticam calceamenti sacri intelligentiam sensim, & veluti per gradus ordine sibi invicem succedentes, instituti nostri ratio progrediat. Ut igitur quod proponimus id præstemus, Summos religionis nostræ principes uno eodemque calceamenti genere semper usos, non

non est credo qui velit , cùm jure non queat , asserere. Qui enim ad D. Petri primi Romanorum Pontificis tempora propiùs accesserunt, illi, ut paupertatis ejus , & conditionis potentiorum injuriis obnoxia succussores fuerunt , ita & eundem in Caligis sive sandaliis Apostolicis dubio procul imitati sunt. Hic siquidem est mortalium omnium genius , ut eorum , quos in aliqua re principes agnoscunt , & mores & vestiendi rationem aliquanto tempore lubentes imitentur.

Sed ut eorundem mortalium res caducae sunt , fluxae & mobiles ; ita temporum successu facilè tandem illi animum moribus in melius , ut causantur , immutandis addicunt. Hinc factum , ut à rudibus illis & crassioribus , quæ Apostolis familiaria fuerunt , sandaliis, ad linteos udones sese Pontificum in augenda sui præfulatûs dignitate studium converterit ; tùm præsertim, cùm
illos

illos inter alia ornamenta dono datos à Constantino Magno pedibus inducere cœperunt : ut scilicet , quod Gentilium sacerdotes in profanis suis sacris usurpare solebant ; cùm apud eos *Scortea non ulli esset fas inferre sacello*: Id tanquam ab injustis possessoribus vindicarent, atque sinceræ religionis usibus addicerent. Et certè, lineus ille candor in pedibus, non parum, imò maximè sacrorum antistitem decet ; in quo quidem animi ab omni vitiorum labe defæcati puritas, per eum candorem aptè significata, elucere maximè debeat.

Verùm fuerint olim lintei illi calcei Pontificibus nostris usurpati, majorum nihilominùs ætate abolitam consuetudinem illam fateri necesse est. Cùm jam pridem Sandalia purpurea , crucis aureæ ornamento insignita , locum in Pontificalibus calceamentis obtinuerint. Sic enim habet *Pontificum Cæremoniale* pluriès ante laudatum : *Induitur Pa-*
pali

*pali habitu, toga scilicet linea alba, Caligis rubeis; & * Sandaliis rubeis, aurea cruce signatis.* Ubi quidem duo notanda, quibus Pontificalium calceorum decor jamdudum est insignis; purpureus nempe color, & aureæ crucis ornamentum. Sed cum de colore illo jam^b alibi dictum sit, hîc tantum juvat causas referre, cur ita crucem Sandaliis suis summi Pontifices affixerint: ut nostris ea suppetant, quibus illos adversus hæreticorum morsus tueantur, & habeant iniqui nostræ religionis censores, (unde si qua ratione ducantur) linguæ suæ petulantiam coërceant.

In primis igitur etiamsi Diocle-
M tianus

^b *Cap. 10.*

* Ne quid hîc deesset quod illustrando textui intervenire aliqua ratione posset, simul omnem ornatum Pontificium ex Titiano, *de antiquo habitu diversarum gentium* fig. 1. & speciatim ideam Sandaliorum Pontificum aliquot Romanorum fig 2. ex Angelo Rocca, in tractatu *de reliquiis B Gregorij Magni* hîc exhibemus, quæ ut nonnihil inter se differunt, in eo tamen convenire mihi videntur, quod formam crucis alio vel alio modo expressam habent.

tianus Imperator gemmarum ornamenta suis calceamentis dicatur addidisse, ut sibi tanquam Deo divini honores per pedum oscula deferrentur: Non est tamen quòd quis insanam illam mentem Pontificibus nostris affingat, propter additum Sandaliis aureæ crucis ornamentum. Quin potius ex eo ipsorum humilitas atque demissio commendari maximè debet. Cùm enim illi primùm agnoscerent, universos passim Christianos, pietatis & honoris ergo, ad suorum pedum oscula proruere, ut à se honorem illum ad Christi Domini gloriam transferrent; Crucem, quæ præcipuum est illius gloriæ monimentum, calceis suis adtexi curaverunt. Sic enim factum, ut Christiani homines, eum honorem, quem Pontifici per pedum ejus oscula lubentes ibant delatum, Cruce in ipsius calceis perspectâ, in Christum præsertim referrent; atque aded ipsum ore contingere, im-

pressisque labiis suaviari viderentur. Neque est, quodd quisquam propter oscula crucium signis impressa reclamet: Cùm teste ^c Nicephoro in Ecclesia more antiquo receptum sit, ut venerationis causa veri germanique Christicolæ crucem osculis petierint. Cujus rei ^d Prudentius testis est locuples, cùm ait:

— *Iam purpura supplex
Sternitur Aeneada victoris ad atria
Christi,
Vexillumque Crucis summus domina-
tor adorat.*

Hic enim adorandi ritus in osculo præsertim erat positus. Et adorare, si dictionem tantum attendas, nihil aliud sonat quàm ori admoveere, sive osculari. Unde ^e Job: *Si vidi Solem cùm fulgeret, & osculatus sum manum meam ore meo, &c.* Id est, si Solem adoravi.

Sed

^c L. 17. c. 15. ^d In Apotheosi adversus Iudeos v. 514. & seqq. ^e Cap. 31. v. 26. & 27.

Sed aliunde etiam crux illa Pontificum Calceis addita suam habet rationem. Cùm enim de Apostolis eorumque successoribus futura prænuncians [†] Isaias, pulchros sive *speciosos pedes Evangelizantium pacem* appellavit; An non externis etiam rebus, ut & internis, viros Apostolicos suo muneri debere gratiam, splendorem atque dignitatem conciliare significavit? Id certè credendum suadet, quo ducimur omnes genius; cùm nempè per externum rerum sacrarum, & eorum qui illis operantur, splendorem, ardentiore affectu erga divina mysteria & Deum ipsum accendimur. Qui aliter sentiunt, fingant sibi hominem, si queant, qui sine sensuum ministerio res cœlestes, & à sensibus remotissimas apprehendat, atque ad earum amorem excitetur. Semper illud & Philosophi verissimum, quamdiu corporis ergastulo inclusi detinemur:

M 3

In-

[†] Cap. 52. v. 7. & L. 3. de anima, cap. 8. § 2.

Intelligentem intueri oportet phantasmata. Quamobrem Apostolici viri pulchros gressus suos in calceamentis, per crucem auream iis impressam, esse voluerunt: ut sic non à profanis rebus, sed ab ipsomet victoriæ salutisque nostræ trophæo majestatem augustiorem sibi compararent, atque exinde pios in subditorum, ornatum illum admirantium, animis, affectus erga Religionem, ejusque suspicienda mysteria efficacius excitarent.

Quid amplius? In Christianorum omnium fronte & pectore Crucis signum, pro more antiquo & verè pio, solet efformari; quò intelligant, sibi in professione fidei non erubescendum, sed eam in animo simul & ore habendam. Pontificum verò nostrorum calceis illud idem est impressum, ut gressus nostros in viam pacis rectà deducant. Cùm enim illi gregis Christiani ductores sint atque pastores, iis equidem incumbe-

bebat ea cura, ne aliquò pedes alliderent, neve errore aliquo temerè lapsi, populum Christianum in suum exitium præcipitem agerent. Quare, ut hoc sacrum privilegium crucis Christi beneficio sibi concessum ostenderent, pedum suorum integumenta eximio illo crucis aureæ signo instruxerunt: ne & ipsi, qui nobis exemplo præeunt, & nos, qui eorum vestigia sectamur, per devia errantes in interitum rueremus.

Pedes enim sanctorum, ut cecinit ^h Anna, *servantur à Domino. Nec sunt*, inquit ⁱ Psaltes Regius, *in commotionem pedes eorum.* Quæ verba de Apostolicis viris ^k Angelomius intelligit, quos quidem Dominus inter scandala persecutionum servat, ut omnes ad eorum pedes tutò possint accedere. Iuxta illud ^l Deuteronomij. *Qui appropinquat pedibus ejus, accipit de Doctrina ejus.* Unde

M 4 apud

^h L. 1. Reg. 2. v. 9. ⁱ Psal. 65. v. 9. ^k Strom. in l. 1. Reg. cap. 2. ^l Cap. 33. v. 3.

apud ^m Ezechielem , *Pedes sanctorum pedes recti* dicuntur. Quia per arduas & difficiles hujus mundi salebras à Domino servantur. Quæ omnia , cùm à Passione Christi firmitatem habeant , non abs re Pontifices , ut hanc mysticam intelligentiam insinuarent , crucem sandaliis impresferunt.

Denique , ut hoc etiam antedictis adjungatur , crux illa Pontificum sandaliis impressa , non solum iis in memoriam revocat , ubi ad pedes oculos demittunt , vanas terrenasque cogitationes exemplo Christi esse dimittendas , & futes animi passionnes , quæ pedum nomine significantur , esse cruci affigendas : Verum etiam omnia cruci , in qua Christus Dominus acerbissimos pertulit cruciatus , gloriosissimumque retulit triumphum , esse prosternenda. Quod nusquam alibi æquè ac modò experimur ; cùm omnes ad Pontificis sandalia

^m *Cap. i. v. 7.*

dalia sese abjiciant, & ad crucem
iis impressam osculo venerandam
communi voto demissè ferantur. At-
que hæc pro instituti nostri modulo
sufficiant. Si quis plura volet, Jose-
phum ⁿ Stevanum consulat, qui hac
de re fusiùs, in eo tractatu, quem
de *osculatione pedum Romani Pontifi-*
cis ^o edidit.

CAPUT XXVIII.

Allegoricè significatà per Calcea-
mentum Christi Domini
Incarnatio.

QUibus asperum & difficile iter
est obeundum, iis Calcei maxi-
mè sunt necessarii. Res usu experi-
entiaque non incognita. Ex Ægyp-
to Israhëlitz discessuri, & per incul-
tam atque asperam solitudinem iter
facturi, profectioe instante, a-
gnum edere calceamentis induti
^a præcipiuntur: *Sic autem comedetis*
M 5 *illum*

^a *Cap. 9.* ^o *Ann. 1580.* ^a *Exod. 12. v. 11.*

illum , renes vestros accingetis , & calceamenta habebitis in pedibus vestris. Hinc justo dolori locus , cùm magnus ille Rex & Propheta David arma filij Absalonis fugiens , *Ascendebat* (ait ^b sacra pagina) *clivum olivarum , nudis pedibus incedens.* Tùm enim se per viam arduam sanè & asperam in desertum recipiebat. Hinc etiam apud Isaïam gravis illa comminatio , malorum populo impendentium , ad quæ , plus opere quàm ore prædicenda , jubetur ille ^c Propheta de pedibus suis calceamenta tollere , nudipesque incedere : *Et fecit sic , vadens nudus & discalceatus.* Durus profectò & difficilis incessus.

Sed quorsum hæc ? Longum , difficile , & laboriosum olim æterno æterni patris filio iter erat obeundum , ubi decretum ad rigorem juris pro mortalium noxa ipsi patri satisfacere. Quid tum consilij ? Quis exequendi illius decreti modus ? An

ve-

^b L. 2. Reg. cap. 15. v. 30. ^c Cap. 20. v. 2.

velut nudipes , in singulari tantum
 divinæ naturæ substantia , filius ille se
 patri facturus satis offerret ? Eo ha-
 bitu nihil ipsi filio incumberebat exsol-
 vendum ; ut qui sic in ære patris non
 esset : nihil etiam eidem patiendum ;
 ut qui sic à se omnem doloris sensum
 excluderet. Et tamen ad juris illius
 rigidi leges integrum grandis debiti
 nomen justa paratione de divino Ca-
 lendario erat eximendum , atque
 adeò acerba poenarum erant ipsi na-
 turæ , in qua contractum olim de-
 bitum , perferenda. Ita profectò
 iter illud plusquam difficile. Quid
 igitur tandem consilij ? Respondeat
 hic ^d Alanus de Insulis , exponens
 illud Canticorum : *Quam pulchri sunt*
gressus tui , &c. Calceamentum , in-
 quit , *de animalis mortui pelle fieri so-*
let, nec tota pellis cedit in calceamentum
hominis. Humana autem natura per poe-
nas & culpam erat mortificata. Hanc
itaque pellem humana poena assum-
 M 6 psit.

^d Cap. 7.

sit Dei filius, quantum ad humanam naturam circumstantiam, sed non totam: propterea quòd ita poenam assumpsit, ut non culpam. Atque adeò quasi calceamentum applicuit, quando naturam humanam assumpsit. Haëtenus ille. En igitur, ut etiam D. ^c Basilij verbis utar, Divinitatis calceamentum est caro Deum ferens, per quam ad homines descendit. Quod si ad placandum patrem necesse fuit, ut ipsius filius pro nobis sacerdotio fungeretur, ^f Assistensque Pontifex futurorum bonorum, non vitulorum sanguine, sed per proprium sanguinem introiret semel in sancta. Quidni dicamus, humanam carnem, quam ad hoc præstandum assumpsit, ipsius fuisse calceamentum; cùm auctoribus ^g Ruperto, ^h Durando & alijs, ad hoc Dominicæ Incarnationis insinuandum mysterium, nostri pontifices sacris operaturi sandalia induant?

Et

^c In Psal. 59. — Ad Heb. 9. v. 11. & 12. ^g L. 1. de div. off. cap. 24. ^h L. 3. ration. cap. 8.

Et certè , non abs re caro humana divinitati conjuncta , per calceum pedi applicitum significatur. Quemadmodum enim in incessu Calceus , etsi à pede motum accipiat , propius tamen in vepres & spinas , ipso pede illæso , semper incurrit : Ita postquam Dei filius *exultavit , ut gigas , ad currendam viam* , quam exorsus est , à *summa cælo egrediens* ; Caro humana , quam suæ divinitati tanquam calceamentum induxit , ut hujus vitæ mortalis montes transiliret , ab ipsa divinitate quidem præcipuos suos motus , mirabilemque illam patrandorum miraculorum vim accepit : quia *virtus de illo exhibat , & sanabat omnes*. Sed ubi ferendus æstus , tolerandi labores , perferendæ suppliciorum acerbitates ; ea omnia carnis humanæ Calceus , illæsa divinitate , semper excepit. Rursus , ubi magno alicui principi decretum est imperij sui fines longiùs latiùsque propagare , calceus in hosticum so-

solum , pro veteri Hebræorum more , projicitur ; Iuxta illud : *In Idumaam extendam calceamentum meum.* Non dissimili ratione Christus Dominus, *Rex Regum & Dominus dominantium* , non contentus iis finibus, quibus ante ipsius adventum notus tantum in *Judæa Deus* , & in *Israël magnum nomen ejus* ; quando id præstare voluit , ut nullus esset , *qui se absconderet à calore ejus* , ut universus tandem orbis supremum ejus imperium agnosceret , numenque adoreret ; *In Idumaam extendit calceum suum*, Id est, divinæ illius œconomix, qua *verbum caro factum est* , prædicationem , jussit in extremos etiam gentium fines per Apostolos propagari. Sic enim doctè ^k Rupertus in S. Ioannem : *Quid est calceamenta Christi portare , nisi incarnationis ejus mysterium palam mundo annuntiare ? fecerunt hoc Apostoli, in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis ter-*

ra

^k In Cap. i.

ra verba eorum. Et quis sonus, qua verba Apostolorum? In Sole posuit tabernaculum suum Dominus: Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Hoc facientes Apostoli, calceamenta Christi in Idumaam, & in omnes alienigenas extensa portaverunt. Hactenus ille.

Sed & aliunde calceorum cum incarnationis mysterio analogia nobis elucet. Si enim magno ¹ Gregorio credimus: *Incarnatus, inquit, Dominus quasi Calceatus apparuit corrigia calceamenti, id est ligatura mysterij. En, calceamenti vincula, cum implexis hujus mysterij nodis componit. Unde subjungit: D. Ioannes solvere corrigiam calceamenti Domini non valet; quia nec ipse investigare sufficit incarnationis mysterium, qui hoc per Prophetia spiritum agnovit. Nemo credo velit hanc tanti patris lucem dubiam censere, Sed fides ei major adhibenda, quod plures ejus sententiae*

¹ *Hom. 7. in Evang.*

tiæ pari propè vocis tenore fuccinunt. Sic enim alter ^m Gregorius Nazianzenus : *Quid corrigia calceamenti significat ? An fortè peregrinationis & carnis Christi rationem ?* (aptum profectò & notandum peregrinationis & carnis symbolum Calceus) *Cujus ne extrema quidem facile solvi atque explicari possunt , non dicam ab iis , qui adhuc crassi & carnales sunt , atque infantes in Christo ; sed ne ab iis quidem , qui spiritûs præstantia Ioannem æquant .* Eòdem etiam spectat Nice-tas , cùm scribit : *Corrigia lorum est calcei . Humanitatis autem à Christo assumpta consilium , ac verbi cum carne conjunctionem significat , cuius ne extrema quidem & brevissima mysteria solvi atque explicari possunt .* ⁿ Theophylactus hîc quoque audiendus , cùm verba illa D. Joannis exponit : *Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus , per calceamenta , inquit ,*

^m Oratione in Sancta Lumina ⁿ In c. 3. Luca
 & c. 3. Matthai.

quit , intelligas duos Christi descensus , alterum è cœlis in terram (quando nempe venit ad nos humanæ carnis integumento calceata divinitas) alterum è terra in infernum : hos non potest portare præcursor , intelligere non valens , quomodo facti sunt.

° Et fanè , nisi Deus revelet , nemo prorsus intelligat verbum sine ulla mutatione abbreviatum : Naturam singularem , & individuum , subsistentem , licèt propriâ , ut loquuntur Theologi , subsistentiâ destitutam : unam in duabus naturis , licèt toto cœlo differentibus , esse personam : unum eundemque & hominem & Deum esse : Eandemque esse personam , quæ duas naturas uniat , & quæ sit ipsius unionis terminus. Hæ enim sunt , & plures aliæ , supra mentis humanæ captum , implexæ hujusce calceamenti mystici corrigiæ. Neque nodus ille Herculeus , qui Proverbio locum dedit , magis insolubilis.

° *D. Thom. 3. p. & alii passim Theol. In 3. l. sent.*

bilis. Unde , ut tandem in hoc insolubili tanti mysterij vinculo, expositionem illius per calceamenta significationem absolvam, D. P Ambrosium lubens hîc postremum audiam , qui paucis , sed ad rem nostram appositè verba illa D. Joannis : *Non sum dignus, &c.* sic exponit; *Non sum dignus Incarnationis mysterium comprehendere angustijs mentis humana , atque inopis vilitate sermonis absolvere. Unde dixit Isaias : Generationem ejus quis enarrabit ?* Non tantùm utique divinam , sed neque etiam humanæ modum, atque rationem.

C A P U T XXIX.

Tropologicè significata per Calceamentum Evangelij prædicatio.

Cùm Evangelicæ prædicationis mysterium , sub involucro calceamenti latitans revelare aggredior, subit

P *Lib. de instit. virginis 6. cap 14.*

subit in mentem illud principis^a Poë-
tæ :

— *In magno populo cùm fortè
coorta est.*

*Seditio, savitque animis ignobile vul-
gus :*

*Tum pietate gravem ac meritis si fortè
virum quem*

*Conspexere, silent, arrectisque auribus
adstant.*

Exemplum. Tumultuabantur olim
Romani, querebanturque graviter,
sibi nobiliorum invidiâ perfidè sub-
latum è medio Romulum; cùm ec-
ce Julius Proculus, cujus nota pro-
bitas, probatique mores, prodit in
publicam populi concionem, ibi-
que^b jurejurando affirmat, à se vi-
sum augustiore formâ Romulum, cùm
ad deos abiret, &c. Qua in re tantum
valuit illius viri auctoritas, ut sedato
tumultu omnes amicè conquieverint.
Magna

^a L. I. *Æneid.* 152. & seqq.
cap. I. in fine.

^b *Florus* l. I.

Magna profectò ad persuadendum vis in suadentis auctoritate dignitate posita. Sed hanc dignitatem ignominiosis personis vilibusque servis, quos ^c antea docuimus incessisse discalceatos, inesse nemo dixerit. Unde jam nihil mirum, si quos Christus Dominus ad religionis suæ promulganda mysteria destinavit, eos calceatos fuisse dicamus; Id est, iis dotibus instructos, quæ viris auctoritatem fidemque apud alios solent conciliare. Quis enim plus Herculi Gallico deferat (qui catenuliis aureis ab ore pendentibus dictus est magnam hominum turbam, auribus alligatam, huc & illuc pro arbitrio circumduxisse) quàm Apostolis, quorum concionibus id tandem effectum, ut universus orbis Christianam fidem, quam ipsi prædicabant, amplexus sit? Volo Hercules ille in dicendo ea gratia & auctoritate valuerit, ut facile quæ

^c *Cap. 23.*

quæ vellet aliis persuaderet : unde figmento illi datus sit locus. Sed verbi divini præcones plus auctoritate gratiave apud auditores suos valuisse, quis neget ? effecta probant, quæ inde potissimum sequuta, quod ^d illi profecti prædicarint ubique, Domino cooperante & sermonem confirmante, sequentibus signis. Hinc etiam dubio procul factum, ut verissimè dixerit ^e Apostolus : *Quàm speciosi pedes Evangelizantium pacem, evangelizantium bona !* Sic enim pedes hi veniunt intelligendi, quòd cum, ut ait idem ^f Apostolus : *Calceati essent in preparationem Evangelij.* Id est auctoritatis, ab assistente divino spiritu & miraculis comparatæ, gratiâ instructi, non poterant non esse amabiles atque pergrati. Quod si cuiquam dubium, ecce in ^g Canticis id asseritur, his verbis : *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia*

lia

^d *Marc. ult. vers. 20.* ^e *Ad Rom. 10. v. 15.* ^f *Ad Ephes. 6. v. 15.* ^g *Cap. 7. v. 1.*

lia principis ! Cùm enim aptè per filiam principis Ecclesia possit intelligi, mysticus horum sensus innuit, speciosum atque pergratum fuisse tandem Ecclesiæ sive Apostolorum (qui præcipua sunt Ecclesiæ capita) progressum in Evangelij promulgatione. Vel placet etiam filia principis animam fidelem significet? eodem penè verborum sensus recidet : Iis enim animæ promptam celeritatem ad fidem verbique divini prædicationem recipiendam intelligemus.

Quare non incommodè per calceamentum Evangelij prædicatio significatur. Ita D. ^h Augustinus hunc Psalmistæ versiculum : *In Idumaam extendam calceamentum meum* exponens, *Cujus*, inquit, *rei calceamentum nisi Evangelij?* Cui interpretationi firmandæ profert ex ⁱ Isaïa, quod & Nahum repetiit & ^k Apostolus : *Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, &c.*
Et

^h In Psal. 59. v. 10. ⁱ Cap. 52. v. 7. ^k Ad Eph. 6. v. 15.

Et certè , non abs re caro humana divinitati conjuncta , per calceum pedi applicitum significatur. Quemadmodum enim in incessu Calceus , etsi à pede motum accipiat , propius tamen in vepres & spinas , ipso pede illæso , semper incurrit : Ita postquam Dei filius *exultavit , ut gigas , ad currendam viam* , quam exorsus est , *à summa cælo egrediens* ; Caro humana , quam suæ divinitati tanquam calceamentum induxit , ut hujus vitæ mortalis montes transiliret , ab ipsa divinitate quidem præcipuos suos motus , mirabilemque illam patrandorum miraculorum vim accepit : quia *virtus de illo exhibat , & sanabat omnes*. Sed ubi ferendus æstus , tolerandi labores , perferendæ suppliciorum acerbitates ; ea omnia carnis humanæ Calceus , illæsa divinitate , semper excepit. Rursus , ubi magno alicui principi decretum est imperij sui fines longiùs latiùsque propagare , calceus in hosticum so-

stolis, ut sandaliis essent calceati: ut nimirum pes neque testus esset, neque nudus ad terram: Id est, nec occultetur Evangelium, sed palam prædicetur; neque etiam terrenis commodis innitatur. Quod loci clariùs exponit quod brevius ad eum D. ° Lucæ locum: Cito proferte calceamenta in pedes ejus, dixerat: Calceamenta in pedes, præparatio est evangelizandi ad non tangenda terrena. Pulchra fanè Apostolici calceamenti interpretatio, quâ non tantum procinctus, ut paulò antè, sed ipsamet Evangelij prædicandi ratio dilucidè exponitur.

Quodd si mihi extra meam orbitam liceret excurrere, quàm lubens in hoc Evangelici muneris campo exspatiarer. Hinc fanè discerent, qui odij metu, potentiorum vitia dissimulant, iisque, quos argui oportet, foedè palpum obtrudunt; vel ad eruditionem ostentandam, simplicem ipsum veritatis habitum futilibus

bus argutiis involvunt; discerent inquam, Evangelium non occultandum, sed palam prædicandum. *p Quod in aure audistis, predicate super tecta.* Hinc etiam fastuosus ille divitiarum terrenæque potentiæ splendor, quem quidam Apostolorum successores ubique passim ostentant, suum salem acetumque, quo perfricaretur, haberet: Cùm quod illi sui muneris obeunt, id totum terrenis tantùm commodis inniti videatur. Utinam hoc effatum seridò attenderent illi, quibus iam crux nisi aurea non placet:

q Relligio dat opes, paupertas religionem,

Divitia veniunt, religioque fugit.

Sed audio, *Ne sutor ultra crepidam.* Ideoque ad sellam meam recurro.

Alcuinus, Beda, Fulbertus Carnotensis. Innocentius & ^r Durandus, à Duranto relati, eandem cum D. Au-

N

gu-

*p Matth. 10. v. 27. q Bosh. Conc. ar. cæli,
r L. 2 de rit. Eccl. c. 9. nu. 21.*

gustino prementis interpretationis orbitam, signanter observant, sandalia Pontificum subter integram soleam, suprà verò corium fenestratum habere. Quare id? Quia, cùm ex D. ^f Hieronymo, *In calceamentis pedes, & in pedibus gressus Evangelizantium intelligantur: Gressus predicatoris*, inquit illi, *subter debent esse muniti, ne terrenis polluantur, secundùm illud: Excutite pulverem de pedibus vestris. Et sursùm aperti, quatenus prædicatio non occultetur.* En consonantia. Sed addunt: *Et Evangelizantium mentes ad cognoscenda cœlestia revelentur.* Benè: Nam frustrà quis alios doctrinæ cœlestis lampade suscipiat illustrandos, nisi prius in ejus animum divinæ claritatis splendor illapsus sit. Ut autem id fiat, sursùm adspirans apertus sit necesse est. Sed expetit fortè alius aliam ex observata illa sandaliorum forma elicitam interpretationem? Hanc dabit

^f In Psal. 59.

bit : Ivo Carnotensis , qui de sacerdotalium indumentorum significatione differens : *Quemadmodum, inquit, sandalia pedis partem tegunt , partem apertam relinquunt : Ita Evangelij doctores partim Evangelium operire , partim aperire debent. Ita videlicet, ut fidelis & devotus sufficientem habeat doctrinam : infidelis verò & contemptor non inveniat blasphemandi materiam , &c.* quæ ibi planius exposita non necesse pluribus hîc ingerere.

C A P U T XXIX.

Tropologicè significata per calceamenta sanctorum patrum exempla.

PLerisque animantibus hoc est à natura innatum , ut non tantum viva sed etiam mortua mirabiles effectus operentur. Tritum est, quod de mutuo luporum & ovium odio plerique ^a testantur , ipsum
N 2 scili-

^c *Serm. de sign. indum sacerdot.*
Embl. 171.

^a *Alciatus*

scilicet non solum in vita, sed etiam post mortem perseverare: Ita quidem, *ut si confectum è lupina pelle tympanum pulsetur, oves non longè adstantes sonum ipsum exhorrescant.* Omitto, quodd adjiciunt, si lupina pellis in ovili pendeat, oves pavore conterritas omninò pastum negligere: utque leonina pellis inficit aliorum animalium pelles, sic ovinam à lupina exedi & consumi. Rursusque harmoniam nullam unquam ex ovis lupique tensis ad concentum visceribus posse coïre. Sed mirabiliùs est, quodd de Zisca Bohemorum Duce bellicosissimo retulit primùm ^b Æneas Sylvius, & post eum Cochlæus. Ipsum nempe, cùm ægrotaret, jussisse post mortem cadaveri suo pellem adimi, atque ex ea tympanum fieri, quo duce bella gererentur: Inde arrepturos fugam hostes, quamprimùm ejus tympani sonitum audirent: quibus adjecit Alber-

^b *Histor. Bohemica Cap. 46.*

bertus ^c Crantzius fecisse amicos quod jusserat, & reperisse quod promiserat. Ita ^d superiùs ex Oppiano retulimus, hyenam canibus aded esse formidabilem, ut si ex ipsius mortuæ corio calcei conficiantur, qui eos calceaverit, tantum etiam canibus illis terrorem incussurum, ut ei non audeant adlatrare. Mira profectò vis, quæ sic etiam post fata vigeat.

Sed ut ad rem quam agimus hæc referantur, nemo nescit, quàm multæ nobis in hujus vitæ peregrinatione adlatrent canes, quàm multæ nos dentibus appetant, quàm multæ calcaneo nostro insidientur, ut mordeant. Hinc fœda voluptatum lenocinia: Inde anxius honorum atque divitiarum ambitus: Inde livida in potentiores invidia, & fastuosa inferiorum despicientia, & cætera ejusmodi vitiorum monstra nos undequaque mirum & miserandum

N 3

dum

^c *Wandalia lib. 9. cap. 11.* ^d *Cap. 22.*

dum in modum infestant. Unde quærendum adversus ea tutamentum? A mysticis illis calceamentis, per quæ sanctorum patrum exempla significantur. *Quid enim*, inquit Guilielmus parvus, exponens illud * Canticorum. *Quam pulchri sunt gressus tui, &c. precedentium exempla patrum, nisi quadam tanquam ex pellibus mortuorum animalium spiritualia calceamenta?* Unde qui contra pravos perditorum hominum mores, sese majorum, qui sanctè vixerunt, exemplis informant & instruunt; hi mortuorum pellibus calceati dici possunt. Eam etiam ob rem † Glossa interlinearis calceamenta illa, quibus Israëlitæ jubentur in esu agni Paschalis esse calceati, *de sanctorum exemplis* exponit. Et benè id quidem: nam cum Deus agnosceret Ægyptum, in qua captivus erat ipsius populus, viperis & scorpionibus infestam esse, id est infidelibus & flagitiosis hominibus refer-

* Cap. 7. † Exod. 12.

refertam, quibuscum nimirum tutò habitare non licebat; sed neque Deo servire cum cæremoniis à lege præscriptis: Idèd juber Israëlitas esse calceatos, ut hoc symbolo intelligerent, sibi omninò imitanda esse sanctorum patrum exempla, nec ab eorum impressis vestigiis usquam recedendum; ne per assiduam cum infidelibus illis & perditis hominibus consuetudinem, perditis etiam ipsorum moribus inquinari se & corrumpi sinerent. Quemadmodum enim pravorum consuetudo magna est ad peccandum illecebra, quæ nempè efficit, ut ipsa se vitia in melioris etiam notæ animas insinuent; ita profectò eorum, qui cum laude & gloria vixerunt, exempla, tutissimum præbent adversus ea munimentum.

Hinc ubi limosum carnalium lutum, aspera scandalorum saxa, & lancinantes æumnarum spinæ per virtutis viam gradientes impediunt &

morantur; calceamentis pedes, id est, sanctorum patrum exemplis affectus instructi sint oportet. Ita enim & Cassiodorus ad eum locum Canticorum: *Quàm pulchri sunt gressus, &c. In calceamentis*, inquit, *sunt pedes anime pulchri, quando affectiones constringit sanctorum patrum exemplis, quibus & à luto, & à saxis, & spinis defenditur: à luto carnalium, à saxis scandalorum, & à spinis tribulationum. Et per hæc omnia, ut ait Gregorius, confidenter calceata graditur.* Ita Honorius Augustodun. eamdem etiam calceamenti sequitur interpretationem, quam tamen suo pede pauld aliter emetitur. Neque enim Cassiodorus pressis vult urgere vestigiis: *Anime gressus*, inquit, *sunt quatuor affectus, concupiscentia, timor, gaudium, dolor, qui eam portant ad opera, sicut pedes corpus portant ad loca. Hi pulchri sunt in calceamentis, dum secundum exempla patrum virutes vel vitam*
ater-

& Com. in Cant. cap. 7.

eternam concupiscunt, peccata vel gehennam timent, gaudent de bonis, dolent de malis, &c. Sic ille paulò ut dixi aliter: sed qui levicula declinatione facilè in idem vestigium ita recurrit; Quando affectus animi patrum exemplis, velut pedes calceamentis, instructi amore in virtutem, & odio in vitia feruntur, non est sanè quod illis periculum aut detrimentum, quæ hujus vitæ viam asperant, saxa & spinæ facilè queant creare.

Atque ad hanc mentem si mystica quærat ratio, cur Christus Dominus apud D. ^h Marcum jubeat Apostolos esse calceatos; respondebimus, hoc ipso insinuare nobis per hujus vitæ, tot scandalorum spinis obnoxia, viam incedentibus, habendos esse calceos; bona nempè piorum hominum exempla, & firmum eorum imitandorum studium. Quod si quid in sanctorum patrum exemplis imitandum, eorum profectò te-

N 5 nuis,

^h Cap. 6. v. 9.

nuis, dura & continentissima vita (quam etiam symbolicè calceus adumbrare potest) id singulari quodam jure postulat. Nam ut scribit D.

ⁱ Gregorius Nicenus: *Spina, quæ pedibus infixa, non solum retardant retinentque, verumetiam enecant, peccata sunt, à quibus durities calceorum defendit: Continentissima videlicet, tenuis ac dura vita, quæ debilitat ac frangit spinarum acmina, quæ à parvo tenuique principio tandem ad interiora usque ingrediuntur, ut penitus occidant.*

En fructus & utilitas calceamenti illius, quod contra nullæ vitiorum spinæ quidquam valeant inferre nocumenti: unde maximè expediat unumquemque fidelium ita semper esse calceatum. Quare si quando Christus Dominus dicatur Apostolis præcepisse, *ne calceamenta portant*; Tum sanè aliò respexisse censendus est: ut nimirum ea ratione significaret (aliam differo rationem)

tem-

ⁱ In vita Moysi.

^k Matth. 10. Luc. 10.

tempus advenisse, de quo ¹Isaias olim prædixerat: *Erunt prava in directa, & aspera in vias planas.* Nam ubi viæ planæ sunt & æquabiles, quivis certè per eas nudis etiam pedibus facile potest incedere.

C A P U T XXXI.

*Tropologicè significata per Calceum
Mortis meditatio.*

SEd an non explicita illa mortuorum pellis ampliùs extendi potest, atque ad alium calcei mystici modulum revocari? Exemplum equidem ab iis petita, qui olim cum laude vita functi sunt, affectuum pedes, ne in vitiorum spinas incurrant, utiliter & fructuosè, fateor, constringunt sed non arctè satis plerumque. Quot enim sunt, qui tritum illud Medæ dictis factisque usurpant?

— *video meliora proboque,
Deteriora sequor.*

N 6

Quam

¹ Cap. 40. v. 4.

Quamobrem alia mihi jam ob oculos obversantur calceamenta, quæ dubio procul insanientes quoscunque petulantium affectuum motus possunt arctissime cohibere. ^a *Memorare novissima tua, & in aeternum non peccabis.* Eam sibi mens nostra feridè potest meditationem, tanquam spirituale quoddam calceamentum inducere: quando nimirum calceos è mortuorum animalium pellibus confectos in corporis sui pedibus animadvertens, ineluctabilem mortis aliquando subeundæ legem in memoriam revocat; hincque pavonum ad instar pedes suos despicientium, expansas inanis gloriæ plumas illicò contrahit atque demittit.

In eum scopum colligans Ecclesia, quotannis, solemni illo jejunii Quadragesimalis auspicio, non joco foccos manibus nostris (ut olim in dormientem ^b Claudium Imperatorem

^a *Ecclesiastici Cap. 7. v. ult. in Claud. c. 8.*

^b *Sueton.*

rem à domesticis sæpè factum) sed
 feridò mysticum illud calceamentum
 mentibus inducit , per pulverem ca-
 pitibus inspersum , cum memora-
 bili illa verborum formula : *Me-*
mento homo , quia pulvis es , & in pul-
verem reverteris. Et quis hac mortis
 feridò meditatæ soleâ constrictus ; per
 viam illam , *quæ ducit ad perditionem* ,
 excurrere audeat ? Quis non potiùs ,
sicut passer solitarius in tecto , confi-
 dens , anteaactæ vitæ errores excu-
 tiet , aut *in lege Domini die ac nocte*
meditabitur ? Et quis arcto illo cal-
 ceamento impeditus , *sicut equus &*
mulus , quibus non est intellectus , in-
 faniat ? Quis non potiùs se pro divi-
 ni numinis arbitrio quoquoersùm
 agi lubens volensque patietur ? Sub-
 tiles equidem & levipedes admodum
 sunt ^d simiæ , ita ut vix à venatoribus
 ac ne vix quidem queant appre-
 hendi : sed ubi sibi venatorum imi-
 tatione calceos induxerunt , tum fa-
 cili

^c *Genes. 3. v. 19.*

^d *Plinius lib. 8. cap. 54.*

cili negotio in eorum veniunt manus. At quàm feliciùs in regiam Dei servitutem quis abduci se patitur, cùm animo suo aliàs fugaci, conceptam illam mortis meditationem tanquam calceamentum induxit? Tùm certè illum ad omnia, juxta divini numinis arbitrium, agenda, promptum & expeditum ex animo profitemtem audire est: *Domine quid me vis facere?*

Sed ecce rursus alia hujus calceamenti, quod cum mortis meditatione componimus, utilitas. Quisquis enim meditationis illius integumento munitus incedit, liberè, alacriter, & impolluto affectuum gressu futes caducarum divitiarum quisquiliis, & foetidas obscœnarum voluptatum sordes proterit atque conculcat. Ingens ille Colossus, quem teste ^c Daniele vidit in somnis Assyriorum Rex Nabugodonozor, cùm sua magnitudine,

^c Cap. 2. v. 34. 35.

ne , tùm vario illo metallorum , quibus constabat , aggestu , ingentem somnianti excitabat admirationem , cùm ecce statim *abscissus de monte lapis percussit statuam in pedibus ejus ferreis & fictilibus, & comminuit eos. Tuncque pariter ferrum, æs, argentum, & aurum contrita sunt, & quasi in favillam redacta.* Mirus profectò lapis , ut eo statuæ pedibus incusso, tanta illa moles ita pessum corruerit. Sed quid hæc ad propositum ? quod ex arcanis illius somnij latebris mysterium eruimus ? Si quando quis tritum illud , quod è coelo in terram est delapsum , *ἢ γυνῶθι σεαυτὸν* , tanquam lapidem de monte abscissum usurpet , atque ita in sui contemplatione defixus mentis aciem conjiciat in pedes ferreos & fictiles , id est in corpus suum ossibus nervisque compactum , pelleque & carnibus vestitum ; illudque consideret ita fatali decreto esse mortis obnoxium,

ut

ἢ Juvenalis Sat. II. v. 27.

ut velit nolit tandem sit illi necessarium succumbendum : Tum profectò & aureus divitiarum splendor, & argenteus elegantis formæ candor, & æreus magni nominis sonitus, & ferrea vegetæ valetudinis firmitudo, & cætera omnia, quibus hominum malè feriatorum insolescit infania, illa inquam omnia valido meditatæ mortis ictu percussa, statim & è vestigio pessum abeunt, afflicta jacent, humique prostrata despiciuntur. Nam teste D. & Hieronymo, *Facile contemnit omnia, qui se cogitat esse moriturum.* Quid amplius? Calcei, ne, qui sub herba sæpè latent, angues, incedentium pedibus nocumento sint, impediunt, opemque præstant, qua tutò possint angues illi pedibus atteri. Aliàs de vita periclitantur, qui nudis pedibus per loca serpentibus infesta incedunt; prout id olim suo damno expertam Eurydicen ^h poëtæ testantur. Si igitur

tar-

^g In epist. ^h Ovidius l. 10. Metam. fab. 1.

tartareus ille serpens nostro insidiatur calcaneo, dum nos extrema vitæ periodus urget: quidni etiam nos præmeditatâ morte, tanquam calcaneo probè calceato, ipsius caput conteramus? Sed hæc satis. Ad alia progrediamur.

CAPUT XXXII.

Tropologicè significata per Calceamentâ peccatorum sordes.

Quid non ars ingeniosa recludit? Planæ illæ uniformesque tabulæ, quæ unicam imaginis in se depictæ speciem spectantium oculis exhibent, quibusdam pictoribus nimium planæ minusque ingeniosæ visæ sunt, cum aliam ipsi tabularum rationem excogitarunt, qua duæ tresve imagines ita sunt in iis delineatæ, ut si directè positus è regione in eas oculos conjicias, unam tantum imaginem, si ad dextram conversus, aliam; si ad sinistram, rursus aliam intueri

tueri liceat. Quod certè artificium primò intuenti non parvam excitare solet admirationem. Mihi autem, cùm aliam meditor calceamenti nostri mystici proferre significationem, sacræ litteræ tabulis illis videntur esse similes, quas quidem divinus earum pictor Spiritus Sanctus ita variorum sensuum distinxit coloribus, ut illæ aliter atque aliter inspectæ, modò hanc, modò illam interpretationis effigiem spectandam exhibeant. * Superiùs expressa in calceamenti nostri tabula Incarnationis, Evangelij, Exemplorum à S. patribus petitorum, & Mortis seriò meditata symbola vidimus: Nunc verò alia nobis aliter meditantibus speculanda species obversatur. Et quemadmodum in tabulis illis una parte insignem egregia forma puellam, alia plerumque distortissimum Thersitem depictum videre licet: Ita nihil est quòd indignetur quis,

* Cap. 28. 29. 30. 31.

quis, si post exhibitas rerum eximi-
arum effigies (qualia sunt expressa
illa Incarnationis, & cæterorum my-
steriorum symbola) hîc quoque alia-
rum maximè deformium, cujusmo-
di sunt peccata, imaginem repræsen-
temus. Ipsa rerum dissimilium com-
positio facit, ut elegantes amemus
magis, & distortas magis etiam aver-
semur.

Quidni verò per calceamenta pec-
catorum sordes intelligamus? Ex
mortuorum animalium pellibus, ut
ante notatum est, calceamenta con-
ficiuntur. Et peccata ipsa mortuo-
rum sunt opera: ^b *Nam anima qua
peccaverit ipsa morietur.* Morte uti-
que, quâ pejor alia nulla: Cum sit
^c *mors peccatorum pessima.* Quin et-
iam ipsa sunt opera illa mortua, quæ
mortem animæ, à qua proficiuntur,
viperis similia solent afferre. Et ita
quidem mortua, ut nunquam vitam
sint ullo modo habitura. Merum
pro-

^b *Exech.* 18. v. 4.

^c *Psal.* 33. v. 22.

perfectò morticinium, nec ulla pellis id sibi nominis æquiùs quàm peccatum vindicet. Sed ecce rursus, in cœno sæpè lutoque calceamenta tanquam lutulentæ fues foedè voluntantur : unde fors ipsa calceorum (faciendum est) non parùm vilescit. Et quid foedis peccatorum sordibus obfoenum magis & foetidum ? non equidem Augiæ stabulum spurcius olidiùsve, quàm ipsum peccatorum sterquilinium. Pax sit auribus, ita Propheta ^d Ioël de iis loquens, quos inveterata peccati consuetudo foedè & desperatè corripit : *Computruerunt, inquit, iumenta in stercore suo.*

Sed non est quod hîc plura congeram, unde quàm foedæ sint peccatorum sordes ampliùs appareat. Latè nimiùm ita calcei nostri pellis distenderetur. Nosse sufficiat, eo quo iam diximus sensu plerumque calceamenta in sacris litteris, iuxta veterum patrum mentem, usurpari. Cùm Do-
mi-

minus Deus in *Exodo* ita Moſem de rubo eſt alloquutus : *Solve calceamentum de pedibus tuis.* Quid ipſum myſticè ſignificare voluiſſe putamus ? *Opera mortua* , ut exponit Gloſſa interlinearis , de Moſis affectibus eſſe deponenda. Unde Lyranus in eum locum : *Ideò*, inquit, *jubetur Moſes ſolvere calceamentum* , quia nullus dignè coram Deo conſiſtere, vel Deum videre poteſt , niſi mortalia vitia deponat. Deinde ſubjungit : *Hinc antiqui* , & ſpecialiter *Hebraei* , ſancta loca pedibus calceatis non ingrediebantur. Et inde eſt , quod *Sarraceni* non audent intrare locum orationis , niſi diſcalceati. Pulchrè & appoſitè multa paucis Iudæus ille Chriſtianus. Quod enim calceamenta de mortalibus vitiis interpretatur , idem quoque placuit D. ^f Auguſtino , cùm locum eundem exponens ait : *Quid tam terra ſancta quàm Dei Eccleſia ? In illa ergo ſtemus & calceamenta ſolvamus*, id eſt mortuis operibus

^e Cap. 3. v. 5. ^f Serm. 42. de Sanct. cap. 6.

bus renunciemus. Rursusque eodem loco: Calceamenta coria mortuorum sunt, nobis tegmina pedum. Per hoc ergo jubemur renunciare mortuis operibus, cum calceamenta non portare jubemur. Ita mens eadem D. & Gregorio Nazianzeno arrisit; Sic enim ille: Qui terram sanctam ac divinis vestigiis impressam contacturus est, calceamenta solvat, ut nihil mortuum ferat, nec inter Deum atque homines intermedium. Quid autem magis mortuum, quàm ipsum peccatum, quod ipsius vitæ spiritualis vera mors est? ^h Peccatum, cum consummatum fuerit, generat mortem. Quid etiam magis inter Deum & homines intermedium, quàm idem peccatum, quod ipsam animam à Deo toto cœlo separat? ⁱ Iniquitates vestra diviserunt inter vos & Deum vestrum.

Quod si per calceamenta illa, quæ jussus est Moyses solvere, rectè peccata

^g Orat. 2. de Pasch.

^h Jacob. 1. v. 15.

ⁱ Isaiâ 59. v. 2.

cata veniunt intelligenda, non minùs credo ad Christi Domini mentem accommodatè interpretabimur ea, quorum usum ille ^k Apostolis prohibuit his verbis : *Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta.* Volebat enim iis Apostolos docere, ut interpretatur D. ¹ Augustinus : *Ne quidquam mortuum gesserent, nec ullis mortis operibus essent impliciti, à quibus quidem immunes esse debeant divini verbi præcones, juxta illud ^m Isaïæ : Quàm speciosi pedes Evangelizantium, &c.* Qua enim fronte quis audeat aliorum sordes dicendo arguendove detegere, quem peccatorum colluvies dehonestat? Qua ratione queat alijs ad virtutem lampada præferre, qui vitiorum tenebris est involutus? quomodo alios vitæ innocentis candorem doceat, qui flagitiorum fuligine est infuscatus? Justissima profectò est illa ⁿ Apostoli increpatio :

^k *Matt. 10. v. 9. Luc. 10. v. 4. 1 Loco sup. cit.*
^m *Cap. 52. v. 7. n Ad Rom. 2. v. 21. 22. 23.*

patio: *Qui prädicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris Idola, sacrilegium facis.* Justissimam dixi, quia non minùs quàm è tripode verùm illud est: *Carere debet omni vitio, qui in alterum paratus est dicere:* Si quam nimirum velit ex sua dictione melioris vitæ frugem ab aliis colligere.

Sic eorum quibus res sacræ ministrantur utilitas in ministris vitæ puritatem expetit. Sed illius, cùjus honori res illæ sacræ serviunt, suspicienda majestas, eandem omnibus titulis exposcit. Unde ad eam significandam, non dubito factum, ut in antiqua lege Hebræi, quemadmodum ex Lyrano ante notatum est, & quidem Sacerdotes templum ingressuri, ob venerandam loci Deo consecrati sanctitatem, pedes ablatis calceis nudarent, eosque etiam, ubi Thymiana Domino in altari erat offerendum, in mari æneo aqua laverent,

rent, juxta illud ° Exodi : *Et missa aqua lavabunt in eo* (mari nempe æneo) *Aaron & filii ejus, manus suas ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare, ut offerant in eo Thymiama Domino, &c.* Unde facilè colligitur, sacerdotes illos nudis pedibus templum ingredi solitos. Propterea etiam, ut doctè observavit P Gregorius Nyssenus in *Cantica*, cùm Dominus in antiqua lege cunctis membris sacerdotalibus ornamenta pulcherrima præscripsisset conficienda, nulla tamen de pedum calceamentis mentio : *Volens hoc ipsum pedi sacerdotali cultûs pulcherrimi loco esse, quòd ab omni tegumento nudis ac immunis esset, quia scilicet istis in sacro consistendum pavimento.*

Atque ut constet, quid per illam pedum nuditatem innueretur, idem rursus paucis interjectis proferens illud

O

• *Cap. 30. v. 19. & 20. p Oratione. 11.*

lud D. Joannis : *Non sum dignus, &c.* subjungit, *Solvere corrigias calceamentorum, idem est, quod calceos exuere, nempe abluere se. Nam qui pedes abluturi sunt, illud prius faciunt. Et quia Christus corrigiâ peccati (audis peccatum pro calceamento?) constrictus non erat; ideò præcursor testatur id se soli Christo facere non posse. Pedes igitur ab omni calceamento immunes, vitæ peccatorum sordibus defæcatæ, atque aded calceamenta ipsa peccatorum significationem exhibent. Si verò quis hîc ea expectet, quæ de Gentilium rebus sacris operantium nudipedalibus dicenda videbantur; Eum, ne tautologos sim, ad ea remitto, quæ ⁹superius exposita fuerunt.*

CAPUT XXXIII.

Tropologicè significatum per Calceamentum Corpus mortale.

Mortale Corpus hîc in Calceo speculanti mihi occurrit opportunè, quod ^a antea protuli, celebre dictum illud Romani Senatoris, qui felicem eum jactantibus amicis, quodd uxorem egregiâ formâ, generis claritate, divitiisque nobilem nactus esset, argutè respondit; *Vos quidem calceum hunc* (pedem ipso calceatum attollens) *pulchrum cernitis & elegantem: Ego verò qua parte pedem meum ladat probè sentio.* Hinc opinor nemo est, qui non facilè colligat, non aurum esse quodcumque relucet: neque quidquam tam in speciem jucundum, quod ærumnarum felle non sit conditum. O quàm fallaces externæ rerum species! Quis, si suis tantum credat oculis, bea-

O 2

tum

^a Cap. 24.

tum non judicet juvenem eum, cui vividus sanguis in oculis flammæ, in brachiis robur, in pedibus levitatem, in toto denique corpore vires & elegantiam conciliat? Nihil sanè in speciem optabilius. At si mentis acies interiora ipsius penetralia pervadat, quàm tumultuantes ibi dissidentium affectuum æstus, quàm graves animi & corporis in diversa tendentium rixæ! quàm turbidi fluctuantium hinc inde passionum motus! hos cùm intimo doloris sensu sæpius expertus ^b Apostolus, alto ducens suspiria corde ita conquerebatur: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Et eandem ob causam in has erumpebat querelas ^c Propheta Regius: *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* En ut insignes illos sanctitate viros mortale corpus urgebat; quod tamen ipsum exterius intuenti non nisi præclarum naturæ opus videri potest. Ita profectò

^b *Ad. Rom. 7. v. 24.*

^c *Psalms. 119. v. 5.*

fectò corpus ipsius animæ calceus est.

Sed id etiã aliæ docent rationes :
nam , ut omittam quòd cùm calceus
è mortuorum animalium pellibus fi-
at, aptum sit ejus quod morti obnox-
ium est symbolum : si calceus pedem
ipsum vestit , à quo motum accipit ;
si que magis propter pedem cal-
ceus , quàm propter calceum pes :
Idem quoque respectu animæ cor-
pus , quod scilicet animam tanquam
vestimentum operit : *d Pelle & car-*
nibus vestisti me. Ab eadem etiam
quidquid habet virium & cæterorum
vitæ munerum , totum illud acci-
pit : *e Inspiravit Deus in faciem ho-*
minis spiraculum vitæ , & factus est
homo in animam viventem. Magis
quoque propter animam corpus ,
quàm propter corpus anima : Nam
f anima plus est quàm esca , & corpus
plus quàm vestimentum. Præterea ,
quemadmodum ad iter obeundum
O 3 pedi

d Iob. 10. v. 11. e Genes. 2. v. 7. f Luc.
12. v. 23.

pedi calceus est utilis , cui tamen est oneri : Sic ad obeunda vitæ munia corporis consortium animæ est necessarium; ipsi nihilominus ita grave est, ut ad cœlos evolare cupientem suo pondere ad terram deprimat. & *Corpus enim quod corrumpitur , aggravat animam , & terrena inhabitatio deprimat sensum multa cogitantem.*

Quibus ita constitutis , hoc præfertim juvat ampliùs exponere, quòd ubi mortalis hujus vitæ curriculum pro immarcessibili corona est emetendum , calcei pedibus adjuncti sint oportet; id est necessarium ipsius corporis cum anima consortium : sed ita ut ^h *pulchri sint gressus filiae principis in calceamentis* , ut loquitur Sapiens. Ut nimirum anima , quæ per gratiam filia est principis Christi , *utatur corpore* , quemadmodum ait D. ⁱ Ambrosius , *tanquam calceamento , ad interioris opera virtutis : ad ministerium,*
non

& *Sap. 9. v. 15. h Cantic. 7. v. 1. i Serm. 17. in Psal. 118. 6. Gressus meos. &c.*

non ad precipitum: ad obsequium, non ad delectationem, ad obedientiam, non ad dissensionem: & in via sapientiae vestigium collocet. Quod fiet, si calceamentum suum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum mersit voragine: si castiget carnem suam, ne moretur ad cursum, & aruina pinguis pondere praegravetur. Haetenus sanctus ille doctor; cui succinens^k Cassiodorus, eundemque pari tenore locum exponens: In Calceamentis, inquit, sunt pedes animae pulchri, quando carne jam perdomitâ eâ utitur ut soleâ, vel sandalio; eaque spiritui jam non est oneri, sed ornamento: non pro vinculo, sed supplantari, &c.

Si verò quis aggravante ipsa terreni corporis mole liberiores sibi ad rerum coelestium intelligentiam optet aditum, non est quod id assequi possit, nisi prius solverit, juxta praeceptum Domini ad^l Moysen, *Calceamentum de pedibus suis*: Id est nisi carnalium cogitationum, ut loqui-

N 4

tur

^k In c. 7. Cant.^l Exod. 3. v. 5.

tur Divus Bernardus , *Involucra deposuerit*. Rursusque , si ad beatificum divini numinis intuitum idem adspiceret , Solutio item calceorum necessaria ; id est , animæ à corpore separatio : propterea , quòd non potest quisquam felicissimo divinæ visionis lumine perfundi , nisi priùs anima corporis vinculis exsoluta sit. Hinc D. ^m Dionysius rationem reddens , cur Angeli discalceati nudisque pedibus depingantur : *Hoc , inquit , ipsos significat solutos ac liberos , atque exterioris omnis adjectionis late puros esse , & ad divinæ simplicitatis similitudinem pro viribus tendere*. Poterat quidem alia proferri ratio ; ideò nudis pedibus Angelos depingi , quòd in cœlo resideant , quod quidem sancto templorum solo sanctius est , utpotè præcipuum & singulare , non tantùm beatarum mentium , sed etiam ipsius divini numinis domicilium. Sed eam hîc sequimur , quæ nostro servit instituto.

Et

^m *Lib. de Cœlesti Hierarchia cap. 15.*

Et certè , necessaria est illa pedum nuditas , atque ab omni corporeæ molis concretionelibertas , ad beatificum divini numinis intuitum : Cùm Deus ita merè purus putus spiritus sit , ut omnem prorsus corporei oculi , etiamsi totus sit lynceus , aciem effugiat. ⁿ *Deum nemo vidit unquam: Nec unquam videbit, oculis nempe corporeis.* ^o *Non videbit me homo, & vivet.* Pulchra ergo & optanda profectò , quæ nobilissimæ liberatis index est , ea pedum nuditas , sive corporeæ molis solutio : qua nempe fit , ut animus noster expeditus & alacer in felicissimam illam divinæ lucis contemplationem evolet.

Unde cùm ipsius animi nostri , quamdiu corporis calceo vinctus detinetur , statum intueor , mihi videre videor miseram illam Junonem , quam Poëtarum figmenta commemorant , in medio aëre suspensam hæsisse , cùm ejus pedibus duas

O 5 in-

ⁿ *Ioan. 4. v. 12.*

^o *Exod. 33. v. 20.*

incudes Juppiter appendisset. Ut testatur ꝑ Homerus, ubi sic iratum Junoni Jovem loquentem inducit.

Ἡ δ' ἐμέμνη ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ
ποδῶϊν

Ἄκμονας ἦκας δύο. αὐτὰρ ἐν αἰθέρι καὶ νε-
φέλῃσιν

Ἐκρέμω. Id est.

*An subit ut te suspendi, pedibusque
ligavi*

*Incudes binas. sublimis ab aethere at
ipsa*

Pendebas.

His equidem vineta compedibus Juno, quantum in altum nitebatur ascendere, tantum eam incudum gravitas ad terram deprimebat. Ita, ubi noster animus cupidinis coelestium subvectus alis in altum adspirat & contendit, aliunde terrenum corporæ molis pondus ipsum terram versùs etiam deprimit. Unde meritò con-
queri potest, ut apud ꝑ Alciatum ille:

Ὅτι

ꝑ *Æliad.* 15. ꝑ *Embl.* 123.

*Ut me pluma levat , sic grave mergit
onus.*

An non igitur verè liber animus ,
quando deposito corporis calcea-
mento nudipes & expeditus incedit ?
Ita equidem liber , ejusque tanta li-
bertas , quantâ majorem viri quique
nobilissimi optare non valeant. *Nu-
datio* , inquit † Rupertus , à terrenis
& corporalibus , qualis Moysi praece-
pta , solve calceamentum , &c. hominum
est principum.

Non ita tamen de alia pedum nu-
ditate sentiendum , quando nimirum
animus calceamentis spiritus , id est
virtutibus , quæ in sanctorum exem-
plis elucet , est destitutus : hæc
enim miseræ servitutis , est argu-
mentum. Unde sapienter idem † Ab-
bas : *Ancilla* , inquit , Evam intelli-
gens , *calcanens à serpente fuit admor-
sus , quia discalceata erat* : Illis utique
virtutum calceamentis. Cùm è con-
trario , ut idem quoque observat :

N 6 B. vir-

† *In c. 7. Cant.* † *Ibidem.*

B. virgo, quæ iis erat probè calceata, caput serpentis contriverit, juxta Propheticum illud edictum: Et ipsa conteret caput tuum. Sed hæc satis ad calceamenti cum corpore compositionem.

CAPUT XXXIV.

Tropologicè significata per Calceamentum veniæ peccatorum Spes.

Multa sunt equidem, quibus hominis in hac vita mortali conditio graphicè potest repræsentari. Sed nihil meo quidem judicio ad id aptiùs, quàm ipsum ut militem in bello, aut ut peregrinum in via contemplari. Quemadmodum enim definiente ^a Iobo, *Militia est vita hominis super terram*: Et talis quidem militia, ut juxta D. ^b Hieronymi sententiam, *Miles Christianus quotidie de vita periclitetur*: Ita dubio procul eadem

^a Genes. 3. v. 15.

^a Cap. 7. v. 1.

^b Epist. 13. l. 2. epist. famil.

eadem vita via est , cùm semper mutetur ; & ut ait idem ille ° Iob, *Nunquam in eodem statu permaneat* : Sed ab ortus initio usque ad occasus metam sine intermissione decurrat. Hoc ita se habere, facilè , credo , quilibet agnoscit. Verùm ut absolutior evadat instituta comparatio , suus etiam utrique , cùm militi , tùm peregrino, procinctus hîc assignandus. Etenim , si militi non tantùm debet esse galeâ caput opertum , loricâ pectus obarmatum , & gladio latus succinctum ; sed etiam speculatoriâ pedes calceati : Non minùs quoque peregrino , præter peram & baculum renesque succinctos , calcei sunt necessarij : quidquid alij contra senserint. Neque est , quod in probanda , quam utrobique statuimus , calceorum necessitate tantillum immoremur : cùm utriusque conditionis muneribus obeundis calceorum usum nemo nesciat esse maximè necèssarium.

Sed

Sed quis erit militis nostri viatorisve mystici procinctus? Omitto dicere, quod Christiano militi fides sit pro galea, firmitudo animi pro lorica, & verbum Dei pro gladio: quodque peregrinus charitatem pro perra, Crucis meditationem pro baculo, continentiamque pro renibus succinctis habeat: horum enim accuratior explicatio nos extra præsriptas calcei nostri metas educeret. Quos igitur homini, hujus vitæ militiam aut viam obeunti calceos tandem assignabimus? videndum, quid sit, quod militem per medias armatorum hostium turmas; quid peregrinum per mille viarum & latronum discrimina impellat intrepidum. Solent enim idè potissimum calcei pedibus induci, ut incedentes intrepidè per vias sentibus & viperis infestas gradientur. Sed in eo non necesse laboriosius inquirendo desudare. Notum enim illud est ^d Livij:

Ea

^d Lib. 4to

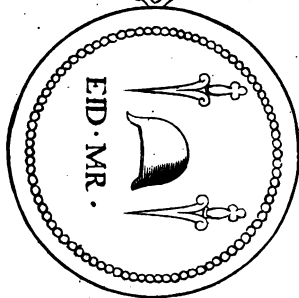
Eò impendi laborem ac periculum, unde emolumentum & honos speretur. Spes itaque, sive lucri, sive honoris & gloriæ, sive quietis, ea est, quæ efficaces omnino hominum animis subjicit aculeos, quibus incitati, quæcumque intercurrunt impedimenta facile superant, modò tamen quod appetunt id assequi se posse confident. Atque hoc est calceamentum, quo nostrum sive militem ad bellum, sive viatorem ad iter ineundum instruimus.

Ne verò gratis id videamur effingere, quid obsecro sibi volebat ille aquid D.^c Lucam Paterfamilias, cum reduci filio pannofo calceos inter cætera jubet afferri? Cur pilei, quod nudum ipsius caput operiret, non ita est sollicitus? Nihil in sacris literis ociosum: omnia plena mysteriis. Ut postremum hoc primum solvam, quod prioris momentum magis expendatur, graviusque appareat:

reat : Pileus libertatis symbolum est. Hinc cæso Iulio Cæsare Brutus mone-
tam, in qua expressus duos inter pu-
giones * pileus, excudit : quò se
Rempublicam extincto Tyranno in
libertatem afferuisse significaret Cùm
autem afortum illum malè quæsitā li-
bertas miserum reddidisset, pater
eum in suum dominium recipiens, de
pileo tacet, quò scilicet innuat filio
deinceps serviendum : Ita tamen, ut
ea servitus veram libertatem sociam
sit habitura. *Servire enim Deo regna-
re est.* Ita nihil necesse prodigo illi
pileum dare. Sed eidem calcei o-
mnino necessarij. Quid ita? Cùm fur-
væ tetræque scelerum imagines pec-
catoris animo obversantur, hincque
exulceratæ conscientiæ stimuli sic i-
psum miserè lancinant, ut semper ul-
tricem divini numinis vindictam ex-
pavescat, Quis Zethes aut Calais im-

f *Dion lib. 47.*

* Nummus autem Bruti, cujus hîc mentio facta
est, sic habet.

importunas illas ægræ conscientiae harpyias abigat? Quis clypeus minacia illa numinis irati tela retundat? Quod, uno verbo, pharmacum tanto malo medelam afferat? *Spera*, inquit D. & Augustinus, *in eo quem times: Confuge ad eum, à quo aufugisti: Invoca opportunè, quem superbè provocasti.* Sed quis inde fructus? *Spes*, ait ^h Apostolus, *non confundit.* Ita passim i Propheta Regius: *In te Domine speravi, non confundar in aeternum. Deus meus in te confido, non erubescam. In te speraverunt, & non sunt confusi. Omnes sustinentes te non confundentur.* Ad hanc ergo spem, quæ tantoperè est utilis & necessaria, apto symbolo significandam, pater ille familias reducem ad se filium amicè complectens, domesticis suis ait: ^k *Date calceamenta in pedes ejus.* Aptum dixi symbolum: Nam quemadmodum calcei minaces spinarum aculeos ob-

^g *Lib. Medit.*^h *Ad Rom 5. v. 5.*ⁱ *Psal. 30. 24. 21. 24.*^k *Luc. 15. v. 12.*

obtundunt, ne pedes lancinent: Ita spes inquietos spinosæ conscientiæ motus compescit, ne importuniùs animum exagitent: Dum nimirum qui aliàs Deum delictis suis infensum formidabat, eum deinceps misericordem propitiumque sibi ad eum confugienti fore confidit.

CAPUT XXXV.

Anagogicè significata per Calceamentum aterna beatitudinis Spes.

QUemadmodum hominem supremus omnium rerum arbiter, in hac vitæ mortalis conditione, tanquam militem in bello, aut ut peregrinum in via constituit: Ita etiam hos illi fines terminosque voluit esse præscriptos, ut exantlatis illius militiæ itinerisve laboribus tandem aliquando conquiesceret, meritamque laborum suorum mercedem assequeretur. Iustissimum hunc atque suavissimum divinæ providentiæ

tiae ordinem probè cognitum habebat ^a Apostolus, cùm hæc ita confidenter enunciaret: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, &c.* Hinc profectò spes illa emergit, quæ, ut idem loquitur ^b Apostolus: *Tuta firmaque anima anchora usque ad interiora velaminis incedit.* Id est, qua noster animus, non tantùm ipsam sibi pollicetur divini numinis benignitatem, qualem in hujus vitæ curriculo mortales experiuntur; sed audacioribus subvectus alis, ad immensas illas, quæ in æternis cœlorum adytis reconditæ sunt, divinæ largitatis divitias totus anhelans adspirat & contendit.

Et hæc quidem spes illa est, qua tanquam calceo instructus animus, omni prorsus abjecto metu intrepidus, ^c *Super aspidem & basiliscum ambulat, conculcatque leonem & draconem:*

^a 2. *Ad. Tim. cap. 4. v. 7.*

^b *Ad. Heb. 6.*

v. 19.

^c *Psal. 90. v. 13.*

nem : Facile inquam avaritiam, invidentiam, superbiam, iracundiam, & cætera ejusmodi monstra superat. Unde licet antea calceamentum illud, quod recepti in gratiam filij pedibus voluit ^d pater familias induci, aptum illius spei dixerimus esse symbolum, quæ circa peccatorum veniam occupatur : Idem nihilominus etiam commodè nobis hanc æternæ beatitudinis expectationem repræsentat. Quisquis enim cum Deo in gratiam rediit, ejusmodi calceamento censendus est instrui, ut non tantum deinceps in offenso pede queat vitiorum monstra proterere, sed etiam alacriter ad æternæ felicitatis lauream convolare. Atque ad eam mentem, Tertullianus, ubi militi Christiano militiæ insignibus exauurato gratulatur : *Si speculatoriam*, inquit, *morosissimam pedibus absolvit, Spe calceatus donativum Christi expectat*. Spe utique bonorum illorum in-

^d Luc. 15. v. 22. ^e Lib. de cor. mil. cap. 1.

indeficientium , quæ in hujus vitæ agone legitimè certantibus , in cœlis reposita fervatur.

Quidni verò hanc cœlestium bonorum expectationem aptè calceamenti symbolo dicamus expressam ? Id etiam apud Ezechielem ita significatum licèt animadvertere , si ritè ad mentis illius libram ejusdem verba expendantur. Cùm enim per eum Dominus Deus Israëlitico populo beneficia exprobraret , quæ in eum effusa manu contulerat , inter cætera sic ait , *† Calceavi te hyacintho* : Quid aliud quàm spem illam cœlestium adumbrat ? *Per hyacinthum* , inquit post Philonem D. & Hieronymus , *qui coloris est aërei , cœlestia significantur*. Aptè id quidem : Sed res ut clarior eluceat , accuratiori indiget explanatione. Quamobrem solvendus hîc nodus occurrit , An per hyacinthum flos , an lapis debeat intelligi. Si enim flos , eum non cærulei , sed pur-

† Ezechiel. Cap. 16. v. 10. & In hunc locum.

purpurei esse coloris plerique omnes
consentiunt. Unde illud ^h Persij de
Causidico toga purpurea induto :

*Hic aliquis cui circum humeros hya-
cinthina lana est.*

Et coloris illius ratio videtur locum
duplici fabulæ dedisse , qua quidem
hyacinthus & Ajax in eum florem
dicuntur commutati : ubi nimirum
illius folia eorundem purpureo co-
lore perfusa fuerunt : vel certè effu-
sus idem cruor flos ut primùm na-
sceretur effecit, Qua de re sic ⁱ O-
vidius :

*Ecce cruor qui fusus humi signaverat
herbas,*

*Desinit esse cruor , Tyrioque nitentior
ostro*

*Flos oritur , formamque capit quem
lilia , si non*

*Purpureus color his , argenteus esset
in illis,*

Quod

^h Sat. 1. v. 32. ⁱ Lib. 10. Metam. Fab. 5.

Quod si flos ille purpureus, quid illi cum aëreo cæruleove colore potest esse commune? De lapide non minùs videtur posse dubitari; cùm eadem utriusque nomenclatura eundem etiam utriusque colorem suggerat intelligendum. Lapidum namque id nominis omninò videtur inditum, quòd florem colore repræsentet.

Sed si flos, si lapis intelligatur, utrobique spei symbolum stare potest immotum. Hyacinthus enim ille flos purpureus nihil aliud est, quàm rubrum nostrum lilium, ut ex antecedentibus Ovidij verbis facillè potest colligi. Unde, cùm sponsa, in ^k Canticis, sponsi sui labia cùm liliis comparat, his verbis: *Labia tua lilia distillantia*, &c. Vult ea esse non pallida, cujusmodi vulgò sunt lilia, quòd sanè esset in vitio: Sed rosea & corallina, seu purpureo quodam splendore rutilantia; sicut lilia purpurea, quæ teste ^l Dioscoride

in

^k Cap. 5 v. 13.

^l L. 3. cap. 99.

in Syria sunt laudatissima : Si autem hyacinthus lilium , ecquid adumbrandæ spei aptius unquam potest excogitari ? Lilium , five candidum , (five rubrum , nihil refert.) spei singulare est hieroglyphicon. Id docent plerique veteres nummi, in quibus una parte * lilium , altera verba hæc: SPES POPULI ROMANI. expressa videntur. Unde princeps ^m Poëta , dum Marcellum proprio illustrat emblemate :

— *Spes, inquit, unica nostri
Tu Marcellus eris , manibus date lilia plenis.*

Et significationis illius ratio non à

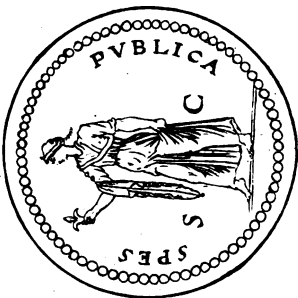
P

co-

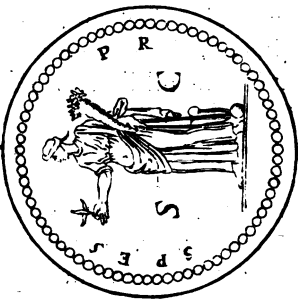
^m *Æneid.* 6. v. 883,

* Dissentit hac in parte Antonius Augustinus in suo antiquitatum Romanarum Hispanarumque libro , dialogo 2. qui herbam trium dumtaxat foliorum esse existimat , seu primum illud germen , quod jacto grani semine nascitur , & cujus , ut veteri verbo dicitur , *spes* adhuc in gramine est. Nos benigne lector , ut liber suus cuique sensus sit , ex veteribus nummis tam illum tibi damus , qui lilium exhibet , quàm qui trifolij figuram repræsentat : nec quidquam causæ est , cur non eadem res utroque modo satis commodè adumbrari possit.

Vespasiani

Hadriani

colore petenda, sed ab eo, quodd lili-
um etiam excisum efflorescat. Hoc
enim spei familiare, quodd rebus affli-
ctis meliora semper expectanda sua-
deat. ^a *Etiam si occiderit me Deus, in-*
quiebat ille, in ipso sperabo. Quam-
obrem calceatus hyacintho pes, ani-
mum spe instructum aptè significa-
bit.

At de cœlestium expectatione hic
quæstio est? Et hanc quoque hyacin-
thus lapis potest adumbrare. Licet
enim eadem floris & lapidis appella-
tio, eundem utrique colorem videat-
ur assignare; unde quidam hyacin-
thum cum cœlo nihil habere simili-
tudinis possent arbitrari: unus ta-
men ^o Marbodæus viam nodo sol-
vendo, reique explicandæ aperit,
cùm docet: *Hyacinthorum tres esse*
species, primam rubei coloris, & vocari
granatos; Secundam cinerei, & dici ci-
trinos; Tertiam denique carulei, & vo-
cari venetos. Quo discrimine consti-

P 2

tu-

^a *Iob. 13. v. 15.* . ^o *Cap. 7. da Syl.*

tuto, si postreman hyacinthorum speciem, omittis duabus aliis, hîc spectemus; An non jure per cæruleum illum hyacinthi veneti colorem, qui aliàs cælestis appellatur, res cælestes intelligemus? Hæc Philoni, D. Hieronymo, Hugoni, Lyrano atque aliis mens. Poterant quidem tres illæ species singulæ ad sensus mysticos ita revocari, ut calceatus hyacintho pes animum ostenderet charitate rubrum, humilitate cinereum, & sapientia cæruleum: vel qui cùm ira exardescit, igneum ruborem; cùm vehementi metu percellitur, citrinum; & cùm invidia rumpitur, cæruleum seu lividum colorem prodit. Sed hîc rubos ejusmodi non excutio. Itaque calceatus hyacintho pes, expressam nobis imaginem exhibet, animi, qui præpetibus spei subvectus alis *Obviam*, ut loquitur D. P Hieronymus, *Domino graditur in aëra, & ad cælestia regna festinat.*

Un-

P *In c. 16. Ezech.*

Unde 9. Apostolus , cū ejusmodi spe caliceatus , jam animo per ampla cœlorum palatia exspatiaretur : *Nostra* , inquit , *conversatio in cœlis est.* Ita ejus insists vestigiis Ecclesia sic inter cœtera Deum orans preces suas concipit : *Da quasumus, ut inter mundanas varietates ibi nostra fixa sint corda , ubi vera sunt gaudia.* Et certè quemadmodum in calceamentis pulchri sunt gressus hominis , cū ejus pedibus sic aptè calceamenta cohærent, ut non follicent: Ita tum demum anima incessus decore præcellit, cū suos affectus æternæ beatitudini sic affixit , ut ab ea divelli se nunquam patiatur.

Sed ut tandem concludam, quemadmodum olim inter Gentiles,

Scortea non ulli fas est inferre sacello :

Qudd res mortuæ , qualia sunt ex mortuorum animarum pellibus cal-

P 3

cea-

9 *Ad Philip.* 3. v. 20. 1 *Ovid.* 1. *Fast.*

ceamenta, divino numini cerum spe-
 abominabiles : Ita non est, quæc spe-
 spe quadam futile, vividoque beum
 rum operum spiritu destituta, sibi pu-
 tet aditum in æterna cœlorum adyta
 patefactum iri. Beatitudinis illius
 præmium spei quidem propositum
 est, sed quam Petrus Apostolus *spem*
vivam appellat. Hæc planè spes &
 fiducia, quæ nascitur ex patientia, ex
 bonis operibus, atque aded ex testi-
 monio bonæ conscientiae, juxta do-
 ctrinam^b his locis expressam: *Patien-*
tia probationem operatur, probatio ve-
rò spem. Qui benè ministraverint gra-
dum bonum sibi acquirent, & multam
fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu,
Si cor nostrum non reprehenderit nos,
fiduciam habemus ad Deum. Hæc in-
 quam spes viva & perfecta ita dubio
 procul ad immarcessibilem æternæ
 felicitatis gloriam deducit, ut quod
 inter varias vitæ mortalis angustias
 diu speravimus, tandem aliquando
 possideamus. EPI-

^c *Ad Rom. 5. v. 4 & 5. Iac. 1. v. 3. 1. Ioan. 3.*

Unde 9. E P I L O G U S.

spe cal
cor! **I**Æc habui, quæ de Calcco anti-
quo & mystico scriberem. Plu-
ra forsitan & meliora plerique vel-
lent. Sed iis operosius respondere
iam non est animus aut propositum.
Neque me juvat ullis verborum le-
nociis aliquam huic operi com-
mendationem aucupari. Quodcum-
que illud est, utendum offero. Si pla-
cet, ametur: si non, alia, eaque me-
liora præferantur per me licet. Alij,
ut foecunda semper est invidorum se-
ges, livoris œstro perciti, genuinum,
opinor, in me meamque opellam in-
figent. Quibus nihilominus, ut pro
malo bonum rependam, benè esse vo-
lo, Morbonamque precor, ut iis suum
morbum auferat. Non enim placet
istud reponere:

*Ventre crepent medij quos premit invi-
dia.*

Alios denique à malevoli animi con-
tagio

P 4

tagio

tagio liberos , quibus nota mea conditio, subibit fortè mirari, atque aded hæc amicè suggerere : Ergone sic ab equis , quod ajunt , ad asinos , à suggestu ad fellam , à pileo ad calceum ; uno verbo à studiis Theologicis ad humaniores litteras recurris ? Et his quoque , ut mihi semper arrisit ingenuitas , ita ingenuè lubensque domanus. Quid facerem ? *Trahit sua quemque voluptas.* Cùm enim mihi superioribus annis ferias ab argutis scholæ Theologicæ tricus volens indixissem , ut in otio negotium aliquod quærerem, placuit interdum ea relegere , quibus àntea fueram impensè delectatus. Sed ne quisquam me tanquam divinæ illius sapientiæ desertorem iure posset incusare, gemmas etiam atque aurum à sacris litteris & Sanctorum Patrum monumentis studiosè conquisivi , quibus ut elegantiorum volui calceo, meo concinnitatem afferre , ita symbolum aliquod meæ in sacrarum littere-

rerarum studiis operæ simul exhiberem. Quod si jactum hunc dextro Hercule cecidisse comperero, nascetur fortè cum tempore talis occasio, quæ mihi de rebus aliis gravioribus scribendi argumentum suppeditabit.

F I N I S.

P S

I N

INDEX AUCTORUM.

Qui in Balduino laudantur, explicantur aut illustrantur.

A.

A <i>Bulensis.</i>	253
<i>Acta Apostolorum.</i>	114. 258. 287
<i>Ælianus.</i>	41. 76
<i>Æneas Silvius.</i>	292
<i>Alanus de Insulis.</i>	275
<i>Alciatus.</i>	78. 291. 322
<i>Alcuinus.</i>	289
<i>Alexander Neapolitanus.</i>	38. 40. 47. 82. 201. 235
<i>D. Ambrosius.</i>	282. 318
<i>L. Andronicus.</i>	96. 150
<i>Angelus Politianus.</i>	14
<i>Angelus Rocca.</i>	265
<i>Angelomius.</i>	271
<i>D. Antoninus.</i>	257
<i>Antonius Augustinus.</i>	337
<i>Appianus.</i>	192. 194
<i>Apuleius</i>	74. 137. 138. 198
<i>Aristophanes.</i>	235
<i>Aristoteles.</i>	15. 269
<i>Artemidorus.</i>	15. 60
<i>Athenaus.</i>	91. 215
<i>D. Augustinus.</i>	217. 257. 286. 287. 309. 311. 330
<i>Ansonius.</i>	124

B.

B <i>Aradius.</i>	259
<i>D. Basilus.</i>	11. 276
<i>Beda.</i>	289
<i>D. Bernardus.</i>	249. 320
<i>Blesensis.</i>	30. 118

<i>Blondus.</i>	63
<i>D. Bonaventura.</i>	253. 258
<i>Boschierus.</i>	289
<i>Budaus.</i>	167. 191
<i>Burgensis.</i>	259

C.

C <i>Ceremoniale Pontificum.</i>	30. 95. 114. 264
<i>Cajetanus.</i>	259
<i>Canticum Canticorum.</i>	120. 275. 285. 294. 296. 318. 319. 323. 336
<i>Capella.</i>	20
<i>Capitolinus.</i>	124. 179. 180
<i>Cardanus.</i>	223
<i>Carthusianus.</i>	253
<i>Casalius.</i>	82. 144. 159
<i>Cassianus à Puteo.</i>	144
<i>Cassiodorus.</i>	185. 296. 319
<i>M. Cato.</i>	69. 92. 171. 172
<i>Catullus.</i>	15. 99. 102. 163
<i>Cephisodorus.</i>	115
<i>D. Chrysostomus.</i>	186. 222. 257
<i>Ciacconius.</i>	106
<i>Cicero.</i>	13. 16. 36. 63. 69. 102. 103. 131. 135. 196. 197
<i>Clandianus.</i>	113
<i>Clemens Alexandrinus.</i>	115. 116. 222. 233
<i>Claverius.</i>	36. 169
<i>Cochleus.</i>	292

Co.

INDEX.

Codex Theodosianus. 184
Codinus. 182
Concilium Moguntiacum.
 228
Concilium Senonense. 70
Corrippus. 94. 184
Covarruvias. 187
Cartius. 47

D.

D *Aniel Propheta.* 302
Delrio. 241
Dempsterus. 81
Digesta. 169. 214
Dio Cassius. 91. 93. 110. 122
 123. 328
D. Dionysius. 320
Dioscorides. 336
Durandus. 276. 289
Durantis. 289

E.

E *Cclesiasticus.* 300
Egesippus. 125
Eginhardus. 53. 185
Elias R. 120
Epictetus. 198
Eratosthenes. 194
Eutropius. 52. 73
Ezechiel. 230. 272. 307
 334. 340

F.

F *Enestella.* 89
Festus. 87. 89. 92
 97. 171.
Florus. 226. 283
Froissardus. 31
Fulbertus Carnotensis. 289
Fulvius Ursinus. 106

G.

G *Alenus.* 136
Gellius. 97. 135
Gersonus. 70. 71. 255
Glicas. 228
Glossa interlinearis. 294
Gregoras. 183
D. Gregorius Magnus.
 279. 296
D. Gregorius Nazianzenus. 280. 310
D. Gregorius Nyssenus.
 298. 313
Guilhelms parvus. 294

H.

H *Erodianus.* 28. 193.
 194
Herodotus. 13. 18. 214
Hesychius. 189. 193. 197
D. Hieronymus. 46. 112
 167. 208. 254. 260. 290.
 304. 324. 334. 340.
Homerus. 322
Honorius Augustodunensis. 296
Horattus. 14. 65. 71. 88.
 109. 155. 160. 163.
 231. 235. 261.
Hugo Cardinalis. 344

I.

I *Acobus.* 310. 344
Immanuel Rabbi.
 246
Innocentius. 289
D. Joannes. 109. 265. 278.
 314

P 6

Job,

INDEX.

Job. 89.268 317.324.
Joel. 308
Josephus. 125.227
Josue. 225
Isaias. 85.112 120.212.
 269.274.286.299.310.
 311.
Julianus. 100
Isidorus. 38.80.89.103
Judith. 88 111.112
Ivo Carnotensis. 31.291
Justinianus Imperator. 187
Justinus. 124.225
Juvenalis. 4.14 71.77 90.
 122 126.147.156.168.
 174.195.226.236.237.
 303

K

K *Rantzins (Albertus)*
 293
 L.

L *Aërtius.* 40.138.235
Lampridius. 52.53
Laxius. 100
Liber Regum. 271.274
Licetus. 126
Lipsius. 65.100.
Livius. 104.134 326
D. Lucas. 113.253.254.
 256 298.311 317.327.
 330.333
Lucianus. 15 115.199.230
Lucretius. 197.215
Lyrans. 88.212.253.309.
 312.340

M.

M *Anilins.* 103 186
Marbodans. 339

Marcilius. 74
Marcus. 109.113.256.
 258.285.287.297
Marlianus. 62.63
Martialis. 13.29 49.72.
 77.108 155.157.160.
 166

Martyrologium Romanum.
 42

Matham (Jacobus) 180
D. Mathaus. 109.254.298
Mercurialis. 55.260
Menander. 121
Monstreletus. 33
Moyfes. 7.8. 13.25 120.
 225.240.248.273.294.
 301.309 313.317.319.
 321.324
Musonius. 212.233

N.

N *Aham.* 286
Nicephorus. 183.268
Nicasas. 280

O.

O *Naphrius.* 61
Oppianus. 223.293
Orleansius. 214
Oforius. 28
Ovidius. 10.75.98 156.
 207.226.231.237.299.
 304.335.336
Olaus Magnus. 19.40
Olaus Wormius. 40

P.

P *Agninus.* 88
Pamelius. 21
D. Paulus. 276.285.286.
 311

INDEX.

311.316 330. 332. 342
Paulus Diaconus. 94.228
Paulus Venetus. 46
Persius. 4. 96. 133. 168.
 240.335
Petronius. 36. 196
D. Petrus. 342
Philo Judæus. 334.340
Philostratus. 34. 40. 81. 86.
 233
Phranxex. 94. 192. 183
Pindarus. 49
Pinetius. 90
Plato. 13
Plautus. 16. 48. 98. 108
Plinius. 6. 19. 24. 25. 32.
 49. 51. 53. 60. 63. 64. 89.
 90. 102. 112. 123. 126.
 141. 164. 217. 218. 224.
 230. 237. 238. 301
Plutarchus. 47. 121. 154.
 191. 234
I. Pollux. 37. 111. 206
Pomponius. 52
Propertius. 13. 155. 156.
 161. 237
Prudentius. 22. 102. 220.
 225. 268
Psaltes Regius. 11. 243.
 246. 271. 276. 286. 290.
 307. 316. 330. 332
Pyrrhus Lygorius. 55. 63

R.

R *Henanus.* 208
Ribera. 28
Rosinus. 61. 81
Raffus (Sextus) 62
Rupertus. 276. 278
Rath. 241

S.

S *Abellicus.* 61
Spartianus. 54. 72. 93.
 138
Liber Sapiencia: 318
Salisburyensis. 175
Salmeron. 27
Salustius. 113
Samuel. 241
Savarns. 158
Scaliger. 69. 147. 171
Seneca Philosophus. 47. 123.
 161. 162. 189. 190
Seneca Tragicus. 162. 232
Servius. 167
Sidonius. 171. 173. 174.
 207. 209. 211
Statius. 77. 82
Stevanus (Josephus) 29.
 273

Stobæus. 213. 233
Strabo. 13. 19
Snarez. 259
Suetonius. 104. 122. 124.
 128. 134. 161. 167. 213.
 217. 230. 240. 300

T.

T *Acitus.* 104. 110
Targum Chaldaeo-
rum. 120
Terentius. 98. 109. 120
Terentianus Maurus. 96
Tertullianus. 20. 21. 22. 41.
 54. 66. 67. 74. 95. 122.
 128. 129. 134. 137. 138.
 165. 175. 177. 199. 208.
 215. 218. 219. 227. 229.
 239. 333
Teschemacherus. 116
Theo-

INDEX.

<i>Theophilactus.</i>	280	<i>Victorius.</i>	115
<i>Theophrastus.</i>	100	<i>Virgilius.</i>	74.96 99 148.
<i>D Thomas.</i>	281		150.154.157.168.197.
<i>Tibullus.</i>	98.208 237		221.232.283
<i>Tiraquellus.</i>	38.82	<i>Ulpianus.</i>	29
<i>Titianus.</i>	40.145 265	<i>Volaterranus.</i>	63
<i>Toletus.</i>	259	<i>Vopiscus.</i>	39.72.74.84
<i>Torrentius (Levinus)</i>	61		
<i>Trebellius Pollio.</i>	180		
<i>Turnebus.</i>	89.137.196		
		X.	
		X	
		<i>Enophem.</i>	14
		Z.	
		Z	
		<i>Onatas.</i>	80

IN-

INDEX ALPHABETICUS.

Rerum & verborum memorabilium.

A.

A Acrospphyria.	}		{	206
Alcibiadæ.				201
Ambracides.	}		{	206
Amyclidæ.				202
Amphisphyra.				206
Anaxyrides.				204
Aphracta.				205
Argiæ.	}	Calceorum Species.	{	203
Autapodia.				204
Abruptio corrigiæ inter calceandum malum omen.				216
Accumbendi mos apud veteres.				260
Adam primus calceorum opifex.				5. 6
Adami perizomata è ficuum foliis ad quid.				8
Adorandi ritus in quo positus.				268
Ægyptiorum papyracei calcei.				19. 20
Ægyptiorum puellæ nudipedes.				235. 236
Ægypti Reginis urbium reditus pro calciario assignati.				214
Ætoli bellaces uno pede peronati ad bellu gra- diebantur.				169
Alexandri numismata calceis alligata.				186. 222
Aluta quid sit.				14
Americanorum vestes pleræque ex avium plu- mis.				19
Amantium subtiles nequitiae.				222
Amoris antidotum ex Cardano.				223
				Amoris

INDEX.

Amoris effigies insignis.	243
Α' μροτι ποδὲς 108 five ambidextri Cothurni.	152.
153	
D. Andreæ sandaliū etiam nunc in Hispania.	
259	
Angeli quare discalceati pingantur.	320
Animæ à corpore solutio ad Deum videndum necessaria.	ibid.
Animæ corporis calceo solutæ libertas.	ibid.
Animantibus à natura inditum se suaque tueri.	7
Antiochi luxus etiam in bello.	125
Antoninus Imperator linteis calceamentis usus	28
Α' νυα' δ' α' νος qui dicantur.	110
Apollo sandaliarius unde dictus.	61
Apostoli sandalijs, non calceis usi.	113. 260
Apostolorum sandalia quæ.	113
Apollinis Pythij Soleæ expressæ.	101
Aquilæ Tzangarum proprium ornamentum.	
182. & seqq.	
Aquilicia quid & unde.	227
Argenteis soleis calceati muli.	50
Arguta solea five crepida.	99. 100
Augusti in inducendo calceo superstitio.	217
Aulæa pellicea auro inducta.	185
Aurati Consulū calcei.	ibid.
Aureæ Bassæ matula.	49. 50
Aurea calceorum vincula.	186. 187
Aurea Deorum sandalia.	115
Aureis soleis calceata Poppeæ jumenta.	49
Aurelianus morum dissolutorum corrector.	

I N D E X.

ctor.	73
Aurelianus calceos Mulleos cereos , albos & hederaceos viris tulit , mulieribus reliquit.	
ibid.	
Adorare quid.	268

B.

B Aculus crucis symbolum.	326
Bæotes Crupeziphori.	38
Barbæ Guyfiacæ , Pernoniæ , Marchionif- sæ.	202
Baucides calceorum species.	205
Basilides Regum calcei.	203
Baxeæ quid.	137
Beatitudo spei proposita in præmium.	342
Beronice Regina nudipes vota solvit.	227
Blautæ Calceorum species.	205
Boëthius ex Plinio primus calceorum opi- fex.	6
Bruti nummis insculptus pileus , quare.	328.
329	
Bruti nummus expressus.	ibid.

C.

C Alcaria quibus ad talos amputata	239
Calcaria unde dicta.	5
Calceamenta Christi portare quid mysticè si- gnificet.	278
Calceamenti cum corpore comparationes.	
317. 318	

Albi.

I N D E X.

Albi.	74. 75
Argentei.	46
Aurati.	185
Aurei.	47 & seqq.
Cærulei.	183. 184
Coriacei.	12 & seqq.
Ærei.	41
Fenestrati.	116. 117.
Ferrei.	40 & seqq.
Gemmati.	51 & seqq.
Juncei.	24 & seqq.
Lanei.	166
Calcei Lignei.	34 & seqq.
Lintei.	28 & seqq.
Lunati.	76. 77. & seqq.
Lutei.	163
Nigri.	71. 72
Papyracei.	18 & seqq.
Plumbei.	55. 56.
Purpurei seu rubri.	94
Repandi.	68. 69
Rostrati.	70
Serici.	30 & seqq.
Spartei.	22 & seqq.
Straminij.	27
Virides.	72. 73
Uncinati.	67 & seqq.
Calceamenta militum fortia esse debent.	39
Calcei vox unde derivata.	5
Calcei à foricibus erosi malum omen.	216
Calcei pedibus inducti quare.	326
Calcei sinistri pro dextro inductio malum omen.	

INDEX.

omen.	216
Calcei togæ socii.	134
Calcei auro inducti.	185
Calceorum color varius.	71 & seqq.
Calceorum origo.	5. 6
Calceorum materia multiplex. 12. 18. 28. 34.	
46. 55. 58.	
Calceus in hostieum solum projectus belli signum.	246
Calceus natans & latus incuriæ signum.	207
Calceus Sparteus expressus.	23
Calceus Ligneus expressus.	35
Calceus Plumbeus expressus.	56
Calceus veterum Romanorum descriptus.	67.
expressus.	68
Calciarum quid.	214
Caliga militare calceamentum 112. ejus figura expressa.	127
Caliga Maximini quid.	124
Caligata militiæ.	122.
Caligatus, militis epitheton.	ibid.
Caligæ derivatio.	38
Caligæ clavatæ.	124 & seqq.
Caligæ ad crus medium protensæ.	132
Caligæ altæ à solo fuere.	129. 130
Caligula unde dictus.	124.
Calopodia quid. 39. expressa.	ibid.
Campaga quæ calceamenta.	179
Campaga expressa.	181
Campaga reticulata quæ.	180
Campagorum usus Imperatoribus familia-	ibid.
ris.	Eana-

I N D E X.

Canabia foeminarum calcei.	205
Candor in pedibus puritatis symbolum.	264
Capucinatorum sandalium expressum.	101
Capucinatorum sandalia Apostolicis similia.	113
Cardani ridiculum amoris remedium.	223
Carinus Augustus gemmeis fibulis utebatur.	84
Carbatinae.	15
Carnifices olim urbis domicilio exclusi.	16
Caroli Magni calceamenta auro gemmisque insignia.	53
Carrectum quid.	26
Castorum olim templum, nunc S. S. Cosmae & Damiani.	63
Cessio juris per calcei solutionem significata.	241
Catonis elegantissima responsio.	217. 218
Cato laboris patientissimus.	234
Chirothecarum detractio ignominiosa.	239
Chirothecae jactus cujus rei symbolum.	246
Christus an calceatus incesserit.	252. & seqq.
Christus Dominus an nudipes incesserit.	ibid.
Christus unus idemque homo & Deus.	281
Cinctuti vocati veteres Romani.	240
Clavi caligarum ferrei, argentei & aurei.	124
Clericis prohibiti calcei cornuti & fenestrati.	70
Coenaturi Soleas deponebant.	106
Comœdi plebeio sermone loquebantur.	160
Conipodes senum calceamenta.	204
Cothurnus Venerus expressus.	146
Con-	

I N D E X.

Consules quando calceis auratis usi.	185
Concilium Senonense quando celebratum.	70
Concilium Moguntiacum quando celebratum.	223
Corporis & animæ dissidia.	316
Corpus aggravat animam.	318
Corrigiam calceamenti solvere quid mystice.	280. 281
Corrigiæ abruptio malum omen.	216
Cortices arborum materiam calceis olim præbuerunt.	36
Cothurni ἀμφοτέρωθεν sive ambidextri quomodo intelligendi.	152. 153
Cothurni purpurei.	151
Cothurni Gallici & Turcici expressi.	146
Cothurnis cakeati aliis altiores.	144
Cothurnorum cum calceis affinitas.	149
Cothurnorum structura quæ.	144
Cothurni pro stylo gravi & tragico.	154
Crepidæ unde dicantur.	99
Crepidæ Græcorum, & mulierum, & Philosophorum calceamenta.	133. 137
Crepidarum & solearum affinitas, earumdemque discrimen.	99
Crepidæ pallij comites.	134
Crepidæ cum Gallicis quomodo eadem, quomodo discrepantes.	133. 134
Crepidæ ferreæ.	42. figura 34.
Cruce frontem signare primi Christiani soliti.	218. 219. 270
Crucem nudipes Heraclius portat.	229
Crucis signum quam efficax.	220
Cru-	

I N D E X.

Crupezia.	37
Cruz aurea Pontificum sandaliis impressa cur. 265 & seq.	
Cybele.	22

D.

D eus oculo corporeo videri non po- test.	321
Deus primus calceorum author.	8
Demetrius aureo calceo usus.	47
Diabathra viris mulieribusque communes cal- cei.	204
Dircis Soleæ expressæ.	101
Diocletianus gemmas calceis addidit, quo fine.	265. 267
Dipodia focculi lanei.	204
Discalceati per ludos Romani quomodo.	105
110	
Discinctum esse infame olim habitum.	240
Divinitatis calceamentum caro humana.	11
276	
Divinitatis humanitati conjunctæ cum pede calceato comparatio.	277
Dominij in rem aliam symbolum calceus, quare.	243
Dux Nivernensis, legatus Henrici Magni ad Paulum V. Sexaginta mulos habuit qui dum Romam ingrederentur soleis argen- teis erant calceati.	50

Effe-

INDEX.

E.

E Ffœminati perones qui.	175
Elegantes fœminarum crepidæ & perones.	137. 175. 176
Eloquentia Cothurnata.	158
Eloquentiæ cum probitate conjunctæ vis.	283. 284
Embades Tragœdorum calcei.	203
Embata comœdorum.	ibid.
Empedocles ferreo calceo usus 40. montis	
Ætnei flammis abreptus.	41
Endromides Dianæ calcei.	205
Episcoporum sandalia quæ.	118
Evæ calcaneus à serpente morsus, quare.	323
Eumarides viris mulieribusque communes calcei.	204
Exautorationis militis exemplum infigne.	239
Excalceatus pro Soleis exutus.	106
Exempla veterum per calceum significata.	293. 294 & seq.
Exemplum bonorum contra pravorum antidotum.	295

F.

F Austinz olim templum nunc S. Laurentij.	63
Fenestrati calcei expressi.	117
Fenestræ reticulatæ quid.	182
Ferreæ solæ pedibus martyrum suffixæ.	42
Ferrei calcei.	ibid.
Fibulæ	

I N D E X.

Fibulæ eburneæ nobilium calceis olim ad-	
sutæ.	82
Fidei dubiæ homo, cothurnus.	153. 154
Fidei maritalis erga uxorem exemplum infu-	
gne.	245
Figulorum vicus ubi Romæ.	62
Fœminarum genus curiosum.	137. 176
Fœminarum calcei olim albi.	74
Fœminæ larvatæ.	177
Fœminæ pretiosi cultûs ambitiosæ.	53
Follicantes calcei qui.	207. 208
Frigoris rigidi signum Phocion calceatus.	234
Frontis cruce signandæ consuetudo vetu-	
stissima.	218 219
Fulliensium sandalium expressum.	101

G.

G Alea fidei symbolum.	326
Gallicæ quid. unde dictæ. Quomodo	
crepidis similes aut dissimiles.	133 & seqq.
Galliæ Regum calcei pompatici quales.	33.
184	
Galli qui crudeles, monstra.	42. & seqq.
Galli qui hæretici.	ibid.
Galeri Balignæi.	202
Gallorum calcei quales nunc.	203
Gemmæ calceis additæ.	54
Generatio Christi utraque inenarrabilis.	282
Germani veteres peronati.	169
Germanus peronatus expressus.	170
Globulis ornati nobilium fœminarum calcei.	

I N D E X.

Gothorum barbarie Latini sermonis puritas corrupta.	179
Gothorum perones setosi.	173
Græci atque Romani antequam calcearentur pedes inungebant.	215
Gymnæophistæ olim pelliti.	13
Gypso pedes venalium notati.	236. 237

H.

H ebraei mulierem foras prodeuntem scortum vocabant.	161
Heliogabali calceamenta gemmis sculptis insignita.	53
Hernici Magni simulachrum in ærario Sardonisiano quale.	33
Heraclij memorabile factum.	229
Hernici populi Italiæ, peronibus usi, 168. uno pede tantum peronati.	169
Hercules Gallicus.	284
Hercules tragicus repræsentatus.	142
Herculis nodus proverbium.	281
Hæreticorum lusus crudelis.	42
Heroës olim proceri.	143
Hispanorum calcei quales.	203
Hispanorum calcei Spartei.	22. & seqq.
Hordearium quid.	214
Hyacinthi flos unde.	335
Hyacinthi lapidis tres species.	339
Hyacintho pes calcæatus quid.	ibid.
Hyacinthus spei symbolum.	337
Hyenæ lingua, pellis, umbra, canibus metum incutit.	224

Q

Hypicli

INDEX.

Hypicli & Hypochismata calcei viriles. 204

I.

- I** Chthiophagorum ædificia è Ceterum offi-
bus. 19
- Idumæa gentiles & alienigenas significat. 247
- Imperatores olim sericis usi calceamentis. 34.
32
- Imperii insignia in calceis expressa. 94
- Incarnationis mysterium insolubile. 281
- Indi quibus calceis olim usi. 34
- Infirmus ordo militiæ *caliga* dictus. 123
- Interpuncti calcei auratis & purpureis pretio-
siores. 198
- Joppensis coriarius D. Petri hospes. 17
- Joppe ubi sita. *ibid.*
- Iphicratides calcei. 202
- Isidis sacerdotes discalceati. 22
- Isidis sacerdotum pedes papyro involuti. 20
- Italicarum, Hispanicarum, & Turcicarum
mulierum calceamenta, seu cothurni. 146.
- Judithæ sandaliis Holofernes in amorem pel-
lectus. 111. 112.
- Julius Cæsar Mulleis utebatur. 93
- Julius Cæsar adolescens discinctus. 240
- Julius Proculus tumultuantes Romanos com-
pescit. 283
- Juncea Moïsis ut Ægyptiorum calceamen-
ta. 26
- Juncea Christi Domini corona. *ibid.* & seq.
- Juncorum ferax Ægyptus. 25
- Juncus marinus spinosus, qui alias *ἰχθυόχορδος*
aliàs

I N D E X.

aliàs Rhamnus , alias correctum.	26
Juno in aëre suspensa quomodo.	321. 322
Juvenalis acerrimus vitiorum censor.	145
147	

L.

L Anius pro carnifice.	16
Laconicæ Laconum calcei.	201. 202
Lancorum soccorum usus ad calorem.	166
Larvæ nunc fœminæ nobiliores.	177
Larvis utebantur olim non nisi infames Comici.	ibid
Libertatis index nuditas quæ.	321.
Lignæ solæ damnatorum pedibus inductæ.	36
Lignæ solæ tibicinum.	37
Lignei calcei viliorum.	ibid.
Lilium excisum efflorescit.	339
Lilium in nummis expressum.	337. 338
Lilium rubrum ut & candidum.	ibid.
Lilium spei symbolum.	ibid.
Linei primùm Romanorum Pontificum calcei.	263
Linei Sacerdotum Alexandrinorum calcei.	192
Linei calcei dicti udones , alias focci.	165. 166
Lineorum calceorum usus ad mundiciem.	ibid.
Lipsij laus.	65
Lorica constantiæ symbolum.	326
Lunata pellis.	13
Lunati Patriciorum calcei.	76. 77.
Lunulæ quid in calceis Senatorum. quis earum usus. cui calceorum parti adfutæ.	78 & seq.

Q 2

Lun

I N D E X.

Lunatorum calceorum origo.	81
Lunatus Patriciorum calceus expressus.	83
Lycurgus Lacedæmoniorum pueris pedum nuditatem præscripsit.	235

M.

D. M Agdalena Christi pedes abluit.	253
Marcellus spes populi Romani.	337
Materiæ cum ædificij fundamento & rudi ta- bula comparatio.	57. 58.
Matrimonij symbolum calceus.	243
Matrimonium in speciem jucundum, sed sæpè molestum.	ibid.
Malum omen ex abrupta calceamenti corri- gia veteres sumebant.	216
Menacij calcei.	204
Meretricium foris vagari.	161
Mesoperculæ fœminini calcei.	205. 206
Militia caligata.	122
Militis Christiani procinctus.	326
Mimi & Pantomimi inter comicos numerati. 159.	
Minianus Juppiter pro miniato.	196
Molere quid.	88
<i>Molat alteri uxor mea quid.</i>	89
Momus Veneris crepidam caput.	100
Mors seriò meditata dæmonem frangit.	304
Mortem qui cogitat omnia contemnit.	ibid.
Mortis cogitatio petulantes affectus coërcet. 300	
Mortis symbolum calceus.	ibid.
	Mo.

I N D E X.

Moses calceamenta solvere jubetur quare.	26.
309. 319	
Mosis calceamenta ex junco marino contexta	26
Moses omnium scriptorum primus.	247
Mulierculæ rusticanae superstitionis.	220. 221
Mulierum in calceandi & vestiendi ratione luxus.	95
Mullare unde, & quid significet.	87
Mullei primum proprii Regum calcei, deinde patriciorum, tum etiam mulierum, postea Imperatorum.	92. & seqq.
Mullei unde dicti.	87. 88
Mullei elegantibus futuris insignes.	90
Mulleus nobiliorum calceus.	92. 93
Mulleorum alta compositio.	91
Mulleorum color rubeus.	93. 94
Multiformis calceus quis.	199
Mystica calceorum interpretatio à cap. 25. usque ad finem.	

N.

N Arta quid. 40. eadem expressa.	ibid.
Nigra Philosophorum Phæcacia.	194
Nigri Senatorum calcei.	71
Nobilitatem in talis habere quid.	86
Nobilitatis nota in calceis quæ.	76. & seqq.
Nofides fœminarum calcei.	206
Nudipedalia usurpata in templis, in processibus, in superstitionis, in fœneribus, in magicis, in bello: à viatoribus, viris principibus, puellis & servis.	224. & seqq.

Q 3

Nu-

I N D E X.

Nudipedia foeminini calcei.	205
Nudipedes cujus rei symbolum.	314
Nudis pedibus olim Sacerdotes templum ingrediebantur.	312
Nuditas pedum quæ libertatis, quæ servitutis index fit.	321. 323
Numismata Alexandri calceis addita.	186. 222
Nuptiarum recusatio per calcei solutionem significata.	244
Nyctipedes foeminini calcei.	205
Nymphides sponsalia calceamenta	19. 205

O.

O bstragula fuere in omnibus tum virorum tum mulierum calceis.	76
Obstrigilli qui & unde dicti.	103
Ocreæ aliis Anaxyrides.	204
Odium naturale canum & hyenæ.	293
Odium naturale ovium & luporum.	291. 292
Opisthocrepidæ foemini calcei.	205
Orleansij laus ab eruditione & eloquentia.	214
Ornatus splendidior in sacris & majestatem conciliat, & pietatem excitat.	269
Osculandi crucem mos antiquus & pius.	268

P.

P Allium proprius Philosophi habitus.	139
<i>Pantoufles</i> quid.	140
Papyracei Ægyptiorum calcei.	19
Papyraceis membranis calceati sacerdotes Hidis.	20
	Pa-

I N D E X.

Papyri membranæ olim ad scribendum usur-	ibid.
pataæ.	
Papyrorum copia in Ægypto.	19
Patientia spei & fiduciæ parens.	342
Patriciorum & Senatorum calcei lunati.	77
Peccata viperis similia.	307
Peccatorum mors.	ibid.
Peccatorum sordes.	ibid.
Pedes intecti pro Soleis.	104
Pedes calceati mortis meditationem sugge-	
runt.	300
Pedes exalceati agiles.	233
Pedila calceamenta quæ.	204
Pedis offensio in limine malum omen.	211
Pelles crudæ primùm conficiendis calceis	
usurpataæ.	14
Pelliceis vestibus Adam indutus quare.	8. 9
Pelliceis vestibus induti Gymnosophistæ, Scy-	
thæ; Persæ & primi Romanæ curiæ Sena-	
tores.	13
Pellis lunata quid.	ibid.
Pellium concinnatores urbibus exclusi qua-	
re.	15. 16
Pelyntra pedum fasciæ.	204
Peregrinationis symbolum calceus.	280
Peregrini procinctus pera, baculus, & calcei.	
326	
Peregrini schema pileus & pero.	175
Peribarides ancillarum calcei.	205
Pero aliorum atque aliorum plus minusve ele-	
gans calceus.	167. & seq.
Perones è crasso crudoque corio confecti.	178
178	
Q 4	Pe-

I N D E X.

Perones effœminati quare sic appellati.	177
Perones fetoli.	171. 174
Pero unde dictus.	167
Peronum laxa amplitudo. 168. ad mediam tibiam procurrebant.	ibid.
Persarum subligacula pellicea.	18
Persicæ Persarum calcei.	59. 202
Pes liber levi focco indutus.	163
Pes natans seu follicans quid.	207. 208
D. Petri hospes Joppensis coriarius.	17
D. Petri solea Romæ asservata.	258
Phæcasia lintea Sacerdotum calceamenta.	194
& seqq.	
Phæcasia Philosophorum coriacea.	ibid.
Phæcasiatius Philosophi epitheton.	189. 190
Phæcasiatius miles non miles.	196
Phæcasia unde dicta.	193
Phæcasiani dij pro Phæcasiatibus.	196
Phæcasiorum pretium.	191
Phittacides fœminarum calcei.	206
Phocion ruri, ac militiæ nudo semper incedebat pede.	234
Pictores & Poëtæ in fingendo audaces.	261
Pileus libertatis symbolum.	328
Pontificum Romanorum calceamenta non semper eadem.	263
Poppeæ Neronis uxoris luxus.	49
Prodigo reduci data calceamenta quare.	327
328	
Proschemata senum calcei.	204
Purpurei calcei Imperatorum proprii.	94. 184
Purpurei cothurni,	151
Pur-	

I N D E X.

Purpureum lilium hyacinthus.	336
Purum idem quod album.	74

Q.

Q uadragesimæ initio inspersi capitibus cineres quid significant.	301
Querimonia gravis in Gallorum hæreticorum crudelitatem.	44

R.

R edemptio humana difficilis.	274
Religionis ergo depositi calcei.	225
Religionis parens paupertas.	289
Religio parens opum.	ibid
Renes succincti continentiaæ symbolum.	326
Reipublicæ Romanæ centum Senatores ab initio tantum fuere.	80
Repandi calcei qui.	69
Reticulataæ fenestræ.	182
Reticuli campi qui.	180
Retinaeula calceorum.	211
Rhodiæ sandalij species.	205
Rhamnus quid.	26
Rhodiaceæ Rhodiorum calcei.	203
Romani veteres à luxu alieni.	85. 86
Romani in convivij Soleas deponebant.	106
& seq.	
Romani in convivij, & spectaculis utebantur Soleis.	105
Romanis infame discinctum esse.	240
Romanorum calcei qui & quales.	66. & seqq.
Romulo è vivis sublato tumultuantur Romani	283
	Ro-

I N D E X.

Romulus post mortem visus cui & quomodo.	ibid.
Rubus ardens incombustus.	247. 248
Rubri calcei ab Imperatoribus ad Pontifices traducti.	95.
Rusticorum calcei perones.	167

S.

S acrae Scripturae sensus multiplex.	250
Sabotz quid.	37
Salarium quid.	214
Samson ex Hebraeorum mente Philistinorum mulieres subigere coactus fuit.	88
Sandalij sua fuere integumenta.	114
Sandalia Græcis suam debent appellationem.	119
Sandalia novis nuptis prælata.	121
Sandalia Pontificum qualia.	118
Sandaliarius Apollo quare sic appellatus.	61
Sandalia quæ, qualia, quibus usurpata, elegantia, inelegantia, purpurea, aurea, fenestrata, aperta superne ibidemque operta, sacra, profana. Illorum vox an Hæbrea, vel Græca vel Latina.	M.I. & seqq.
Sandaligeri qui.	108. 121
Sandaliotis dicta Sardinia.	112
Sandaliis calceata Judith.	111
Sandaliis cur Pontifices utantur.	290
Sandalothecæ quid.	121
Scortea templorum ingressu prohibita.	264

Scor-

I N D E X.

Scortum Hebræis dictum foras prodierit	161
Scaligeri lepidum dictum in Italicas mulieres:	147
Scriptorum improprie locutiones sandaliorum notitiam minus liquidam efficiunt	111
Scythicæ Scytharum calcei.	§9. 202
Seleucides fœminini calcei	206
Senatoris Romani dictum notabile.	243. 244
315	
Serici Pontificum & Imperatorum calcei.	31
32	
Servitutis argumentum pedum nuditas.	323
Sicyonia calcei delicati, muliebres & amatorii.	197
Sicyonia candida, tenuia & interpuncta.	198
199	
Sicyoniorum pretium.	199
Signum crucis in calceando veteribus usurpatum.	218. 219
S. Silvestri indones.	29. 265
Simiæ quomodo capiantur à venatoribus.	301
Smindyridij à Smind. sic dicti calcei.	204
Socci comicorum & fœminarum calcei.	159
161	
Socci aliis calceis induti	164
Socci deaurati.	165
Socci fœminarum gemmati.	164
Socci lanci, lintei & cilicini.	166
Socci fuerunt tenues & humiles.	164
Soccorum color luteus.	162
See-	

I N D E X.

Soccus pro humili stylo.	160
Solea piscem, trabem & calceum significat.	97
Soleæ quæ, quales, quibus usurpatæ, quando, ubi. quomodo, an cum crepidis eadem, an discrepantes.	98. & seqq.
Soleæ corrigijs adstringuntur.	103
Solearum proprium nullum habere tegmen. ibid.	
Solutio calcei cessionis symbolum.	242
Solutio calceorum ignominiosa.	238. 239
Spartum quid.	24
Speculatoria caliga.	128
Speculatoria morosissima quare sic appellata. ibid.	
Speculatoria quid & unde dicta. ibid. & seqq.	
Spei symbolum calceus.	327
Spes animæ anchora, læsæ conscientæ motus componit, non confundit, ducit ad gloriam.	332. 342
Spuere in calceum dextrum alexicacum quibusdam creditum.	218
Statuæ Nabugodonosor interpretatio.	302
Sternutare inter calceandum malum omen. 216.	
Straminei calcei.	27
Subula quid & unde dicta.	88
Subulones qui.	ibid.
Superstitiosa veterum in calceatu Religio 216	
Sutores ubi Romæ habitarent.	60. & seqq.
Sutorum primus Adam.	6
Suturæ mulleorum elegantes.	90
	Sy-

I N D E X.

Syriæ lilia purpurea laudatissima. 336 337

T.

- T** Abularum varias effigies exhibentium
descriptio. 305
- Templum Castorum & Pacis ubi Romæ.
62. 63
- Tensus cothurnus & Tentipellium quid. 207
- Terra primùm inarata frugum ferax. 10
- Tertulliani laus. 144. 219
- Tertulliani locus de signo crucis. 218
- Thessalides Thessalorum calcei. 203
- Tomento stipati calcei quare. 208
- Tragicæ personæ Reges & Reginae. 151. 152
- Turcarum calcei quales. 65
- Tympani lupini sonitus oves terret. 292
- Tyrrhenica Minervæ sandalia. 205
- Tzangarum vox an Latina. 178. 182
- Tzangarum usus exilio & confiscatione bo-
norum prohibitus. 184
- Tzangæ cum campagis eadem, purpureæ, ad
mediam tibiā protensæ, aureis aquilis in-
signes, eademque propria Imperatorum
calceamenta. 182. & seqq.

V.

- V** Aria & vana veterum in calceatu super-
stitio. 216
- Udones lanei, linei & cilicini. 166
- Udones linei aliquando summis pontificibus
usurpati. 263. 264
- Udones unde dicti. 29
- Udo-

I N D E X.

Edonum & foccorum affinitas.	166
Velutum purpureum Præsulum & Episcopa- lium pedum ornatus.	31
Venalitiorum nota quæ.	236
Venaticus Cothurnus.	150
Veneris crepidam carpit Momus.	100
Verbum divinum per Incarnationem abbre- viarum, & tamen immutatum.	281
Vestēs confectæ ex pellibus cæſorum anima- lium plerisque olim in usu fuisse.	13
Vestiarium quid.	214
Villarum pretia uno filo insuta.	46
Vincula pro soleis sive sandaliis.	98
B. Virgo caput serpentis contrivit quomo- do.	324
Virum soleis, foccis & sicyoniis esse calcea- tum turpe olim habitum.	103. 162. 197
Vitellius Messalinæ pedes excalceandos petit 161. ejus focculum inter togam & tunicam gestabat assidue.	ibid.
Vitriariorum vicus ubi Romæ.	62
Uncinati calcei à lunatis distincti.	172
Unguentis inuncti pedes ante calceatum.	215
Uxoris cum calceo comparatio.	243. 245

Z.

Z Ethes & Calais harpyjarum propulsato- res.	328. 330
Zisæ mortuo detracta pellis, ex eaque Tym- panum confectum.	292. 293
Zonarium Reginæ quid.	214

F I N I S

IVLI NIGRONI
GENVENSIS
DE
CALIGA VETERVM
Differtatio subseciva.

*Qua declaratur, quid ea sit Latinis scripto-
ribus, in Sacra Scriptura, Iure Civili,
ac lapidibus vetustis.*

Editio novissima aucta, emendata, & figuris
æneis exornata.

AMSTELÆDAMI,
Sumptibus ANDRÆ FRISL.
c101002XVII.

TYPOGRAPHUS

LECTORI.

M*Iraberis benigne Lector,
cur calceis caligas, fe-
minalia, ut vulgò fertur, te-
gumentis pedum subjecerim: sed
bunc tibi scrupulum Nigronus
eximet, qui caligas calceamen-
ti speciem esse solidis rationi-
bus demonstrat, ut jam vel
propter argumenti similitudi-
nem sine piaculo fraudandus
hoc tanti viri labore non fue-
ris. Nunc id te rogatum volu-
mus, ut quando commodis tuis
licitum est, quicquid in nobis
est virium & ingenij, majora
meditantem favore tuo prosequi
se dedigneris. Vale.*

J V L. N I G R O N I.
G E N V E N S I S

D E

CALIGA VETERVM

Dissertatio Subcesiva.

CAPUT I.

Scribendi causa, & propositio rerum dicendarum.

IN dictionario Latinæ linguæ, cui Calepino nomen est, atque in thesauro Ciceroniano Marij Nizolii ad verbum *Caliga*, falsa quædam inhæsit interpretatio, quâ dicitur esse tiliarum tegumentum, quod ab Italica *Calza* nuncupatur. Qui error, cum in omnes ferè vocabulorum collectiones infusus est, tum verò in thesaurum Italica Latinaque lingua, Petri Gale-

Error
quo-
run-
dam in
Caligæ
notio-
ne.

lesinii nomine prænotatum :
 quem virum senem adolescens
 ipse doctissimum existimabam,
 ac suspiciebam. Versabatur in
 eadem caligine Glossa, in *L. A*
caligato. Cod. de Nuptiis, cum
 militem caligatum scripsit ab
 ocreis ferreis dici. Nec agno-
 vit errorem Antonius Nebris-
 sensis, probans in *vocabulario*
juris opinionem Glossæ. Joa-
 nes quoque Fernandez. *Lib. 3.*
Thesauri scripturarum capite 16.
 verbo *Calceamenta*, de tegu-
 mento tiliarum, non pedum
 intelligit Angeli verba ad S Pe-
 trum in *cap. 12. Actuum Apo-*
stolicorum, Calcea te caligas
tuas. Idem videtur Joanni Ste-
 phano Duranto *Libro 2. de ri-*
tibus Ecclesiæ Catholicæ, capi-
te 9. §. 21. quamvis retineat
 hujus loci vulgatam editionem.
 Quam tamen ex ejusdem vocis
 ignorance, damnant sectarii
 qui-

quidam, meritò ipsi notati ac damnati ob hanc causam ab Jacobo Gretsero Soc. Jesu, *tomo primo defens. Card. Bellarm. l. 2. c. 14. §. Defenduntur actus Apostol. num. 6.* Nomenclator quoque Hadriani Junii d. a. in eadem re peccat, *cap. 76.* qui caligam interpretatur tibiærum integumentum, & *caligas follicantes* apud S. Hieronymum *epistolâ 22. ad Eustochium*, femoralia usque ad talos demissa, quæ Itali vocant *calze marinaresche* & nautis sunt in usu. Nec dubito, quin alii multi ex his turbidis fontibus hauserint eundem errorem: quem miror à tot doctis viris, qui Calepinum recognoverunt atque auxerunt, nondum fuisse notatum atque erasum.

2. Est igitur Caliga, bonis Latinis scriptoribus, priscis juris consultis atque Imperatori-
Quid sit caliga; sci-
bus,

licet
calcea-
men-
tum
milita-
re.

bus, in jure civili, lapidibus-
que vetustis Romanorum, *pe-
dum integumentem*, & *calcea-
menti militaris genus*, quo Roma-
ni milites gregarij ac manipulares
in bello & castris potissimum ute-
bantur: in sacra verò Scriptu-
ra pro calceamento pariter su-
mitur, à militaribus non absi-
mili, quo pedes tantum mu-
niuntur. Quo fit, ut caligæ cru-
rum, aut tibiæ operimenta,
non sint: quæ cruralia & tibia-
lia, probati scriptores dicunt.

Non
est cru-
rum,
non fe-
mo-
rum
indu-
men-
tum.

Multò minus hæc vox femorum
indumentis aptari potest signifi-
candis; quæ *feminalia* nomi-
nantur à Suetonio, & interpre-
te sacrorum bibliorum: *femo-
ralia*, tum ab eodem interpre-
te, tum à S. Benedicto & aliis
scriptoribus Ecclesiasticis: *suc-
cinctoria* & *campestria* ab Ho-
ratio, Asconio, & S. Augusti-
no: *Subligacula* à M. Tullio.

Quam-

Quamquam hæc posteriora vocabula, propriè sumpta, breviora pudendorum tegmina significant, ut observat post alios Iacobus Pontanus noster in *Ovidium* l. 5. *trist. eleg.* 11. De his omnibus videantur, quæ diximus in *commentario ascetico regula* XIII. *communium numero* 8. & quæ post me scripsit Ioannes Lorinus noster in *caput* 6. *Levitici* v. 10.

3. Quæritur, num *braca*, seu *bracca*, sive etiam *bracha* & *braccha* (his enim quatuor modis scribitur hoc vocabulum) femoralia sonent; & lis adhuc videtur esse sub iudice. S. Hieronymus, quem secuti sunt Ecclesiastici scriptores in *cap. 3. Danielis*, asserit nomine bracharum, femoralia significari, *quæ usque ad poplites & genua veniunt*. Declarans enim Sacerdotalem habitum in *episto-*
An
bra-
chæ
sunt fe-
mora-
lia.

stola 128. *ad Fabiolam*, inter cetera de hoc genere vestimenti: *Gracè περισκελῆ à nostris feminalia, vel brachæ usque ad genua pertingentes.* S. Ambrosius *l. 1. offic. c. 18.* referens verba Exodi 28. præcipientis fieri linea feminalia Sacerdoti, producit si-ve suam, si-ve aliorum versionem hoc modo: & *facies illis brachas lineas, &c.* ivit in eandem sententiam. S. Isidorus *libro 19. Originum cap. 21. & 22.* docens femoralia dici quoque brachas; & B. Alcuinus *l. de divinis officiis, cap. de vestibus* declarans quid sint feminalia veteris Sacerdotis, ait, *Hujusmodi habitus ita notus est in nostris regionibus, ut ex eo Gallia braccata denominata sit.* In *cap. 3.* Danielis adhibita est hæc vox, ubi de tribus pueris dicitur: *Et confestim viri illi, vineti, cum braccis suis, & tiaris, & calceamen-*

mentis, & vestibus, missi sunt in medium fornacis ignis ardentis.

Joannes Maldonatus noster in *cap. 3. Daniels num. 21.* braccam ait hoc loco, vestis esse genus incompertum: & non defuisse apud Hebræos, qui femoralia sint interpretati. S. Hieronymus in *Commentario Danielis cap. 3.* tradit verbum Hebraicum à Symmacho versum in *αιαξυγιδας* esse: quâ voce The-saurus linguæ Græcæ multis auctoribus probat, braccas, & femoralia significari. Videtur huic interpretationi adversari, quod subdit idem S. Hieronymus, ab Aquila, & Theodotione redditum pro braccis, *Saraballa*; quæ vox in eodem capite *num. 94.* substituitur pro *braccis*, in repetitione vestimentorum, quæ per miraculum non sunt combusta. Verùm ex eodem S. Hieronymo, tibialia &

cruralia significari videntur per *Saraballa*; quòd id vocabulum crura quoque tibiaeque denotet. Responderim, vel braccas illorum juvenum fuisse femoralia, protensa aded, ut tibiae attingerent, aut operirent, qualia dixi *num. 1.* nautarum esse femoralia: vel certè, quamvis primaria notione *Saraballa* fuerint tibiatarum indumenta, tamen usu populi sæpè veras notiones detorquentis, postea significare cœpisse tegumenta femorum, quæ tibiis proxima sunt. Idem accidit in periscelidibus. Nam etsi *κέλεξ* sit crus, unde periscelides; tamen non tibialia dicuntur periscelides, sed femoralia. Itidem *ἀναξυρίς* interdum ad pedum indumenta porrigitur apud probatos auctores, quæ communiter ad femorum tegmen pertinet. Hinc apud Suidam, & Hesychium synony-

onyma sunt *φινινάλια*, *ἀναξυρίδες*, *Βράκια*. Juvat hanc significationem braccarum, cum pro femoralibus sumuntur, Itolorum lingua, qui ex bracharum corrupto vocabulo, quævis femoralia *Braghe* appellant, & femoralia inflata, seu follicantia *Bragoni*.

4. Obstant huic notioni profani scriptores antiqui, & linguæ Latinæ scientissimi, apud quos *Bracca*, vestimenti genus est intonsum, & varij coloris, ut tradit Diodorus *libro 6.* quod *Barbarum tegmen* dicitur à Cornelio Tacito *libro 2. historiarum*: quo Galli braccati dicti sunt populi provinciam Narbonensem incolentes. Quamquam in usu præterea fuit Vangionibus, Persis, Sarmatis, alijsque gentibus sub arcum habitantibus, quoddam arcendo frigori aptissima vestis esset. Operiebat enim

Braccarum nomine vestis totius corporis significatus:

enim totum ferè corpus. Ovidi
us. *l. 3. tristium, elegia 10.*

Peilibus & sutis arcent mala frigora braccis.

Oraque de toto corpore sola patient.

Pomponius Mela *lib. 2. de situ Orbis, capite 1.* Scythiam Europæam describens, & mores Sarmatarum: *Totum braccati corpus; &, nisi quâ vident, etiam ora vestiti.* Plura de forma braccarum legi possunt apud commentatores Ovidii, Cornelij Taciti, & Pomponij Melæ; nec non apud Lazarum Bayfium *libro de re vestiaria cap. 20.* Rabbi Abraham, ut refert Maldonatus noster, intellexit apud Danielelem in verbo illo Hebraico, quod in braccas, & sara-balla versum est, vestem superiorem; quæ, quia non arsit evidentius miraculum reddidit: ut
etiam

etiam Maldonatus *num.* 21. & 94. probat.

5. Conciliari possunt hæ duæ Con-
sententiæ quemadmodum facit cilian-
idem Maldonatus *num.* 21. si tur
dicamus braccas primævo usu con-
significasse priscis Latinis, ge- trariæ
nus quoddam superioris vestis, senten-
variæ, intonsæ, frigori pellen-
do ob magnitudinem aptæ, quâ
induti erant tres pueri, coniecti
in fornacem Babylonis. Quo-
niam verò demittebatur usque
ad genua, tegebatque femora,
& fortasse tibias & crura, usu
posteriorum adhibita est eadem
vox ad appellanda femoralia, &
verò etiam tibialia, ut in relatis
locis patet. Atque hæc dicta sint
per digressionem in gratiam ad-
olescentium studiosorum, ut
habeant plura vocabula, qui-
bus femoralia, & tibialia no-
minent Latinè; neve putent, su-
blata caliga, femora, & crura
in-

integumentorum vocabulis nudata fuisse.

Divi-
fio dif-
ferta-
tionis,

6. Redeuntēs igitur ad institutam disputationem, stabiliamus illustremusque positionem descriptam *num. 2.* communem ac receptam à tot viris doctis, Atque ut caligo, quæ in caligæ notione mentibus adolescentiorum posset offundi, discutatur, tres in partes dissertationiunculam tribuam. Primâ probabitur, *caligam esse pedum indumentum*: secundâ, *spectare ad militiam primævo usu*: tertiâ & postremâ, *de materia, & forma ipsius differetur.*

CAPUT II.

Caligam esse pedum indumentum.

1. Ar-
gu-
men-
tum à

I. **P**robabitur decem argumentis, Caligam esse calceum in Latino sermone. **Primum**

mum fumitur ex cognomine ^{cogno-}
 C. Cæſaris Romanorum Impe- ^{mine}
 ratoris quarti, qui *Caligula* mi- ^{Cali-}
 litari joco dictus eſt, ex Sueto- ^{gula.}
 nio Tranquillo, in *Caligula*
cap. 9. atque id à *Caliga*. Auſo-
 nius in Monſtichis :

Cajus cognomen Caliga, cui ca-
ſtra dederunt,

& in tetraſtichis de XII. Cæſa-
 ribus :

Poſt hunc caſtrenſis caliga cogno-
mine Cæſar.

Speſtavit rem eandem Sidonius
 Apollinaris in *panegyrico Aviti*
verſu 105. cùm Imperatores e-
 numerans dixit :

Et caligas Caij, ClaudI cenſura
ſecuta eſt.

Hujus cognominis occaſionem
 Cornelius Tacitus *libro 1. An-*
nalium his verbis narrat, & ſi-
 mul

mulquid esset caliga declarat :
Quem militari vocabulo CALIGULAM appellabant ;
quia plerumque ad concilianda
vulgi studia , eo tegmine pedum in-
duebatur. Expende lector , eo
tegmine pedum , quod non nisi
caliga erat , seu caligula , quæ
parva est caliga , conveniens Ca-
jo , qui puerulus educabatur in
castris. Sextus Aurelius Victor
in Caligula : Quia natus in exer-
citu fuerat , cognomentum calcea-
menti militaris , id est , caligula
sortitus est. Dio Cassius Græcus
historicus , libro 57. ut in edi-
tione Latina legitur : Quòd in
castris enutritus militaribus cal-
ceamentis , pro urbanis , uteretur.
 Quid clariùs dici potuit ab his
 tribus historicis antiquis ?

2. Ar-
 gu-
 men-
 tum
 aucto-
 rit. in-

2. Secundum argumentum est
 auctoritate Italorum interpre-
 tum Cornelii Taciti, qui Etruscâ
 linguâ Tacitum nobis loquen-
 tem

rem reddiderunt. Tres legi; terpre-
tum I-
talo-
rum. Hadrianum Politem, Georgium Datum, & Bernardum Davanzatum. Primus caligas vertit, *Borzachini soldateschi*. Atqui vox hæc *Borzacchini* nominatibus designat calceos quosdam, qui à pedibus ad mediam usque tibiam perveniunt. Melius meâ sententia secundus interpretes (ut colligetur ex forma caligæ, de qua *capituli* 4. n. 1) qui vertit caligas, *Calzari*. Liguribus autem, & nonnullis alijs Italiæ populis, atque in primis Etruscis, qui principatum in Italica lingua tenent, *Calzaro* calceus est, ut vox ipsa corrupta innuit, & docet Academia Florentina, quæ à furfure cognomentum habet, in *suo Vocabulario*. Tertius non modò caligam interpretatus est *Calzaro*: sed etiam eleganter ac propriè Caligulam, *Calzarino* convertit, quasi

quasi dicas *Calceolum*; vocabulo usus Italis diminuente, atque ad amussim Caligulæ respondente. Ac ne quis hæreat, in hac interpretatione, idem Bernardus in notis ad eum Taciti locum, declarat, caligas, quas *calzari* verterat, soleas esse, nudo pedi alligatas; quæ descriptio proba est, ut in *capite 4.* demonstrabitur *ex columna Trajani, & arcu Constantini.* Quamobrem Gaspar Sanctius, qui caligas Petri calceos esse intelligit, ut suo loco cum laude referam *numero 26.* non metuat in *cant. 5. numero 100.* dicere *Caligulam à calceamento militari denominatum*: quando historici temporum illorum vicinissimi hoc docent, & tot viri eruditissimi historicorum horum explana- tores confirmant.

3. Ar-
gu-
men-

3. Tertium argumentum est
communis sententiæ virorum
pru-

prudentissimorum, ac de re literaria benemeritorum ex omnibus gentibus, qui, ut caligam militarem calceum esse dicunt, cum de Caligulae cognomine differunt; sic calceamenti genus esse docent, cum vel leges civiles, vel sacram Scripturam, vel historicos scriptores veteres interpretantur. Non est animus hinc recensere omnes, ne longum faciam, sed aliquot nobiliores. In eorum numero sunt, Philippus Beroaldus in *Suetonii Caligula cap. 9.* Levinus Torrentius, & Marcellus Donatus in *Suetonii Augusto cap. 25.* Justus Lipsius in *notis ad Cornelium Tacitum l. 1. Annual. cap. 42.* Pierius Valerianus *l. 40. Hieroglyph. §. manipularis.* Petrus Ciacconus *libro de Triclinio* sub finem. Antonius Augustinus *libro de numismo. dial. 7.* ubi ait inter cetera, caligâ

tum
senten-
tia lit-
tera-
rum.

ligâ vix pedem tegit. Ioannes Antonius Valtrinus Soc. Iesu l. 3. *de militia Romana cap. 13.* Martinus Delrio Societatis ejusdem *parte 1. sacror. adagial. num. 17.* Iacobus Gretserus ejusdem Ordinis *tomo 1. defens. Card. Bellarm. lib. 2. cap. 14. §. Defenduntur actus Apostolici num. 1.* Addantur Iurisperiti, quos in legum quarundam interpretatione referam *cap. 3. num. 3.* Adjungantur multi Theologi sacræ Scripturæ interpretes, quos producam in illustrandis duobus Scripturæ sacræ locis, *Genesis 14. & Actuum 12.* in quibus caligarum mentio est, ut videbitur inferius *n. 21. & n. 23. & seq.*

4. Argumentum
usum
Latinorum
histori-

4. Quartum argumentum est usus historicorum Latinorum veterum, qui caligam pro calceamento, potissimum militari, usurpaverunt. Cornelium Tacitum, ac Sex. Aurelium Victor-

Ætorem , quorum verba *num. 1.* ^{rito-}
 transcripsi , prætermitto ; quia ^{rum.}
 repetere supervacaneum est. Af-
 fero Justinum *lib. 38. extremo,*
 de Antiochi regis exercitu lo-
 quentem : *Argentis certè , auri-*
que tantum , ut etiam gregarij mi-
lites , caligas auro figerent , procul-
carentque materiam , cujus amore
populi ferro dimicant. Quod hîc
 caligæ sint pedum munimenta,
 colligitur tum ex verbo *procul-*
carent , quod neque tibialibus,
 neque femoralibus aptari po-
 test : tum ex clavis , quibus cal-
 cei militum figebantur , ut do-
 cebo *cap. 4. num. 8.* quos cla-
 vos , aureos ex luxu habebant
 Antiochi milites gregarij & in-
 fimi ordinis. Dat lucem Iustino
 Valerius Maximus *lib. 9. cap. 1.*
 de eodem Antiochi exercitu scri-
 bens , quem tradit habuisse , *Ma-*
gna ex parte aureos clavos cre-
pidis subjectos. En , crepidas dixit

Va

- Valerius, quas Iustinus caligas quia crepidarum ac solearum in genere sunt, ut docebitur *cap. 2. num. 25. & cap. 4. num. 2.* Ad- do Suetonium Tranquillum in Caligula *cap. 52.* ubi refert in- sanam varietatem habitûs illius portenti, qua procedebat in pu- blicum. *Modò, inquit, in cre- pidis, vel cothurnis, modò in spe- culatoria caliga, nonnumquam socco muliebri.* Cùm cetera hîc enumerata sint pedum indu- menta, crepidæ, cothurni, soc- ci, cogimur existimare, sub eo- dem genere contineri caligam speculariam; quam, quia cal- ceus erat, *pedibus absolvit* Chri- stianus ille militiam repudians, apud Tertullianum, *lib. de co- rona militis cap. 1.* ut planius de- clarabitur, cùm de specularia caliga sermo redibit inferius *num. 33.* Revoca hûc Iulium Capitolinum, & Trebellium,
hi-

historicos pariter, *ex argumento septimo nu 7.* ubi expendetur proverbium. *Caliga Maximini.*

5. Quintum argumentum exhibent historici Græci, qui caligam Romanorum militum, unde Cajus cognomen accepit, ἰσθμια σπατωπιῶν interpretati sunt. Ita vertit Dio Cassius, in cujus historia duos observavi locos. Alter est in l. 48. ubi narrat, *veteranos milites per seditionem Romæ Senatûs locum, & munus occupasse*: proinde à L. Antonio, & Fulvia M. Antonij uxore per jocum, & contemptum appellatos *Senatum Caligatum*, ab usu σπατωπιῶν ἰσθμιαίων, *militarium calceamentorum.* Alter locus est in libro 57. *supra num. 1.* notatus: ubi cognomen Caligulæ datum ab exercitu refert, *Quod in castris enutritus militaribus ἰσθμιαίαι, hoc est calceamentis, pro urbanis uteretur.*

5. Argumentum ex historicorum Græcorum versione.

b

At

At ὑπόδημα, pedis calceamentum est, omnium Lexicorum Græcorum testimonio; quibus veteres Glossæ illæ bonæ adstipulantur. Hinc Græci excalceatos vocant ἀνυποδήτους; quasi dicerent, sine hypodematibus, id est calceis. Confirmatur ex interprete vulgato sacrae Scripturæ, qui tenax proprietatis verborum est, ac solidæ auctoritatis. Hic enim sensit ὑπόδημα esse propriè calceamentum; quia *capite. 3. Exodi, & capite 5. Iosue*, ubi nos legimus *Solve calceamentum de pedibus tuis*, & Chaldaica interpretatio, *Detrahe calceos*; septuaginta duo interpretes habent ὑπόδημα. Præterea in novo testamento. *Mat. 10. Mar. 1. Luca 3. idem* ὑπόδημα redditur Latine *calceamentum*. Unde habemus ab eo hoc ὑπόδημα non existimari nisi calceamentum. At planè convincit optimam

ptimam esse versionem Dionis ,
 reddentis Græcè ὑπόδημα La-
 tinè caligæ , translatio *Genesis*
cap. 14. ubi LXX. in editione
 Romana Græcè habent , ἕως
 σφυρατῆρος ὑποδήματῳ ; &
 Chaldaica versio, *usque ad corri-*
giam calceamenti, nostra editio
 habet, *usque ad corrigiam caligæ*.
 Hinc conficitur ὑπόδημα id cal-
 ceamentum esse , quod à Latinis
 caliga nominatur, & benè versam
 à Dione caligam Latinam in
 ὑπόδημα, quia mutata vice *Ge-*
nesis. interpretes ὑποδήματι Græco
 reddidit caligam Latinè. Deni-
 que *Josephus l. 7. antiq. Indaic.*
c. 3. ubi narrat fortitudinem Iu-
 liani Centurionis , clavatos cal-
 ceos habentis , id est caligas , ut
docebo cap. 4. num. 11. eum
 habere ὑποδήματα dixit.

6. Sextum argumentum peti-
 tur ex antiquorum grammatico-
 rum etymologia, & auctorita-
 te.

6. Ar-
 gu-
 men-
 tum
 ex ety-
 molo-
 gia &
 aucto-
 ritate
 gram-
 mati-
 corum.

re. S. Isidorus Hispalensis *lib. 19. Originum* inscripsit caput 34.

De Calceamentis: atque in eo enumerans omnia genera calceorum, hæc habet: *Caligula, caliga, vel à callo pedum dicta, vel quia ligantur: nam socci non ligantur, sed tantum intromittuntur.*

• Si sic denominantur à callo pedum, quis non intelligit calceos esse? præsertim cum id scribatur in capite illo, in quo sola & omnia calceamenta recensentur. Confirmatur ex eo, quodd opifex calceorum, qui Plinio, & Agellio *Sutor est*, & Plauto *Calceolarius*, ut tradit Horatius Turfelinus Soc. Jesu in *Nomenclatore Italico Latino*, verbo *Calzolaio*, dictus est à Sosipatro Charisio vetere scriptore in grammaticis institutionibus, *Caligarinus artifex*. Quæ vox haud dubiè deducitur à *Caliga*; & eadem significatione retinetur

in

in aliquot Italiæ provincijs , à Latino sermone , ut par est credere , relictâ , diciturque *il Callegaro*. Quinetiam in vetusto lapide , apud collectorem Romanarum inscriptionum *pag. 649. num. 1.* legitur Sutori caligarius adjunctus hoc modo :

C. ATILIVS. C. F.
IVSTVS
SVTOR. CALIGARIVS
SIBI ET
CORNELIÆ EXORAT
VXORI PI

Placuit eadem etymologia Smaragdo Abbati , S. Benedicti regulæ explicatori per antiquo , in explanatione *Capitis 55.* ut fusiùs postea docebo *num. 40.* qui Smaragdus caligam esse calceamentum agnovit. Alfonsus Salmeron noster *tomo. 12.*

tract. 35. in actus Apost. Caliga, inquit, *a ligando calce, id est imo pede dicitur, quasi calciliga. Et cum calx à calcando dicatur, & calcens à calce, liquet propriè caligas non esse tibialia, sed soleas, aut genus calceorum, quod plantas, aut calces muniret. Retuli Alfonsi verba, non tam ut ejus etymon probarem, quàm ut intelligeret lector ex ejus etymologia, virum doctissimum sensisse caligas esse calceamenta.*

7. Argumentum ex adagio *caliga Maximini.*

7. Septimum argumentum exprimitur ex paroemia quadam, à Julio Capitolino relata, in Maximini vita, per hæc verba: *Caliga Maximini*; hoc est *Calcens Maximiri*. Martinus Delrio noster *parte 1. sacr. adag. n. 17.* videtur interpretari proverbium hoc sensu, ut significetur Maximinus elatus ad summum imperij honorem, ex infimo gradu militiæ, qui erat *caliga*, ut
capite

capite 3. dicetur. Verùm, ut est apud Paulum Manutium in *Adagijs pag. 50.* vulgò dici placet, & meritò, de hominibus, enormis, & ineptæ magnitudinis. Nam ex eodem Capitolino, Maximinus erat, *Pedum octo & propè semis; calceamentum ejus, id est, campagum regium constat pede majus fuisse hominis vestigio atque mensura.* Quem igitur calceum, vulgus Latino verbo *Caligam* dixit, proverbium formans, cum Capitolinus prius calceamentum nuncupat, & postea campagum. Quod ^{Quid sit} calcei genus pariter est, principum proprium: de quo Petrus ^{Cam-} Pithœus *l. 1. advers. Subces.* ^{pagus.} c. 16. Petrus Faber *lib. 2. Agonistic. c. 34.* & Iosephus Stephanus Episcopus Vestanus *l. de osculatione pedum Papa cap. 18.* Idemque. Clericis interdictum, ut illis minimè conveniens, ob-

servat Iacobus Cujacius, *tomo 4. Operum. lib. 21. observat. c. 28.*
 ex jure canonico: *c. Pervenit ad nos. dist. 93.* ubi reprehenduntur diaconi *Calceati campagis* Episcoporum proprijs, ut ex ordine Romano probabitur. *num. 43.* Hæc omnia clariora fiunt ex Trebellio in *Gallienis*, qui luxuriam Senioris describens, *Caligas*, inquit, *gemmatas annexit, quum campagos reticulos appellaret*, sensus est, campagos, imperatorios calceos à Gallieno spreto, atque in caligas, calceos militares commutatos: quibus, quia calcei militum infimi ordinis erant, ut docebo *cap. 3. num. 4.* gemmas ad pretium atque ornamentum addidit. Vides Lector duos alios historicos, antiquos Capitolinum, & Trebellium, caligam pro calceo usurpasse; ac præterea communem fuisse tunc vulgo usum
 ejus

ejus notionis in adagio fingendo.

8. Octavum argumentum est ^{3. Ar-} ^{gu-} ^{men-} ^{tum} ^{usus} ^{Cice-} ^{ronis,}
 usus M. Tullij Ciceronis, qui
 caligam pro calceo, & scripsit,
 & dixit. Scripsit inquam l. 2. *ad*
Atticum epist. 3. de Pompeio
 loquens sub nomine Epicratis,
 his verbis: *Epicratem suspicor,*
ut scribis, lascivum fuisse. Ete-
nim mihi caliga ejus, ut fascia
Cretata non placebant. Ad locum
 hunc intelligendum mihi lux af-
 fulsit à Paulo Manutio, in episto-
 læ hujus explanatione. Lascivus,
 seu delicatus visus est Attico &
 Ciceroni Pompejus, quia præter
 morem gestabat in Urbe duas
 res insolitas, & maximè inusita-
 tas, calceos militares, & fascias
 crurales. Illi caligarum nomine,
 fasciarum hæc cretatarum voca-
 bulis significabantur. Quid sint
 fasciæ cretatæ intelligetur ex
 hac digressionem valdè necessaria
 nostræ disputationi.

b 5

9. Ro-

Roma-
ni sine
tibiali-
bus in-
cede-
bant.

9. Romani, stante florenteque Republica nudis cruribus incedebant, quæ non nisi togâ demissâ tegebantur. Primum id apparet manifestò in statuis, erutis è Romanæ urbis ruderibus ac ruinis : nec non è columna Trajano erecta , in qua non modò gregarij milites , sed etiam ipse imperator , ac principes viri sine cruralibus visuntur. Deinde perspicuum fit ex eo , quod Plinius tradit Quintiliano teste *l. II. institut. orator. cap. 3.* M. Tullium solitum ad calceos usque demittere togam , velandarum varicum gratia. Quid opus toga demissa , si tibialia gestasset ? Hæc obvelassent varices , quæ in suris turgent , etiam toga sublata. Verùm quia nudis cruribus incedebat , varices apparebant , quas ob deformitatem tegere cupiebat , atque id toga demissa obtinebat.

Tertid

Tertio Cæsar Augustus, quamquam Reipublicæ princeps, & mutatis jam in delicias moribus severioribus, non nisi hieme feminalibus & tibialibus muniebatur, ut refert Suetonius in Augusto cap. 82. Unde colligas, æstate atque alijs mitioribus anni tempestatibus, nullis tibiærum & crurum integumentis usum: & præterea inferas cum Levino Torrentio in eum Suetonij locum, (quem alij secuti sunt) hanc conclusionem generalem: *Nudis ergo cruribus feminibusque incedebant Romani.* Quarto ac postremo scribit Quintilianus lib. II. c. 3. commemorato, hæc verba *Palliolum, sicut fasciæ, quibus crura vestiuntur, & focalia, & aurium ligamenta, sola excusare potest valetudo.* Quibus verbis docet, ætate sua, fascias crurales non consuevisse deferri, nisi propter

morbi necessitatem, qua cogen-
te crura fasciis obvolvebantur,
qua remota, nudabantur. Ex
hoc loco Quintiliani Olivarius
Aizignanensis explanator Vale-
rij Maximi ante 130. annos in-
tulit: *Quia non utebantur cali-
gis, (id est, tibialibus) fascia
crus alligabant.* Alias conjectu-
ras habet Gaspar Sanctius in
cap. 5. cant. num. 102.

Non
obstat
frigus
Ro-
ma-
num.

10. Nec frigoris incommo-
dum objicias; nam Romæ tem-
peratum est cælum: quadragin-
ta duobus gradibus tantum ele-
vatum polum arcticum habet,
ex Christophoro Clavio in ca-
pite 2. *Sphæra*: rarè nivem ca-
dentem, lapsam illico evanesce-
re videt. Præterea ubi assueve-
ris, frigus ferent crura, quem-
admodum manus, & facies, quæ
hieme non teguntur; & crura
multorum rusticorum, qui pau-
pertatis causa, compluriumque
Re-

ligiosorum, qui virtutis gratia nudis cruribus vivunt.

II. Et quid mirum incedere Romanos nudatis cruribus, quando multi Romanorum, & Græcorum excalceati gradiebantur? Nero Imperator, ut Suetonius *cap. 51. ejus vita* tradit, sæpè discalceatus procedebat in publicum. Insanus erat, inquires: at sanus Cato senior, cujus ἀνυποδησία, id est, pedum nuditas, nota est ex Plutarcho *in ejus vita*. Philosophus insignis Plato, teste S. Hieronymo *Matth. 10. Præcepit duas corporis summitates non esse velandas: nec assuescere debere molliciei capitis & pedum*. Lycurgus idem lege Spartanis indixit, ex Xenophonte, & eos paruisse legi arbitror. Simile quid de Atheniensibus prodit Plutarchus *in Phocione*, ac de Lycurgo Oratore *in ejus vita*. Achillem,

Aja-

Ajacem, Cratetem, & alios Philosophos antiquiores nudis pedibus ingredi consuevisse prodidit Philostratus in epistola quadam. Oppianus venatoribus præscribit, ut ita dicam, nudipedium in venando: & quod est notabilius, *Padagogus* Clementis Alexandrini *lib. 2. cap. 11.* Christianis idem suadet.

12. Neque verò nuditas crurum indecora erat, ubi erat in usu, quia mos erat, non vitium, quodd nulla lege vetaretur. Non Romani soli, aut Græci hanc crurum nuditatem tenuerunt. Hebræi præiverunt, ut dicam *num. 28.* Sigismeris regij juvenis, & sociorum habitum describens Sidonius Appollinaris *l. 4. epist. 20.* sic ait: *Quorum pedes primi perone setoso, talos ad usque vinciebantur: genna, crura, suraque sine tegmine.* Verum obtinuit usus paulatim, ut

Alia
nationes
sine
tibialibus.

om-

omnes fascijs crura tegerent. Hinc legis apud Ulpianum l. 44. ad Sabinum, & refertur L. *argumento ff. de auro, & argento legato*, fascias crurales inter necessaria indumenta collocari. Quid, quod ne femoralibus quidem ijdem Romani utebantur in urbe. De hac femorum nuditate dicitur *num. 30. 31.* nunc ad institutionem disputationem redeamus de Pompeio.

13. Quoniam ex Quintiliano fascias crurales sola valetudo excusabat; nec ulceris excusatio, quam prætendebat Pompejus, admittebatur à viris prudentibus, incurrit reprehensionem, ferens tibiales fascias (quas ex panno fuisse indicat Valerius Max. l. 6. cap. 2. præter morem aliorum civium, quemadmodum reprehensus est etiam Clodius, ut dicam *numero 14.* ob purpureas fasciolas.

Quid
pecca-
ret
Pompe-
jus.

At

At in Pompejo insolentia rei augebatur colore ; quia fascias cretatas gerebat , ut Cicero loquitur , hoc est candida creta dealbatas , de qua Plinius *lib. 35. cap. 17.* Hic color , regius erat in fasciis , quodd regium diadema , non nisi candida fascia esset , ut multis probat Alexander ab Alexandro *lib. 1. genial. dier. c. 28.* Proinde , ut Valerius tradereodem loco , Pompejo *Candida facia crus alligatum habenti* , Favonius inquit , *Non refert qua parte corporis sit diadema ; Exiguus panni cavillatione regias ejus vires exprobrans* , vocansque eum in suspicionem affectati regni , quod Cicero quoque hoc loco notasse videtur Quamquam Ammianus Marcellinus *lib. 17.* conqueritur injuriâ notatum.

14! Sed quâ spectat hæc longior de cruralibus fasciis disputata-

tatio? Nimirum, ut intelligant
 adolescentes, per has fascias in
 Pompejo significari aliqua cru-
 rum integumenta: proinde non
 posse hanc notionem tribui ca-
 ligis à M. Tullio nominatis; à
 quibus, ut res diversæ, fasciæ
 Ciceroni displicebant: sed re-
 manere caligis suam genuinam
 significationem, quam adstrue-
 re conor in hac dissertatione.
 Duo namque damnabantur in
 Pompejo: primum fasciæ can-
 didæ, ut inusitata, & dominatûs
 affectati argumenta: deinde ca-
 ligæ, quæ pariter inusitatæ erant
 in urbe; cùm essent castrensia
 calceamenta, bellumque por-
 tenderent. Notabantur autem
 cives, qui præter morem cal-
 ceos in urbe mutarent, ut patet
 in oratione *de haruspicium re-*
sponsis, ubi Cicero idem repre-
 hendit lasciviam, & decori ne-
 glectum Clodij, qui muliebres
 fo-

Cur
 dispu-
 ratum
 sit de
 fascijs
 crura-
 libus.

Infoli-
 ti cal-
 cei
 viola-
 labant

deco-
rum.

soleas , & fasciolas purpureas gestasset. Quo fit, ut non sit mirum in Pompejo displicuisse utrumque , & calceorum mutationem , & fasciarum candidarum gestationem : hoc tamen discrimine , quodd in Clodio luxuries , & lascivia sese efferebat ; in hoc dominandi cupiditas apparebat. Calceorum item urbanorum contra decorum , in castrenses mutationem , exprobravit idem orator aliquot post annos , M. Antonio *in secunda Philippica* , cùm ait : *Cum caligis & lacerna cucurristi* : quæ verba mox expendam.

Aker
locus
Cice-
ronis
expen-
ditur.

15. Locus alter Ciceronis , caligas pro calceis usurpantis , est *in secunda oratione in Antonium* : ubi se cum eo componens sic loquitur : *Nam quod quærebas , quomodo rediissem : primum luce , non tenebris : deinde cum calceis , & toga ; nullis nec*

ea-

caligis, nec lacerna. Opponit urbanæ togæ, lacernam, seu militum seu viatorum, quæ erat penula pluviae propulsandæ comparata, ex Lazaro Bayfio *ib. de re vestiaria, cap. 16.* Calceis item urbanis; hoc est, ut Pauli Manutij verbis utar, *forensibus pedum indumentis* (nam olearum domi erat usus, non a foro) opponit caligas, quæ calcei sunt castrenses, atque ex toto, ut opinor, pariter viatorum: Quasi dicat: Ego servavi decorum in reditu; quia calceos & togam gestavi, ut mos est urbanorum: non caligas & lacernam, habitum militum ac viatorum. At tu violasti decorum, qui in urbe, *cum caligis & lacerna curristi*, vice calceorum urbanorum, seu forensium, & togæ.

16. Verùm hic aliquis obijciens mihi veram lectionem loquutus hujus esse *Gallicis*, pro *caligis*,

Obje-
 ctio de
 Galli-
 ca sol-
 vitur.

gis, existimabit meam evan-
 scere conjecturam. Etenim A-
 gellius *lib. 13. noct. Atticarum*
cap. 20. al. 21. asserit à M. Tul-
 lio scriptum in hac oratione,
cum Gallicis, &c. Respondeo
 primum, nonnihil alienum à
 ratione videri mihi, solius A-
 gellij auctoritate codices om-
 nes M. Tullij *caligis* habentes
 emendari. Quidni corruptos co-
 dices legere potuit Agellius?
 Vixit sub Hadriano, qui anno,
 minimum, post Ciceronis mor-
 tem, centesimo & sexagesimo
 renuntiatus est Imperator. Tem-
 poris longinquitas ex facili co-
 dices manuscriptos vitiat; præ-
 fertim si vocabula vulgo muta-
 tione aliqua corrumpantur,
 quod in hoc accidisse, verifi-
 mile est. Mirum præterea, co-
 dices omnes calamo exaratos ad
 nos cum *caligis* pervenisse, ut
 Calepinus qui apud me est, te-
 sta-

statum ; & Marcellus Donatus cum aliis doctis viris retinuerunt : unum Agellium codices incorruptos habuisse. Quasi verò non sit ; pariter indecorum, caligas castrenses in urbe gestare , quod improbat in Pompejo M. Tullius in epistola ad Atticum commemorata. num 8. & sequentibus expensa , quam nemo mendosam ausus est asserere.

17. At veram demus ejus orationis lectionem esse , quam Agellius adstruit , atque inquiramus , utrum Caliga differat à Gallica. Pono tamquam certum , quod neque Agellius , neque quisquam alius diffitetur, Gallicam esse genus quoddam calceamenti , pedibus munientis institutum , viatorium potius , quàm urbanum : quando intra urbem in Antonio damnatum est à Cicerone ; & à Castri-
tio

Utrum
Caliga
diffe-
rat à
Galli-
ca.

tio Rhetore apud Agellium libro 13. cap. 21. in discipulis; quos Gallicis calceatos per urbis vias incedere nequaquam decorum esse dicebat. Approbo deinde cum eodem Agellio, Gallicam *Verbum esse novum, non diu ante aetatem M. Ciceronis usurpari coeptum.* Addo, Gallicam ab eodem Agellio, ex magistri ipsius Castritii sententia in soleis numerari; caligam verò sub solearum genere contineri docebitur postea num. 25. Præterea vocem *Gallica* consideranti attentè, mihi suspicio venit, è Gallia in Latium, atque in Italiam id solearum genus irrepsisse; nomenque ex gente, unde venerat, ei datum à Romanis, Gallicamque dictam: tum paulatim lasciviâ populi,

*Quem penes arbitrium est, & jus
& norma loquendi,*

ut

ut in arte poëtica censuit Horatius, nonnihil variato vocabulo, caligam nominatam: vel certè Gallica pariter, & caliga nuncupabatur.

18. His positis, probabilissimum mihi videri pronuntio, calceum eundem sub gallicæ, & caligæ nomine usitatum. Prima ratio: quòd utraque solea militaris, seu castrensis haberetur. De caliga, tum ex dictis *num. 1.* & sequentibus satis perspicuum est, tum copiosius probabitur *cap. 3.* dissertationis. De Gallica Glossarium habeo, quod Isidoro tribuitur in litera C. *Calces*, inquit, *Gallici militum*. Accedit Paulus Manutius, vir acris iudicio præditus, qui retentâ in *secunda Philippicâ* emendatione, seu lectione Agellij, *Gallica*, inquit, *castrense pedum calceamentum*. Deinde meam positionem adstruere videtur Petrus

trus Faber in *Agonisticis. libro. 2. capite 34.* qui ait Sandalia esse, *Caligulas, sive galliculas, ut habet glossarium Græcolatinum, unde nostrum Galoches deductum, & Iacobus Pamelius trahit in hanc sententiam Tertullianum in carmine ad Senatorem cap. 2. ubi ait ille.*

— *Caligaque remota
Gallica, sit pedibus molli redimita
papyro.*

Iungit enim Pamelius caligæ Gallicam in sexto casu, tamquam adjectivum substantivo, ac licentiam poëticam in extrema syllaba producta in verbo *Gallica* putat inesse. Tertio validius fulcio conjecturam meam ex vi vocis *σανδάλιον*. Vetus glossarium, quod ego legi, quodque retulit Petrus Faber, sic habet : *σανδάλιον, Gallicula*. Sed idem vocabulum, *σανάδλιον* ut dicetur

nn-

num. 23. vulgatus interpret, & S. Hieronymus vertunt *caligam*, & S. Gaudentius *caligulam*. Itaque idem calceamentum erit *Caliga*, & *Gallica*, cui Græcè *σαυνδάλιον* respondet, per regulam Logicorum ex Euclide libro primo formatam; Quæ sunt eadem inter se, &c. Idem binomen erit, dictum prius *Gallica*, posterius *caliga* vocitatum; & utrumque passim, vel ab ipso Cicerone usitatum; qui *caligam* nominavit scribens ad Atticum, & *Galligam* in Antonium excandescens, si vera est lectio Castritij.

19. Duo possunt objici conjecturæ meæ. Primum est glossarium manuscriptum Camberonense, visum & lectum ab Heriberto Rosweydo, eruditissimo sodali meo, mihiq; amicissimo, in Onomastico ad vitas patrum, verbo *Gallica*: in quo glossario habetur, *Galligula*
Prima
objec-
tio
solvi-
tur.

c

cal-

calceamentum Pastorum. Non ergo erat calceus militaris, seu caligula. Respondeo calceamentum idem militum ac pastorum esse potuisse. Vilis erat caliga, ut demonstrabitur *cap. 3.* infimi ordinis militaris, & idonea ferendis asperarum viarum injurijs: propterea pastoribus etiam, qui extra urbes vivunt, in usu: quemadmodum pauperibus monachis, ut exemplo S. Equitij non multò post docebo *num. 45.* Quinetiam Theophrastus *in characteribus morum cap. 5.* locat inter notas rusticitatis, *clavis calceos suffigere*, quod est proprium caligarum, ut *capite 4.* confirmabitur.

20. Altera objectio est auctoritas Tertulliani, qui loco relato *numero 18.* distinguere videtur à Gallica caligam. Recte monet Heribertus noster in eodem Onomastico, non esse ad-

Solvi-
tur
altera
objec-
tio.

mit-

mittendam tantam in illo carmine licentiam, quantam censet Pamelius: arbitraturque, verbum *Gallica* rectum esse casum, jungendum cum sequentibus verbis, sine interpunctione, hoc modo,

Gallica sit pedibus molli redimita papyro.

Ut sit sensus, Senatorem illum cum religione mutasse calceos; & caligâ spretâ, quâ utebatur, induisse Gallicam. Itaque Gallica molli papyro redimita pedibus ab eo est assumpta, quæ differebat à caliga. Respondeo primùm, non tantæ apud me Tertullianum esse auctoritatis in hac re, ut eum alijs scriptoribus commemoratis anteferam. Deinde potuit ejus ætate ratio calceorum adeò mutata esse, ut inter Caligam & Gallicam ortum esset discrimen.

Nos autem de illis seculis loquimur, quæ Latinæ linguæ incorruptam integritatem retinebant. Postremò dicere ausim, Reipublicæ primorumque imperatorum ævo, si caliga & Gallica quidquam differebant inter se, tam exiguum fuisse discrimen, quàm inter voces ipsas cernitur, quod est ferè nullum: proinde alteram pro altera usurpari. Nec dissentit Heribertus cùm ait.

Nescio an promiscuè Gallica pro caliga accipiendum.

9. Argum.
ex
scri-
ptura
Sacra.
Pri-
mus
locus
vete-
ris te-
sta-
menti.

21. Nonum argumentum est ab usu Scripturæ sacrae, quæ in utroque testamento caligam usurpavit pro calcéamento. Primus locus jam num. 5. indicatus est *in fine capitis 14. Genesis*, ubi Abram dicit regi Sodomorum: *A filo subtegminis, usque ad corrigiam caliga, non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt.* Observat Martinus Delrio, tum

in

in hujus loci explanatione, tum in priore parte *sacrorum adagiorum*, num. 17. ex S. Chrysostomo *homilia 35. in Genesim*, esse formulam adagialem, qua negat Abram, ne vilissimum quid, ac tenuissimum se accepturum in præmium pugnæ; quod significat, nihil omnino. Laudat insuper Martinus prudentiam interpretis vulgati, qui Græcum *κατάδημα* transtulit in caligam, sciens caligam esse calceum viliorum militum, ut demonstrabitur *capite. 3.* ac nihil vilius tenuiusque dici posse caligæ ligulâ. Porro caligæ nomine hîc, non tibialia, non femoralia intelligi, sed calceamentum aliquod corrigiam habens probatur evidenter. Primum ex verbo Hebraico *Naal* caligæ respondente, quod Gaspar Sanctius noster in *Cant 5. num. 100.* ait omnium concessu

calceamentum verti : quod ante ipsum notarat Aloysius Lippomanus, *in catena in Genesin c. 14.* confirmatur ex doctrina Benedicti Fernandij pariter nostri ordinis, qui explanans *c. 14. Genesim sect. 10. num. 8.* scribit ab Hebræis explicari, *A filo sartoris, usque ad corrigiam calceamenti*; ut sensus sit, *à capite usque ad pedes, à maximo usque ad minimum.* Accedit Chaldaica versio à Lippomano producta, & à me *num. 5.* descripta, *usque ad corrigiam calceamenti.*

Alia probatio ex editione LXXII. interpretum, qui verbum Hebraicum reddiderunt ὑπόδημα quod *num. 5.* probavi multis calceamentum esse, & nostrum vulgatum interpretem cum Dione Cassio consentire, qui caligæ Latinæ reddidit ὑπόδημα Græcum. Hinc
in

in Latina versione septuaginta Romæ cusa, legis congruenter editioni Græcæ, & paraphrasi Chaldaicæ, usque ad corrigiam calceamenti; quam versionem secutus est S. Ambrosius *lib. I. de Abraham c. 14.* Tertio roboratur germanus caligæ sensus, ex communi doctorum viro-
rum, & nostri sententia, qui caligam in hoc loco, vel calceum, vel calceamentum interpretantur in explanatione *cap. 14. Genesis.* Ac præter jam productos, Aloysium Lippomanum, Martinum Delrio, Benedictum Fer-
randum, & Gasparem Sanctium, veniunt in hunc nume-
rum Vatablus, Hieronymus Oleaster, Emmanuel Sà, & Cornelius à Lapide.

23. Locus alter Scripturæ le-
gitur in novo testamento, *actu-* Alter
um Apostolicorum cap. 12. ubi locus
Petro in carcere dicit Angelus: in te-
sta-
men-
to no-
vo.

^{Alm-} *Calceate caligas tuas.* Græcè est
⁷⁷⁰
^{Apost.} *ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου.* Ne-
^{c. 12.} mo dubitare potest, quin benè
 vulgatus interpres verterit san-
 dalia in caligas, quia nobis hæc
 translatio proponitur ab Eccle-
 sia retinenda. Sed ad abundan-
 tiorē doctrinam probo versio-
 nem esse optimam. Primum,
 quia recipiunt eam veteres pa-
 tres scientissimi Latinæ Græcæ-
 que linguæ. S. Hieronymus *l. 2.*
adversus Pelagianos cap. 5. a-
 gnoscit hanc versionem, ubi Pe-
 trus caligas habuisse narratur;
 cui tamen præceptum est, *Mat-*
thæi cap. 10. de non habendis
 calceamentis. Cassianus *1. insti-*
tut. cap. 2. producit hunc lo-
 cum, uti nos habemus, in editi-
 one vulgata. Et *cap. 10.* eundem
 locum spectans, (quod Petrus
 Faber observavit) differens de
 calceamentis monachorum, do-
 cet eos licitè caligis uti Domini
 man-

mandato permissis (intellige *Marci c. 6.* & in Petro) qui calceamenta interdixit apud *Matthæum cap. 10.* Deinde probatur rectè sandalijs caligas reddi, quia in alijs Scripturæ locis vox eadem redditur eodem modo. Testis idem S. Hieronymus, qui *cap. 20. Isaia* ubi Græcè *συνδάλια* sunt, & nos legimus *calceamenta*, sic locum illustrat: *calceamenta*, inquit, LXX. *συνδάλια* id est, *caligas* vocant: quasi dicat, sandalia sunt illa calceamenta, quæ Latinis caligæ nominantur. S. Marcus *cap. 6.* habet quoque *συνδάλια* ubi nos, *calceatos sandalijs*: at S. Gaudentius Brixianus Episc. *serm. 5. de Exodo* vertit *calceatos caligulis*.

24. Stabilita vulgata versione, definitio nunc per caligas, aliquod pedum indumentum, non tibiæ, aut femorū significari, seu calceamenti genus

Probat
esse
hoc
loco
calcea-
men-
tum.

c 5.

ad

ad pedes solummodo spectans. Primùm ex eo, quòd *Genesis* 14. ut probatum est *num.* 21. 22. eadem vox *Caliga*, nonnisi calceamentum dicit; ac verisimile est interpretem accuratissimum, cujusmodi est vulgatus, in eadem notione vocem eandem in testamento novo usurpasse. Deinde probatur ex vi verbi *calceare*, quod à calce pedis extrema parte deductum, ad calceos refertur, & calceos induere sonat: indeque derivata sunt illa verbalia, *calceamentum*, & *calceolaris*: quæ nota sunt pueris. Tertio firmatur ex vi Græcæ vocis *ζανδαλίον*, quod alibi vertitur calceamentum, ut *numero* 23 demonstravi ex S. Hieronymo, *Isaïa cap.* 20. cui addo S. Gaudentium, qui sermone memorato loquens de S. Petro sandalia sumere jussu, *Calceavit*, inquit, *se in carcere calceamen-*

mentis suis. Quarto, demonstra-
tum est supra *num. 5.* multis
ὑποδήμα reddi solere calcea-
mentum, & nunc ostendi *ῥαβδάλιον*
quoque calceamentum ver-
ti: ergo res eadem erunt sanda-
lium & hypodema, quod pro-
babile putant viri scientissimi
Græcæ linguæ, Ioannes Maldo-
natus *Matthæi 10. num. 10.* &
Nicolaus Serarius *q. 2. in c. 20.*
Judith. Quamobrem sandali-
um erit indumentum pedis, ut
hypodema.

25. Quinta probatio, posito
iterum axioma te producto *num.*
18. *Quæ sunt eadem uni tertio,*
sunt eadem inter se. In actibus
Apostolorum idem est sandalium
& caliga, ut probatum est *nu-*
mero 23. in cap. 14. Genesis idem
est hypodema & caliga, ut osten-
di *num. 21.* Ergo res eadem erit
hypodema, & sandalium; at-
que ut illud pedum est indumen-
tum,

Alia
proba-
tiones
eius-
dem
con-
clus.

tum , ita & sandalium. Sextò in calceis Pontificum novi testamenti , retinetur à Latina Ecclesia nomen sandaliorum: quod est argumentum calceamenta esse. Legantur de sandaliis pontificijs. Beatus Alcuinus Libro *de divinis officiis capite 38.* Stephanus Eduensis Episcopus *L. de sacramentis altaris cap. 11.* Petrus Faber *lib. 2. Agonisticon. cap. 34.* Jo. Stephanus Durantus *lib. 2. de ritibus Ecclesie Cathol. cap. 9. §. 21.* Josephus Stephanus Episcopus Vestanus *Libro de osculat. pedum Pape cap. 18.* alios referens scriptores. Septimò probatur ex eo, quòd sandalia sæpè vertuntur soleæ, & in genere solearum continentur, quæ sine controversia pedum munimenta sunt. Glossarium vetus Latinogracum: *Solea, σανδάλια* Marci 6. ubi nos legimus, *sed calceatos*
san-

sandalij, Beda *soleas* reddit;
& ante ipsum S. Augustinus
lib. 2. de consensu Evangelistarum
cap. 30. B. Alcuinus : *sandalia*
dicuntur solea. Octavò confir-
matur, sandalium esse pedis in-
dumentum, atque illud, quod
sive caliga, sive Gallica nuncu-
patur, ex forma, quæ non modo
similis, sed eadem est. S. Au-
gustinus loco citato de *sandalij*
Marci 6. *ut pes neque tectus sit,*
neque nudus ad terram. B. Alcu-
nus, ubi statuisse sandalia, quæ
ipse *sandalias* vocat, esse so-
leas, subdit : *est autem genus*
calceamenti, quo induuntur mi-
nistri Ecclesie, subterius quidem
solea muniens pedes à terra, su-
perius verò nihil operimenti ha-
bens, patet: quo iussi sunt Apo-
stoli à Domino indui. Soleas au-
tem sic describit Agollius lo-
co jam relato, cujus verba e-
runt huic disputationi magno
usui:

ului ! Omnia ferme id genus, quibus plantarum calces tantum infima teguntur cetera propè nuda, & teretibus habenis vineta sunt, soleas dixerunt, nonnunquam voce Græca crepidulas. Verùm Gallicæ ab eodem Agellio in soleis recensentur, & caligis eadem forma datur ab interpretibus, ut dicam cunsum §. sequenti, & copiosius cap. 4. ubi exhibetur caliga ipsa ex columna Trajana.

Con-
sen-
tiunt
re-
cen-
tiores
inter-
pre-
tes.

26. Iam verò demonstranda est positio, auctoritate interpretum recentiorum, qui disertis verbis docent, hoc loco caligas esse aliquod genus calceamentorum. Glossa interlinearis, quam secutus est Hugo Cardinalis: *Genus calceamenti non habens corium desuper.* Assentitur Benedictus Iustin. tract. de apost. dissipio. 11. cap. 4. num. 19. Alfonso Salmeron, & Emmanuel Sa, *Soleas similes, iis quibus*

bus utuntur. Fratres Minores
 Idem aliquibus placuisse tradit
 Dionysius Cartusianus, qui *cal-*
ceamenta vertit. Petrus Ciac-
 conus in libro *de Triclinio*, &
 in *scholijs ad Cassianum*, verbo
caliga: & Heribertus Roswey-
 dus libro 1. *de vitis patrum in*
notis ad vitam S. Macarij Roma-
ni num. 22. calceos esse asserunt
 has caligas Petri. Ante hos
 omnes Beda in *caput 12. actuum*
 ait juberi Petrum resumere in-
 signia verbi prædicandi, quæ
 sunt cingulum & calcei, juxta
 illa, *sint lumbi vestri præcincti,*
 & *calceati pedes in præparationem*
Evangelij pacis. Ioannes Loxi-
 nus noster in locupletissimo
 commentario in *actus Apostot.*
cap. 12. vers. 8. quem post has
 meas observationes mihi vide-
 re contigit, probat hanc no-
 stram conclusionem aded lucu-
 lenter ac solidè, ut merito Ja-
 cobus

cobus Gretserus idem nobiscum
 sentiens loco relato *num. 1.* se-
 ctarios vim vocis hujus igno-
 rantes ad eum, tanquam ad ma-
 gistrum releget. Denique Gas-
 par Sanctius, qui post Lorinum
 scripsit, in *caput 12. actuum A-*
post. num. 34. & in *Cant. 5. nu-*
mero 100. asserit omnium penè
 interpretum consensu caligas in
 hoc loco, non tibiæ, sed pe-
 dum ornamenta, & tegumenta
 esse. Calceos Apostolicos vocat
 vulgus Italorum sandalia, seu so-
 leas Capucinorum, sine obstra-
 gulis, quales interpretes dicunt
 fuisse caligas Petri: & pictas vi-
 demus in pedibus Apostolorum.

27. Verùm objiciat aliquis,
 verbum Græcum *ὑπόδημα* ver-
 ti quoque posse, ac benè, *sub-*
liga: proinde intelligi, vel de
 tibialibus, quæ sub genu subli-
 gantur fasciis, quas Itali nun-
 cupant *ligamina*: vel de femora-
 li-

Obji-
 citur
 vis
 verbi
 Græci,
 & sol-
 vitur.

libus, quæ tum thoraci ligulis connectuntur, tum renibus cingulo ipsis inserto adstringuntur. Respondeo, nobis esse standum editioni vulgatæ, ab Ecclesia probatæ, quæ legit *calcea*, non *subliga*. Deinde admissa illa interpretatione, dico calceis, qui corrigias habeant, cujusmodi sunt sandalia & caligæ, optimè convenire: quia dum calceantur, subligantur. Iudæi calceos cum corrigiis ferebant, ut patet ex ijs locis, ubi corrigia calceamentorum commemoratur. *Genesis* 14. *Mathæi* 10. *Luca* 3. *Joannis* 1. & nominatim *cap. 14. Genesis* caliga, de qua est controversia, corrigiam habere dicitur; atque ab Isidoro discimus caligas, seu caligulas solere ligari. Quin etiam caligæ militum in columna Trajani loribus quibusdam vinciuntur, & soleas, ac Gallicas scripsit Agel-

Agellius teretibus habenis vinciri, ut dictum est *numero 25.*

Caligæ
Petri
non
sunt
crura-
lia.

28. Ex dictis sequitur non posse intelligi cruralia in caligis hoc loco, potissimum, quia Iudei non ea gestabant, ævo illo, ut observat Salmeron, quem refert & probat Sanctius *cant. 5. num. 100.* Prima probatio ex vetustissimis picturis, quæ traditæ nobis per manus ab Apostolicis temporibus, Salvatorem & Apostolos exhibent cruribus nudis. Deinde quia ne Sacerdotes quidem in ministerio altaris tibialibus utebantur, ut observat & disertè docet Cornelius à Lapide noster *in cap. 28. Exodi, num. 42.* Et certè mirum est, aded accurate in Scriptura præscriptum à Deo, numerum materiamque indumentorum Sacerdotalium, & nullam cruralium fieri mentionem. Immo neque ab ijs scriptoribus, qui

ui de his vestimentis copiosè
 crips'erunt : Philone libro 3. de
 vita Mosis , Josepho libro 3.
 antiquit. judaicarum cap. 3. O-
 rigene homilia 6. in Leviticum
 1. Hieronymo epistola 128. ad
 Fabiolam. S. Isidoro lib. 19.
 Originum cap. 21. Beda. lib. 3.
 de tabernaculo cap. 3. & seq.
 3. Alcuino lib. de divinis officiis.
 cap. 37. ex recentioribus Fran-
 cisco Ribera nostro lib. 3. de
 templo, capite 5. & seq. Itaque
 Gaspar Sanctius ut dixi num. 26.
 ure intulit , caligas hîc non esse
 tiliarum regumentum. Postre-
 mû, non est mirandum, tibia-
 lium usum à Judæis abfuisse,
 cùm non fuerit apud Romanos
 cultissimam gentem , ut multis
 probavi in hunc finem superius
 numero 9. & sequentibus , ubi
 quoque docui nationes alias nu-
 dis cruribus ac tibijs ingredi
 consuevisse.

Non
sunt
femo-
ralia
quæ
non
fere-
bant
Judæi.

29. Multò minus de femoralibus intelligi queunt hoc locum Petri caligæ, quia non erat usus eorum in electo populo, nisi in Sacerdotibus tempore ministerij. Casparis Sanctij conclusio est *in cap. 5. Cant. num. 101. 102.* Qui validissimis conjecturis id probat. Prima conjectura est ex *Genesis cap. 9.* ubi Noë suam turpitudinem minimè filijs dormiens revelasset, si femoralibus fuisset indutus. Hanc consecutionem ex aliorum sententia facit quoque Benedictus Fernandus noster in *commentario Genesis cap. 9. sect. 7. num. 1.* Secunda conjectura est ex illo casu, qui narratur *capite 25. Deuteronomij*; propter quem jubet Deus uxori manum abscindi. Non hîc refertur honestatis gratiâ, & quodd non sit necessarium. Tertia ex *capite 6. & capite 16. Levitici*, nec non

capite 28 *Exodi*, ubi Sacerdos sacrificaturus jubetur induere femoralia, ne per gradus ascendens ad altare, reveletur ip-
 us turpitude, ut traditur *Exo-*
di 20. & accidit aruspici Tusco,
 ut dicam §. *sequenti* & notat
 S. Hieronymus in *cap. 44. Eze-*
chielis, & *epistola* 128. *ad Fabio-*
lam. Ex quo intelligitur, non alio
 tempore fuisse solita gestari.
 Quarta ex *capite 44. Ezechielis*
 ubi Sacerdotes induti feminali-
 bus, ea post ministerium depo-
 nere jubentur, & in gazophyla-
 cio reponere, quo loco S. Hie-
 ronymus huic sententiæ favet.
 Quæ confirmatur auctoritate
 Nicolai de Lyra (qui quondam
 fuerat Judæus) dicentis, eo
 tempore non fuisse femoralium
 usum: ac propterea, ut deducit
 idem Sanctius *numero* 100. &
seq. potuisse videri crura spon-
 si, & cum laude marmorea
 di-

diçi, ob pulchritudinem, & candorem,

Neque
He-
brais
neque
aliis
genti-
bus fe-
mora-
lium
usus.

30. Minus nova videbitur mea positio, quod Hebræi vulgò feminalibus nequaquam uterentur, si fidem habeamus eruditis scriptoribus, observantibus eorum usum, neque Romanis, neque Orientalibus gentibus cognitum per illa tempora fuisse. Sic censet Sanctius *num. 101*. Producam ego probationes in Romanis togatis; nam armatos, quod togæ operimento carerent, feminalibus quidem tectos ostendit columna Trajana. tibialibus verò nudatos. Prima probatio ex Suetonio *in Augusto cap. 8*. qui narrat Octavianum Cæsarem hieme tantummodo, *feminalibus, & tibialibus*, se munire consueisse, ut docui *num. 9*. Quo loco, inter alios explanatores Levinus Torrentius, infert verba
ibi-

ibidem relata: *Nudis ergo crucibus feminibusque incedebant Romani.* Secunda probatio ex facto Julij Cæsaris morientis, qui ex eodem Suetonio in *Julio* cap. item 82. *Ut animadvertit undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolut; simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quò honestius caderet; etiam inferiore corporis parte velata.* Hoc factum idem Torrentius commemorat, ut probet suam meamque sententiam, togatos Romæ feminalia non tulisse. M. Antonius Sabellicus in hujus narrationis paraphrasi, refert demissionem togæ ad operienda pudenda, his verbis. *Ore & obscænis partibus velatis.* Confirmatur ex opinione Valerij maximi, qui libro 4. cap. 5. quod est de verecundia, §. 6. refert hoc factum ad hanc virtutem, cum ait: *ne tribus quidem*

dem & viginti vulneribus, qui
 verecundia obsequeretur, abster-
 reripotuit: siquidem utraque to-
 gam manu demisit, ut inferiori
 parte corporis tectâ collaberetur.
 Tertiam probationem porrigit
 Trebellius, de Saturnino tyran-
 no loquens: *Convivio discum-
 bere milites, ne inferiora nuda-
 rentur, cum sagis jussit.* Quarta
 sit ex Martiale, qui lib. 3. epi-
 grammatum 24. de quodam aru-
 spice Tusco sacrificante sic mo-
 re suo jocosè:

*Ipse super virides aras luctantia
 pronus*

*Dum refecat cultro colla, pre-
 mitque manu;*

*Ingens iratis apparuit hernia
 sacris.*

Evenit illi, quod Deus in vete-
 ri testamento suis Sacerdotibus
 præcavit, siue ergo hernia sit
 morbus in scroto, ut docet
 Corn.

Corn. Celsus *l. 7. de re medica cap. 18.* sive ipsum scrotum ut alij autumant, fit inde nobis certum, sine feminalibus sacrificasse. Hæc satis de Romanis : plura legantur apud Suetonij, & Martialis interpretes.

31. Alijs quoque nationibus, etiam Christianis defuit antiquitus usus eorundem femoralium per multa secula. Bulgari recens ad fidem conversi, consulentes de multis Nicolaum primum Papam, sciscitati sunt inter ea, utrum femoralia induere deberent; nec ne: respondit Pontifex *cap. 59.* integrum esse utrumque, quod neutrum pertineret ad salutem. Ergo illa natio non induebat, cum in Christi castra devenit. Observaveram in *commentario scetico regularum communium Soc. Iesu, regula 13. numero 8.* aliquot loca, & Ioannes Loxius

Aliis nationibus quamvis Christianis defuit usus feminalium.

nus noster meam observationem referens ac probans *commentario in Leviticum capite 6. vers. 10.* eadem notavit; unde colligas, Christianos præteritis seculis parum usos feminalibus. Libet huc nonnulla repetere. S. Ambrosius *l. 1. offic. c. 18.* agens de Sacerdotibus, qui Dei jussu feminalia ferebant in ministerio altaris, ait hæc verba: *Quod nonnulli nostrorum adhuc servare dicuntur.* Si nonnulli Sacerdotes Evangelij braccis utebantur, ut ipse loquitur, imitatione veterum, non igitur erat communis usus ac vulgaris omnium hominum, neque omnium Sacerdotum. S. Benedictus *in regula cap. 55.* femoralia concedit tantum iter acturis: & Ioannis Cardinalis à Turrecremata *tr. 121. in illud caput,* non admodum probans illam regulæ particulam, affirmat
tem-

temporibus S. Benedicti, rarum fuisse brachiarum usum. Congruenter regulæ B. Fructuosus ejusdem ordinis (ut est apud Smaragdum antiquum explanatorem ejusdem regulæ *cap. 55.*) permittit usum feminalium ijs maximè, qui ministerio implicantur altaris. Cistercienses monachi militantes sub eadem regula, non utebantur femoralibus; nisi equitando, ut tradit Jacobus à Vitriaco Cardinalis, in *historia Occidentalis capite 14.* atque ideo Cluniacensibus monachis objecerunt usum domesticum femoralium, tanquam peccatum contra regulam communis Patris Benedicti, ut legitur apud Petrum Cluniacensem *lib. I. aliàs l. 3. epist. 28. ad Bernardum, object. 3.* Igitur cum Christiani, Romani, nationesque aliæ brachas non gestarent, mirum

non est, apud Judæos non fuisse in usu; proinde S. Petrum non potuisse resumere ac subligare sibi femoralia, quæ non haberet. & resumpsisse calceamenta caligarum nomine notata.

Ob-
jectio
contra
defini-
ta.

32. Antequam progrediar ad postremum argumentum, est occurrendum tacitæ dubitationi exortæ ex eo, quòd videantur mea dicta, & mecum, & cum Evangelio pugnare. Definivi enim eandem rem esse hypodema & sandalium in sacra scriptura, ut videre licet, cum alijs in locis, tum potissimum *num. 25.* At contra *num. 23.* & alibi assero *Matthæi 10.* discipulis à Christo prohiberi calceamenta; hypodemata permitti, *Marci 6.* sandalia, seu caligas. Respondeo duas esse probabiles opiniones nobilium auctorum in explanatione horum Evangelij locorum. Prior putat non

ve.

vetari calceamenta discipulis, ^{Prior}
 sed bina calceamenta, seu du- ^{sen-}
 plicata, hoc est, alia præter ^{tentia.}
 ea, quæ habebant in pedibus,
 quemadmodum & duas tunicas:
 proinde non adversari *Marci 6.*
 ubi sandalia permittuntur: sen-
 tentiæ hujus dux est Iuvenius
 Poëta Christianus, qui *l. 2. En-*
angel. historia cecinit.

Nec plantis tegmina bina.

Innuit S. Thomas *Matthæi 10.*
 explicat Thomas Cajetanus; se-
 quitur Ioannes Maldonatus no-
 ster in ejusdem explanatione lo-
 ci; approbat Vincentius Regius
 item noster *l. 2. dilucid. evang.*
l. 4. t. 17. n. 19. & alij. Qui
 hanc sententiam probant, cla-
 re vident, me consentire cum
 Evangelio, qui probo hypode-
 mata eadem esse quæ sanda-
 lia, cum Salvator non distin-
 guat ex horum doctorum sen-
 d 3 tentia

tentia ; sed solum plura , quàm unum par , ferri vetet in missione.

Poste-
rior
sen-
tentia.

33. Sententia posterior discrimen ponit inter hypodema *Matthai* 10. interdictum , & sandalium permissum *Marci* 6. cum S. Hieronymo & Cassiano ; quod hypodema sit calceamentum divitum , & habeat obstragulum ; sandalium verò sit vilis solea sine obstragulo , & proprium pauperum munimentum pedum. Favet S. Augustinus *l. 2. de consensu evangelistarum c. 30.* quem produxi *num. 25.* Itaque Salvator vetuit genus illud calceorum nobilius , permittit hoc vilius. Eunt in hanc sententiam Sebastianus. Barradas *t. 2. l. 9. c. 11. §. calceamenta.* Io: Fernandes *in thesauro scriptur. l. 3. c. 16.* Vincentius Reginus *loco proximè relato.* Benedictus Justinus *tr. de apost. disp. 1. c. 4. n. 18. & seqq.* is, cui placet hæc opi-

opinio, advertat animum *ad caput quartum* dissertationis potissimum, ubi de forma caligæ, seu sandalij differam, & perspicuè cognoscet, cùm probabam idem esse hypodema & Sandalium, me intelligere idem esse genere, differre formâ. Totus enim eram in probando, utrumque calceum esse, seu pedum munimentum; quamvis postea formam quamdam peculiarem Sandalij, seu caligis militaribus & Apostolicis attribuerim.

34. Hac formâ sandaliorum positâ, quòd sint calcei sine obstragulo, quidam docti viri explicant, qua ratione potuerit Maria Magdalena ungere, osculari, lacrymis rigare atque abstergere capillis Christi pedes: quia, inquiunt, nudi erant in parte superna. Verùm ijs objici possent duo: primum

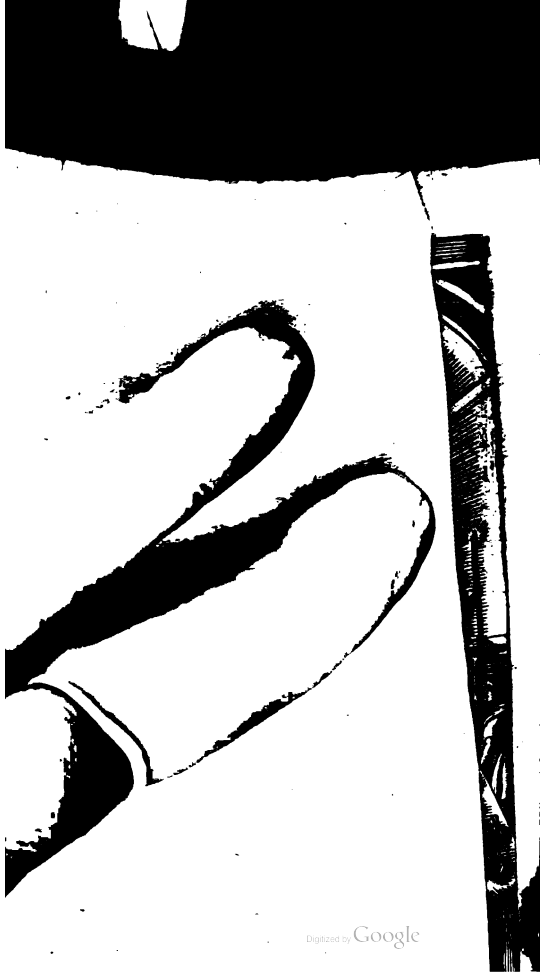
Excusatur
alia
objec-
tio.

prorsus nudam, cùm soleæ corrigijs pedibus colligarentur, ut patet in forma caligæ militaris, & in sandaliis Capucinorum. Deinde recumbens in latus more Romanorum, stantibus retro, plantas potiùs soleatas obvertit, quàm partem supernam seminudam. Quapropter expeditior via difficultatis omnis evitandæ mihi videtur, si dicamus Salvatorem in recumbendo mensæ, sive sandalia, sive alia quævis calceamenta deposuisse. Video placere communiter, & doctis atque eruditis antiquitatis cognitione viris, & sacrorum evangeliorum accuratis interpretibus, Salvatorem & Apostolos prandisse cenasseque more Romanorum illius ævi, recumbendo in lectis à solo surgentibus. In horum numero censentur Petrus Ciacconus *lib. de Triclinio*; Fulvius Ursinus

Salva-
tor ac-
cum-
bebat
more
Roma-

in

in appendice ad eum librum; Hieronymus * Mercurialis lib. I. de arte gymnastica cap. 11. Cornelius Iansenius in concord. Evang. cap. 47. Alfonsus Salmeron cap. 4. par. 2. tom. 7. Joannes Maldonatus in Luc. 7. num. 38. Card. Toletus Luc. 7. Jacobus Gretserus in demonstrat. dogmat. Cath. Eccl. cap. 7. Barradius tom. 2. lib. 8. cap. 17. §. stans retro. Justinianus & Regius locis proximè relatis. Petrus Prado & Ioan: Baptista Villalpandus in cap. 23. Ezechielis. Hic postremus, & Ciaccomus copiosissimi sunt omnium, in asserendis probationibus, & in demonstrando, quàm benè omnia, quæ
d 5 cum-

* Quia res tanti erat, ut conferre plurimum ad suam aliquot S. Scripturæ locis conciliandam videretur, æquum visum fuit aliam de accubitu veterum figuram ex Mercuriali huc apponere, quod ritus ille quàm id fieri posset commodissimè exprimeretur. Tuum erit benigne Lector, illam quam jam antea in Balduino dedimus pagina 260. cum hac præsentī conferre, simul enim & res clarior evadet, & studium erga se nostrum liquidò satis apparebit.

Prima
proba-
tio.

cumque scribunt Evangelistæ cum hoc more conveniant. Non ea describo, quoniam in promptu sunt omnibus. Duo minuta de mea paupertate confero, quæ nondum vidi ab alijs in hoc gazophylacium immissa. Alterum est *Marci 7.* mos Phariseorum, qui non manducabant, nisi præcessisset inter cetera, *Baptismata calicium, & urceorum, & aramentorum, & lectorum.* Hic recensentur omnia ad mensam necessaria, totumque instrumentum cenatorium. Ad quid mentio lectorum? quoniam in lectis, qui & tori dicebantur, recumbebant. Baptizabant igitur cum vasis etiam lectos, non cubiculares & dormitorios, sed tricliniaries & discubitorios. Hinc videas Græcè hic positum *κλινών* etenim apud probatos auctores *κλίνη* lectum discubitorium significat, unde
fit

fit *τρίκλινον*, quod Latini triclinium vertunt, quæ vox & cenaculum tribus lectis instructum, & trium lectorum congregationem denotat.

35. Alterum minutum est testimonium S. Petri Chrysologi, qui *serm.* 83. habet discipulos post resurrectionem magistri accubuisse in toris jacentes alto sigmate. Dicebatur sigma ex litteræ forma, ipsum stibadium, seu trium lectorum coagmentatio, ut inter alios eruditè declarat Petrus Giacconus. Quàm verò altum esse sigma docet Ursinus. Quod si more Romano discipuli post resurrectionem accubuerunt, inferatur necessaria consecutione, morem illum fuisse communem, & Salvatorem mori illi sese accommodasse. Posita igitur hac probatâ communique sententiâ, fateri oportet, in

d. 6 con-

Altera
probatio.

convivendo Christum sandalia deposuisse, sive alia quæcumque calceamenta. Nam mos erat Romanorum, ut nudis pedibus accumberent, soleis depositis, ut luculentissimè probant multis productis cujuscumque generis auctoribus Plauto, Plinio, Seneca, Horatio, Martiale, Terentio, commemorati Ciacconus & Ursinus, ac præterea Matthæus Raderus noster in *Martial. lib. 14. epigr. 60.* Apud hos veteres scriptores leguntur cenaturi soleas deponere, cenati verò, aut pransi reposcere ac resumere. Insuper iidem eruditi viri tabulas * marmoreas exhibuerunt, erutas è ruinis Romanæ urbis, atque aliunde: in quibus visuntur pueri calceos detrahere ce-

na-

* Ex his unam & nos dedimus supra in Balduino, pag. 107. quò Lectorem ablegamus.

naturis, & nudis pedibus accumbere ipsi convivæ.

36. Decimum & ultimum argumentum probans caligam esse calceum, ducitur ab usu Scriptorum Ecclesiasticorum, qui Latinè ac propriè locuti sunt, mille primis annis Christianæ Religionis. Nam posterioribus sex seculis non defuerunt fortasse, qui lingua Latina jam corrupta, significationem vocabuli hujus detorserint ad significanda vel cruralia, vel feminalia. Verùm horum non est habenda ratio, ad intelligenda Scripturæ testimonia, & veteres Historicos ac Poëtas, ut vidimus; & ad penetrandum legum imperatoriarum, ac lapidum priscorum sensum, ut videbitur, nec non ad Latinè, propriè atque emendatè loquendum. Enim barbarissimum non vitat, qui caligas pro femoralibus, aut

10. Argumentum usus Ecclesiast. scriptorum.

ti-

tibialibus dicit, tot antiquis Historicis, Poëtis, Iuriconsultis, lapidibus Latinis repugnantibus, & verò etiam ipso M. Tullio dissentiente:

Primus Scriptor Ecclesiasticus, sit antiquissimus ferè omnium Latinorum, Tertullianus. Hic habet verba illa jam exscripta *nu. 18. ex capite 2. carminis ad Senatorem.*

———— Caligaque remota,
Gallica sit pedibus molli redimita
papyro.

Sive ergo caliga sit eadem res, quæ Gallica, sive differat nonnihil; ut disputatum est *num. 20.* indubitatum est, calceamenti genus esse, tum illis doctis viris, qui distinguunt, tum ijs, qui conjungunt in unam eandemque significationem. Si Beato Rhenano, & Iacobo Pamelio, Tertulliani explanatoribus,
ut

ut par est fidem habeamus, hic auctor speculatoriæ caligæ meminit, tamquam indumenti pedum *l. de corona militis c. r.* enarrans generosam Christiani militis professionem, coronam ab Imperatore donatam repudiantis, & ornamenta omnia militaria deponentis ad judicis tribunal: *Ibidem*, inquit, gravissimas penulas posuit, revelari auspicatus: speculatoriam morosissimam pedibus absolvit, terra sancta insistere incipiens, gladium nec dominica defensionem necessarium reddidit; laurea de manu corruit. Quod pedibus absolvit, ostendit calceamentum fuisse, atque id militare, quando cum ceteris ornamentis militaris professionis exuebatur: morosissimam appellavit, quia cursum ad Christianam perfectionem retardabat. Quid esset speculatoria caliga dicitur *cap. 3. num. 7.*

Se-
cundus
Scri-
ptor
S. Am-
bro-
sius

38. Secundus Scriptor est S. Ambrosius, Latinæ proprietatis æquè peritus atque studiosus, qui *lib. 7. epist. 53.* scribens fratribus, per omnem Italiam constitutis, inventionem corporis S. S. Gervasij, & Protasij martyrum, ait sibi oranti visos inter somnum ac vigiliam, *Duos juvenes ephebos, vestibus candidissimis, id est, colobio & pallio indutos, caligulis calceatos, manibus extensis orantes.* Habitum eorum omnem expressit, & speciatim integumenta pedum, quibus erant calceati, loquendi modo usus, quo interpret vulgatus, qui dixit *act. 12. calceate caligas tuas.* Quid propriè sit calceare, dictum est *num. 24.* & hîc propriè sumitur.

Ter-
tius
Scri-
ptor
S. Hiero-
nymus.

39. Tertius Scriptor est S. Hieronymus, qui constantissime septem locis caligas pro calceis usurpat. Produxi *num. 24.*
ro

ro 23. duos ex his locis, quos
 ibi legisti. Tertius est in *epist.*
 22. ad *Enstochium*; ubi sic ait:
Milites vestimentis Jesu sortè di-
visis caligas non habuere, quas
tollerent. Nec enim poterat habe-
re Dominus, quod prohibuerat
servis. Non inveniuntur in Eu-
 angelio, femoralia, tibialia-
 ve prohibita discipulis, sed cal-
 ceamenta: proinde caligarum
 nomine non nisi calceos Hiero-
 nymus intellexit. Confirmatur
 ex verbis, quæ præmisit S. Do-
 ctor: *Moses & Iesu Nave nu-*
dis in sanctam terram pedibus ju-
bentur incedere: & discipuli sine
calceamentorum onere, & vincu-
lis pellium, ad predicationem novi
Evangelij destinantur. Christus
 ergo crucifixus, non reliquit
 calceamenta militibus, quæ di-
 viderent, quia non ferebat, quæ
 vetuerat. Postea describens mo-
 nachos quosdam improbissimos,
Apud

Apud hos, inquit, affectata sunt omnia; laxa manica, caliga follicantes, vestis crassior, crebra suspiria, &c. Follicantes caligas, non ad crura, sed ad pedes pertinere, indicant illa verba, quæ præcedunt in eadem epistola: Si pes, laxa pelle, non folleat. Dat lucem Marianus Victorius emendator, & scholiastes bonus operum S. Hieronymi. Follicare, inquit, est instar follium, vento incluso moveri, quod evenit laxis calceamentis. Ovidium profert, qui dixit alicubi, pedem in laxa pelle natare; & Sidonium, in laxo cothurno, ut videre licet lib. 8. epist. II. ad Lupum.

Alii
loci
S. Hieronymi.

40. Quintus S. Hieronymi locus est in vita Malchi monachi captivi apud latrones Ismaëlitæ; de quibus scriptum est: *Pallia & latas caligas trahentes.* Sic habet editio Romana recognita ab eodem Mariano. Verum

um five *calliculas* legas, ut legit Heribertus noster in vitis Parum; five *Gallicas*, ut habet colex manuscriptus Audomarenfis eodem Heriberto teste in *Ononastico*, five *calligas*, ut Marianus edidit, non aliud, nisi laticula calceamenta trahebant. Nec enim de femoralibus, aut tibiis intelligi potest trahendirebunt, in hominibus præferam, quos *feminudo corpore* fuisse præscripserat. Atque ipsa varietas lectionis, quæ in omnibus codicibus calceos significat, ut ex disputatis *num. 17.* & frequentibus patet, aperte demonstrat, caligas apud S. Hieronymum calceos esse. Sextus locus in epistola 11. ad Ageruchiam: *Apostoli toto orbe peregrini, non es in Zona, non virgam in manu, non caligas habuere in pedibus, &c.* Pedes igitur caligæ muniunt; non tibiae, aut femora tegunt.

De-

Denique in epist. 47. de *suspensa contubernio* cap. 3. virginem nūnus pudicam objurgans , ait: *Caliga quoque ambulantis , nigella ac nitens , stridore ad se juvenes vocat.* Calceum stridulum notat , qui virginem per vias progredientem indicabat. Quis dicat tibialia & femoralia stridere? Hunc S. Hieronymi locum S. Odo Cluniacensis Abbas referens , ut arbitror ex memoria , lib. 2. *collationum* c. 8. calceos pro caligis dixit: quia calceamentum in *caliga* intellexerat. Ait enim: *Calcei nigelli & nitentes stridore suo oculos laiscivos , in sevos excitant appetitus.*

Quartus
Scrip-
tor
S. Au-
gusti-
nus.

41. Quartus Scriptor est S. Augustinus. Hic tract. 10. in 1. *Ioannis* 5. probans offendi Christum caput Ecclesiae , si Christiani , qui sunt membra , lædantur , hæc ait. *Tamquam si velis tibi aliquis osculari caput , & calcare tibi*

~~ibi~~ pedes. Fortè caligis clavatis
~~tereret~~ pedes tuos, volens tibi te-
~~nere~~ & caput osculari &c. Qui
 te osculari cupiat, & tibi appro-
 pinquat, non calcabit aut con-
 teret pedes tuos tibialibus, aut
 feminalibus, sed calceamentis.
 Vocat autem caligas clavatas,
 quia calceamenta hujusmodi cla-
 vis configebantur, ut dicam
 cap. 4. num. 8. Idem Augustinus
 l. 2. de doctr. Christiana. cap. 20.
 refert Catonis responsum cali-
 gas usurpantis pro calceamentis;
 quod producam num. 42.

42. Quintus Scriptor est Io-
 annes Cassianus, qui caput 10.
 libri primi institutionum inscribit:
 De calceamentis, quod est valde
 notandum; nequis putet de alijs
 indumentis loqui, quàm de pe-
 dum. Calceamenta, inquit, velut
 interdicta Evangelico precepto
 recusantes: cùm infirmitas corpo-
 ris, vel matutinus hiemis rigor,
 sen

Quin-
 tus
 Scri-
 ptor
 Io.
 Cassia-
 nus.

*sen meridiani æstus fervor exegerit, tantummodo caligis suos mununt pedes. Revocentur huc disputata num. 23. interdixisse Salvatorem discipulis Matthæi 10. calceamenta: permisisse Marci 6. sandaliorum usum, quæ sunt caligæ, ut probatum est, num. 23. 25. sensus igitur Cassiani est, illos monachos non uti calceamentis vetitis à Christo: sed in magno frigore & æstu, munire pedes caligis, permis- sis ab eodem Salvatore, sub nomine sandaliorum. Multa, quæ sequuntur, satis superque exprimunt Cassiani sensum, calceamenta significantem; sed hæc in primis, quæ subjiciuntur: Quibus tamen caligis quamquam licito utantur, utpote Domini mandato concessis; nequaquam tamen pedibus eas inherere permittunt, cum accedunt ad celebranda seu percipienda sacrosancta myste-
ria,*

ria, &c. Ad hunc Cassiani locum illustrans scholiastes (quem accepi fuisse Petrum Ciacconum, virum exquisita doctrina politissimum) in annotationibus, verbo *caliga*: *caliga*, inquit, *calcei sunt*: subnectitque in probationem locum *Aetuum Apostolicorum* & S. Hieronymi in caput 20. *Isaia*.

43. Sextus Scriptor est S. Benedictus in c. 55 *regula*, quod in-
6. Scri-
pror.
S. Be-
nedi-
&us.
 scribitur, *De vestimentis, vel calcearijs fratrum*. Hic recensens omnia monachis ad vestitum, & calceatum necessaria, hæc habet: *Indumentia pedum, pedules & caligas*. Duas hæc res S. Isidorus pariter in c. 12. suæ regulæ posuit; atque ut arbitror, eodem sensu. Ex hoc loco primùm nobis certum esse debet, *Pedules*, ut vox sonat, ad pedes pertinere. Primùm, quia regulæ conditor perspicuè dicit, esse *pedum*
 in-

*indumenta; & veteres interpre-
tes regulæ id confirmant. Dein-
de, quia Cornelius Fronto lib.
de proprietate Latini sermonis:
Pedale, inquit, mensura est pedis;
pedule verò, sub pedibus præstat
utilitatem. Heribertus noster in
Onomastico ad vitas patrum, ver-
bo Pedulis probat ad munimen
pedum pertinere hanc vocem,
auctoritate Glossarum Isidori,
Interpretis Juvenalis sat 1. usu
Gregorij Turonensis, & alio-
rum; atque in primis Glossarum
Græcarum Benedicti, quæ ha-
bent: πεδούλια ποδῶν καλύμμα-
τα: hoc est, Pedulia, pedum in-
tegumenta. Verba Turonensis in
vita S. Nicetij Lugdunensis
Episcopi sunt hæc: Απτάτις πε-
δουλῖς πεδὲς ὀπέρνιit: sermo erat
de diacono, qui per contem-
ptum minatus erat de sancti viri
casula se facturum tegmen pedum,
quod fecit ex deciso cucullo.*

Post

Post narrans auctor divinam ultionem: *extensis ad focum pedibus, pedes cum pedulibus ignis pariter devoravit.* Addo librum, qui *Ordo Romanus* inscribitur, exat in eo oratio dicenda ab Episcopo, *Quando induitur combagis* (fortasse compagis) & *sandalis*: in qua oratione leguntur hæc verba *Fac tua Benedictione calceari pedulibus istis in preparationem Evangelij pacis.* Pedules vocat calceos, Pontificios, quos in inscriptione dixerat compagos & sandalia. Tertiò quia Ulpianus à tibialibus distinguit, l. argumento. ff. de annuo, & argento legato: *Fascie* inquit, *crurales* (quas num. 9. & sequentibus, tibialia esse demonstravi) *pedulesque*, item *pilea* (ut legit Cujacius) *impilia vestis loco sunt.* Ubi vitandus est error manifestus Accursii, qui *pedules*, interpretatur *culcitra*.

Confirmatur ex eodem Cujacio
*l. 5. observ. cap. 11. Pedules sic
 dicuntur, inquit, ut Pedula an-
 tioris Fæsto, quæ πένιλα, vel πέν-
 δια. Addo ipse, etiamnum Ro-
 mæ & in Latio, intima pedum
 indumenta, ex linea tela, vulgo
 dici, Pedali.*

Caligæ
 quo-
 que
 pedum
 indu-
 menta, 44. Probatum est pedules esse
 pedum integumenta: videamus
 jam, num caligæ sint sub eodem
 genere: quod affirmo. Primum
 quia S. Benedicto non sunt fe-
 moralia. Nam eodem capite
 paulò post de femoralibus præ-
 cipit, permittens, ut ab iter
 acturis de vestiario accipian-
 tur, & à reversis lota resti-
 tuantur. Unde orta est ævo
 S. Bernardi disceptatio, inter
 Cistercienses, & Cluniacen-
 ses monachos, de qua dictum
 est *num. 31.* Deinde S. Bene-
 dicto *Caligæ* sunt aliud calcea-
 menti genus à pedalibus di-
 stin-

stincti. Probatur ex regulæ contextu. Ubi enim dixisset, *Indumenta pedum*, subjicit illico duo genera horum indumentorum, *Pedules*, & *caligas*. Confirmatur ex doctrina Smaragdi in c. 55. *regula S. Benedicti*; qui Smaragdus ita loquitur: *Pedules autem dicit ille, quod nos modo dicimus calceos; caligas ille, quod nos subalares, vel saccos nominamus. Caliga autem vel à callo pedum dictæ, vel quia ligantur nam & calcearij vocantur.* Aded clarè Smaragdus afferit, caligas esse calcearios, hoc est aliquod genus calceorum, ut vehementer mirer nonnullos recentiores regulæ Benedictinæ interpretes, qui tibialia intelligunt in caligis. Præsertim cùm hac ætate, ut præmonui *num. 2.* plebs ipsa in multis Italiæ regionibus, Smaragdi vocem retinens, non nihil corruptam, calceos ap-

peller, Calzari. Fulcitur eadem
 doctrina ex regula S. Fructuosi,
 cujus verba Smaragdus refert :
In hieme , inquit, pedules calceent
qui voluerint , id est à die calenda-
rum Novembris usq; ad calendas
Majas : reliquis mensibus æstivis,
caligarum tantum solatio manien-
di sunt. Videtur allusisse ad verba
 Cassiani quæ retuli num. 42. Cum
 igitur monachi S. Benedicti non
 incederent pedibus nudis , &
 æstate solas caligas gestarent ,
 liquidò apparet , caligas esse
 calceamenta , quibus munirent
 pedes. Reor enim pedules tunc
 fuisse tegmina lanea , tum ad
 arcendum frigus , tum ad tegan-
 dam nuditatem , cum exhibant
 domum. Illis pedulibus indu-
 tos pedes in caligas inferebant
 egressuri : quemadmodum Fra-
 tres Minores de Observantia in
 regionibus frigidioribus faci-
 unt ; qui pedes hieme panno
 la-

laneo calceatos ac vestitos in foccos ligneos induunt. De frigore arcendo dixit S. Fructuosus paulò ante relatus : de frigore simul & nuditate , S. Isidorus cap. 12. regulæ : *Pedules autem utentur in monasterio, quamdiu hiemis coegerit violentia; sive dum Fratres gradiuntur in itinere, vel proficiscuntur ad urbem. Hanc immisionem pedulum in caligas, videtur innuere Glossarium Isidori, cum ait: Pedana, pedulis novus, qui calige assuitur.*

45. Septimus Scriptor sit 7. Scriptor S. Gregorius Papa ; qui S. Gregorius Papa. lib. 1. Dialog. c. 4. de Equitio Abbate, *Ecce, inquit, vir Dei, clavatis calceatus caligis, falcem scenariam in collo deferens veniebat. In tibialibus, & feminalibus clavi non habent locum; habent in calceamentis rusticanis, & castrensis, ut docebitur c. 4. num. 8.*

e 3 Rectè

Rectè ergo clavatas vocat , quia pauper & humilis monachus calceis utebatur pauperum & vilium hominum : cujusmodi erant caligæ militum manipularium : de quarum clavis erit capite eodem disputatio.

8. Scri-
ptor
Vene-
rabilis
Beda.

46. Octavus Scriptor erit Beda, qui *in vita S. Cuthberti Episcopi* c. 8. & 20. narrat eum aliquando surrexisse convalescentem è lecto ; dixisseque domesticis , *Date baculum & caligas* , ut tentaret , num posset incedere. Nemo potest jure dubitare , quin calceamenta petierit , quæ ad ambulandum magis necessaria sunt , quàm femoralia. Quodd autem hoc sensu capiat caligas , manifestum est ex eo , quodd axungiam porcinam à corvis allatam postea scribat præbere consuevisse Fratribus peregrinis , ad ungendas caligas. Quis credat peregrinos axungia por-

porcina perunxisse femoralia? Rusticana calceamenta, calore ac pulvere siccata, peregrinis unguntur, ne duritie pedes lædant. Atque hinc elucet elegans, & argutum Catonis Censorii dictum adversus supersticiosos, ab S. Augustino relatum l. 2. de doctrina Christiana c. 20. Hic vir sapiens, cum esset consultus à quodam, qui sibi erosas à foricibus caligas diceret, respondit: *Non esse illud monstrum; sed verè monstrum habendum fuisse, si forices à caligis roderentur.* Nimirum appetunt forices calceamenta, quodd ex corio conficiantur, eoque peruncto. Atque hæc satis de prima parte dissertationis capite secundo expedita.

CAP. III.

Caligam usu Primevo ad militiam spectasse.

Caliga
spectat
ad mili-
tiam.

I. **S**Ecunda pars dissertationis continet, caligam ad militiam spectare primo usu: quod est dicere, prima sui institutione calceamentum militare fuisse; sed postea usurparum etiam ab urbanis, viatoribus, rusticis, Apostolis, Religiosis, mulieribus. Prima probatio positionis est ex dictis *cap. 2. num. 1.* ubi demonstratum est C. Cæsarem denominatum Caligulam, à *Castrensi caliga* ex Aufonio: *militari joco*, ex Suetonio; *militari vocabulo*, ex Tacito; *militari calceamento*, ex Aurelio: *militaribus calceamentis*, ex Dione.

Caliga
pro mili-

2. Secunda probatio ex formula, bonis auctoribus usitata, qua

qua *Caliga*, pro militia, seu ^{tia} militari professione ^{sumitur.} sumitur.

L. Seneca libro de brevitate vitae capite 17. probans inductione, novas occupationes ac molestias in hac vita veteribus substitui: *Marium*, inquit, *caliga* dimisit? consulatus exercet: hoc est, quamvis relicta militiâ pervenerit ad consulatum; tamen in eo suas molestias, easque graves incurrit. Idem l. 5. de benefic. cap. 16. *Ingratus C. Marius* ad consulatum à *caliga* perductus: id est, ab infimo militiæ ordine, ad summam Reipublicæ dignitatem ascendit. *Plinius senior* l. 7. hist. natur. c. 43. de P. Ventidio, sensu eodem: *Plurimi*, inquit, *juventam inopem in caliga tolerasse*, auctores sunt. Extat inter inscriptiones Romanas à Iano Grutero collectas pag. 445. n. 9. lapis Auximi repertus, cum longa inscri-

ptione numerante munera functionesque militares C. Oppii Velinæ tribus, cui lapis erectus fuerat, ex eo, imitatione Iusti Lipsii, transcribo tantum quod maximè ad rem nostram facit:

C. OPPIO. C. T. VEL
OMNIBVS. OFFICIIS
IN. CALIGA. FVNCTO

Hic *in caliga*, perinde est ac si diceretur, *In militia*.

Quid
militia
& mi-
lites
caliga-
ri.

3. Tertia probatio est ex eo, quòd militia caligata, & milites caligati passim dicuntur, idque à caliga, quàm militantes gestabant. Lapis vetus Romæ ab eodem Iano datus pag. 279. num. 3. Imp. Cæsari C. Valerio Diocletiano dicatus, habet in fine milites caligatos.

H O.

HONORATI. ET. DE-
CURIONES ET. NV-
MERVS. MILITVM. CA-
LIGATORVM.

Tertullianus *lib. de Idololatria.*
c. 19. revocans Christianos à mi-
litiâ illa , in qua sit necessitas
immolationis : *At nunc de isto*
queritur, inquit, an fidelis ad mi-
litiâ converti possit; & an militiâ
ad fidem admitti etiam caligata,
vel inferior quoque, cui non sit ne-
cessitas immolationum. In hoc
Tertulliani loco explicando,
Iacobus Pamelius observat,
apud veteres Iurisperitos fre-
quentem esse caligatorum mi-
litum mentionem , quorum ver-
ba in leges relata sunt. Tres no-
mino: Primus est Ulpianus, l. 2. ff.
de his qui notantur infamia: *Di-*
missum accipere debemus militem
caligatum. Secundus est Venule-
jus , l. de militibus ff. de custodia

reorum: Is, qui exercitum acco-
perit, etiam jus animadvertendi
in milites caligatos habet. Ter-
tius Arrianus leg. omne delictum
§. exploratores ff. de re milita-
ri: Sed & caligatus, qui metu
hostium languorem simulavit, in
pari cum eis causa est: hoc est,
capite luet poenam, ut prodito-
res. Alia jura, seu rescripta
Imperatorum, mox proferen-
tur, ubi de vilitate caligato-
rum agetur. Hos milites, cali-
gatos in jure civili dici, non ab
ocreis ferreis, sed à caliga pe-
dum calceamento militari, diser-
tè affirmant Jurisconsulti illi re-
centiores, qui vim legum ex-
pendentes, verba minimè ne-
glexerunt. Tres pariter produ-
cor: Jacobum Cujacium, *tom. 2.*
lib. 10. ff. de excusationibus mu-
nerum. Petrum Fabrum *lib. 2.*
Agonisticon cap. 34. Barnabam
Brissonium *lib. 2. antiquit. se-*
lecta-

lectarum ex jure civili cap. 5. & lib. 3. de verbor. significat. verbo caligati milites. 4. Porro caligati milites erant gregarii, manipulares, & ob vilitatem, infimum militiæ ordinem, exercitusque plebem, ut ita dicam, constituiebant. Primùm comprobant positionem meam, quæ *num. 2.* produxi; dicta nimirum Senecæ de Mario, & Plinii de Ventidio, qui ambo pauperem juventutem traduxerunt in caliga, hoc est, in numero atque ordine caligatorum militum, unde ad triumphos usque conscenderunt. Deinde probatur ex historicis. Justinus *lib. 38.* cum ait in Antiochi regis exercitu tantam divitiarum copiam fuisse, ~~ut etiam gregarii milites caligas auro figerent~~ significavit gregarios ac viles esse, qui caligas in exercitu gestarent. Tacitus *libro 1. annal.* Caligulam,

Cali-
gari
mili-
tes in-
fimi
ordi-
nis.

lam, *ad concilianda vulgi studia*, caligam, jussu matris, induisse tradit. Ergo Tacito miles caligatus, vulgus erat, Posthæc Tiberium inducit de Agrippina Caligulæ matre conquerentem, quodd *filium ducis gregali habitu*, circumferret. In hoc habitu gregario caliga præcipua erat, quæ nomen puero dedit. Suetonius in Caligula cap. 9. *Manipulario habitu inter milites educabatur*. Manipulares milites nostris peditibus infimæ fortis respondent. Notat idem Suetonius in Augusto cap. 25. tamquam rem insolentem, ab eo coronas murales, *sæpe etiam caligatis* fuisse tributas; quibus ob vilitatem ordinis non dabantur. Eodem spectat demissio animi notata ab eodem Suetonio in Vitellio cap. 7. quia *tota via caligatorum quosque militum obvius exosculabatur*.

5. Ter-

5. Tertio confirmatur caligatorum vilitas ex lapide sepulchrali apud eundem collectorem inscriptionum pag. 533. num. 1. ubi caligatus miles cum lixa sepelitur ; cujus officium vilissimum erat , exercitum sequi , militique servire , ut eruditè tradit Ioan. Antonius Valtrinus lib. 3. de militia Romana, cap. 8. Exhibeo lapidem, minus necessariis quibusdam omis- sis.

AVRELIVS. T. F. CAL-
VOS. CAL. MIL. LEG. X.
ET AVRELIVS. FLAVI. F.
FLAVIANVS LIXA ANN.
XVIII. HIC SITI SVNT.

Id est: *Aurelius Titi filius Calvus,*
caligatus miles legionis decima, &
Aurelius Flavij filius Flavianus
Lixa, annorum 18. hic siti sunt.

6. Quarto favent jura civilia
conclusioni meæ de vilitate cali-
gatorum. Honorius, & Theo-
do-

dosius Impp. permittunt facultatem contrahendi conjugij cum ingenuis, sine solemnitate matrimoniorum, *A caligato milite, usque ad Protectoris personam*, ut habetur *Cod. de nuptiis leg. à caligato*. ubi Glossa benè ait: *Quasi dicat à minore usque ad majorem*. Quæ Glossa dum asserit caligatos milites dici, *qui habent caligas de corio*: si nomine caligarum calceos intelligit, ferenda est interpretatio: si cruralia, vel femoralia, doctorum virorum omnis generis, etiam Jurisconsultorum, quos produximus in hac tota dissertatione, tamquam torrente obruitur. Clarissimè omnium; vilem ordinem caligatorum esse declarat Iustinianus Imperator *novella 74. collat. 6. in authent.* Quibus modis naturales fiant legitimi §. quisquis. *Sed neque agricolas, inquit, aut milites arma-*

tes , & quos lex caligatos appellat ; hoc est , viliores , & obscuriores non perscrutamur.

7. Objicies ex Iosepho lib. 7. *de bello Judaico* cap. 3. & Hege-
sippo juniore lib. 5. *de excidio Hierosolymitano* cap. 30. Centurionem quendam è castris Titi, templum ascendisse , (ut fusiùs referam cap. 4. num. 11.) caligis clavatis munitum. Hinc deducitur non tantam esse vilitatem caligatorum , quantam descripsi ; quando Centuriones caligati pugnabant. Respondeo, probabile quidem esse Centurionem illum fuisse caligatum, quia confixa clavis acutis gerebat *καλὴ* , ut Græcè habet Iosephus ; qui unà cum Hegesippo addit, esse clavata more militum Romanorum. Verùm in ejusmodi calceamentis clavatis poterat esse aliquod discrimen , quo distinguerentur à caligis manipu-
la-

Ob-
jectio
de ca-
liga
Centu-
rionis,
& spe-
cula-
toria
solvi-
tus.

larium : (quemadmodum videbitur *cap. 4. num. 2.* in caligis vigilum, & prætorianorum, qui cancellatas habent habenas) vel formâ, ut non corrigiis ligarentur in pedibus, sed obstragulis tegerentur more nostro: vel materia, ut clavis, non ferreis, sed argenteis configerentur; vel ornamentis aliquibus, quibus carerent caligæ vulgares, quod Iusto Lipsio placuit. Idem ferè dicendum est de caliga speculatoria, quæ, quod esset speculatorum, & exploratorum, debebat esse levior. Meminit speculatoriæ caligæ Suetonius in *Caligula cap. 52.* cuius verba transcripsi *cap. 2. num. 4.* meminit & Tertullianus *lib. de corona militis. cap. 1.* cuius verba leguntur *cap. item 2. num. 37.* Quo ex loco verisimiliter colligimus Christianum illum militem à Tertulliano laudatum, è

numero speculatorum fuisse: quoniam *speculatoriam morosissimam pedibus absolvit*; hoc est dimisit caligam speculatoriam, quam ex more gestabat pedibus, remorantem in via Christianæ religionis illum ipsum, qui gerebat. Atque hæc satis de secunda parte dissertationis, tertio capite explicata.

CAPUT IV.

De Materia & Forma Caliga militaris.

I. **C**aliga militaris, de qua Descriptio caligæ cum figura. est dissertatio, non aliud esse videtur, nisi *solea sine obstragulo, habenis alligata pedi, multis, minutisque clavis infernè suffixa.* Ut autem descriptio hæc, unà cum materia formaque ipsius intelligatur, placeat hoc loco exhibere formam ejus expressam ex ingenti columna

lumna marmorea, Romæ Trajano Imperatori erecta ab Senatu, cochlide intus, extra verò mirabili adedò artificio cælata, ubi figuræ omnes tum summæ, tum imæ, magnitudinis ejusdem oculo videantur. Bellum Dacicum feliciter ab eo Imperatore cum Decebalo rege gestum, particulatim ad rerum gestarum veritatem extrinsecus insculptum habet. Ibi fluvii, naves, pontes, turres, munitiones, castra, pugnæ, captivi, captivorumque ac militum arma, vestes totusque habitus Romanorum pugnatorum visitur. At nisi nos fefellerit, qui expressit ac typis edidit Romæ anno 1616. quidquid in ea columna mirabiliter cælatum est, cum explicatione Alfonsi Ciacconi, caligæ formam quam quærimus, habemus, & lectoris oculis subjicimus.

2. Pas-

Expli-
catur
imago
caligæ.

2. Passim in ea columna Ro-
mani milites calceati videntur
quemadmodum cernis , quibus-
dam calceis , qui solearum in
modum plantam muniunt , sine
obstragulis , quæ superiorem
pedis partem tegant. Habeni
astringuntur supernè sæpiùs cir-
cumductis , quæ bis supra talo
tibiam circumvolvunt. Obser-
vatam à me duplicem caligæ
militaris formam , hoc loco ex-
primi curavi. Alteram in pedi-
bus vigilum , & militum præ-
torianorum elegantio rem vidi
decussatis supra pedem corri-
giis , atque inter priores digito
ductis. Alteram sæpiùs expre-
ssam vulgariū militum , cir-
cumvolutis rarioribus supra pe-
dem tantum , non inter digito
habenis. Iussi crus totum re-
præsentari , ut cernas nudum
tibialibus esse. Linea sub gen-
fefellit Alonsum Ciacconum

MM

mm. 31. qui tibialia inde colle-
git, caligas ea vocans ex errore
vulgi toties reprobato. Potius
inde inferendum est, sub armis
aliquid feminalibus simile tulif-
se, quod superius in armatis non
negavi, subtraxi togatis, relin-
quens peritioribus eam disputa-
tionem, utrum in castris femo-
ralia ferrent. Post priores edi-
tiones accepi Romæ in arcu
triumphali Constantini, multos
extare milites caligatos: curavi
exprimi effigiem caligæ atque ad
ne mitti; ex ea deprehendi post
tot annos formam non esse muta-
am, & cum hîc expressa ex toto
congruere. Sed jam videamus,
quàm benè cum caliga columnæ
atque arcus conveniant, quæ
le materia formaque caligæ
militaris, scriptores prisci tra-
lant.

3. Soleam esse diximus in de-
scriptione. Oculus confirmat in
præ- <sup>Caliga
est sub</sup>

genere
solearum.

præmissa imagine. Non diffite-
tur Alfonsus , qui exhibuit ima-
ginem. Supra *cap. 2. num. 25.*
copiosè probavi , caligam con-
tineri sub genere solearum ; tum
quia Græcè sandalium dicitur ,
tum quia docuit Agellius soleas
nominari atque crepidas , seu
crepidulas , illa calceamenta ,
quæ plantas solummodò tegunt ,
& vinciuntur habenis , cujus-
modi esse videtur in columna
& arcu calceus militaris. carere
autem obstragulo , id est , operi-
mento partis supernæ pedis , so-
leam , Gallicam , crepidam , do-
cuit Agellius *l. 13. cap. 21.* ver-
bis illis : *Plantarum calcestan-
tum infimè teguntur , cetera propè
nuda.* Carere eodem sandalia ,
quæ soleæ sunt , tradidit S. Au-
gustinus , & B. Alcuinus *c. 38.*
de divinis officijs. carere Caligas
S. Petri scripserunt multi recen-
tiores doctores producti. *cap. 2.*
num. 26.

num. 26. præsertim ij, qui dicunt caligas esse simillimas calceis Fratrum Minorum, intellige Capucinorum, qui calcei nominantur Apostolici, similes caligis ex hac columna expressis. Alligari pedi corrigiis, sive habenis caligas militum in hac imagine perspicuum est, Congruit Agellius, qui dat soleis, crepidis, Gallicis teretes habenas : consonat Scriptura sacra, quæ caligis, sandaliis & aliis calceamentis corrigias attribuit. Locos collegi *cap. 2. num.* 27. concordat S. Isidorus. *. 19. c. 34.* qui scripsit: *Caligula, Caliga, vel à callo pedum dicta vel via ligantur* : quæ verba repetit Smaragdus *in cap. 55. regula. Benedicti.* Soleas autem ex orio fieri, seculis cunctis conietum fuit. Sufficiat S. Isidorus loco proximè relato : *Solea mariales ex materia corio intexta,*
f &

& post de corrigiis : *corrigia à corio vocantur*. Huc spectat Cælii Symposij Poëtæ veteris ænigma quinquagesimum sextum de caliga inscriptum.

*Major eram longè quondam , dum
vita manebat ,
Sed mox exanimis , lacerata , li-
gata , revulsa ,
Dedita sum terra , tumulto sec-
condita non sum.*

Corium , dum in tauro vivo vi-
vit , majus est quàm in caliga
In eam non venit , nisi multa
illa patiatur , quæ medio versu
dicuntur. Tandem terræ datur
quia serpit humi , telluremque
semper tangit in humano pede
nec tumulatur ; quia consumitu
usu.

Utrum
in cali-
gis li-
gnum
es-
set in- 4. Quæri potest an lignum
aliquod in caliga solæ adjun-
ctum esset. Ioanni Antonio Val-
trino l. 3. de militia Roman

6. 13. suppingendum videbatur. clu-
sum.
Adduxit S. Isidori testimonium
sic scribentis: *Caligarius non à
callo pedum sed à caloid est ligno
vocatus, sine quo consui calcea-
menta non possunt, quod Græci
καλοπόδιον dicunt. Fiebant autem
prius ex salice tantum. Hinc &
calceamenta dicta, quòd in caloid
est in ligno fiant, vel quòd calcen-
tur. Confirmari potest hæc opi-
natio auctoritate Smaragdi, qui,
ut est scriptum cap. 2. num. 44.
caligas in regula S. Benedicti
dicebat esse calceos illos, quos
ævo suo *subtalares vel foccos* no-
minabant. Nos hoc tempore
foccos esse ligneos concipimus,
atque in Italia corrupta voce (ut
in aliis multis rebus nominandis
accidit) *zoccoli* vocitantur. Ac-
cedit ligni usus in braxeis tra-
gædorum cothurnis, Quos, ut
affirmat idem S. Isidorus, *quidam
calones appellant, ex eo, quod ex*
f 2 *salicè**

salice fierent. Necessitas hoc lignum requirit, ut in eo soleas clavis suffigantur, quod caligamultos clavos habere dicantur multis Scriptoribus, quos n. 13 recensabo. Ratio suadet duplex; tum ut calceamenta hæc in longis itineribus, asperitat viarum saxosarum, diuturnitatis belli, durabilia forent; tum ad tuendam militum valetudinem ut semper, etiam in cœnis atque humido solo stantes ambulantesque siccos haberent pedes. Quam ob causam ævo nostro non pauci soleas, crepidas calceos, subere suffulciri, aut etiam inferciri curant, quo viri hiemalem commodius ac salubrius ferant: idque imitatione veterum; de quibus legendus est Petrus Victorius *lib. 15. variarum lect. c. 23.*

Care-
bant
ligno

5. Equidem dissentio; ac nulum suppositum lignum caligam

militari, de qua differitur, pro-^{caligæ}
 nuntio: sed solam soleam plantæ<sup>mili-
 tares.</sup> substratam fuisse. Statuæ vete-
 res, columna Trajani, arcus
 Constantini me dissentire co-
 gunt; quæ non nisi solas easque
 tenues oculis exhibent. Adde,
 quod nequaquam à tam multis
 Scriptoribus sine ulla additio-
 ne soleæ dicerentur caligæ, si
 lignum suppactum haberent.
 Dicta priscorum, & rationes dis-
 solvuntur facillimè. Isidori lo-
 cus parum idoneus est: quia lo-
 quitur de forma lignea pedem
 humanum imitante, quæ in cal-
 ceos, dum consuuntur, intro-
 mittitur. Id sonant manifestè
 verba illa; *sine quo consui calcea-*
menta non possunt; & illa: *Quod in*
calo, id est in ligno fiant. Norunt
 id probè sutores caligarii, & nos
 videmus. Neque obstat Sma-
 ragdus, qui loquitur de nomi-
 nibus ævi sui, quo lingua Latina

corrupta erat. Isidorus sanè l. 19. c. 34. sæpè memorato, distinguit foccos à caligis, cùm ait (ut c. 2. nu. 6. & c. 4. nu. 3. scriptum est) caligas ligari, foccos non ligari. De cothurnis tragœdorum non est nobis cura, neque disputatio, quoniam multùm à caligis differunt. Necessitas ligni nulla est ad claviculos excipiendos, quia res ipsa nos docet, sine ligno clavis soleas suffigi posse, ut planiùs explicabitur num. 8. 11. 15. Nec ratio prior urget de conservatione diuturna caligarum, quoniam in hunc finem clavi comparati sunt. Multò minus valet posterior, quia foccellus ligneus impeditißimum redderet militem tum in via, tum in pugna; in qua oportet eum quam expeditißimum esse.

Utrum
caliga
tibiam

6. Controversum quoque est inter viros doctos, ascenderetne cali-

caliga usque ad mediam tibiam, ^{attin-}
 an talos tantum attingeret ha- ^{geret.}
 benis. Attrahunt ad medium
 crus Ioan. Antonius Valtrinus,
 Ioannes Lorinus *locis sæpè citatis*,
 nec non qui notas in Festum
 scripsit, definiens omnia calcea-
 mentorum genera Romanis ita
 fuisse, ut Turcarum hodiè: quæ
 vulgus Italorum vocat *Borzac-*
chini. Hanc generalem proposi-
 tionem postremi hujus auctoris,
 Iacobus Pamelius *in scholiis ad*
Tertullianum, libro de pallio c. 4.
 refert ex Scaligero atque im-
 probat. Ego pariter arbitror
 hujus Scriptoris falsam esse sen-
 tentiam: veram & priscam
 caligam militarem, de qua
 disputamus, stante Republica
 Romana, & primis Impe-
 ratoribus dominantibus, talem
 fuisse, qualem in columna
 Trajani & arcu Constantini cæ-
 latam conspicimus. Non e-

nim ad mediam tibiam pertingit, nec pertingere potest. Soleam, tantum esse probavimus, plantæ inhærentem, pedi talisque alligatam loris, sive habenis: qua sui parte potest ad crus medium pervenire? Dabo fuisset alios calceos, qui supra talos assurgerent: nego inter eos caligam militarem esse numerandam.

Sol-
vun-
tur
obje-
cta.

7. Neque verò testimonia, quæ producuntur, me de gradu deiciunt. Horatius affertur, qui lib. I. Sat. 6. ait:

*Nam ut quisque insanus nigris
medium impedit crus
Pellibus, &c.*

At non est sermo hic de caliga militari, sed de calceo Senatorio ut eo loco Dionysius Lambinus observat. Verum non licet à diversis facere illationem, ut Iurisperiti clamant, ex l. *Papinianus* ff. de Minoribus. & c. per vene-

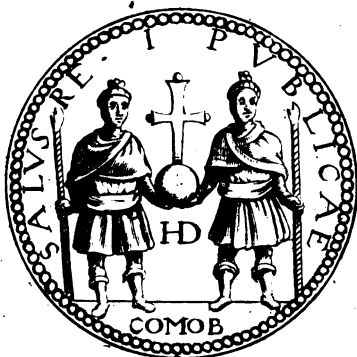
verabilem. §. verum Qui filii sint Legit. Itaque non valet hæc argumentatio, calceus Senatorius ad medium crus perveniebat, igitur etiam caliga militaris. Ingeritur Titinius apud Festum dicens. *Iam cum mulleis te ostendisti, quos tibi atim calceas.* At hic locus non uno modo legitur: sed admissa lectione producta, & interpretatione verbi *Tibi atim*, ut significet ad mediam tibiam, respondeo ex ipso Festo. Mulletum esse calceum regum ac patriciorum atque ex Isidoro, rubri coloris: cujusmodi expressus cernitur in * nummo Anthemij Augusti, quem exhibet Iacobus Sirmondus noster in notis ad *Sidonium Apollinarem*, in
f 5 pane-

* Ut curioso lectori satis fiat, adjecimus hujus Anthemij nummum, simul qualem illum *Sirmondus* nobis exhibet, sub lit. A. & qualem *Antonius Augustinus* dedit sub lit. B. Quanquam, ut quod res est ingenuè dicamus, nihil hinc magnæ rei colligas, quod quidem Mulleti figuram formamque perspicue ob oculos ponat.

A

B

DE CALIGA. *Cap. IV. 131*
 panegyrico Anthemij *vers. XIII.*
 In hoc nummo calceorum auri-
 culæ mediam tibiam attingunt.
 Similiter in arcu Constantini mi-
 lites gregales caligâ jam de-
 scriptâ calceati visuntur : Im-
 peratoris verò calceus usque
 ad mediam tibiam ornatior af-
 surgere conspicitur. Eadem re-
 sponso datur testimonio Ter-
 tulliani. *l. de pallio c. 4.* dicentis
Impuro cruri, purum, aut mul-
leolum inducit calceum: quia de
 caliga non est sermo. Proferenti
 verò tessellatum marmoreum pa-
 vimentum, quod Augustæ Vin-
 delicorum effossum dedit anti-
 quitatis studiosis Marcus Velse-
 rus vir clarissimus, spectatur-
 que inter inscriptiones Roma-
 nas *pag. 336.* & in quo gladiato-
 res depugnant in calceamen-
 tis excedentibus talos, oppono
 rationem eandem, non licere à
 gladiatoribus ad milites, à cal-

ceis illorum, ad horum caligas argumentari. Diverſa eſt utro-
rumque ratio, profeſſio, habi-
tus, calceatus: & fortaffe ſecu-
lum, in quo mutati ſunt mores
& calcei.

Caliga
clavis
ſuffi-
geba-
tur.

8. Poſtremò caliga hæc mili-
taris, erat clavis, multis, minu-
tis, ferreis ſuffixa & munita,
conſervationis, ut arbitror, gra-
tia; ut diutiùs duraret, aſperi-
tatiſque ſaxorum reſiſteret. Cla-
vos admittit Alexander ab Ale-
xandro, unà cum ſcholiaſte An-
drea Tiraquello *libro 1. genia-
lium dierum cap. 20. & libro 6.
cap. 22.* qua conceſſione data,
coguntur caligam calceamen-
tum eſſe fateri, qua in confeſ-
ſione video ambos dubitantes
hærere. Verùm ne videar id mi-
hi dari velle ſine probatione, te-
ſtes ſubjicio fide dignos. Pri-
mus eſt S. Iſidorus *lib. 19. O-
rig. cap. 34. de calceamento-
rum*

rum genere. Inter cetera. *Clavati*, quasi *calviati*, eo quod *minutis clavis*, id est *acutis*, solea *caligis vinciantur*. Suspicio esse scriptum ab Isidoro, *Claviati*, non *Calviati*; sed nihil muto sine codice manuscripto. De hoc clavorum genere, viri eruditi capiunt illud Juvenalis in *Satyra 3. v. 247. & seqq.* conquerentis, in magna frequentia populi, se premi, percuti, male accipi à turba:

— *Planta mox undique magna
Calcor, & in digito clavus mihi
militis haeret.*

Congruit cum Juvenale atque affulget illi S. Augustinus *tract. 10. in 1. Joannis 5.* cujus verba legantur *capite 2. num. 41.* ex quibus illa faciunt ad rem nostram: *Fortè caligis clavatis contereret pedes tuos: Dabitur ad calcem hujus capitis ænigma LVII.*
Cæ:

Cælij Symposij , cujus titulus est. *Clavus caligaris* , qui & in ænigmate involvitur , & obscure describitur. Equitius quoque , ut accepimus à S. Gregorio *lib. 1. dial. cap. 4. clavatis calceatus caligis* incedebat , Refero ad caligas Festum libro de verborum significatione scribentem , dici *Clavata , calceamentum ta clavis confixa*. Lucillij versus apud Nonium it eodem :

. *Sufficit huic : clavis fulmentum quattuor addit.*

Quid 9. Sed quid *fulmenta* ? Re
 sint
 ful-
 men-
 ta.
 spondeo dictas esse à fulciendo quemadmodum & *fulmentum* ex fulcimento contractum Proinde apud Sidonium Apollinarem columnæ , quibus ædificia fulciuntur , nuncupantur *fulmenta* libro 2. epistola 10. ad Hesperium , in hendecasyllabis ;
Fulmentis Aquitanicis superba

Id est, columnis è marmore Aquitanico in jugis Pyrenæis cæso, ut observat Jacobus Sirmondus noster *in notis ad eum locum*. Itaque fulmentam arbitror esse corium illud, quo calcei veteres ac detriti suffulciuntur; seu quod substernitur calceis, cum reficiuntur, & nos Itali vocamus *Taccone*. Meminit fulmentarum, & Plautus in *Trinummo*, qui Lucillio dat lucem:

Quid ego nunc agam?

Nisi ut sarcinam constringam, & clypeum ad dorsum accommodem:

Fulmentas jubeam suppingi soccis.

Hinc parans ornamenta pugnandi, cogitat de calceis reficiendis, qui tum refecti erunt, cum fulmentas suppectas habebunt.

10. Ad majorem hujus loci

ac

Quid ac vocabuli lucem affero tria
^{fint} ^{suppa-} ^{cta, &} ^{solum} ^{caliga-} ^{rium.} hæc ferè idem significare : *Ful-*
mentas , *suppacta* , *caligarium*
solum. De fulmentis dictum est
 abundè. De suppactis Glossa-
 rium vetus emendatum in hoc
 verbo , per unius litterulæ mu-
 tationem , *Suppacta* , *κεκαττυ-*
μένα : legebatur autem : *Sup-*
pakta. Dicitur autem *Suppa-*
ctum , quòd calceo suppingatur,
 ut Plautus loquitur. De caliga-
 rio solo Glossarium idem : *ca-*
ligarium solum , *κάττυμα* : cui
 finitima est , atque inde deriva-
 ta vox *κεκαττυμένα* ! Unde col-
 ligas , suppactum & caligarium
 solum re quoque convenire.
 Nos Itali hoc solum caligarium
 diceremus *suola di scarpa*. Lu-
 cillius ergo fulmentas has , sive
 suppacta (quæ vel frustra caliga-
 rii soli , vel solum integrum pu-
 tes , per me licet) clavis affixa
 caligæ pronuntiat ; cuius rei
 pro-

probandæ gratiâ , versus ipsius
productus est , & explicatus
cum aliqua non inutili digres-
sione.

II. Ut redeamus ad institu-
tum; clavos in militaribus cal-
ceis vidit Josephus *lib. 7. de bel-*
 Judaico , in Iuliano Centurio-
e fortissimo viro , qui solus ex
castris interiorē templi
angulum ascendit armatus &
ignax. De quo hæc habet:
calceos namque habens creberri-
simos atque acutis clavis ; ut ceteri
valent milites , fixos : dum strato-
rum crustis solo curreret , labi-
ret. Ex eo videtur exscripsisse
senior Hegesippus *lib. 5. de ex-*
cidio Hierosolymitano. cap. 30.
quæ de eodem luculentiùs ait: *I-*
ta alacritate incautior, confixum
avis calceamentum gerens ; usu
militarium virorum, non confide-
vit polito lapide stratum solum,
sed cavendum foret , sed quasi in
campo

Proba-
tur
clavo-
rum
usus in
caligis
ex Iu-
liani
Centu-
rionis
lapsu.

campo praliaretur securus, labitur, &c. ex his deducit prudens lector, primum caligatum fuisse Julianum, ut dixi quoque *cap. 3. num. 7.* tum quia *ὑποδήματα* ferebat ex Iosepho, quod verbum caligæ reddidit Dio ex disputatis *cap. 2. num. 5.* tum quia tradunt ambo more militum ceterorum fuisse calceatum. Deinde spectat penè oculis caligæ formam crebris, & acutis, clavis confixam. Hîc non possum non valdè mirari Wolfgangum Lazium, qui *lib. 8. commentariorum Reip. Romane cap. 13.* agens de caligis militaribus, producit hoc clarissimum Iosephi & Hegesippi testimonium, & tamen definit caligas esse supra genua extentas, & braccis alligatas; quod est dicere, vel oblonga tibialia esse, vel feminalia. Clavatas caligas admittit, Iuvenalis, Plinii, duorum ho-

rum

rum Historicorum, & aliorum scriptorum auctoritate coactus. At ut clavorum officium in caligis explicaret, scripsit hæc feminalia consui clavis consuevisse: quod pauci sine risu legent. Transiit ad rusticos hic mos suffigendi calceamenta clavis. Theophrastus id observavit in Græcia: nos in Italia passim conspiciamus.

12. Altera probatio est, nomen impositum clavis factis ad usum caligarum, ab ipsis caligis manifestò deductum, quo clavi hujusmodi dicuntur *caligares*, & *caligarij*. Plinius *lib. 9. cap. 18.* tradit in lacubus Lario, & Verbano, Vergiliarum ortu, existere pisces, *squamis conspicuos crebris atque præcutis clavorum caligarium effigie* & *libro 22. cap. 22.* Fungo nascenti caligarem clavum rubigine nocere tradit. Sosipater

Cha.

Probat-
tur ex
cogno-
mine
clavo-
rum.

Charisius in Grammaticæ institutionibus : *Caligarius artifex : caligaris clavus* : Symposius quoque *Clavus caligaris*. Caligarios dixerunt idem Plinius & S. Isidorus , ut dicam *num. 14.*

Clavi
multi
erant,
arque
minu-
ti.

13. Dixi *num. 8.* multos fuisse clavos in caligis. Nam creberrimos dixit Josephus in calceamento Iuliani Centurionis extitisse. Iuvenalis *Satyra 16.* innuit hanc crebritatem :

*Cum duo crura habeas , offendere
tot caligatos
Millia clavorum.*

Multitudinem quoque indicat ænigma ejusdem Symposii 57. quod *num. 15.* describam. Ob hanc multitudinem necessariam clavorum caligariorum , consueverunt interdum Imperatores donare militibus clavos hujusmodi : idque donativum. *Clavarium* nominatum est , ut prodit

dit Dionysius Gothofredus in
notis ad Festum. lit. C. Tertio
 minutos fuisse scripsi ex Isidoro
num. 8. atque hoc necessarium
 erat, cum essent multi. Sed
 quid immoror in coacervandis
 probationibus antiquorum scri-
 ptorum? Arcus Constantini non
 modò caligas militum nobis ex-
 hibet tales, quales Trajana co-
 lumna, sed etiam multis clavis
 suffixas, cujusmodi nos vidi-
 mus in illa columna edita typis.
 Iosephus Castalio in *notis ad*
Calium Symposium scripserat à
 se observatos clavos in caligis
 militum Constantinianorum in
 eo arcu. Curavi & ego ab ami-
 cis observari. Apparuerunt in
 compluribus caligis clavi: for-
 mam clavatæ caligæ ad me
 transmiserunt, quam in fine ca-
 pitis spectandam edo, ut jam
 nullus relictus sit dubitationi
 locus.

14. Quartò ac postremò ferreos fuisse asserui. Plinius *lib. 34. cap. 14.* à quo verba transcripsit S. Isidorus *libro 16. Originum cap. 20.* disputans de multiplici genere ferri: *Aliud,* inquit, *brevitate sola placet, clavisque caligarijs.* Æneis interdum usos in eandem rem, lego Nonium, qui Lucillii versum habet:

Fulmentas clavis aneis subcudere.
Verùm luxuria mortalium usque eo processit, ut æs & ferrum in aurum mutaretur, tum apud Græcos, tum apud Romanos. De Græcis lege Iustinum *libro 38.* qui narrat in Antiochi exercitu tantam pretiosorum metallorum, quorum amore insaniunt mortales, fuisse copiam, *ut etiam gregarij milites caligas auro figerent:* quod confirmat Valerius *libro 9. cap. 1.* ut dixi superius *cap. 2. num. 4.*

T ra-

Tradit præterea Plinius *lib. 33. cap. 3.* Agnonem Tejum Alexandri Magni præfectum, aureis clavis suffigere crepidas consuevisse : quod etiam Plutarcho , & Athenæo *lib. 12.* cognitum fuit. Hunc luxum avertens ab homine Christiano Clemens Alexandrinus *lib. 2. Pedagog. cap. 11.* Verè ergo , inquit, turpia sunt illa sandalia , in quibus sunt aurea velut donaria : quin etiam circumcirca clavos soleis insigere æquum censent. Irrepsit & in Latium idem luxus , foedavitque Romanos. Testis Plautus in *Bacchidibus; Actu 2. sc. 3. v. 97.*

Sed dives ne est istic Theotimus?

C. A. etiam rogas ?

*Qui soccis habeat auram sup-
pactum solum.*

Si Plauti ævo hic luxus , quantus postea , imperio atque opibus auctâ Româ ? existimare liceat

cet proculcatum fuisse aurum in caligis militaribus, etiam à gregariis militibus, ut in exercitu regis Antiochi. De nimio luxu feminarum in sandaliis, aliisque generibus calceorum, non est hoc loco differendum, quòd excedat fines propositæ disputationis meæ. Legatur Clemens Alexandrinus *libro 2. Pedagog. cap. 11.* & ibidem Gentianus Hervetus scholiastes. Nicolaus Serarius in *cap. 10. Judith. q. 2.* Bened. Iustin. *tr. de Apostolatu disp. 1. cap. 4. §. 29.* Vincentius Regius *t. 2. dilucidat. Evangel. lib. 4. cap. 17. num. 19.*

15. Postremò nodus solvendus est, objectus mihi post tertiam editionem: Utrum hi clavi minuti, sic infixi essent in solea, ut cuspides terræ solum, an verò capita contingerent. Fateor me in prioribus editionibus propendisse in eam sententiam,

ut

ut putarem cuspides humi ser-
pſiſſe, capita plantis adhæſiſſe.
Hac ratione pedum incolumitati
videbatur magis eſſe conſultum,
quòd plana & lævia clavorum
capita exiſtimarem: & testimo-
nia Juvenalis & S. Auguſtini
producta num. 8. cenſebantur
ad id probandum idonea. Re-
vocavi ſcripta, mutavique ſen-
tentiam lecto ænigmate LVII.
Cælii Sympoſii Poëtæ memora-
ti, de *caligari clavo*, quod ſic
habet:

*In caput ingredior, quia de pede
pendeo ſolo,
Vertice tango ſolum, capitis veſti-
gia ſigno,
Sed multi comites caſum patiuntur
eumdem.*

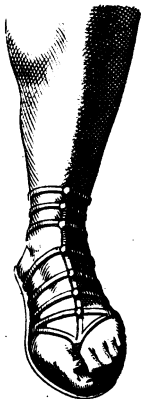
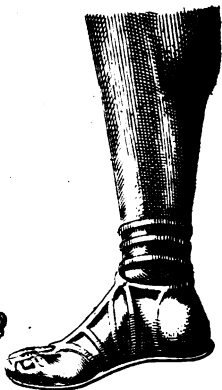
Ultimus verſus multitudinem &
crebritatem clavorum innuit,
de qua dixi num. 13. Duo prio-
res perſpicuè ſignificant clavo-
g rum

rum capita terræ conversa esse , non averſa , terramque contingere. Quis aliter interpretetur , in caput ingredi , vertice ſolum tangere , & capitis veſtigia ſignare ? Verùm ſi quis adhuc hæret , inſpiciat formam caligæ clavatæ , quam ex arcu triumphali Conſtantini expreſſam hîc exhibeo , & omnem deponet dubitationem. Cernis in ea clavos multos , & crebros , & minutos , & capite inverſo eſſe. Quinetiam , quod maximè notandum eſt , capita reſuſa non ſunt & complanata ; ſed acuta , & trilatera videntur , ut ad me quoque ſcripſit , qui hoc in arcu vidit & expreſſit : addens ſibi videri ſimilia capitibus clavorum , quibus Salvatoris manus pedesque cruci configuntur , Atque hoc tres alii teſtes oculati mihi confirmarunt. Ex quo intelligas juſtam fuiſſe querimoniam

DE CALIGA. *Cap. IV.* 147
niam Juvenalis, & metum S. Augustini de militis pede, calcantis pedes aliorum civium: quoniam capita clavorum in conum definentia, non premere solum & contundere, sed etiam conterere ac perforare poterant pedem, quem calcassent. Hinc quoque benè capimus causam lapsus Juliani centurionis; qui non potuit in marmoreo solo, lævigato ac lubrico figere vestigium, fugientibus acuminatis capitibus clavorum è solido marmore. Atque hæc satis de forma caligæ, ac de tota controversia subcesivis horis pertractata. Stylum ad graviora convertamus.

*Sequitur effigies CALIGÆ
CLAVATÆ ex ARCV CONSTANTINI pagina 141. promissa.*

LECTORI.

*U*T rei per se obscuræ nullam
 non lucem fœneraremur,
 visum fuit adjicere, quæ de hoc
 argumenti genere veteri ævo
 propior TERTULLIANVS,
 atque ad eundem Illustris SAL-
 MASIVS adnotavit. Tu his,
 benigne Lector, fruerere, &
 vale.

g 3

TER.

TERTULLIANVS

LIB. V. DE PALLIO.

CAlceos nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundissimam pedum tutelam, verum & falsam: quàm enim non expediat in Algore, & ardore rigere nudipedem, quàm in calceo uncipedem, magnum incessui munimentum sutrinæ Veneriæ prospexere perones effæminatos.

CLAV-

CLAVDII SALMASII

AD HVNC LOCVM

Q. SEPT. FLORENTIS
TERTVLLIANI
NOTÆ.

 Alceos nihil dicimus proprium toga tormentum] Calcei togæ proprii. nam apud Romanos toga sine calceis non sumebatur, nec calcei sine toga. in urbe ut togæ usus, ita calceorum. extra urbem cum in secessu agebant, sine toga & sine calceis erant. Plinius lib. 7. epist. 3. ad amicum quem de secessu ruris in urbem revocare nititur: *quin ergo in urbem redis? ubi dignitas, honor, amicitia tam superiores quam minores. Quousque regnabis? quousque vigilabis cum voles? dormies quamdiu voles? quousque calcei? nusquam toga feriata? liber totos dies? tempus est te reviviscere molestias nostras,*

vel ob hoc solum, ne voluptates istæ satietate languescant. quousque, inquit, dabitur tibi, ut calceos non inducas, & togam non induas, id est feriatam habeas? ita interpungenda esse verba illa Plinii docuimus olim. cum toga feriabatur, calcei nusquam erant. ut calcei togæ proprii, sic soleæ vel crepidæ pallii, ut infra dicemus. Quæ differentia Latinis est inter calceum & soleam, eadem apud Græcos ponitur inter ὑπόδημα, & σινδάλιον. cum calceum Romanum Græci auctores reddere volunt, non aliter vertunt, quam ὑπόδημα. Artemidorus lib. 4. cap. 74. Χρυσάμπελος ὁ λυσιγῆς δίκην ἔχων περὶ παιδὸς εἰς δαλείαν ἀγορὴν, ἔδοξε τῷ Πᾶνα βλέπῃν ἐν τῇ ἀγορᾷ καθεζόμενον, ἔχοντα Ῥωμαϊκὴν ἐσθῆτα ἢ ὑποδήματα. hoc est, togam, & calceos. & quamvis apud Latinos omne calciamentum, & quidquid pedibus inducitur, calcei nomine veniat; proprie tamen ac strictè *calceum* appellarunt id calciamenti

menti genus, quod totum pedem & infime & superne tegebat, eaque ratione distinguebatur à soleis, quæ plantam pedis tantum vestiebant, superiore parte nuda. Servius: *sane Flaminica non licebat, neque calceos, neque soleas morticinas habere. ἔτε ὑποδήματα, ἔτε σανδάλια.* Nam & Græci quoque licet omne genus calceatus, ὑπόδημα appellent, propria tamen ac stricta notione, nomen hoc tribuunt calciamenti cavis, in quæ pes intromittitur, quæque ἀπὸ τῶν σανδαλίων discernuntur. nam ὑπόδημα κεῖλον vocant calciamentum, quo pes totus tegitur & amicitur, ad differentiam sandaliorum sive solearum, quæ planæ sunt, non cavæ, ideoque plantas pedum tantummodo tegunt. Itali hodie *pianellas* ob id vocitant. Hesychius καλπίοι, ὑποδήματα κεῖλα ἐν οἷς ἵπασθαι. mentio ἔκκαλπίς etiam apud Rinthonem. Pollux: ὁ Πάνθων ἡ κροφώνις τε ἢ καλπίς, ἢ ὄγκος ἐν Ἰφίγρεια τῇ ἐν Αὔλιδι.

vox Sicala κάλπη, de cavo & pro-
 fundo calciamento. unde Latina *cal-*
cus. Plutarchus quoties calcei Ro-
 mani mentionem facit, fere semper
 reddit κάλπον, ut in libro γαμικῶν
 πρῶτα γελμάτων, & alibi. distinguunt
 igitur Græci τὸ κοῖλον ὑπόδημα, ἢ τὸ
 σανδάλιον. Pollux: μέρη δὲ ὑποδημά-
 των, γλῶτται, κατῆύματα, ὕσκληι, καὶ
 ζυγοὶ δὲ τὸ περὶ τοῖς ὀνυξὶ ἔχοντα ὑπο-
 δήματα, ἢ ἔχοντα σανδαλίον τὸ πύξι δακτύ-
 λους συνέχον. calceus est κοῖλον ὑπό-
 δημα, quod absolute etiam ὑπέδημα
 Græci appellarunt. idem Pollux: λέ-
 γοις δὲ αὖν ἢ ὑποδήματα κοῖλα, βαθέα,
 εἰς μέσην κνήμην ἀνήκοντα· τὰ δὲ ἔκ οἷον
 εἰ μόνον ὑποχρῶν ἐστὶν εἶπεν ὑποδήματα.
 Hesychius: βλαῦδες, ἐμβάδες, κρηπί-
 δες, σανδάλια, ὑπέδηματα. vides ὑπο-
 δήματα distinguere ἀπὸ τῶν σανδαλίων. i-
 dem: βλαυτῆν, ὑποδέειν ἢ πλῆσσειν σαν-
 δαλίῳ, οἱ δὲ ὑποδήματα. sic πλὴν βλαύτην
 alii σανδάλιον, alii ὑπόδημα esse vole-
 bant. Achmet in Onirocritico diversis
 ac distinctis captibus, περὶ σανδαλίων,
 &

& περὶ ὑποδημάτων tractat. cap. 229.
 & περὶ σανδαλίων cap. 244. οὗτοι ὑπο-
 δημάτων, τεβίων, καὶ βραχίων. diversas
 quoque in somniis sandaliorum, &
 calceorum, id est ὑποδημάτων ratio-
 nes ac significationes fuisse tradit.
 ὑποδήματα quippe angustias &
 vincula fere significabant, quia to-
 tum pedem constringerent & vinci-
 rent. sandalia non item. hinc τὰ
 σανδάλια apud somniorum conje-
 ctores, ad mulieres referuntur. cal-
 ceorum usum, hoc est τὸ ὑποδημάτων
 Dominus noster Apostolis suis in-
 terdicit, Matthæi cap. 10. vers. 10.
 μὴ πῆραν εἰς ὁδὸν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μη-
 δὲ ὑποδήματα, μήτε ῥάβδον. at apud
 Marcum cap. 6. vers. 9. permittun-
 tur iidem habere sandalia: ἀλλ' ὑπο-
 δεδεμύρας σανδάλια, καὶ μὴ ἐνδύσασθαι
 δύο χιτῶνας. qui nullum putant
 Evangelistas posuisse discrimen inter
 ὑποδήματα & σανδάλια, longiter er-
 rant: & hæc ratio est conciliandi cum
 Marco Matthæum, quum alia nulla

fit. ὑποδήματα sunt calcei qui totum pedem tegebant : hos Dominus Apostolis interdixit. σανδάλια sunt soleæ, quæ plantam pedum duntaxat subtegebant : has Dominus discipulis suis permisit. & sane Apostolos non prorsus nudipedes fuisse, sed sandalia gessisse constat ex Actis Apostolorum cap. 12. de Petro qui in custodia erat : εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὸν, περὶζῶσαι, καὶ ὑποδέσσαι τὰ σανδάλιά σου. Sandaliorum quæ Apostoli pedibus inducerent sæpe mentio fit in vitis Apostolorum apud Abdiam. Ex veteribus tamen patribus extitere quidam, qui ad allegorias confugerent in conciliandis locis illis Evangelistarum. nonnulli ex Matthæi loco collegerunt omnem omnino calciamentorum usum Apostolis suis Dominum interdixisse. Eusebius *Histor. Eccles. lib. 6. cap. 3.* de Heracla presbytero : πάντων ἧ μάλιστα τὰς διαγγελικὰς φωνὰς φυλακτέας ὥστε δεῖν εἶναι, τὰς τε περὶ τῶν χιτῶνας, μηδὲ ὑπο-

ὑποδήμασι χρῆσθαι ἀβελόνας. & paulo post: λέγεται γουὺ καὶ πλειόνων ἐτῶν γλυῖ πεπατηκέναι, μεθενὶ μηδαμῶς κεχημῖ. Ὁ ὑποδήματι. Si Domini præceptum εἰς ὑποδημάτων, ita interpretare, ut Heraclas ille faciebat, necesse est ut pugnet Marcus cum Matthæo. sed aliter interpretabantur antiqui in Ægypto monachi, qui sandalia velut à Domino permissa gestabant, calceos hoc est ὑποδήματα velut interdicta recusabant. Cassianus de habitu monach. cap. 10. *calciamenta vero velut interdicta Evangelico præcepto recusantes, cum infirmitas corporis, vel matutinus rigor, seu meridani aestus fervor exegerit, tantummodo caligis suos muniunt pedes, interpretantes usum earum vel Dominica permissione signari, ut si in hoc mundo constituti, cura & sollicitudine carnis hujus, omnimodis exuti esse non possumus, nec ab ea penitus pravalemus absolvi, saltem occupatione levi, & implicatione tenui necessitatem corporis expli-*

explicemus. caligas vocat, τὰ συνδάλια. & ita versio vulgaris reddidit. Glossæ: συνδάλιον, *caliga*. eadem igitur erat differentia inter ὑπόδημα, & συνδάλιον Græcis, quæ Latinis inter calceum & soleam. Romani cum togam deponebant, exuebant & calceos. ad mensam accubaturi soleas depositis calceis sumebant; & cœnatoria veste togam mutabant. Sed de his plura in libro de calceis veterum, quem adjuncturi sumus commentario de re vestiaria.

Immundissimam pedum tutelam]
 Odori sudorique pedum adscribunt istam calceorum immunditiem, quia in calceis pedes sordidi olidique, aura non exspirante. quod ineptissimum est. non pedes immundos, sed pedum tutelam, hoc est calceos dicit Tertullianus. nam quomodo pedes sordidi aut immundi possent esse in calceis? immundissimam pedum tutelam calceos dicit esse, quia pulvere & luto plerumque sordidi. *Martialis:*

At

*At mihi quem cogis medios abrumperere
somnos,*

*Et matutinum ferre patique lutum,
Quid petitur laxa cum pes vagus exit
aluta,*

*Et subitus crassa decidit imber aqua ?
& alibi :*

*Quam vetus à crassa calcens nudus
aqua.*

Querolus non Plautinus :

*Sume laneos cothurnos , semper refluos
calceos ,*

*Quos pluvia solvat , pulvis compleat ,
cœnum & sudor glutinet.*

Sume calceos humili fluxos tegmine ,

*Quos terra revocet , fraudet limus con-
color.*

Quam non expediat] Reposuimus
antiquam lectionem , *quem non expe-
diat rigere nudipodem.* sic dicebant, *ex-
pedit hoc me facere.* sed & *expedit me,*
& *expedit mihi* veteres protulerunt.
Valerianus Homilia prima: *quid autem
rationalem animam , & ad Dei ima-
ginem*

ginem factam expediat, facile potest homo intelligere, cum videt sacratis per constitutionem Dei constitutionibus disciplina etiam elementa servire. sic impedire aliquem, & impedire alicui, pro impedimento esse, dixere.

*In algore & ardore rigere nudipedem] Pes nudus in algore riget, & friget, nam rigor etiam pro frigore: sed quomodo in ardore & per æstum rigere quis dici queat? putavi aliquando delendum esse illud ardore, ac legendum: quem enim non expediat in algore rigere nudipedem, quam in calceo uncipedem? quam sententiam nondum mutavi. Posset tamen aliquis non inepte conjicere, duplici sensu heic positum *rigere* à Tertulliano. riget aliquis nudipes in algore, qui friget: at riget uncipes in calceis per ardorem, qui pedes rigidus in calceis habet, ita ut eos vix explicare, aut expedite flectere possit: pedem enim rigidum tenet calceus, atque ita constringit, ut vix*
flecti

flecti patiatur. longe quippe flexibiliores, & expeditiores pedes sine calceis, quam calciati. sic duplici notione posuerit heic Tertullianus, & pro frigere, & pro rigidum esse.

Quam in calceos uncipedem] Ad repandos veterum Romanorum calceos alludere auctorem quidam volunt. sane ad uncinatos alluisse videtur. Cato apud Festum: *qui magistratum curulem cepissent, calceos mulleos gerebant, alii uncinatos, alii perones.* uncinatos calceos aliquando de lunatis accipiebamus. falluntur certe docti viri qui uncinis & clavis confixos interpretantur. de mulleis calceis alibi diximus. rubros calceos ita vocabant Romani. non tamen dicti mullei, quod rubri essent, sed quod repandi. nam *μύλλοι* & *μύλλοι* repandum significat. tales erant veterum Tyrrenorum calcei, quibus reges Albanorum primi, deinde & patricii usi sunt, ut scribit Festus in voce *Mullei*. rubri inquam erant, & repandi.

pandi. sed mullei dicebantur, quod essent *μυλλίοι* hoc est repandi, non quod rubri. Postea *καταχρηστικῶς* calceum quemlibet rubrum appellarunt mulleum, etiam si repandus non esset. & sane color mulleus pro rubro, nusquam nisi de calceis usurpatur. quod si coloris nomen esset, de re qualibet, quæ colorem illum haberet, usurparetur. atqui de calceis tantum dicebatur apud Romanos. errant igitur & qui mulleos calceos à colore mulli piscis dictos, & qui mullo pisci nomen inditum putant à colore mulleorum calciamentorum, ut Fenestella apud Plinium. mullus sane piscis Græca voce etiam dictus est, quod *μύλλος* esset. nam *μύλλος* est *καμπύλος*, *σρεβλός*, *σκολιός*. hinc *κυφαί τείγλαι*. Epicharmo apud Athenæum: *ἄγε δὴ τείγλας τε κυφὰς καχαίσεις βαιόνας*. quidam mulleos, à *mullando* hoc est suendo vocatos putarunt. sed cur mullei à mullando potius, quam quodlibet aliud calciamenti

menti genus? nam omnes calcei mul-
labantur, hoc est suebantur. *μύειν*
Græce est connivere, & conjungi.
inde *ὑποκρησικὸν μύλω*. ut *ἀπὸ ἑ βύω*,
βύλω, & similia. inde Latinum *mul-*
lare, id est suere : nam qui suunt, dis-
juncta jungunt. hinc & *μύλαιν ἀντὶ*
ἑ πησιάζειν. mullei igitur, sunt τὰ
μύλεια ὑποδήματα τὰ καμπύλα. Tyr-
rhenorum calceorum hæc duo pro-
pria fuere, τὸ καμπύλον, ἢ τὸ φοινικεῖον.
Sappho de Tyrrenis calceis : *πικί-*
λῳ μάσθλης, Λύδιον κακὸν ἔργον. μάσθ-
λη Grammatici interpretantur, δέρ-
μα ἢ ὑπόδημα φοινικεῖον. tales erant
& calcei Albanorum regum. nam à
Tuscis formam eam acceperunt. No-
tat Dio Cæsarem Albanorum regum
more, à quibus originem gentis suæ
repetebat, calceos puniceos in usu
habuisse. qui triumphabant, & qui
curulem magistratum cœperant, cal-
ceos mulleos sive puniceos gerebant.
Servius de Tyrrenis calciamentis :
dicit crepidas quas primo habuere sena-
tores,

tores, post equites Romani, nunc milites. Milites tempore Servii calceos acuminatos & repandos habebant, ut ex Leonis & Constantini Tacticis alibi observamus. hæc de calceis repandis, quos *mullos* & *mulleos* dixisse veteres, hoc est *μύλλος*, certissimum est. cum omnes calcei qui ea forma essent, ita dici deberent: solis puniceis hoc nomen datum est per abusum, & postea ita acceptum quasi de colore sic vocarentur. in hujusmodi calceis seu repandis sive uncinatis, qui pedem inclusum habebat, inde fortasse *uncipedem* hoc loco dixit Tertullianus. sed vetus editio, & nostrum exemplar, legunt, *hunc pedem*. ex quo fecisse apparet correctores, *uncipedem*. ego maluissem *vincipedem*. sine dubio respexit Afer noster ad Musonii philosophi dictum, quod apud Stobæum legitur, qui ut *ἀνυποδησίαν* commendaret, inter *calciari* & *vinciri* parum discriminis esse statuebat. verba hujus hæc sunt:

[unt: ἢ ἔ γε ὑποδεδέσθαι τὸ ἀνυποδετεῖν
 τῷ διωαμῶ κρεῖττον· κινδυνεύει γὰρ τὸ
 μὴ ὑποδεδέσθαι τῷ δεδέσθαι ἐγὺς εἶναι· ἢ
 δὲ ἀνυποδησία πολλὴν ἀλυσίαν πινὰ ἢ
 εὐηθλίαν τοῖς ποσὶν παρέχει, ὅταν ἡσκη-
 μῶσι ὥσι. quod dictum à Musonio mu-
 tuatus est Clemens Alexandrinus in
 Pædagogō lib. 11. cap. xi. ἀνδρὶ γὰρ ὅ-
 μάλα ἀρμόδιον ἀνυποδησία, πολλὴ εἰ μὴ
 στρατεύοιτο. καὶ γὰρ πως ἐγὺς τὸ ὑπο-
 δεδέσθαι τῷ δεδέσθαι. hinc Tertullia-
 nus nudipedem esse præstare dixit,
 quam vincipedem, hoc est nudos
 quam vinctos pedes habere. τὸ γὰρ ὑπο-
 δεδέσθαι ἐγὺς τῷ δεδέσθαι. inde Latinis
vincla pro calciamentis. Virgilius:

*Unum exuta pedem vinclis in veste
 recincta,*

& alio loco *Tyrrhena vincula*, apud
 eundem, sunt calciamenta Tusca.
 Ovidius:

Arida de vinclis crura resolve tuis.

Sutrina Veneria] Hæfere in his
 futrinis Veneriis venusti interpretes.
 sed

sed hoc illis incommodum videtur fuisse, qui primus loco movit veterem lectionem. nam vetus codex habet cum prima editione, *sutrina Venetia*, aut etiam *Venecia*. non aliam videntur habuisse causam scripturæ illius mutandæ, quiqui primum eam mutaverunt, nisi quod ad id inducti sunt illis verbis quæ sequuntur, *perones effæminatos*. visum igitur iis fuit, optimum esse factum, ut *sutrinæ Veneriæ* struerentur suendis peronibus effæminatis. ex illis porro *Veneriis* *sutrinis*, non calcei tantum effæminati & venusti, sed etiam ridiculæ & invenustæ prodierunt expositiones. nam *Venerias sutrinas*, interpretantur Romanas, quia Venus mater Romanorum, aut Veneri servientes, id est venustati. utraque expositio absurdissima. mallet si *Venerias* legere, *sutrinas* intelligere muliebres, & muliebribus usibus servientes. nam calcei magis mulieribus conveniebant quam viris. hinc *perones effæminatos*

minatos vocat calceos , & infra : *pedes nudi magis , certe viriles magis quam in calceis.* sed *Venetias sutrinæ* , quas constanter retinent libri veteres , cur mutemus ? *Venetias sutrinæ* dictas putaverim in quibus Venetæ pelles fuerentur , ex quibus calcei conficiebantur. in Venetia autem aut Veneta regione pelles olim optime curari & confieri solitas crediderim , suendis calciamenti aptas. nam in Venetia pecudum magna erat copia , ergo & pellium ex quibus calcei fiebant. ovium Altinarum & Euganeorum frequens & celebris mentio apud veteres , quæ loca sunt in Venetiarum tractu. fortasse etiam & calcei sive perones optimi in Veneta regione concinnabantur ; unde *Venetias sutrinæ* dixerit Tertullianus. *Venetias* autem *sutrinæ* dixit *δεχαικῶς* pro Venetas , ut *Gallia mulieres* apud Sallustium : ut *térra Italia* , & *terra Gallia* apud Livium.

Perones effœminatos] Stultam differen-

ferentiam hoc loco inducunt, peronum rusticorum, & calceorum urbanorum. *Perones* heic sunt calcei urbani, nec contemptim aut satyrice ita eos vocavit Tertullianus, quia in aliqua re similes essent, sed valde proprie. nam calceum veteres qui ad mediam usque tibiam ascendebat, peronem vocarunt. perones sane etiam gestabant rustici, sed ex crudo corio factos, καὶ ὠμοῦρσινυς. unde *crudus pero* Virgilio, τὸ ὠμοῦρσινον ἰσώδης. Medorum Parthorumque calceos idem Tertullianus *perones* vocitavit in libro de habitu muliebri: *gemmarum quoque nobilitatem vidimus Roma de fastidio Parthorum & Medorum, ceterorumque gentiliū suorum coram matronis erubescens, nisi quod nec ad ostensionem fere habentur. latent in cingulis, & cylindros vagina sua solus gladius sub sinu novit, & in peronibus emergere de luto cupiunt. an & ibi contemptim perones Parthorum calceos appellat? calcei quoque*
 Ro-

Romanorum ita vocantur Catoni
 apud Festum: *qui curulem magistratum cepissent, mulleos calceos gerebant, alii uncinatos, ceteri perones. pero est βαθὺ καὶ κερταὶ ὑπόδημα* qualis erat Romanus calceus, qui ad medium crus usque perveniebat, totus ex corio, ut sunt quas hodie *bottinas* vocamus. hos calceos, & *Zanchas* & *tubulos* & *caligas* & *perones* etiam nuncuparunt. at *campagi* aliud erant: non enim integra solidaque pelle crura operiebant, sed fasciis multis reticulatim implexis cingebant, de quibus nos alibi.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

*Q*Uæ sequuntur Lector benevole, ALBERTI RUBENI sunt, viri, non suominus quàm suorum merito celeberrimi, in quibus per saturam cuncta hujus argumenti exhibentur, ut vel hoc solo nomine prætereundus hîc nobis non fuerit. Quod si gratum id tibi acceptumque animadverterimus, est quod nobis, est quod tanto viro gratulemur. Vale.

ALBERTVS RVBENIVS.

Libro de re *Vestiaria II. cap. I.* ubi
de calceo Senatorio , & quæ eo
pertinent agit , ita habet.

Calceus Senatoria dignatis infigne. Antiquissimi Romanorum omnes perones portarunt : qui Magistratum curulem gesserant calceos ex aluta mulleos. Cato munda purgatus. Calcei mullei alutati, aluminati. Mullei unde nomen acceperunt. Eos gestarunt Albanorum Reges, & Romanorum, postea qui curulem Magistratum gesserunt, sed tantum diebus solemnibus, quum ludos celebrarent. Hi calcei inter triumphantium insignia fuerunt I. Caesar contra consuetudinem semper ijs usus. Cur? Mullei calcei differebant a Patriciorum calceis. Illi erant ex sandaliorum sive crepidarum genere. Cothurnus. Tyrrhenici Tusci calcei. Mullei similes cothurnis. Cothurnorum

*rum forma. Ad mediam usque tibi-
am perveniebant. Crepida, sandalia
quid. Caliga militum crepida. Σαν-
δάλια calcei rubri Imperatorum
Byzantinorum cothurnis mulleis si-
miles.*

Ocus hic postulare videtur,
ut cum de lato clavo Sena-
torio fatis actum sit, aliqua
etiam de calceis dicamus :

duo enim hæc Senatoriæ dignitatis
ornamenta ; unde Horatius ea con-
jungit :

*Nam ut quisque insanus nigris medi-
um impedit crus* (vum.

Pellibus, & latum demisit pectore cla-

Sed ut de lato clavo, ita etiam de cal-
ceis Senatorijs magna inter erudi-
tos controversia ; dum alij rubros,
alij nigros fuisse contendunt. Ego,
quoniam nemo adhuc in hac materia
mihi plene satisfecit, omissis alio-
rum sententijs, hęc breviter opinio-
nem meam in medium proferam.

Olim quidem in ipso nascentis Reip.
 exordio tam Senatores, quam alij,
 Perones, id est, calceos civos ex
 crudo corio portabant: soli illi qui
 Magistratum curulem gesserant, cal-
 ceos ex aluta habebant, & quidem
 mulleos, id est, rubros aut puniceos.
 Aperte id Cato indicat *lib. 7. origi-*
num: ^a *Qui Magistratum curulem*
cepisset, Calceos mulleos alutacina-
tos, ceteri perones. Qui locus mi-
 rum in modum torquet interpretes.
 Quidam enim emendant, ^b *Encina-*
tos; nonnulli, ^c *lunatos*; alij ^d *mulleo*
calceatus, nec desunt qui ^e *aluta cin-*
natos legendum esse contendunt. Ego
 accedo ijs, qui ^f *mulleos alutatos* le-
 gunt, aut, si mavis, *aluminatos*: sic
 enim & Marcellus ^g *pellem alumina-*
tam dicit. Illo igitur tempore de
 quo

^a *Apud Festum in Mulleos.* ^b *Scaliger in*
Festum. ^c *Revard. l. 1. variorum c. 8.*
^d *Savaro ad Sidonium Epist. 20. lib. 4.*
^e *Torrent. in Horatium Sat. 6. lib. 1.* ^f *Tur-*
neb. lib. 19. advers. c. 24. ^g *Apud Salma-*
sium Plinian. Exercitat.

quo Cato loquitur, non alij calcei ex aluta in usu erant, nisi mullei, qui vel nomen à colore mulli piscis acceperunt, ut Isidorus asserit, vel id nomen pisci illi a colore mulleorum calceamentorum datum, ut Fenestella apud Plinium existimat. Hos autem mulleos Albanorum Reges portarunt^b, deinde & Romanorum Reges. Etenim & Romulus *πεδίλοις ἐνέχρητο ἐρυθροῖς*, *calceis utebatur rubris*, ut Zonaras ait *lib. 2. Annal.* Sed expulsis regibus & Reip. forma mutata, mulleorum usus perstitit penes eos qui Magistratum Curulem gesserant, si Festo credimus. Nec tamen existimo eos semper & ubique ijs calceis usos; sed diebus solemnibus solum, ut quando ludos celebrabant aut thesas ducebant. Tunc enim etiam palmatam, & cetera triumphantium ornamenta portabant, ut supra latius diximus, cum de palmata tra-

h 4 eta-

^b Ut Festus ait.

stavimus. Unde credo etiam calceos mulleos inter insignia triumphantium fuisse: illi enim eodem quo prisci Romæ Reges cultu utebantur, ut Dionysius tradit. Atque ita conjunguntur vestis triumphalis, & calcei punicei in veteri inscriptione de C. Mario: DE MANVBIEIS CIMBRICIS ET TEVTONICEIS ÆDEM HONORI VICTOR FECIT VESTE TRIUMPHALI CALCEIS PVNICEIS. Julius Cæsar autem insolens in eo visus est esse, quod diebus etiam non festis mulleos calceos gestabat, nempe ut se ab Regibus Albæ oriundum testaretur, qui ijs calceis olim usi fuerant.

Dio lib. 49. Καὶ τότε ἐπὶ καίωτέρ παρηθηκὼς εἰς καίλῳ ἤσκη. τῇτε γὰρ ἐοδῆτι χαυνότερα ἐν πᾶσιν ἐνηβρύνετο, καὶ τῇ υποδέσῃ, καὶ ταύτῃ μὲν ἐνόντε καὶ ὑψηλῇ καὶ ἐρυθροχρῶ καὶ τὴν βασιλέας τὴν ἐν τῇ Ἀλβῇ ποτε γενομένης, ὡς ἔπερσῆκων σφίσι δὲ τὸ ἱελὸν ἐχρῆτο. Atque is jam provectiori jam ætate forma studebat; de-

delicatiiore enim veste semper luxuriabat, atque jam calceamento, quo interdum quoque utebatur, alto & puniceo ex more Regum Albanorum, ad quos genus suum referebat ab Iulo. Ubi videmus calceos Regum Albanorum mulleos fuisse, solo alto, & colore puniceo. Unde Salmasius haud male colligit, hos mulleos eosdem fuisse cum Tuscis aut Tyrrhenicis calceis. Quod si verum est, longe sane differebant mullei à patricijs aut Senatorijs Romanorum calceis, qui cavi erant, & totum pedem tangebant, cum Tyrrhenici ex fandaliorum sive crepidarum genere essent, ut Pollux & Hesychius testantur. Sane mulleos similes esse cothurnorum ⁱ Isidorus ait *Cothurnus* autem, ut idem asserit, *est calceamentum in modum crepidarum.* Et forte Tyrrhenici calcei ijdem cum cothurnis, cum Ovidius

h § co-

i Lib. 19. Etymol. c. 34.

178. ALBERT. RUBENIUS
cothurnum Lydium appellet, id est
Tyrrenicum aut Tuscum:

Lydus apta pedum vincla cothurnus erat.

Sed ut hoc non ausim asseverare, ita non vereor affirmare mulleos Regum Albanorum fere similes fuisse cothurnis. Utrique enim punicei erant, utrique etiam tibiatis calceabantur, ut de mulleis prodit Titinnius apud Festum, de cothurnis Virgilius.

Purpureoque alte suras vincire cothurno.

Sed optime omnium cothurnos describit Sidonius in Panegyrico Anthemij de Roma Dea:

Perpetuo stat. planta solo, sed fasciā primos

Sistitur ad digitos, retinacula bina cothurnis

Mittit in adversum victo de fomite pol-

pallex,

*Qua stringant crepidas, & concurr-
rentibus ansis*

*Vinclorum pandas texant per crura
catenas.*

Ex quo abunde videmus cothurnos hos; quamvis crepidæ sive sandalia essent, tamen ad mediam usque tibiam pervenisse. Crepidæ enim sive sandalia, appellantur omnia calceamentorum genera, quæ digitos pedum haud includunt, quamvis etiam medium crus tegant: ita & caligæ militum Romanorum crepidæ erant aut sandalia, quamvis ad mediam usque tibiam ascendebant, ut constat ex arcu Constantini, ubi caligam clavatam videmus, quam exhibet Josephus Castalio decade 2. observat cap. 4. Atque hinc haud male vetus Actorum interpres σανδάλια caligas vertit, ut & Glossæ σανδάλια caligæ. Etenim & caligæ ex sandaliorum genere erant, quam-

h 6

vis,

vis tibiati calceabantur: digitos enim pedum haud includebant. Quod non animadverterunt * viri eruditissimi, qui magno animorum motu disputant, an caligæ sandalia sint, an verò calcei cavi. Illud non possum hîc omittere, calceos rubros Imperatorum Byzantinorum similes omnino fuisse cothurnis mulleis Regum Albanorum; erant enim crepidæ puniceæ, ut ex Nicéphoro Gregora constat *lib. 3. c. 8.* quæ tibiati calceabantur, ut Procopius asserit *lib. 3. de Ædificijs.* Hinc non improprie Corippus cothurnos appellat:

Purpureo sura resonant fulgente cothurno,

Cruraque puniceis induxit regia vinculis.

Vetus Glossarium: *cothurnis βαρδισκὴ τζαγλή.*

* *Salmasius ad pallium. Kerkoëtius in animadversis.*

CAP.

CAPUT II.

Perones, calcei cavi ex crudo corio.

Calceos ex aluta postea Romani gesserunt. Perones effeminati. Mulleorum & patriciorum calceorum differentia contra Badaum, Lippium, alios. Mullei crepida erant, patricij cavi. Patricijs calceis corrigia adsuta & lunula.

EX his quæ diximus satis constat, calceos mulleos Regum Albanorum crepidas fuisse, sive cothurnos ex aluta rubra, quos soli illi portabant diebus solemnibus, qui Magistratus curules gesserant; alii autem omnes illo tempore, de quo Cato loquitur, perones portabant, id est, calceos cavos *ἀποβυστῖνος* ex crudo corio; hinc *crudus* pero Virgilio, & *setosus* Sidonio. Sed postea Romani omnes cœperunt uti calceis ex aluta, qui tamen ut perones cavi erant, & totum pedem te-
ge-

gebant, quos ideo Tertullianus perones effeminatos vocat, quia crudi perones magis viriles sunt. Patritij tamen calcei à plebe differebant; portabant etenim calceos patritios, quos omnes recentiores, Budæus, Revardus, Briffonius, Lipsius, Petavius ad Themistium, & alij cum mulleis confundunt; sed male meo judicio. Si etenim omnes patricij ijs utebantur, non video, quare Julius Cæsar notatus fuerit, qui ὑποδέσθ' ἐρυθροχρόω καὶ τὰς βασιλέας τὰς ἐν τῇ Ἀλβῇ πότε γυομύμυς ἐχρήσατο. *Calceamento puniceo utebantur, quale olim Reges Albani gestarunt.* Judium enim Patritium fuisse omnes norunt. Adhæc mullei erant crepidæ, ut aperte probavimus, cum omnes calcei urbani Romanorum, tam patritij qui plebeij, cavi essent, ut totum pedem tegerent, ut omnes confitentur. Unde miror Festum scribere: *Mulleos genus calceorum ajunt esse, quibus Regum Albanorum primi, deinde Patritij*

tritijs usi sunt. Nisi forte illos solum patritios intelligit, qui magistratus curules gesserant. Isidorus sane, qui multa ex optimis auctoribus habet, patritios à mulleis diversos facit. Separatim enim utroque describit: *Mullei*, inquit, *similes sunt cothurnorum solo alto, superiore autem parte cum osseis vel ereis malleolis, ad quos lora deligantur: dicti autem sunt à colore rubro, qualis est Mulli piscis. De patritijs ibidem: Patritios calceos Romulus reperit quatuor corrigiarum, assutaque luna. Iis soli Patritij utebantur, luna autem in ijs non sideris formam, sed notam centenarij numeri significabat, quod initio Patritij Senatores centum fuerint. Ubi duo notat in calceis Patritijs eximia, quatuor nempe corrigias, & lunulam adsutam; ut & Zonaras qui calceos Patritiorum alijs diversos fuisse ait: τῆς ἐπαλαγῆς τῆς ἰμαίντων ἢ τῶς πύπας*

Ἰ γαίμαρτο. Inflexione tororum & nota littera.

CAPUT III.

Patritij calcei quatuor corrigias habuerunt, quæ ad medium crus perveniabant. Dempsteri & Martellii error. Plebei unam tantum ligulam, Patritij quatuor habebant. Lora patritia. Martialis obscurus locus illustratus. Extrema ligula. Corrigiæ in calceis patritijs & Senatorijs ex nigra aluta. Non totus calcens niger, sed ligula tantum. Non lasum pedem coccinea aluta cingit. Coccini calcei ex Parricidis pellibus, eorum usum sibi soli Imperatores vindicarunt. Corippus correctus. Calcei patritiorum vel albi erant, vel coccinei, vel atrati, vel ævuthi.

Patritij igitur calcei * quatuor corrigias sive ligulas habebant, quæ

* Patritij igitur calcei quatuor corrigias sive ligulas habebant.] Nec aliter consulares. Sane enim Di-

quæ ad medium usque crus perveniebant, quod Horatius innuit :

*Nam ut quisque insanus nigris medium impedijt crus
Pellibus.*

Ad quem locum Acro : *Et circumdedit medium crus, quia altiores sunt calceis Senatorum.* Ubi satis apparet, Acronem non loqui de altitudine soli, ut male existimant Dempsterus ad Rosinum l. 5. c. 36, Marcilius ad Persium, & alij; sed de altitudine ipsius calcei, qui altius crus tegebat quam plebeius. Cum enim calcei plebeiij unicam tantum ligulam sive corrigiam haberent, quareligabantur : Patritij quatuor corrigiarum erant, ut Isidorus ait, quæ inter se im-

ptychon Leodiense, quod Reverendo pariter & doctissimo. P. Walthemo debemus, cum *Anastasinum Consulem* lato clavo, toga picta, tunica palmata, subarmali profundo, mappa circensi, scipione eburneo, & sella curuli insignem exhibuisset, calceos ei tribuit quatuor corrigiis transversim supra pedem & medio crure tenus adstrictos. Vide figuram hæc.

implexæ ad medium usque crus ascendebant. Ita Zonaras *lib. 2. Annal.* Patritiorum calceos insignes fuisse ait τῇ τε ἰσχυρίᾳ ἢ ἰσότητι καὶ τῷ ὀνόματι ἑκάστων. atque has corrigias Seneca *lora patritia* vocat. libro de *Tranquillitate animæ cap. 11.* *Qua dignitas, cujus non prætextam, & augurale, & lora patritia, & sordes comitentur, & exportatio, & nota, & mille macula & extrema contemptio?* & ita in antiquo prope portam Numentanam prætor qui map-pam mittit, habet calceos cayos, quorum corrigiæ inter se implexæ usque ad furas ascendunt. Vide apud Philippum Rubeniam *lib. 1. Elect. cap. 30.* Ex his quæ diximus forsitan explicari potest difficillimus Martialis locus *lib. 2. Epigr. 29.*

*Rase, vides illum subsellia prima te-
rentem,
Cujus & hinc lucet sardonychata
manus:*

Quæ-

*Quaque Tyron toties epotavere la-
cerna,*

*Et toga non tactas vincere iussa
nives.*

*Cujus olet toto pinguis coma Marci-
liano,*

*Et splendent vulso brachia trita
pilo.*

*Non extrema sedet lunata ligula
planta,*

*Coccina non laesum cingit aluta pe-
dem.*

*Et numerosa linunt stillantem splenia
frontem*

Ignoras quis sit? splenia tolle, leges.

Ubi illud, *non extrema sedet*, male
habet: omnes interpretes, & alij
quidem substituunt, *non hesterna*: a-
lij *non externa*: quidam etiam illud,
non extrema, conantur exponere,
sed invito Apolline. Ego existimo
hic à Martiale ligulam illam, quæ in
pede sedet, non extremam dici,
quia Stigmatias ille, in quem inve-
hi-

hitur Martialis, calceos patritios quatuor corrigiarum portabat, atque ita ligula illa infima, quæ pedem tangit, haudquaquam extrema erat, cum contra in calceis plebeijs extrema esset: illi enim non habebant alias illas ligulas, quæ inter se implexæ usque ad furas ascendebant. Has autem corrigias in calceis patritijs & Senatorijs ex nigra aluta fuisse indubitatum est. Horatius:

Nam ut quisque insanus nigris medium impedit crus

Pellibus.

An verò totus calceus niger fuerit, dubitari potest, cum Horatius solummodo loquatur de parte calcei, quæ crus tegebat, id est de ligulis sive corrigiis: imo ex Juvenali contrarium elici potest: nempe haudquaquam totum calceum, sed partem solummodo superiorem ad tibiae pervenientem nigram fuisse; ait enim Satyra 7.

Adpositam nigra lunam subtexit aluta. Si

Si enim lunula hæc quæ circa talos
 adsuta erat, subtexebatur nigræ alu-
 tæ, ergo pars quidem calcei, quæ
 supra talos erat, & crus impediēbat,
 ex nigra aluta erat; non illa quæ
 talos & pedem tegebat. Ad hæc ver-
 bero ille apud Martialem, qui om-
 nia Patritiorum ornamenta sibi arro-
 gabat, pedes cingit coccina aluta :

*Coccina non læsum cingit aluta pe-
 dem.*

Ubi & illud notandum, quod Marti-
 alis reprehendit in eo, quod *non læ-
 sum pedem* coccina aluta cingit. Ete-
 nim illi qui pedes læsos habebant,
 sine reprehensione coccina aluta uti
 poterant. Parthicæ enim pelles, ex
 quibus coccini calcei concinnaban-
 tur, mollissimæ erant, atque ideo læ-
 sis pedibus aptæ; quamvis postea
 cum Imperatoribus soli vindicarunt
 sibi coccinos calceos, alijs omnibus
 interdictus fuerit illorum usus. Co-
 rippus de Caligis Imp. Constantinop.

Par-

*Parthica Campano dederant quæ ter-
gora fugo* (bore,
*Sanguineis pralata rosis, laudata ru-
Lectaque pro sacris tactu mollissima*
In libris m. s. s. est (plantis.

*Parthica campago dederant quæ
tergora fucus*

Videndum an forte legendum sit:

*Parthica campago dederant quæ ter-
gora fucus.*

Sanguineis pralata rosis.

De campagis paulo post agemus.
Sed ut ad calceos nigros revertamur,
Scholiastes Juvenalis ad Satyram
I. negat Senatores tempore Juvena-
lis nigros calceos portasse. *Illo enim
tempore* inquit, *necdum Senatores ni-
gris calceis utebantur.* Quando autem
ijs usi sint, postea dicemus. Unde
mihi persuadeo, corrigias quidem
& lora patritia ex nigra aluta fuisse;
non vero ipsos calceos; qui vel albi
erant, vel coccinei, vel aurati, vel
etiam *xerynthi*. De albis calceis Mar-
tialis lib. 7. Epigr. 33.

Sor-

*Sordidior cæno cum sit toga , cal-
cens autem*

*Candidior prima sit tibi Cinna
nive.*

De coccinis idem :

*Coccina non laesum cingit aluta pe-
dem.*

Et hos quidem etiam mulleos voca-
runt deinde à colore , quamvis mul-
tum diversi essent à forma mulleo-
rum , quibus Albani Reges usi sunt.
De Auratis & κεντητοῖς Epictet-
us cap. 61. Enchridij : Καθάπερ ἡ
Ἰπὶ τῷ ὑποδήματι εἰὼν τὴν πίδα ὑπερ-
βῆς γίγνεται κατὰ χροὸν ὑπόδημα ὅ-
τι πορφύρεον , ὅτι κεντητόν. Ut ὅ
in calceo si ultra pedem progressus
fueris , sit auratus calcens , deinde
purpureus , deinde acn piētus. Ad
quem locum Simplicius : Ταύτην τὴν
ῥῆσιν τοῖς ὡς ῥωμαίοις ἡ περὶ τοῦ
πορφύρεου καὶ κεντητοῦ περιεργία , ὅτι καὶ
τὸ κατὰ χροὸν αὐτὴν περιεργία. Ταύ-
τα

ta videtur apud Romanos in conficiendis calceis purpureis & acu pictis fuisse curiositas, ut auratis etiam preferrentur. κεντητὰ autem ὑποδήματα sunt quæ arte Phrygionis laborata sunt & acu picta, ut Salmasius ait in Fl. Vopiscum. D. Chrysostomus Homil. 22. ad populum Antiochenum: Καὶ γὰρ πολλοὶ πρὸς τὴν βλακείαν καὶ ἀσωτίας ἐξώλισθον, ὡς καὶ τὰ ὑποδήματα καὶ λωπίζειν, καὶ πάντοθεν αὐτὰ ποικίλλειν ἢ ἡττον ἢ τὰς ὀφείας ἕτεροι. Eo mollitiei & luxurie multi prolapsi sunt, ut etiam calceamenta varijs coloribus fucent, & ubique pingant, non secus ac alij vulnus. Et hæc quidem sentio de calceis patritiis Romanorum, a qua opinione non admodum abit doctissimus Petavius in Notis ad Orationem 14. Themistij.

CAPUT IV.

Lunula patritij calcei ornamentum.

Cur ijs adsuta. Error Zonara &

i

Joan-

Ioannis Antiochenfis. Lunula hæc non fuit fibula eburnea luna corniculantis specie. Fibula superiori parti pedis appofita. Uncinati & lunati calcei confufi. Salmafius refellitur, Lunula talis appofita.

Προφύεον non fuit fibula. Heronum ocrea ex candido ftanno: illarum ornamenta circa malleolos Προφύεα. Lunula Patritiorum erant eburnea ad formam media lune. Lunatis calceis utebantur non tantum Senatores patritij: fed & ij, qui patritij generis erant, ante Senatoriam aetatem. Calcei Senatorum, qui non patritij erant, fimiles ferè erant patritijs, excepta lunula. Differabant etiam in flexione ligularum.

Alterum patritij calcei ornamentum erat lunula adfuta, de qua videndus Plutarchus problem. 86. ubi diverfas ejus rei rationes

po-

ponit, quarum tamen nulla pla-
cet viris doctis, qui magis pro-
bant eam quam Isidorus assignat:
Luna autem, ait, in eis non fideris
formam, sed notam centenarij nu-
meri significabat quod initio Patritij
Senatores centum fuerint. Unde ma-
gister Zonaras, qui, cum alibi legisset,
littera centenarium numerum de-
signante calceos patritios ornatos
fuisse; id de R. littera interpreta-
tus est, quæ apud Græcos nota est
numeri illius. Nec dissimilis error
Ioannis Antiochenensis cujus locus
stat apud Cl. Salmasium in Notis
ad Pollionem, & ad scriptionem
legillæ. Communis Doctorum
opinio hoc insigne calcei patritij
fuisse fibulam eburneam lunæ corni-
culantis specie in malleolo pedis.
Alexander ab Alexandro cap. 18.
p. 5. Coelius Rhodiginus lect. Anti-
quarum lib. 20. cap. 26. Pierius lib. 4.
Hieroglyph. cap. 23. Isaacus Gran-
aeus in Satyram 7. Iuvenalis, &
alii,

alij. Quæ sententia quamvis haud tam absurda est, ut eam existima-
 M. Zuerius * Boxhornius; tamen mihi haud omnino probatur. Vide enim in antiquis statuis fibulas calceorum non apponi malleolis pedum, sed in superiore parte pedis Isidorus de mulleis : *Superiore autem parte, cum offeis vel arcis malleolis ad quos lora religantur.*

Alii per lunulam patritiam uncinum intelligunt, in fronte primi calcei infixum, unde uncinatos sive repandos calceos cum lunatis confundunt. Ita Cl. Salmasius in notis ad dedicat. Statuæ Regillæ, & M. Zuerius Boxhornius, quos fati refellit Philostratus, dum ait, lunulas has non in parte anteriore calcei sed circa talos pedis fuisse appositas. Totum illius locum adseribam qui nemo plenius patritias lunas describit. Sic igitur ille lib. 2. de Vita Sophistarum in Herode Attico : *Ε*

* *Ad quest. Rom. Plutarchi fol. 132.*

τῆτοις ὡς ἀληθέσι γράφεῖ) αὐτὸν φάνε
 Βραδίας ὁ τῷ Ρηγίλλῃ ἀδελφὸς διδοχι-
 μώτατος ὢν ἐν ὑπατοῖς, καὶ τὸ ξύμβολον
 τῷ ἀγχιείας περιηρημένον τῷ ὑποδή-
 ματι, τὸτο τέ ἐστιν ὀπισφύριον ἐλεφάν-
 τινον μηνοειδές, καὶ παρελθὼν ἐς τὸ Ρω-
 μαίων βασιλῆιον, πιθανὰ μὲν ἔδεν
 διήκει περὶ τῷ αἰτίας ἢ ἐπὶ γῆ, καὶ αὐτὸς ἦ
 ἐπαινον ἐμακρηγέρει περὶ τῷ γῆ. ὅθεν
 ὀπισφύριον αὐτὸν ὁ Ἡρώδης, σὺ ἔφη, ἦ
 εὐχόμενος ἐν τοῖς ἀσραγάλοις ἔχεις. Id est:
 Ob hac, quasi vera essent, ipsum ac-
 cusat Braduas Regilla frater, cele-
 berrimus inter Consules, & nobilita-
 tis notam appositam calceis gestans;
 hac vero nota est ὀπισφύριον ex ebo-
 re, luna instar. Inde cum in Senatum
 Romanum venisset, nihil probabile de
 crimine quod accusabat enarravit, sed
 laudes suas pro sapia sua longo ser-
 monē produxit; unde Herodes irri-
 dens eum: Tu, inquit, nobilitatem
 in pedum malleolis habes. Ubi vi-
 demus; lunulam Patritiorum fuisse
 ὀπισφύριον ἐλεφάντινον μηνοειδές. Sed

difficultas vertitur in voce Ἰπποφύειον
quæ etiam extat apud Homerum Iliad
dos γ. & Iliad τ.

Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμησιν
ἔθηκε

Καλαῖς ἀργυρέοισιν Ἰπποφυεῖαις ἀ-
σκήσαντες

Quos versus ita reddit Eobanus Hef-
sus :

————— Tum cruribus aptat
Ære venientes ocreas, quas fibula
loris
Arctabat niveis.

Et sic etiam omnes lexicographi
recentiores τὸ Ἰπποφύειον fibulam
ocrearum exponunt. Unde Cœlius
& alij etiam lunulam patritiam fi-
bulam esse existimarunt ; sed ob-
stant omnes veteres Grammatici,
qui aliter hanc vocem interpretan-
tur. Didymus : Ἰπποφυεῖαις] πῖ
7

ἔσφυρῶν καλύμμασιν, *malleolorum tegumentis*. Hesychius : Ἰπποφύρια τὰ καλύπτοντα τὰ σφυρὰ Ἰπποφύρια, *quæ tegunt malleolos*. Vide etiam Eustathium, & alios. Unde arbitror, antiquorum Heroum ocreas, quæ erant ἑάνῃ κασιπέροιο, id est, ex candido stanno, ut Homerus, circa talos aut malleolos pedum ornamenta quædam habuisse ex argento vel auro, quæ Homerus Ἰπποφύρια vocat, quia malleolos pedum tegunt. Atque ita etiam Patritios Romanorum calceos eodem in loco ornamentum eburneum ad formam mediæ lunæ habuisse, quod à Philostrato ἑπποφύριον ἐλεφάντινον μηνοειδές vocatur. Unde in veteri inscriptione, quæ dedicationem statuæ Regillæ continet, hi calcei dicuntur πέδιλα ἀσπερόεντα περὶ σφυρῶν. Omnes versus qui ad hanc rem faciunt apponam, quia unice opinionem nostram confirmant :

Αὐτὰρ ὁ ἄσερόεντα περὶ σφυρῶ παιδὶ
πέδιλα

Δῶκεν ἔχιν τὰ λέγῃσι καὶ Ἐρμάωνα
φορῆναι

Ἡμῶς ὅτ' Αἰνεΐαν πολέμῳ ἐξῆλθῃ
Ἀχαιῶν

Νύκτα δ' ἄρ' ὀνοφερὴν. ὃ ᾧ οἱ περὶ ποσσὶ
σωτῆρ

Παμφανόων ἐνέκειτο σελινυαΐης κύκ-
λῳ αἴγλης

Τόνδε καὶ Αἰνεάδαι παρεναρρῆψαντε
πέδιλῳ

Σύμβολον Αὐσωνίοισιν εὐχρῆεσσι γε-
ραίον.

ὧ μιν ἐκόσμησεν καὶ Κεκροπίδην περὶ
εὐνῶντα

Ποσειδῶν δ' ἄρχαϊον ὀπισφύμιον γέρας
ἀνδρῶν

Quos sic vertit illustris Salmasius :

*At princeps lunata pedum dat vin-
cula nato :*

*Qualia Mercurius quondam gestasse
putatur,*

Cum

*Cum flamma Aeneam, belloque
eduxit Achivum.*

*Per noctem: at multa cum luce sa-
lutifer illi*

*Circulus hærebat pedibus, luna amu-
lus orbi.*

*Quem talo adsutum mox nexuit
Æneadum gens,*

*Nobilibus clarum Ausonijs insigne
futurum*

*Cecropidem quamvis, Grajæque ab
gente profectum,*

*Hunc, talare decus. Tuscorum ex-
ornat avorum.*

Lunatos hos calceos portabant omnes Senatores Patritij, ut à novitijs distinguerentur. Interpres Juvenal. ad illud Sat. 7.

*Adpositam nigra lunam subtexit
aluta,*

*Patritius Senator est, nam adsuta cal-
ceis, lunula disceruntur Patritij à novi-
tijs. Sed & Patritij ante ætatem se-
natoriam, immo ante prætextam de-*

positam, lunulas habebant in calceis.
Papinius lib. 5. Sylvarum:

*Sic te clare puer genitum sibi Curia
sensit,*

*Primaque patritia clausit vestigia
luna,*

*Mox Tyrios ex more Sinus, tuni-
camque potentem*

Agnovere humeri.

Superest ut videamus, quibus calceis Senatores, qui non erant Patritij, usi fuerint florente Imperio. Nam sane haudquaquam lunatos fuisse eorum calceos, satis in confesso est, & tamen diversos fuisse à plebeijs, ex Cicerone constat 13. Philippica: *Est etiam Asinius quidam Senator voluntarius, lectus ipse à se, apertam curiam vidit post Caesaris mortem, mutavit calceos, Pater Conscriptus repente factus est.* Servius Senatores crepidas olim gestasse ait ad illud ex 8 Æneidos;

Et

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis :

Tusca calceamenta : & dicit crepidas , quas primo habuere Senatores , post Equites Romani , nunc milites : alij calceos Senatorios volunt , quia hoc genus calceamenti à Tuscis sumptum est. Quæ vera sunt , si illa restringamus ad Senatores , qui Magistratus curules gesserant. Si enim , ut supra diximus , aliquando gestabant crepidas mulleas , quæ similes Tuscis calceamentis , ut Salmasius probat. Neque aliter Servius explicari potest ; alij enim Senatores omnes semper calceos cavos portabant ; crepidæ enim antiquis temporibus semper probrosæ Senatoribus. Vide D. Petavium ad orat. 14. Themistij , Ioannem Sarium Zamoscium in Tractatu de Senatu Romano , ubi Servij sententiam damnat , quam tamen defendere conatur. H. Magius lib. 3. Miscel-

laneorum cap. 3. Mihi sane indubium videtur, Senatores Romanos florente Imperio calceos cavos portasse atque eos quidem haudquaquam multum diffimiles patritiorum calceis, si lunulam eburneam excipias, quæ propria patritiorum. Etenim & corrigias illas nigras habebant, quæ crus tegebant. Horatius:

*Nam ut quisquam insanus nigris
medium impedit crus
Pellibus, & latum demisit pectore
clavum.*

Tamen etiam aliqua differentia fuisse videtur inter calcæos Patritios & Senatorios in ipsa inflexione ligularum: quod elicio ex Zonara lib. 2. Annal. ubi de Servij Tullij regno agens, ea occasione, quod Regem illum plurima plebi indulgisse dixerat, addit, eum aliquos etiam ex plebe in Senatum legisse; qui olim quidem plurimis in rebus deteriore quam patritij jure usi fuerint. Tandem vero, si inter

ter regnum & Sacerdotia quædam excipias, exæquati sunt Patricijs, ita ut calceis solummodo differrent:

Τοῖς δ' εὐπαιδείαις inquit, τὰ ὑποδήματα αἰσυκὰ καὶ τῇτε ἐπαλλαγῇ τῶν ἱμάντων, καὶ τῷ τυπῷ ἔχοντα γράμματα ἐκκενόςμηντο. Patritij habebant calceamenta quæ & inflexione corrigiarum & nota littera ornabantur.

C A P U T V.

Calcei Senatorij mutati sub Imperatoribus. Caligas sumpserunt pro cavis calceis. Campagis ea ferè similes erant. Campagis Diaconi Romani usi. Origo huius moris. Forma multum differebant a calceis Patritijs florentis imperij, contra Salmasium. Campagi fuerunt sandalia. Amalarius emendatus. Campagi intrinsecus ex albo corio erant, extrinsecus nigri, & Consulum illius temporis calcei. Candido linteamine illustrabantur. Fuerunt incisæ. Campagi

*pigi reticuli. Sandalia quadam apud
Græcos incisa. Pedules. Udone.
O'donia Pedules Senatorum & Cle-
ricorum ex lino, aliorum ex lana.
Constantiniana Donationis lux.*

HÆc vero forma calcei Senatorij,
quam modo descripsimus, mu-
tata fuit sub Imperatoribus postero-
ris ævi; tunc enim caligas sumpse-
runt Senatores. Tertullianus, sive
quis auctor est carminis in Senato-
rem Isacum:

— *Caligaque remota
Gallica sit pedibus molli redimita
papyra.*

Ex quo satis liquet, Senatores illo
tempore, abdicatis calceis cavis,
caligas portasse, quod sane non fe-
cerunt florente Imperio, quo mili-
tes soli caligas habebant, ut no-
tum est; non tamen has Senatorum
caligas similes omnino fuisse caligis
militaribus existimo; sed ex illo
caligarum genere, quas posterior
ætas

ætas Compagos appellavit, qui sane haud multum diversi erant a caligis. Unde Iulius Capitolinus, caligam & campagum confundit in Maximinis: *Nam inquit cum esset Maximinus pedum, ut diximus octo & prope senis, calceamentum ejus, id est, campagum regium, quidam in luco, qui est inter Aquilevam & Arziam, posuerunt, quod constat pede majus fuisse hominis vestigio atque mensura; unde etiam vulgo tractum est, quum de longis atque ineptis hominibus diceretur, Caliga Maximini.* Non tamen omnino similes inter se fuisse compagos & caligas testatur Trebellius Pollio, qui caligas & compagos distinguit de Gallieno: *Caligas gemmatas annexit, cum compagos reticulos appellaret.* Senatorias autem caligas compagos fuisse, colligi potest ex Iuliano veteri Novellarum interprete, qui Novella 126 ubi interdicitur Advocatis & alijs, ne, cum causas agunt non præsente

Imj

Imperatore, dignitatis suæ insignia assumant, togam nempe & calceos; ibi calceos hos campagos exponit. Hi campagi postea Diaconis Romanis concessi sunt. Papias: *Campagi calceamenti genus, quo utebantur Diaconi Romani, vel quibus à Pontifice concessum est.* Recte: etenim & Messinenses Diaconi ex privilegio Pontificum campagos portabant. D. Gregorius lib. 7. Epist. 28. *Pervenit itaque ad nos, Diaconos Ecclesiæ Catanensis calceatos campagis procedere presumpsisse. Quod quia nullis hætenus per totam Siciliam licuit, nisi solis tantummodo Diaconis Ecclesiæ Messanenſis, quibus olim à prædecessoribus nostris non dubitatur esse concessum, bene recolitis.* Vide Alb. Puciohum de antiquo jure Siculæ Ecclesiæ cap. ult. Natus autem hic mos, ut Diaconi Romani calceis Senatorijs, sive campagis uterentur à Constantino Magno. Ille enim, si donationi ejus credimus, Clericis Romanis

cal

calceos Senatorios concessit. Verba Donationis sunt : *Et sicut noster Senatus calceamentis utitur cum udonibus , id est , candido linteamine illustratis , sic utantur & Clerici.* In Græco est , *ὑποδήματα ἥτοι σανδάλια λευκὰ δι' ὀθονίων.* Ubi satis videmus , calceos , sive campagos Senatorios illorum temporum , sandalia fuisse , non calceos cavos ; unde forma multum differebant a calceis Patritijs florentis Imperij , quamvis contrarium videatur Cl. Salmafio in Trebellium. Etenim & * Amalarius Ecclesiast. Offic. lib. 2. cap. 18. sandalia Episcoporum campagos vocat. *Quia , inquit , usque ad pedes Beda pervenit differendo de lineis vestibus , congruum est , ut nosmet ipsi absolvamus de sandalijs , sive , ut alio nomine , campagis , qui supersunt in pedibus.* Ita legendum , non , campobis , ut editum est. Idem cap. 25. Sandalia hæc

* T. 9. Bibl. Patrum fol. 339.

hæc Clericorum, quæ a Campagis Senatorum fluxerint, accurate describit, ut & Honorius Augustodunensis in Gemma animæ lib. 1. c. 210. Ubi inter alia tradunt, albo corio intrinsecus circumdata fuisse sandalia hæc, extrinsecus verò nigra fuisse: unde facile existimo, etiam Senatores campagos hac forma fuisse; etenim & Scholiastes Juvenalis cum negat Senatores Juvenalis tempore nigris calceis usos, satis ostendit, id suo tempore in usu fuisse; sic enim scribit ad illud ex Satyr. 1.

*Nuper in hanc urbem pedibus qui
venerat albis:*

*Ostendit plus honoris videri in calceis,
quam in persona; illo enim tempore
nondum Senatores nigris calceis ute-
bantur. Sed obstare videntur verba
donationis Constantinianæ,* ibi enim*

ro-

* Vide Balengerum de veste Pontificali.
cap. 14.

vocantur hi campagi *ὑπεδήματα*
ἤτοι σινδάλια λευκά δι' ὀφονίων unde
 vulgo existimant, sandalia hæc fuisse
 alba, ex lino. Sed verba Latinæ
 Donationis evincunt, quæ non al-
 ba fuisse ipsa calceamenta, sed can-
 dido linteamine illustrata ostendunt.
Et sicut noster Senatus calceamentis
utitur cum adonibus, id est, candido
linteamine illustratis. Unde censeo
 campagos hos incisos fuisse καὶ
πλοσχιδεῖς, ut & olim sandalia
 quædam apud Græcos de quibus
 * Cephisiodorus *Σανδάλια τε τ' λε-*
πλοσχιδῶν. Sandalia ex tenuiter in-
 cisorum genere. Ita Honorius Au-
 gustodunensis de campagis sive
 sandalijs Episcoporum: *Est autem*
genus calceamenti incisi, quo pes partim
tegitur, partim nudus cernitur. Hinc
 Gallienus campagos reticulos appel-
 labat: *Quia intercisi erant, ut æstivi*
calcei hodieque sunt multifores, ut ait
 Ca-

* Apud Pollucem l. 7. c. 22.

Casaubonus in Notis ad Trebellium. Quam rationem improbari à Salmasio haud mirum sane, cùm ille credat, campagos eosdem esse cum calceis antiquis patitijs. Sed præter hos campagos ita intercisos habebant etiam Senatores & Clerici pedules sive udones ex lino, qui transparente per incisuras calceamentorum candido linreamine, campagos illustrabant. Hoc patet ex verbis Constantinianæ donationis, si recte ea intelligamus: *Et sicut noster Senatus calceamentis utitur, cum udonibus, id est, candido linreamine illustratis.* Udones sive ὀδώνια ut viri docti observant, sunt τὰ περιαπλόμυα τοῖς ποσὶν ὑφάσματα. Videndus Salmasius in Notis ad Ælium Lampridium. Meursius in Lexico Græco barbaro ὀδώνια. Cum autem alij portarent udones ex lana, Senatores, & eorum imitatione Clerici Romani, portabant pedules ex lino, ut ex hoc loco apparet, & ex Amalario lib. 2. de Eccle-

Ecclesiast. officijs cap. 18. Sicut per
linum, quo pedes vestiuntur, castigatio
pedum significatur; ita per *sandalia*
profectus ad predicandum. Atque ita
 calceamenta candido linteamine il-
 lustrabantur, & erant *ἀλκαὶ δι' ὀδονίων*
 sive *ὀδονίων*.

IN-

I N D E X A U C T O R U M.

Qui tam in NIGRONO, quàm
SALMASIO, & RUBENIO
laudantur, corriguntur,
aut illustrantur.

<i>A.</i>		<i>Anrelinus</i>		104.
A	<i>Braham Rabbi.</i>	<i>Ansonius.</i>		17. 104
	<i>Accursius.</i>			
	<i>Achmet.</i>		<i>B.</i>	
	<i>Acro.</i>		B	
<i>Acta Apostolorum.</i>	6. 22	<i>Arradas.</i>		78
	30. 55. 63. 64. 95. 156.	<i>Barradius.</i>		81
<i>Agellius.</i>	28. 44. 45. 46.	<i>Baysius.</i>		14. 43
	47. 61. 66. 120. 121	<i>Beda.</i>		61. 63. 67. 102
<i>A Lapide.</i>	55. 66.	<i>S. Benedictus.</i>		8. 74. 95
<i>Alcuinus.</i>	10. 60. 61. 67.			98. 121. 123.
	120.	<i>Benedictus Justinus.</i>		62. 78
<i>Alexander ab Alexandro</i>			144	
	40. 132. 195	<i>Beroaldus.</i>		21
<i>Amalaricus.</i>	209. 212	<i>Boxhornius.</i>		196
<i>S. Ambrosius.</i>	10. 55. 74.	<i>Briffonius.</i>		108. 182
	88		<i>C.</i>	
<i>Ammianus Marcellinus.</i>		C		
	40	<i>Ajetanus.</i>		77
<i>Anton. Augustinus.</i>	21. 129	<i>Calepinus.</i>		5. 44
<i>Ab Aquila.</i>	11.	<i>Canticum Cantic.</i>		53. 64
<i>Arrianus.</i>	108	<i>Capitolinus.</i>		24. 30. 31. 207
<i>Arcus Triumphalis Con-</i>		<i>Casanebonus.</i>		212
<i>stantini</i>	119. 120 125	<i>Cassianus.</i>		56. 78. 93. 94
	127. 131. 141. 146.			100. 157
<i>Asconius.</i>	8	<i>Castalio.</i>		141. 179
<i>Athenaus.</i>	143. 162	<i>Castrius Rhetor.</i>		45. 49
<i>S. Augustinus.</i>	8. 61. 78	<i>Cato.</i>		93 103. 174. 175
	92. 93. 103. 120. 133.	<i>Celsus.</i>		73
	145	<i>Cephesodorus.</i>		211
				S. Ory-

INDEX AUCTORUM.

S. Chrysostomus. 53. 193
Chrysologus. 83
Ciacconus (Petrus) 21. 63
 80. 83. 95
Ciacconus (Alfonfus) 116
 118. 120.
Cicero. 8. 33. 34. 40 41. 42.
 45 47. 49 86. 202

Clavius. 36
Clemens Alexandrinus. 38
 143 144. 165
Cluniacensis. 75
Codex. J. Civilis. 6. 112
Colinus Rhodiginus. 195
 198
Columna Trajana. 34. 62
 65. 70. 116. 118. 120
 125. 127. 141

Constantinus. 164
Corippus. 180. 190
Corpus Canonicum. 32. 128
Cujacius. 32. 97. 98. 108

D.

D *Aniel.* 9 10. 11. 14
Datus (Georgius) 19
Davanxatus. 19. 20
Delrio (Martinus) 22. 30
 52 53. 55
Dempsterus. 186
Didymus. 198
Digesta. 39 112. 128
Dio Cassius. 18. 25. 27. 54
 104. 138. 163. 176
Diodorus. 13
Dionysius Carthusianus. 63
Dionysius. 176
Diptychon Leodiense. 186
Donatus. 21. 45
Durantis. 6. 60

E.

E *Duenfis.* 60
Epistatus. 192
Euclides. 49
Eusebius. 156
Enstathius. 199
Ezechiel. 69. 81

F.

F *Aber* 31. 48. 56. 60
 108
Fernandez. 6. 78
Fernandus. 54. 55. 68
Festus. 129. 134. 141. 161
 169. 175. 178. 182
Fronto. 96
S. Fructuosus. 75. 100. 101

G.

G *Alesinus.* 5. 6
Gallienus. 211
Gaudensius Brixianus. 57
S. Gaudensius. 49
Glossa Accursii. 6. 112
Glossa interlinearis. 62. 158
Glossarium Camberonense.
 49
Glossarium vetus Lat. Gra-
cum. 60. 136
Gothofredus (Dionysius) 141
Grangens. 195
S. Gregorius Papa. 101
 134. 208
Gregorius Thronensis. 96
Gretserus. 7. 22. 64. 81
Gruterus. 29. 105. 106
 111. 131

H.

H *Egesippus.* 113. 137
Hervetus. 144
He-

INDEX AUCTORUM.

Hesychius. 12. 153. 154

177. 199

S. Hieronymus. 7. 9. 10.

11. 37. 49. 56. 57. 58

67. 69. 78. 88. 90. 91. 92

Homerus. 198. 199.

Honorius Augustodunensis.

210. 211

Horatius. 8. 47. 84. 128

173. 186. 189. 204

Hugo Cardinalis. 62

I.

Iacobus (à Vitriaco) 75

Jansenius. 81

S. Joannes. 65. 92. 133

Joannes à Turrecremata.

74

Joannes Antiachensis. 195

Josephus. 27. 67. 113. 137

140

Josue. 26

Isaias. 57. 95

S. Isidorus. 10. 28. 47. 67

95. 96. 101. 121. 123

125. 126. 129. 132. 140

141. 142. 175. 177. 186

195. 196

Julianus. 207

Junius (Hadrianus). 7.

Justinus. 23. 24. 109. 142

Justinianus Imperator. 112

Juvenalis. 133. 138. 140

145. 189. 201. 210

Juvenalis interpres. 96.

191. 201. 210.

Juvenius Poëta. 77

K

K. Erhœtius.

180

L.

L Ambinus. 128

Lampridius. 212

Laxius. 138

Leo. 164

Lippomanus. 54. 55.

Lipsius. 21. 106. 114. 182

Livius. 167

Lorinus. 9. 63. 73. 127

Lucas. 26. 65.

Lucillius. 134. 135. 136

142

Lyrannus. 69

M.

M Agius. 203

Maldonatus. 11. 14.

15. 59. 77. 81.

Mannius (Paulus) 31. 33

43. 47

Marcellus. 174

Marcilius. 186

S. Marcus. 26. 57. 61. 76

82. 94. 155

Martialis. 72. 84. 158

187. 190. 191

Matthaus. 26. 37. 56. 57.

59. 65. 76. 77. 94. 155

Mercurialis. 81

Mearsius. 212

Moses. 9. 10. 22. 26. 52.

55. 57. 58. 65. 66. 68

69. 74

Musonius. 164

N.

N Ebrissensis. 6

Nicophorus Grego-

ras. 180

Ni-

INDEX AUCTORUM.

<i>Nizolius.</i>	5	<i>Revardus.</i>	174. 182
<i>Nomius.</i>	141. 142	<i>Rhenanus.</i>	86
O.		<i>Ribera.</i>	67
O <i>Do Cluniacensis.</i>	92	<i>Rosinus.</i>	186
<i>Oleaster.</i>	55	<i>Rosweydan. (Heribertus)</i>	49. 50. 52. 63. 91. 96.
<i>Olivarius Aizignanensis.</i>	36	<i>Rubenius (Philippus)</i>	187
<i>Oppianus.</i>	38	<i>Rubenius (Albert.)</i>	172.
<i>Origenes.</i>	67	& seqq.	
<i>Ovidius.</i>	9. 14. 90. 165		
	177	S.	
P.		S <i>A.</i>	55. 62
P <i>Amelius.</i>	48. 86. 107	<i>Sabellicus.</i>	71
	127	<i>Salmasius.</i>	151. & seqq.
<i>Papias.</i>	208		174. 177. 180. 193. 195
<i>Papinius.</i>	202		196. 200. 203. 209. 212
<i>Philo.</i>	67	<i>Salmeron.</i>	29. 62. 66. 81
<i>Philostratus.</i>	38. 196. 199	<i>Sallustius.</i>	167
<i>Petavius.</i>	182. 193. 203	<i>Sanctius.</i>	20. 36. 53. 55
<i>Pierius Valerianus.</i>	21. 195		64. 66. 67. 68. 69. 70
<i>Pithæus.</i>	31	<i>Sappho.</i>	163
<i>Plato.</i>	37	<i>Savaro.</i>	174
<i>Plautus.</i>	28. 84. 135. 136	<i>Scaliger.</i>	174
	143	<i>Seneca Philosophus.</i>	84. 105
<i>Plinius.</i>	28. 40. 84. 105.		109. 187
	109. 138. 139. 140. 142	<i>Septuaginta interpretes.</i>	26
	143. 162		27. 54. 57
<i>Politus (Hadrianus)</i>	7. 19	<i>Serarius.</i>	59. 144
<i>Pollux.</i>	153. 154. 177	<i>Servius.</i>	153. 163. 203
<i>Pomponius Mela.</i>	14	<i>Sextus Aurelius Victor.</i>	18
<i>Pontanus.</i>	9		22
<i>Prado.</i>	81	<i>Sidonius Apollinaris.</i>	17. 38
<i>Paciolus.</i>	208		129. 134. 174. 178. 181
Q.		<i>Simplicius.</i>	192
Q <i>Uincilianus.</i>	34. 35	<i>Smaragdus Abbas.</i>	29. 75
	39		99. 100. 121. 123. 125
R.		<i>Sosipater Charisius.</i>	28. 139
R <i>Aderus.</i>	84		140
<i>Regius.</i>	77. 78. 81	<i>Stephanus. (Joseph.)</i>	31. 60
		<i>Stobæus.</i>	164.
			k
			Sue-

INDEX AUCTORUM.

Suetonius. 8. 17. 21. 24. 35.

37. 70. 71. 104. 110.

114

Snidas. 12

Symphosius. 122. 134. 140

141. 145

T.

T *Acitus.* 13. 14. 17
21. 22. 104. 109

110

Terentius. 84

Tertullianus. 24. 48. 50

86. 107. 114. 127. 131

159. 160. 165. 168

182. 206

Theodotio 11

Theophrastus. 50. 139

S. Thomas. 77

Tiraquellus. 132. 178

Titinnus. 129. 178

Toletus. 81

Torrentius. 21. 35. 70. 71

174

Trebellius. 24. 32. 72. 207

212

Turnebus. 174

Turssellinus. 28

V.

V *Alerianus.* 159

Valerius Maximus.

23. 24. 36. 39. 40. 71

142

Valtrinus. 22. 111. 122

127

Varablus. 55

Velferus. 131

Venulejus. 107

Victorinus. (Marianus) 90

Victorinus. (Petrus) 124

Villalpandus. 81

Virgilius. 165. 168. 178

181. 202

Vlpianus. 39. 97. 107

Vrsinus. 80. 83

W.

W *Ilthemius.* 186

X.

X *Enophon.* 37

Z.

Z *Amoscius.* 203

Zonaras. 175. 183

187. 195. 204

SUM-

S U M M A R I U M

Rerum ac verborum memorabilium
in NIGRONO, SALMASIO,
& RVBENIO contentorum.

Littera majuscula N.R.S. numeris pagellarum preposita denotant auctores, scilicet NIGRONVM, SALMASIVM & RVBENIVM, ex quibus singula hujus summarij sunt desumpta.

- A**ctus Apostolorum illustrantur. N. 55.
& seqq.
- A**egyptij monachi sandalia non calceos gestabant. S. 157
- Albanorum & Romanorum Reges mulleos gestarunt. R. 175
- Amalarius emendatus. R. 209
- Antiquissimi Romanorum omnes perones portarunt. R. 174
- Apostolici calcei quales. N. 64
- Apostolis *ὑποδημάτων*, seu calceorum usum interdicit Dominus non sandaliorum, seu solearum. S. 158
- Argumentum *primum* quo probatur caligam esse pedum indumentum ex Caligulae cognomine N. 17. *Secundum* ab autoritate Italicorum inter pretum, 18. 19. *Tertium*, ab autoritate eruditorum. 21.

I N D E X

Quartum, ex usu Latinorum Historico-
rum. 22. & seqq. *Quintum*, ex Histori-
cis Græcis. 25. 26. *Sextum*, ex Etymolo-
gia & autoritate antiquorum Gramma-
ticorum, 27. & seqq. *Septimum*, ex Pa-
rœmia Maximini. 30. *Octavum*, ex usu
Ciceronis. 33. *Nonum*, ab usu Scripturæ
sacræ. 52. 53. *Decimum*, ab usu Eccle-
siasticorum scriptorum. 76 & seqq.

B.

- S. **B**enedicti regula explicatur. N. 95. &
seq.
Braccæ seu bracchæ, quid denotent apud Ec-
clesiasticos. N. 9. & seqq. quid apud profa-
nos scriptores, 13. & seqq. conciliantur
inter se. 15
Bulgari sine feminalibus. N. 73

C.

- C**alcei & soleæ differentia. S. 152
Calcei togæ proprii. S. 151
Calcei repandi. S. 161. uncinati. ibid. Lunati.
ibid. Mullei. 162. Tyrrheni. 163
Calcei cur immundissima pedum tutela dicti. S.
158
Calcei Senatorij mutati sub Imperatoribus
R. 206
Calcei Senatorum qui non Patritij erant. R.
202. Similes erant patritijs excepta lunu-
la. Differebant etiam in flexione ligula-
rum. 203. 204
Cal-

Rerum Memorabilium.

Calcei Senatorij quatuor corrigiarum expressis R.	185
Calcei Patritiorum vel albi erant vel coccinei, vel aurati, vel <i>κεντητός</i> . R.	191
Calcei mullei alutati, aluminati, R.	174
Calcei Fratrum Capucinarum quales. N.	64
Calceorum opifex, ut dicitur Latine. N.	28
Calceos ex aluta postea Romani gesserunt. R.	181
Calciari & vestiri parum differunt. S.	164
Calceus quid propriè. S.	152
Calceus Patritius & Senatorius non totus niger. R. 189. Sed tantum ligula. ibid.	
Calceus Senatoriæ dignitatis insigne. R.	173
Caliga quid sit. N. 7. 8. Esse calceum probatur multis argumentis 17. & seqq. Est militare calceamentum. 104. significat interdum militiam. 105. Sub soleis continetur.	60
Caliga expressa N.	117
Caliga duplex. N. 118 sine obstragulo.	120
Caliga clavata expressa. N.	148
Caliga ungebatur axungia. N.	102
Caliga ligatur nudo pedi loris seu habenis. N. 120 & 128. fiebat ex corio. 121. sine foccello ligneo 122 & seq. non attingebat mediam tibiam.	127
Caliga differt a Mulleo, N. 128. 129 erat confixa clavis. 132. 137, multis & minutis. 140, interdum æneis, aureis.	142
Caliga differt a focco. N.	126
Caliga speculatoria.	24-87
k. 3	62-

I N D E X

Caligæ militum crepidæ. R.	179
Calzari quid Italis. N.	19
Campagis Diaconi Romani usi. R. 208.	O-
rigo hujus moris. ibid. forma multum differebant à calceis Patritijs florentis im- perij contra Salmasium.	209
Campagi fuerunt sandalia. R.	ibid.
Campagi intrinsecus ex albo corio erant. 210	
extrinsecus nigri. ibid. & Consulum il- lius temporis calcei. ibid. candido lintea- mine illustrabantur. 211. 212 fuerunt in- cisi.	ibid.
Campagi reticuli. R.	211
Campagus quid. N. 31. S.	169
Cato menda purgatus. R.	174
Catonis Censorij dictum argutum. N.	103
Christiani diu non usi femoralibus. N. 73 & seq.	
Christus an interdixerit calceos Apostolis. 76 & seq.	
Christus accumbebatur mensæ more Romano- rum. N. 80. 81. accumbendi modus ex- pressus.	ibid.
Christus deponebat sandalia accubiturus. N. 84	
Cicero illustratus. N.	33. 41. & seqq.
Clavarium. N.	140
Clavi caligares. N.	139
Clavorum caligarium cuspides an terram tan- gerent. N.	144 & seq.
Coccini calcei ex Parthicis pellibus. R. 190	
eorum usum sibi soli Imperatores vindi- carunt.	ibid.
	Co-

Rerum Memorabilium.

Columna Trajana admirabilis. N.	116
Constantinianæ donationis lux. R.	212
Corippus correctus. R.	190. 191
Corrigiæ in calceis Patritijs & Senatorijs ex nigra aluta. R.	189
Cothurnus. R.	177
Cothurnorum forma. R.	178
ad mediam usque tibiam perveniebant.	179
Crepidæ quid & quales N. 120. R.	179
Crudus Pero. S.	168
Cruralia. N.	39
Crepidæ pallij propriæ. S.	152

D.

D Ecorum non servabatur in ferendis in- tra urbem caligis & Gallicis. N. 43	
46 Violatum a Pompejo & Clodio in fascijs & caligis.	39. 41
Dempsteri & Marcilij error. R.	186
Diadema regium quale. N.	40
Divisio dissertationis. N.	16

E.

Ἐμπύρεον non fuit fibula. R.	198
Error multorum in caligæ notione. N.	5. 6. 7
Extrema ligula. R.	188

F.

F Ascix cretatæ quid. N. 33	cruales 38
39	
Feminalia & femoralia quid. N. 8.	non habe- bat
k 4	

I N D E X

bat in carcere Petrus. 68. non ferebant
 Hebræi, Romani, & aliæ gentes. 70 &
 seqq.
 Fibulæ superiori parti pedis appositæ. R. 196
 Frigus Romæ moderatum. N. 36
 Fulmenta & fulmentum quid. N. 134

G.

G Allica an differat à caliga. N. 45. 50. 51.
 Gallica castrense pedum calceamentum
 N. 47. etiam pastorum. 50 sub ge-
 nere solearum est. 46
 Genesis locus illustratur. N. 52 & seqq.
 Græci discalceati. N. 37

H.

H ebræi nudis tibijs incedebant. N. 66
 sine femoralibus. 68 corrigias in cal-
 ceis ferebant. 65
 Heroum ocrea ex candido stanno. R. 199
 illarum ornamenta circa malleolos ~~ibid.~~
εφύρα. ibid.
 S. Hieronymus illustratus. N. 88. & seqq.
 Hypodema quid sit. N. 25. 59

I.

I llatio non fit à diversis. N. 128
 Impedire aliquem & alicui. S. 160
 Joannes Antiochenus refutatus. R. 195
 Julianus Centurio fortis caligatus N. 113. 137
 Julius Cæsar contra consuetudinem mulleis
 utebatur. R. 176 cur? ibid.
 La-

Rerum Memorabilium.

L.

- L** Apides antiqui Romani illustrantur. N. 29. 106. 107. 111
- Legibus diversis lux data. N. 39. 112
- Lixæ Officium. N. 111
- Lora patricia. R. 187 ex nigra aluta fuere. R. 191
- Lunatis calceis utebantur non tantum Senatores patritij, sed & ij qui patritij generis erant, ante Senatoriam ætatem. R. 201. 202
- Lunula Patritij calcei ornamentum. R. 194 cur ijs adsuta? ibid, & seq.
- Lunula hæc non fuit fibula eburnea lunæ corniculantis specie. R. 195
- Lunulæ talis appositæ. R. 196
- Lunulæ Patritiorum erant eburneæ, R. 199 ad formam mediæ lunæ. ibid.

M.

- M** Agistratum curulem qui gesserant calceos mulleos gestarunt diebus solennibus cum ludos celebrarent. R. 174
- 175
- Maria Magdalena quomodo rigavit pedes Christi. N. 79. & seq.
- Martialis obscurus locus illustratus. R. 187
- Milites caligati qui N. 106, viles, gregarij, infimi ordinis. 109
- Militia caligata. N. 106
- Mullei unde nomen acceperunt. R. 175
- Mullei inter triumphantium insignia fuerunt. K 5

I N D E X

- runt. R. 176
- Mullei calcei differebant à Patritiorum cal-
ceis. R. 177 juxta Nigronum mulleus
erat calceus Patritiorum. N. 129
- Mullei similes cothurnis. R. 177
- Mullei crepidæ erant, Patritij calcei cavi. R.
182
- Mulleorum & Patriciorum calceorum diffe-
rentia. R. 182
- Mulleus calceus Imperatorum. N. 129

N.

- N**on læsum pedem coccinea aluta cingit.
R. 190
- Nuditas pedum Romanorum & Græcorum.
N. 37 crurum Romanorum. 34. 35 alia-
rum gentium. 38 femorum Hebræo-
rum. 68 aliarum gentium. 70. & seqq.

O.

- O**stia. R. 212

P.

- P**allij soleæ vel crepidæ propriæ. S. 152
- Patritij calcei & Senatorij cavi erant, &
totum pedem tegebant. R. 177
- Patritij calcei quatuor corrigias habuerunt
quæ ad medium crus perveniebant. R. 184
- horum figura expressa. 184
- Patritijs calceis corrigiæ adsutæ & Lunula.
R. 184
- Pedules quid sint. N. 95 R. 212 distincta
à caligis. N. 98. 99
- Pedules Senatorum & Clericorum ex lino.
alio.

Rerum Memorabilium.

aliorum ex lana. R.	212
Pero crudus. S.	168
Perones effeminati. R.	182
Perones calcei cavi ex crudo corio. R.	181
Plebei unicum tantum ligulam, Patritij quatuor habebant. R.	186.

Q.

Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. N.	49. 59
Qui Magistratum curulem gesserant calceos ex aluta mulleos portarunt, R.	174. 175

R.

Rigere pro frigere & pro rigidum esse. S.	160
Romani nudis cruribus incedebant. N. 34. interdum excalceati 37. sine feminalibus. 70	
Romanorum & Albanorum Reges mulleos gestarunt. R.	175
Rustiei calceos clavis suffixos gerunt. N.	139

S.

Salmastius refellitur. R.	196
Sandalia quid. N. 48. 57, R. 179 forma ejus. N.	61
Σανδάλια calcei rubri Imperatorum Byzantinorum cothurnis mulleis similes. R.	180
Sandalia quædam, apud Græcos incisa. R.	215
Sandalia Apostolis à Domino permittuntur. S.	56
Sandalia Pontificum. N.	60

215

INDEX *Rerum Memorabilium.*

Σανδαλίον, & ὑπόδημα differunt. S. 152, juxta Nigrorum unum & idem significant. 59
Scriptura Sacra illustratur. N. 9. 26. 52. 55
68. 76. & seq.

Senatores postmodum caligas sumpserunt
pro cavis calceis. R. 206. campagis ex
ferè similes erant. 207

Sigma quid N. 83

Soccus qualis. N. 126

Soleæ quid sint. N. 60

Soleæ & calcei differentia. S. 153

Soleæ pallij propriæ. S. 152

Suppactum quid sit. N. 136

T.

Tertullianus explicatus. N. 48. 86

Tibialia non habebat in carcere Petrus. N. 68

Toga sine calceis non sumebatur. S. 151

Traiani columna mirabilis Romæ. N. 116

Triclinium quid sit. N. 82. 83

Tubuli. S. 169

Tyrrhenici Tusci calcei. R. 177

Tyrrhenici calcei ex sandaliorum sive crepidarum genere. R. ibid.

V

V. **D**ones. 212

Vneinati & lunati calcei confusi. R. 196

Z

Z. **O**naras refutatus. R. 195

